

T.C
TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

AVLONYALI SÜREYYA BEY'İN ZERRÂT İSİMLİ MECMUASI'NIN
TRANSKRİPSİYONU VE DEĞERLENDİRİLMESİ (1886/1887 (H.1304))

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Asiye AY

Danışman

Dr. Öğr.Üyesi Edip UZUNDAL

TOKAT – 2024

ETİK SÖZLEŞME

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez yazım kılavuzuna göre, Dr. Öğr.Üyesi Edip UZUNDAL danışmanlığında hazırlamış olduğum **"Avlonyalı Süreyya Bey'in Zerrât İsimli Mecmuası'nın Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (1886/1887 (H.1304))"** isimli Yüksek Lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

21 / 08 /2024

Asiye AY

ÖNSÖZ

“İlim öyle bir şehirdir ki; geceni gündüze katmadan fetholunmaz”

İletişim her canlı için en önemli vasıtaadır. İnsanoğlu iletişim kurarak kendisini daha öz verili ifade eder. Şüphesiz basın da bu çerçevede en önemli aktör niteliğindedir. Tezimizin konusu da bir basın çalışmasını oluşturmakta ve iletişim ağlarından birisi olan mecmuayı görebilmemizi sağlamaktadır. Avlonyalı Süreyya Bey tarafından kaleme alınan Zerrât Mecmuası bizlere hem yayınlandığı dönemi hem de yazarı hakkında bilgiler öğrenmemizi sağlayacak nitelikte kıymetli bir mecmuadır. Bu minvalde çalışmamız Zerrât Mecmuasının hem bir basın organı olarak hem de içeriğindeki konuları inceleme manasında değerlendirebilmemizi sağlamaktadır. Çalışmamız bu bağlamda giriş bölümü ile beraber üç bölümden oluşmaktadır. Zerrât Mecmuasının transkripsiyonunu ve değerlendirilmesini kapsayan çalışmamızda basın tarihinden de kesitler verilerek mecmuayı ve yayınlandığı dönemi daha iyi kavramak amaçlanmıştır. Bu çalışmanın basın tarihi üzerine araştırma yapacak ilim insanlarına katkı sunması hedeflenmektedir.

Tezimin hazırlanması esnasında yardımlarını eksik etmeyen insanların varlığını belirtmeliyim. Tezimin konusunun bulunması aşamasında sorduğum soruları ve konuları hiçbir şekilde geri çevirmeyip ilmi sadakasını esirgemeyen, fikirlerimi eleştirmeden en güzel şekilde yorumlayan, vermiş olduğu telkinler ve yönlendirmelerle tezimin konusunu bulmama ve tezimin son haline gelmesine sebep olan, odasına her gittiğimde tezim ile alakalı hep olumlu dönütlerle bana destek olan, tezim ile alakalı her türlü hürriyeti ve motivasyonu sağlayan, hayatın her alanında, anlayışı, hoşgörüsü ve yardımseverliği noktasında bana her daim örnek olan hocam, kıymetli danışmanım Dr.Öğr. Üyesi Edip UZUNDAL’a, en güzel şükranları sunmak benim için değerli bir vazifedir. Tezimin konusu tespitinde ve danışman hocamın odasında tezim ile çalışmalarımız sırasında değerli fikirlerini eksik etmeyen muhterem hocam Doç.Dr. H. Baha ÖZTUNÇ’a teşekkürlerimi sunarım. Fikirlerini ve yorumlarını eksik etmeyen, tezim ile ilgili eksiklikleri görebilmemi sağlayan değerli Hocalarım Prof. Dr. Alpaslan DEMİR’e ve Prof. Dr. Yılmaz KARADENİZ’e teşekkürler. Ayrıca tezim hususunda yine danışman

hocamın odasında çalışmalarımız sırasında fikirlerini esirgemeyen Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tarih Bölümü çalışanlarına ve arkadaşlarıma teşekkürler.

Tezimin Arapça beyitlerini okuma ve değerlendirme noktasında zamanını bana ayıran canım kuzenim, ablam Merve BÜLBÜL KÖKER'e, tez yazım sürecimde beni her daim destekleyen canım arkadaşım, dostum Mine AŞAN'a, dualarıyla ve güzel öğütleriyle her zaman yanımda olan kıymetli büyüklerime, tezimin başından sonuna kadar her zaman yanımda olan ve her türlü kahrımı çeken ağabeyim Necati, kardeşlerim Nebi Emrullah ve Abdulhakim'e sonsuz teşekkürler. En önemlisi, beni yetiştiren ve eğitim hayatım boyunca desteklerini esirgemeyen muhterem büyüklerim, ilim yolunda ilk öğretmenlerim annem ve babama sonsuz teşekkürler. Son olarak yardımlarını esirgemeyen isimlerini yazmasam da her daim tez çalışmam sırasınca yanımda olan tüm destekleyenlerime teşekkürlerimi sunarım. İlim siz çabaladıkça varlığını sürdürür.

Asiye AY

Tokat/ 2024

ÖZET

AVLONYALI SÜREYYA BEY'İN ZERRÂT İSİMLİ MECMUASI'NIN TRANSKRİPSİYONU VE DEĞERLENDİRİLMESİ (1886/1887 (H.1304.))

AY, Asiye

Yüksek Lisans Tezi, Tarih Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr.Üyesi Edip UZUNDAL

2024, xi+345 Sayfa

İletişim insanoğlunun zamanla gelişmesine ve medenileşmesine imkân sağlayan ilk yapı taşıdır. Tüm toplumlar iletişim ağlarını geliştirdikçe daha da modernleşmiştir. Bu hususta, Osmanlı Devleti'nin modernleşmesine giden süreci Tanzimatın ilan edilmesi oluşturur. Tanzimat dönemi modernleşmesi ise Osmanlı basınının ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Osmanlı Devleti'nin basın tarihi hususunda ilk resmî gazetesi olan bilinen Takvim-i Vekayi 1831 senesinde yayımlanmıştır. İlk basın yayınının ortaya çıkmasıyla beraber Osmanlı Devleti'nde basın yayını açısından önemli gelişmeler gerçekleşmiştir.

II. Abdülhamid döneminde basın oldukça büyük ilerlemeler göstermiştir. Sansür sebebiyle çok fazla gazete olmasa da bu dönemde çeşitli konularda mecmualar yayınlanmıştır. Bunlardan birisi de çalışmamızın ana konusunu teşkil eden Zerrât Mecmuasıdır. Osmanlı Devleti'nin önemli siyasetçilerinden birisi olan ve aynı zamanda Arnavut asıllı Avlonyalı Süreyya Bey tarafından kaleme alınan, 1886-1887 senelerinde çıkarılmış olan, Zerrât Mecmuası tarih, edebiyat, medeniyetler, çeşitli istatistikler ve bazı biyografileri kapsamaktadır. Çalışmamız genel anlamda Zerrât Mecmuasının transkripsiyonunu ve değerlendirilmesini kapsamaktadır. Giriş kısmı ardından iki ana bölümden oluşmakta olan çalışmamız, giriş bölümünde tezimizin, konusu, amacı, yöntemi ve basın tarihi hakkında bilgileri içermektedir. Birinci bölümde Zerrât Mecmuasının yazarı, yazıldığı dönem ve muhtevasının tasnifi yapılarak

değerlendirilmesinden oluşmaktadır. İkinci kısımda Zerrât Mecmuası'nın orijinal metninin tamamının transkripsiyonu yapılmıştır. Sonuç bölümünün ardından bibliyografya listesi ve hemen ardından kelime rahatlığı hususunda bir lûgat oluşturulmuştur. Son olarak ise ekler bölümü verilerek çalışmamız daha zengin hale getirilmiştir.

Çalışmamız, Zerrât Mecmuasının transkripsiyonu ve değerlendirilme bağlamında hem tarihsel hem kültürel açıdan değerli bilgilerden oluşmakta ve Osmanlı Basın tarihi hususunda modernleşme çabalarını yansıtmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Mecmua, Avlonya, Süreyya Bey, Zerrât, Basın

ABSTRACT

THE TRANSCRIPTION AND EVALUATION OF AVLONYALI SÜREYYA BEY'S MECMUA TITLED ZERRAT 1886/1887 (H.1304)

AY, Asiye

Master's Thesis, History Scientific

Advisor: Dr. Lectuer Edip UZUNDAL

2024, xi+345 pages

Communication is a foundation stone of the development and civilisation of humankind. All of the societies through the times have become more civilised as the communication networks sophisticated. On this context the path of modernisation of Ottomans drawnd by the annoucment of Tanzimat wich lead the emergence of Ottoman publishing. The first known official Ottoman Newspaper Takvim-i Vekayi published in 1831. Many changes has been occured as the first publishings emerges.

Many developments has been seen in the era of Abdulhamit the II. Altouh there werent many Journals on the shelves because of some cencorship on the force, there were exist. One them is Zerrat Journal wich is the main theme of this work. Published by the Sureyya Bey of Avlonya, who has Albanian origin, and importance in the area of Ottoman politics between 1886-1887, the Journal contents on history, literatüre, civilisations, kinds of statistics and some biographies. This work spans on the transcription and evaluation of the Journal. After the introduction the work has two chapters. İn introduction section is includes the aimof the work's, subject, methodology and informations on the history of publishing. The first chapter is consisted of the information on author of the Journal of Zerrat, publishing eras overview, and scope. And there is the transcribed text of the. After the summary section there are list of bibliography and dictionary of therms. And finally there is appendix for further enrichment of the work.

The work is reflects the efforts that put by the Ottomans for the modernisation of publishing on the context of evaluation of Zerrat Journal's transcription text on the angel of culture and history.

Keywords: Ottomans, Journal, Avlonya, Süreyya Bey, Zerrat, Publishing

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ETİK SÖZLEŞME	i
ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ.....	1
A: Tez Çalışmasının Konusu, Amacı, Önemi, Yöntemi ve Literatür Özeti	1
B: Osmanlı Basın Tarihine Kısa Bir Bakış	5
1.BÖLÜM: AVLONYA’LI SÜREYYA BEY ve ZERRÂT MECMUASI.....	21
1.1. AVLONYALI SÜREYYA BEY’İN HAYATI ve ESERLERİ.....	21
1.1.1. Avlonya Hakkında Kısa Bir Bilgi:.....	21
1.1.2. Avlonyalı Süreyya Bey’in Hayatı:.....	23
1.1.3. Avlonyalı Süreyya Bey’in Eserleri:	30
1.2. ZERRÂT MECMUASI’NIN İÇERİĞİ ve KAPSAMI.....	34
1.3. AVLONYALI SÜREYYA BEY’İN ZERRÂT MECMUASI’NDAKİ YAZILARININ MUHTEVASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	39
1.3.1. Anekdotlar ve Siyasi Meseleler	39
1.3.2. Biyografiler	46

1.3.2.1.	Arthur Wellesey (Dük de Wellington).....	46
1.3.2.2.	Kristof Kolomb	47
1.3.2.3.	Napolyon ve Muasırîni	48
1.3.2.4.	Demosthenes	48
1.3.2.5.	Walter Scott	50
1.3.2.6.	Machiavelli	51
1.3.3.	Medeniyetler ve Kültürel Meseleleri (Âdat ve Rüsumları).....	53
1.3.3.1.	Cemâhir-i Müttefikânın Terakkiyât-ı Serîası (Birleşik Devletler/Amerika)	53
1.3.3.2.	Japonya	55
1.3.3.3.	Kore	58
1.3.3.4.	Berlin	61
1.3.3.5.	İtalya	62
1.3.3.6.	Avrupa'nın Âdat ve Rüsûmu	63
1.3.3.7.	Frankların Menşei ve Ahlâk ve Âdâtı.....	64
1.3.4.	Edebi-İlmi ve Kültürel Meseleler	66
1.3.4.1.	Edebi-İlmi Meseleler	66
1.3.4.2.	Kültürel ve Sanatsal Meseleler	70
1.3.5.	Fen-Teknoloji ve Sanayi Meseleler	74
1.3.6.	İstatistiki Bilgiler	78
1.3.6.1.	Coğrafi ve Nüfus İstatistikleri.....	78

1.3.6.2.	Sosyal Durum İstatistikleri	79
1.3.6.3.	Tüketim ve Üretim İstatistikleri.....	80
1.3.6.4.	Ekonomi ve Ticaret İstatistikleri.....	81
1.3.6.5.	Çeşitli İstatistikler	82
2.	BÖLÜM: AVLONYALI SÜREYYA BEY'İN ZERRÂT MECMUASI'NIN	
	TRANSKRİPSİYONU	85
2.1.	Zerrât Mecmuası Birinci Sayı Transkripsiyonu	86
2.2.	Zerrât Mecmuası İkinci Sayı Transkripsiyonu.....	135
2.3.	Zerrât Mecmuası Üçüncü Sayı Transkripsiyonu.....	176
2.4.	Zerrât Mecmuası Dördüncü Sayı Transkripsiyonu	221
2.5.	Zerrât Mecmuası Beşinci Sayı Transkripsiyonu	266
	SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	309
	BİBLİYOGRAFYA	313
	LÜGATÇE.....	322
	EKLER	338

KISALTMALAR

Bkz: Bakınız

B.O.A: Başbakanlık Osmanlı Arşivi

C: Cilt

Çev: Çeviren

H. Hicri

M. Miladi

MÖ: Milattan Önce

MS: Milattan Sonra

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

S: Sayı

Ss: Sayfa sayısı

Vb.: Ve bunun gibi

Yay.: Yayın

GİRİŞ

A: Tez Çalışmasının Konusu, Amacı, Önemi, Yöntemi ve Literatür Özeti

a) Konusu

Osmanlı Devleti 34. Padişahı, II. Abdülhamid Han döneminde beş sayı halinde çıkarılmış ve Müellifi Avlonyalı Süreyya Bey olan, 1886-1887 (H.1304/1305) senelerinde kaleme alınmış “Zerrât” isimli Mecmuanın transkripsiyonu ve değerlendirilmesi çalışmamızın ana konusunu ihtiva etmektedir.

b) Amacı

Güncel haberlerin daha fazla kitleye ulaşma mantığı gazeteler ile ortaya çıkmıştır. Dergiler (Mecmualar) ise zamanla gelişerek kitap ve gazete arasındaki geniş alanı doldurmuştur. Mecmualar günümüze biçimi ve içeriği açısından çok farklı türlere ayrılmıştır. Bu yayın organları ile bilginin her devrine ulaşması amaçlanmıştır. Bu durumda, Osmanlı Devleti’nin son devrelerinde yerini bulan basın hayatı, dönemin her türlü konusundan haberdar olmamıza ön ayak olmaktadır. Bu sebeple yayınlanmış her gazete ve dergiyi değerlendirmek dönemin toplumsal, kültürel, eğitim, ülkeler arası ilişkiler gibi konuları incelememiz ve görebilmemiz açısından önemlidir.

Osmanlı Devleti’nin Tanzimat dönemi Sultan II. Abdülhamid’in basına getirmiş olduğu sansür nedeniyle basının oldukça çalkantılı olduğu bu çağda gazetenin çıkarılması külfetli olduğundan bu dönemde dergiler ön plandadır. Dergiler işledikleri konular itibarıyla okuyucuya gazeteden daha çok keyfiyet vermesi yönünde daha önde gelmektedir. Zerrât Mecmuası da bu dönemin basını yansıtmaları açısından büyük rol oynamıştır. İncelemeye tabi tuttuğumuz bu yayın organlarından biri olan ve 1886 senesinde Avlonyalı Süreyya Bey tarafından bir senede beş cilt şeklinde çıkarılan Zerrât Mecmuasını transkripsiyon ederek, içerisinde barındırdığı konular çerçevesinde sosyal, kültürel, ekonomik ve tarihsel açıdan değerlendirilmesinin hem dönemin Osmanlı basın tarihi açısından yerini hem de dönemde var olmuş tarihi olayları, medeniyetlerin

gelişimini, bazı önemli şahısların hayatlarını ve çeşitli ilmi meseleleri Süreyya Bey'in Kaleminden öğrenmenin yanı sıra değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

c) Önemi

Bu tez içerisinde incelemeye almış olduğumuz Avlonyalı Süreyya Bey'in Zerrât isimli mecmuası II. Abdülhamid dönemi kaleme alınmış yayın organlarından birisidir. Mecmua II. Abdülhamid döneminin siyasal çevre etkisinde yayınlanmıştır. Bu sebeple bu dönem içerisinde basına uygulanmış olan ağır sansürün, siyaset dışı birçok yayın organının meydana çıkmasına imkân sağlamış olduğundan mütevellid Zerrât Mecmuası'nın da bu hususta değerlendirilmeye tabi tutulması icap etmektedir. 1886 senesinde kaleme alınmış olan bu ansiklopedik mecmua, içerisinde barındırdığı konular neticesinde çeşitli konular çerçevesinde ve Osmanlı Devleti basın tarihini anlama noktasında önem arz etmektedir. Hem kurucusunun kimliği ve faaliyetleri hem de Osmanlı- Avlonya tarihi açısından araştırmaya değer olan bu dergi Osmanlı Türkçesi ile basılmıştır ve ulaşılan nüshaları Osmanlı basın tarihinin değerinin aydınlatılması açısından önem arz etmektedir.

d) Yöntemi

Zerrât Mecmuasının tüm sayıları, İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi içerisinde Süreli Yayınlar Koleksiyonunda bulunan Hakkı Tarık US Collection Kataloğunda, Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Koleksiyonunda, İSAM (İslam Araştırma Merkezi) Kütüphane Kataloğunda ve İBB Kütüphanesinde bulunmaktadır. Esera ulaşmak isteyen bahsi geçen kurumlardan talep sonucunda ulaşabilmektedir. Eserin ciltleme ve mürekkep dağılmalarından mütevellid okunamayan yerleri yoktur. Yazı dili sade olması yanında yazar eserinde pek çok memleketten sebep olsa gerek bahsettiği memleketin dilinde telaffuz ettiğinden yani yabancı kelime kullandığından ötürü bazı yabancı isimlerin ve kelimelerin transkripsiyonu noktasında zorlanılmıştır. Mecmuada yer verilen yabancı isimler bu sebeple bulunabilenleri olduğu gibi çalışmamıza eklenmiştir.

Transkripsiyon yapılırken, okunuşunda kuşkuya düşülen kelimeler eserde olduğu gibi direk Mecmuadan alınıp, Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır, böylelikle okunamayan

kelimeler çalışmamızdan istifade etmek isteyenlerin nazarına bırakılmış ve mecmuada anlam karmaşası olmaması amaçlanmıştır. Eserde okunmasına rağmen anlamında şüpheyne düşülen kelimelerin sonuna (?) konularak belirtilmiştir. İnceltme ve Uzatma işaretleri için (^) ve hemzeli okunuşları (') işaretleri kullanılmıştır. Mecmuanın kendi sayfa numaraları koyu bir şekilde köşeli parantez [] içerisinde paragraf başlarında gösterilmiştir. Lakin karışıklığa mahal vermemek için orijinalinde sağ kısımda yer alan sayfa numarası [a] sol kısımda yer alan sayfa numarası [b] şeklinde çalışmamıza eklenmiştir. Bunun dışında aynı sayfada ikinci veya daha fazla bir başlık yer alıyorsa karışıklık olmaması için [a1-2-3...] ve [b1-2-3...] şeklinde yazılarak belirtilmiştir. Mecmuanın transkripsiyonu çalışmamıza orijinal hali ile eklenirken, bazı kelimelerin yanlış kullanımı dipnotta açıklamasıyla beraber verilmiştir. Çalışmamızı hazırlarken kelimelerin doğru okunuşlarını bulabilmek için “Kâmus-ı Türki” ve “Kubbealtı Lûgati”nden yararlanılmıştır. Transkripsiyon noktasında yapılmış olan hatalı harflerin veya kelimelerin doğruları dipnot kısmında açıklamaları ile beraber verilmiştir. Ayrıca anlam noktasında bazı bilgilerin açıklaması da dipnotta verilmiştir. Arapça beyitlerin geçmiş olduğu bölümlerde de aynı şekilde açıklaması dipnotta verilmiştir. Bunun dışında orijinal Mecmua belirtilen sebepler dışında olduğu gibi basit transkripsiyon yöntemiyle yani birebir transkrip edilerek çalışmamızın ikinci bölümüne eklenmiştir. Mecmuanın değerlendirilmesi ve incelenmesi esnasında tarih ilmi ve akademik kurallara riayet edilerek çalışma tamamlanmıştır.

Mecmua hakkında ve Mecmuanın tek yazarı olan Osmanlı Devleti Arnavut Siyasetçisi Avlonyalı Süreyya Bey'e dair bilgilere bir sonraki bölümlerde yer verilecektir. Bu hususta çalışmamız giriş bölümü hariç iki bölümü kapsamaktadır. Bu çerçevede, Birinci bölümde, Avlonyalı Süreyya Bey'in biyografisi anlatılmış, eserleri ve Zerrât Mecmuası'nın içeriği ve yayın politikası hususunda bilgilere değinilmiş, mecmua konuları bakımından tasnifi yapılarak yorumlanmıştır. İkinci bölümde Zerrât Mecmuası orijinalinin transkripsiyonuna yer verilmiştir ve son olarak Avlonyalı Süreyya Bey'in çıkarmış olduğu kendi hitabıyla, risale-i mevkute olan Zerrât ve çalışmamız genel anlamda değerlendirilerek sonuca bağlanmıştır. Çalışmamızda bibliyografya bölümünün ardından bir de lûgat eklenmiş ve bazı kelimelerin anlamını bulabilmek açısından

kolaylık sağlanmak istenmiştir. Ayrıca, ekler kısmında Süreyya Bey ile ilgili fotoğraflar ve Zerrât mecmuasından bazı orijinal kısımlar eklenerek çalışmamız zenginleştirilmiştir.

e) Literatür Özeti

Tarih kaynaklarına baktığımızda mecmualar basın yayın organı olarak önemli bir yere sahiptir. Birincil kaynaklar niteliğinde olan bu süreli yayınlar, devrin siyasi ve toplumsal düşüncesini yansıtmaları bakımından da önem arz etmektedir. Ayrıca günlük, haftalık ve aylık yayınlanmasından ötürü resmi tarih yazıcılığında göremeyeceğimiz detayların da gözlemlenme sahası olmuştur. Bu sebeple süreli yayınları incelemek ve her yönüyle değerlendirmek gereklidir.

Çalışmamız süreli yayın olması hasebiyle öncelikle basın tarihi kaynaklarını, bilhassa süreli yayınlar üzerindeki çalışmalara baktığımızda, Hasan Duman tarafından hazırlanmış olan, Türkiye içinde ve dünya genelinde yapılacak araştırmalar, hazırlanacak tez ve makaleler için önemli yere sahip bibliyografik eseri ile karşılaşmaktayız. Başlangıcından Harf Devrimine Kadar Osmanlı- Türk Süreli Yayınlar ve Gazeteler Bibliyografyası ve Toplu Kataloglar (1828-1928) isimli 3 cilt halinde hazırlanmış olan bu eşsiz eseri incelediğimizde, 1828-1928 seneleri arasında dünyada hazırlanmış ve yayına sunulmuş olan 2526 gazete ve dergilerin bibliyografik (literatür) kimlikleri, bulundukları kütüphaneleri, sayılarını ve yıllarını görmekteyiz. Bu sahayla, basın ile ilgili çalışmak isteyen araştırmacılar için kılavuz bir eser niteliğinde olduğunu söylememiz mümkündür. Bu çerçevede süreli yayınlar ile alakalı birçok kitap, makale, yüksek lisans ve doktora tezi hazırlanmıştır.

Avlonyalı Süreyya Bey'in Zerrât İsimli Mecmuası'nın Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi 1886/1887 (H.1304) başlıklı çalışmanın ana kaynağını mecmuanın kendisi oluşturmaktadır. Bununla beraber çalışmamızda, konuları daha kapsamlı değerlendirme yapmak için mecmuanın içerisinde yer alan konular ve önemli olaylar ile alakalı kitaplar, hatıratlar, makaleler ve tezler gibi telif eserlerden yararlanılmıştır. Tetkik eserler tarandığı zaman Zerrât mecmuasını doğrudan konu olarak alan bir çalışmaya rastlanmamıştır, ancak Zerrât Mecmuasında mevcut bazı makaleler birkaç tez ve eserde

örnek olarak kullanılmıştır, bu netice de birinci el kaynak olarak mecmuanın orijinali kullanılmıştır.

B: Osmanlı Basın Tarihine Kısa Bir Bakış

Tarih ilmine ön ayak olan gazete ve dergiler yayınlanmış oldukları dönemi yansıtmaya açısından önemli yere sahiptir. Çalışmamızın ana konusunu teşkil eden Zerrât Mecmuası, bir süreli yayın olması hasebiyle yayınlamış olduğu dönemi yansıtmaya açısından birinci el kaynak niteliği görmektedir. Bu minvalde, Zerrât Mecmuasını dönemine göre değerlendirmek açısından öncelikle, basın tarihine ve Zerrât'ın yayınlandığı dönem basınına kısaca göz atmamız gerekir.

İnsanoğlu var olduğu andan itibaren tıpkı diğer bütün canlılar gibi hep iletişime muhtaç olmuş ve kendisini ifade etmek ve tam anlamıyla çevresindeki insanlarla duygularını göstermekte en önemli bir aracı olarak iletişimi görmüştür. İnsanoğlu başına gelen her türlü olayı, her türlü duyguyu başkaları ile paylaşmak istemiştir. Aynı şekilde başkalarının başlarına gelen her türlü olaydan feyizlenmek isteyen insan, bu merak dürtülerinden ötürü çeşitli haberleşme yolları bulmuştur. Bu haberleşme yolları ile kendisini daha güzel ifade etme koşulları mümkün olmuştur. Duman, resimler, sesler, yazı ile ve yeri gelince başka iletişim yollarını oluşturan insanoğlu böylelikle birbirleri ile iletişim sağlamışlardır.

Şüphesiz ki iletişim yolunun en önemlisi yazının icad edilmiş olmasıdır. Yazının icadı insanlık tarihinin en büyük icadı sayılmakla beraber aynı zamanda bir milat niteliği de taşımaktadır. Bu nedendir ki, tarih ilminin tahlil etme süreçleri yazının icad edilmesinin, öncesi ve sonrası diye sınıflandırılmaktadır. Yazının icad edilmesi geçmişimizi daha iyi bir şekilde anlama ve onun getirisiyle geleceğimizi tasarlayıp edinilen tecrübeleri gelecek nesillere ulaştırma hususunda en önemli araç olmuştur. Yazı, insanoğlunun duygu ve düşüncelerini daha açık ve anlaşılır bir şekilde ifade edilmesine sebep olmuştur. İnsanlar bu duygu ve düşüncelerini Kitabe, mezar taşı, gazete, dergi, kitap ve daha birçok yazı araçları ile ifadelerini güçlendirmişlerdir.

Yazının bulunmuş olmasıyla düşünceler ve sözler somut bir şekle bürünmüştür. İletilen bilgiler daha kalıcı duruma gelmiştir. Bununla beraber de insanoğlu ilettiği haberlerin daha kalıcı olmasını sağlayacak pratik haberleşme yolları aramaya başlamışlardır.¹

Soyları ve ulusları ne olursa olsun iletişim içinde olan toplumlar bilhassa birbirlerine tesir etmişlerdir. Etkileşim halinde olan bu milletler ilk önce alışveriş olmak üzere kültürlerini, medeniyetlerini özümseyerek bu etkileşim yaşam tarzlarına mimarilerine kadar kendilerini hissettirmişlerdir. Eski çağlarda haberleşmenin ilk aracı olan gazetelerin atası sayılan kil tabletlerin varlığı bilinmektedir.² Sert bir basma kalıbının izini daha yumuşak bir maddenin üzerine çıkarma usulüne dayanmış olan tab’ etme yani basımın tarihi çok eskilere sirayet etmektedir. Kâğıt üzerine ilk baskı örnekleri de Çin’de “blok kitap” basımı yapılarak olmuştur. Ardından Japonya ve Kore baskı usulünü takip etmiştir.³

Dünyada çıkarılmış ilk gazeteye dair belge Mısır medeniyetinde bulunmuştur. Bundan 3400 yıl evvel Nil Nehri boylarında rastlanılan bir tablet, dünyanın ilk gazetesi adını almıştır. Mevcut olan gazete kâğıt üzerine yazılmış değildir yapısı bir pişirilmiş tuğladır. Bunlara Tablet ismi verilmektedir. Mısırlılar bu tabletlere günün önemli olaylarını yazmışlardır. Bunlar elden ele dolaşmış taş levhalardır.⁴

İletişimde temel öge vereceğimiz bilginin daha çok kişiye ulaşabilmesini sağlamaktır bu sebeple bu alanda yeni teknikler meydana çıkmıştır. Buna matbaa adı verilmiştir. Modernleşmenin ve iletişimin temeli sayılan matbaa taş, metal ve tahta gibi çeşitli maddelerin üzerini oyarak bilginin çoğalmasını sağlamıştır. Matbaanın

¹ E. Özgür, Gönenç “İletişimin Tarihi”.İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, S.18, Ağustos 2012, ss.59.

² Mehmet Ali Kahraman, Osmanlı Modernleşmesinde Basın, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.32. Ağustos 2014. Ss. 132.

³ Kemal Beydilli, “Matbaa”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.28, Ankara 2003, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss.105.

⁴ Enver Behnan Şapolyo, *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönüyle Basın*, Güven Matbaası Ankara, 1969, ss. 11.

bulunmasıyla iletilerini çabucak ve daha seri ulaştırmayı hedefleyen insanoğlu yazıyı daha sistemli bir hale getirmiştir. Matbaanın gelişim temelini Johannes Gutenberg atmıştır. Almanya'nın Mainz şehrinde geliştirilen matbaa sanayileşmenin ve modern hayatın en büyük müsebbibi olmuştur.⁵

Osmanlı'da ise yenileşme hareketlerinin başında matbaanın açılmış olması gelir. On beşinci asrın sonlarına doğru İspanyol Yahudiler tarafından 1492 senesinde İstanbul'a Osmanlı Devleti'ne getirmişlerdir.⁶ Özellikle Yahudilerin basım merkezleri Selanik'te izlenmiştir. Matbaa ile İbranice, Rumca, Latince ve Ermenice gibi lisanlarda eserler basılmıştır.⁷ Osmanlı Devleti'nde ilk devlet matbaasının kurulmuş olduğu 1727 senesine kadar Türkçe lisanında eser basılmamıştır. Türkçe ve Arapça eser basmaları ise yasaklanmıştır.

Yahudilerin ardından gayrimüslimlerin matbaa açmaları yoğunlaşmıştır. Bunu Rum ve Ermeniler kendi matbaalarını kurarak takip etmiştir. İstanbul'da ilk Ermeni matbaası Tokatlı Apkar tarafından 1567 senesinde açılmıştır. Ermenilerin bu çerçevede Osmanlı matbaacılığında dereceleri gittikçe mevki kazanmıştır.⁸ Günümüzde hakkında az bilgi ve belge bulunan gayrimüslim matbaası, Rumlara aittir. Osmanlı Devleti'nde ilk Rum basımevi, Ortadoks Patriği Kyril Lukaris'in destekleri ile kurulmuş Beyoğlu'nda İngiliz Konsolosluğu civarlarında yer almıştır ve çeşitli eserler basılmıştır.⁹

⁵ Mehmet Emin Begtimur, *İlk Matbaanın Mucidi, Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, S. 12, 2018, ss. 161.

⁶ Selim Nüzhet Gerçek, *Türk Matbaacılığı*, Devlet Matbaası, İstanbul 1939, ss. 28.

⁷ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev. Metin Kırıatlı, 5. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara 1993, ss. 51., Enver Behnan Şapolyo, a.g.e, ss. 26.

⁸ Ali Birinci, Osmanlı Matbaacılığında Ermeniler, Türkler ve Ermeniler/ Tarih Boyunca Türk- Ermeni İlişkileri. Online Erişim Tarihi: 11.05.2024. <https://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/osmanli-matbaaciliginda-ermeniler/>

⁹ Mehmet Ali Akkaya, Türk Kitap Basmacılığı Tarihçesi ve Beşikdevri, *Bilgi ve Belge Araştırmaları Dergisi*, S.1, 2008, ss,6.

İlk Türk matbaası 1727 senesinde açılmıştır.¹⁰ Osmanlı'da ilk devlet matbaası III.Ahmed dönemi yani dönemin Sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ile özdeşleşmiş Lale Devrinde, Macar kökenli İbrahim Müteferrika'nın ve Yirmisekiz Çelebi Zade Sait Çelebi'nin işbirliği ile matbaanın faydaları hakkında risale kaleme alınarak ve gerekli çalışmaları ile biraz gecikmeli de olsa matbaa sonunda açılmıştır.¹¹ Uzun uğraşlar sonucunda açılan matbaa ile ilgili, devlet adamlarının dikkatine sunulan risalenin başlığı, “*Er-Risâletü-l Müsemmâ bi-Vesiletü't-Tıbbâ'a*” (Matbaanın Gerekleri)'dir ve Osmanlı Matbaası'sın ilk eseri olan 1729 senesinde basılan *Vankulu Lügati'nin* başında yer almaktadır.¹² Osmanlı Matbaasının ilk eseri olan aynı zamanda sözlük olan Mustafa el-Vanî tarafından hazırlanmış *Vankulu Lügati'den* sonra Kâtip Çelebinin eseri *Tuhfetü'l-Kibar fî Esfari'l- Bihar* adlı eserdir. İlerleyen zamanlarda *Usulü'l- Hikem fî Nizamü'l-Ümen* ve *Cihannüma* gibi eserler de ilk matbaa da basılmıştır.¹³ Bu eserlerin basılması ile beraber matbaada çeşitli eserler basılmış ve zamanda artış göstermiştir.

Matbaa en canlı dönemini ilk on dokuz aylık süresince yaşamıştır.¹⁴ Böylelikle geniş kitlelere ulaşan eserler o dönemde patlak veren Patrona Halil isyanına rağmen ilgiyi yitirmemiştir. Matbaanın kurucusu olan İbrahim Müteferrika 1745'te 71 yaşında vefat etmiştir. Ardından Matbaa iki sene kapalı kalmıştır. Müteferrikanın kalfası olan Kadı İbrahim Efendi tekrar matbaa fermanı alarak, 1747 senesinden 1794 senesine kadar tekrar

¹⁰Kemal Beydilli, “Matbaa”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.28, Ankara 2003, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss.105.

¹¹Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, ss.52.

¹² Orlin Sabev, *İbrahim Müteferrika Ya Da İlk Osmanlı Matbaa Serüveni (1726-1746)*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, Ekim 2006., Franz Babinger, *Müteferrika ve Osmanlı Matbaası, Osmanlı Matbaasının Kuruluşu ve Başlangıcı*, Çev. Nedret Kuran Burçoğlu- Machiel Kiel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2004, ss. 71.

¹³ Franz Babinger, *Müteferrika ve Osmanlı Matbaası*, ss. 71-75.

¹⁴Orhan Koloğlu, *Osmanlı Döneminde Basın Teknikleri Ve Araçları*, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul 2010, ss. 15.

işletilmiştir. Ancak ilk zamanlarda oldukça iddialı Mütferrika Basımevi, kuruluşundan elli sene sonra neredeyse ölü hale gelmiştir ve kapanmıştır.¹⁵

Daha sonra, III. Selim döneminde (1789-1807), İstanbul'da 1796 senesinde Mühendishane, Mütferrika matbaasından kalma her ne varsa devlet tarafından satın alınmıştır. 1802'de Üsküdar'da da basımevleri kurulmuştur. Bu basım evlerinde birçok dilde eserler basılmıştır.¹⁶

Basın kelime manası ile haber anlamına gelmektedir. Basın tarihi, haberin gelişim aşamalarını, içeriklerini ve böylece toplumsal rollerini araştırır. Bu araçlar gazete, dergi, radyo ve televizyon olabilir hepsinin ortak noktası ise haber vermektir. Bu olay ve bilgileri habere dönüştürme kitlelerin sözsöl olarak öğrendiği bilgileri belgeleştirme çabasıdır.¹⁷ Yayımlanan süreli yayınlar yani gazete ve dergi birbirinden farklıdır. Dergi, farklı ilgi alanlarına ilişkin haber, makale, deneme, inceleme gibi belirli konuları içermekte ve hafta da bir veya ayda bir, yılda dört kere yayınlanmaktadır. Gazete, siyasi, iktisadi, edebi, dini, kültürel ve sosyal içerikli her çeşit yorumlu yorumsuz konuları ihtiva etmekte ve günlük veya haftalık olarak düzenli bir şekilde çıkmaktadır.¹⁸

15. Yüzyıldan sonra Osmanlı'da, matbaanın kuruluşunun ardından önce *Avisa-Zeitung-Corantos-Relation* isimlerle haber yaprakları, 1605'de ilk süreli yayın, Almanya'da 1660'da *Leiziger Zeitung* isimli ilk günlük gazete çıkmıştır.¹⁹

Osmanlı'da ilk ve yabancı dille çıkarılmış olan gazete, Fransız devrimini izleyen senelerde Fransızlar tarafından İstanbul'da Fransız Elçiliği Basımevin 'de 1795 senesinde

¹⁵Orlin Sabev, İbrahim Mütferrika Ya Da İlk Osmanlı Matbaa Serüveni (1726-1746), Yeditepe Yayınları, İstanbul, Ekim 2006., Franz Babinger a.g.e., ss. 71-273., Orhan Koloğlu, a.g.e., ss. 15-17.

¹⁶ Fatma Davulcu, Halil Kıpçak, "Başlangıcından Harf Devrimi'ne Kadar Türkiye'de Basım ve Yayının Kısa Tarihçesi.", *Türk Kütüphaneciliği* C.30, S.2, Ankara 2016, ss.255.

¹⁷ Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*, İletişim Yayınları, İstanbul 1992, ss. 6-7.

¹⁸ Kenan Demir, Osmanlı'da Dergiciliğin Doğuşu ve Gelişimi (1849-1923), *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.9, Nisan 2016, ss. 74.

¹⁹ Orhan Koloğlu, *Osmanlı Dönemi Basınının İçeriği*, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul 2010, ss. 2.

basılan “*Bulletin des Nouvelles*” (Haberler Bülteni) isimli gazetenin çıkarılması olmuştur.²⁰ Bu gazetenin çıkış amacının, yeni rejimin elçisi olan Raymond Verniniac, Osmanlı Devleti’ndeki vatandaşlarına yeni rejim ile ilgili havadisleri ulaştırmaktır.²¹ Bu gazeteden sonra, İstanbul’un *Fransız Gazetesi*, (*Gazette Française de Constantinople*), I.Napolyon Bonapart’ın, Mısır’ı İşgali esnasında (1798) yayınlatılmış gazetelerle yeteri kadar ilgilenilmemiştir. Ancak Bâbâli’de Tercüme Bürosu kurulmuş ve Avrupa asıllı gazetelerin orada çevrilmesi sağlanmıştır.²² Bu gazeteleri, sırasıyla, İzmir’de yayımlanan, haftalık “*Le Spectateur Oriental*”(1821), aylık “*Le Smyrne*” (1824) ve haftalık “*Le Courrier de Smyrneen*” (1828) gazeteleri izlemektedir.²³

Osmanlı’da ilk yıllarda gazete için farklı tabirler kullanılmıştır; gazete, ceride, Journal, mevkute gibi isimlerle anılmıştır.²⁴ Osmanlı Devleti gazetesinin varlığından daha önce haberdardır lakin siyasal düzeydedir, diğer memleketlerde olduğu gibi siyasal, sosyal ve ekonomik olaylar karşısında halkı aydınlatmak veya etkilemek amacıyla olmaz, hükümetin yaptığını duyurmak amacıyla ve özel buyrukla çıkmıştır. 1820’li yıllar Osmanlı Devleti’nin hem basımevi hem de basın açısından daha da canlı olduğu dönemlerdir.²⁵

Osmanlı Devleti’nin ilk Türkçe gazetesi 1831’de yayınlanmış olan “*Takvim-i Vekayi*”²⁶dir ancak yapılan araştırmalar neticesinde, *Takvim-i Vekayi* yayınlanmadan evvel Mısır’da Vali Kavalı Mehmet Ali Paşa’nın girişimi ile kurulmuş olan Bulak

²⁰ Orhan Koloğlu, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın*, ss. 11.

²¹ Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yay. Haz. Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 4.Baskı, İstanbul 2003, ss. 121.

²² Orhan Koloğlu, *Osmanlı’dan Günümüze*, ss.11.

²³ M. Nuri, İnuğur, *Basın Ve Yayın Tarihi, Der Yayınları*, İstanbul, 2005, ss.165-169.

²⁴ Alim Kahraman, “Matbuat”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.28, Ankara 2003, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 121.

²⁵ Orhan Koloğlu, *Osmanlı’dan Günümüze*, ss.12.

²⁶ Osmanlı Devleti’nin ilk resmî gazetesi olarak bilinen Takvimi Vekayi husunda çeşitli telif eserler mevcuttur. En genel bilgilere bakmak ve detaylı incelemek için bkz.: Nesimi Yazıcı, “Takvîm-i Vekâyi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.39, İstanbul 2010, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 490-492.

matbaasında 20 Kasım 1828 senesinde Kahire’de “*Vekay-i Mısriye*” isimli çoğunluğu Türkçe gerisi Arapça yazılmış bir gazete çıkarılmıştır. Mehmet Ali Paşa, *Vekay-i Mısriye* ardından, 1830 senesinde *Vekay-i Giridiye* isimli bir gazete yayınlamıştır. Bu basın yayınında Türkçenin yanı sıra Yunanca da eşit miktarda kullanılmıştır.²⁷

II. Mahmud tarafından 1831 senesinde bastırılan *Takvim-i Vekayi*’den önce gazeteler basılmış olsa da bunlar, *Takvim-i Vekayi*’nin hem İstanbul’da hem de tamamı Türkçe olarak ve ilk Türkçe gazete olma özelliğini değiştirmemektedir.²⁸

İkinci Türkçe Gazete olarak aynı zamanda, devlet yardımı görmesi hasebiyle ilk yarı resmî gazetesi olarak ifade edilen “*Ceride-i Havadis*”²⁹, İngiliz kökenli William N. Churchill tarafından çıkarılmış ve 31 Temmuz 1840 tarihinde yayına başlamıştır.³⁰ Osmanlı Devleti’nin ilk özel gazetesi niteliğine sahip olan “*Tercüman-ı Ahval Gazetesi*” ise Şinasi ve Agah Efendiler tarafından çıkarılmış olup, 21 Ekim 1860 senesinde yayına başlamıştır. Bu gazete aynı zamanda ilk makale ve tefrikanın (yazı dizisi) yayınlanmış olduğu bir gazetedir.³¹

Şinasi’nin 27 Haziran 1862 tarihinde çıkarmış olduğu “*Tasvir-i Efkâr Gazetesi*” (Düşüncelerin Anlatımı) Devletten hiç yardım almadan çıkarılmış ilk Türkçe fikir gazetesidir.³² Bu gazete de Osmanlı’da daha evvel söz edilmeyen ulus, özgürlük kamuoyu gibi meseleler gündeme getirilmiştir. Bu gazete çerçevesinde Genç Osmanlı Aydınlarının

²⁷ Hıfzı Topuz, *II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003, ss. 13-15.

²⁸ M. Kazım Benek, Osmanlı’da Basının Doğuşu Ve II. Meşrutiyete Kadarki Gelişimi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 6-7, Siirt 2016, ss.30.

²⁹ Osmanlı’nın içerisinde çıkarılmış olan ilk özel gazete olarak nitelendirilen Ceride-i Havâdis mahiyetinde ele alınmış birçok tez ve telif eser mevcuttur, gazete hakkında genel bilgiler için bkz.: Ziyad Ebuzziya, “Ceride-i Havâdis” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.7, İstanbul 1993, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 406-407.

³⁰ Alpay Kabacalı, *Başlangıcından Günümüze Türkiye’de Matbaa Basın ve Yayın*, Literatür Yayıncılık, İstanbul 2000, ss. 61.

³¹ Hıfzı Topuz, *II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, ss. 18-21.

³² Hamza Çakır, *Osmanlı’da Basın İktidar İlişkileri (Azınlık Basını, Türkçe Basın ve Dış Basın)*, Siyasal Kitabevi, Ankara, Haziran 2002, ss. 33. Şinasi Efendi Daha detaylı bilgi için bkz. Alim Kahraman, “Şinasi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.39, İstanbul 2010, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 160-169.

(Jön Türkler) da ülkenin politik, ekonomik ve kültürel konuda ilerlemesine yönelik fikirler oluşmuştur.³³ Gazetede, bilim ve eğitime yönelik sorunlar üzerinde çokça durulmuştur ve Türkçe'nin sadeleşmesi hususunda büyük çaba sarf edilmiştir. Gazete de yeni kavramlar halka aktarılmıştır. Bu yeni kavramlarla Şinasi Efendi halka kendilerini savunmanın yararlarını öğretmiştir. “*Tasvir-i Efkâr*” gazetesi Şinasi'nin Paris'e kaçması ile beraber, önce Namık Kemal tarafından daha sonra Recaizade Mahmud Ekrem tarafından çıkarılmaya başlanmıştır.³⁴

Kamuoyunun gücünü ve önemini fark eden ilk gazete olarak nitelendirilen *Tasvir-i Efkâr* gazetesi, kamuoyunun sözcüsü olmaktan çok kamuoyunu yönlendirmeye meyilli bir gazetedir, bunun yanı sıra siyasal eleştiriye yönelmiş olması da yönetimi rahatsız etmektedir ve yönetimin bundan sebep basını kontrol altına alınması gerekliliğinin meydana çıkmasına neden olmuştur.³⁵

Osmanlı Devleti'nde ilk yasaklar, 1858 senesinde Ceza Kanunu ile başlamaktadır. Bu kanunun çıkarıldığı zamanda Osmanlı Devleti'nde sadece iki gazete çıkmaktadır. (Takvim-i Vakayi, Ceride-i Havadis), aynı zamanda sadece bir tane mecmua vardır (Vakayi-i Tıbbiye) lakin ileriye düşünmeleri hasebiyle basında oluşabilecek zararları engellemek maksadıyla tedbirler alınmaya başlamıştır. Böylece ilk yasaklanma olmuştur.³⁶ Bu çerçevede ilerleyen zamanlarda Sultan Abdülaziz döneminde (1861-1876), 1864 senesinde Matbuat Nizamnamesi isimli ilk basın yasası hazırlanmış ve yürürlüğe konulmuştur. Nizamnameye göre amaç, gazete çıkarmak isteyenlerin ruhsat alarak çıkarmalarını sağlamak ve basına hukuki bir düzen getirmektir.³⁷ Bu hususta, İstanbul ve taşrada gazetelerin çoğalması hasebiyle basın önem kazanmış ve ilk basın kanunu diyebileceğimiz basın kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun tasarısına binaen, haftalık

³³ Tevfik Çavdar, *İz Bırakan Gazeteler ve Gazeteciler (Babîâli'den Geriye Ne kaldı?)*, İmge Kitabevi, Ankara, 2007, ss.24-28.

³⁴ Çavdar, *İz Bırakan Gazeteler*, ss.28.

³⁵ Hamza Çakır *Osmanlı'da Basın İktidar İlişkileri*, ss.36.

³⁶ Hıfzı Topuz, *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1973, ss. 42-43.

³⁷ M. Nuri, İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul, 2005, ss.201.

aylık veyahut müddetli ve hangi lisanda olursa olsun gazetenin çıkarılması devletin iznine bağlanmıştır.³⁸

Osmanlı Basınının ilk genel düzenleyici metni niteliğinde olan Nizamname biri hususi olmak üzere on maddeden oluşmaktadır.³⁹ Söz edilen nizamnamede bir sansür düzenlenmesi yer almamaktadır. Lakin gazete yayımlamak ruhsat alınarak yapılmaktadır ve bu ruhsat her vakit geri alınabilecek niteliktedir. Bu hususta ihdas edilen Matbuat Müdürlüğü'ne, gazetenin bir nüshası imzalanıp verilmesine ve satışı yapılacak gazetelerin bu imzalı nüshanın kopyası ile yapılacağına dair kararlar yer almaktadır.⁴⁰ Hükümetin Matbuat Nizamnamesi yanı sıra bir de hükümet tarafından gazetelerin kapatılmasını sağlayacak 4 Zilkade 1867 tarihinde Âli Kararnamesi isimli kararname çıkarılmıştır. Bu kararname ile basına halihazırda zincir vurulmuş ve ağır kısıtlamalar yapılmıştır. Geçici olarak çıkarılmış olan bu yasaların 1909 senesine kadar yürürlükte kalmış olması oluşan koşulları azaltmak yerine biraz daha arttırmıştır.⁴¹

Matbuat Nizamnamesi yayınlanmadan evvel Osmanlı Devleti'nin ilk dergileri yayınlanmaya başlamıştır. Dergiye mecmua da denilmektedir. Sözlükte, “Dağınık şeyleri bir araya toplamak, getirmek” anlamına gelen cem’ kökünden türeyen mecmua “bir araya getirilmiş, toplanmış” manasına gelmektedir. Mecmualar (dergiler), çoğunlukla bir veya daha fazla yazar ya da şaire ait değişik şekil ve hacimlerdeki dini, din dışı nesir (düz yazı) ya da şiirlerden meydana gelen derleme kitaplarıdır.⁴²

İlk Türkçe dergi “*Vakayi-i Tıbbiye*” Abdülhak Molla tarafından çıkarılmış, 6 Mart 1849'da yayımlanmaya başlamıştır. Bu dergi aynı zamanda resim basan ilk süreli yayın

³⁸Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi, Islahat Fermanı Devri (1861-1876)*, VII. Cilt, B. 6, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2003, ss. 217.

³⁹ Ayhan Ceylan, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Basım ve Yayımda Hukuki Düzen (1839-1876)*, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S.1, Bahar 2006, ss. 143.

⁴⁰ Bora Ataman, *Türkiye’de İlk Basın Yasakları ve Abdülhamid Sansürü*, *Marmara İletişim Dergisi*, S 14, İstanbul Ocak 2009, ss. 32-33.

⁴¹Hıfzı Topuz, *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, ss. 47-48.

⁴² Ayrıntılı Bilgi için Bkz: Mustafa İsmet Uzun, “Mecmua”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.28, Ankara 2003, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 265-268.

olması hasebiyle de anılmaya değerdir. Temmuz 1862’de Münif Paşa’nın önderliğinde *Osmanlı Bilim Derneği*, (Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye) “*Mecmua-i Fünun*” isimli aylık bir dergi çıkarmaya başlamıştır. Mecmua-i Fünun’da devrin bilim ve kültür adamlarının bilim dallarını tanıtmak maksadıyla yazdıkları yazıların yanında maliye, ekonomi, felsefe konularında yazılar yer almaktaydı. Bu dergi yeni kelimeler ve Batı düşüncesini yansıtmaları açısından önemli bir yere sahiptir. Devamında 1863 senesinde “*Ceride-i Askeriye*” ve 1864’te “*Mecmua-i Askeriye*” yayınlanmıştır.⁴³

Basının denetim altına alınması çabalarına rağmen, gazete ve dergi sayıları oldukça artış göstermektedir. 1850 tarihli, “*Annuaire des deux Mondes’a*” göre İstanbul’da birçok dilde gazete ve dergi çıkarılmıştır. I. Meşrutiyet yayınlanmadan evvel, sahibi Filip Efendi olan ve Ali Suavi ile Ziya Paşa’nın devlet yönetimini eleştirir nitelikte yazılarının bulunduğu bu sebeple önemli yere mensup olan “*Muhbir*”, 1 Ocak- 27 Mayıs 1867 tarihleri arasında yayınlanmış ve Ali Suavi’nin Londra’ya gitmesiyle Yeni Osmanlıların yayın organı olmuştur.⁴⁴ Jön Türk kuşağının ilk gazetesi olan, *Muhbir* Gazetesini Osmanlı’da ilk gerçek muhalif gazete olarak da niteleyebiliriz. “*Muhbir*” aynı zamanda devlet okullarına girmiş olan ilk Osmanlı gazetesidir. Âli Kararnamesinin ağır hükümleri ile *Muhbir* gazetesi kapatılmış Ali Suavi Kastamonu’ya sürgüne gönderilmiştir.⁴⁵

1867 senesinde ilk tıp dergisi, “*Tuhfetü’l-Tıp*”, 1869 senesinde ilk çocuk dergisi, “*Mümeyyiz*”, ilk kadın dergisi olarak Terakki Gazetesinin eki niteliğinde 1869’da “*Terakki-i Mukedderat*” isimli dergiler ve diğer önem arz eden mecmualar arasında, *Ayine-i Vatan*, *Muhip*, *Mecmua-ı Maârif* gibi dergiler çıkmıştır.⁴⁶

⁴³Alpay Kabacalı, *Başlangıcından Günümüze Türkiye’de Matbaa Basın ve Yayın*, Literatür Yayıncılık, İstanbul 2000, ss.69-70.

⁴⁴Hıfzı Topuz, *II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, ss.24-25.

⁴⁵ Fatmagül Demirel, *II. Abdülhamid Dönemi Sansür, Bağlam Yayıncılık*, Ankara Mart 2007, ss, 35.

⁴⁶Kenan Demir, *Osmanlı’da Dergiciliğin Doğuşu ve Gelişimi (1849-1923)*, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.9, Nisan 2016, ss. 77.

Dergiciliğin 1870 senesinden sonra daha çok gelişim gösterdiğini ifade etmek mümkündür. Basiretçi Ali Efendi 22 Ocak 1870 tarihinde “*Basiret*” gazetesini çıkarmıştır. Çıkararı Teodor Kasap olan ve Türkçe ilk siyasi mizah dergisi özelliğine sahip olan dergi “*Diyojendir*” ve 12 Kasım 1870 tarihinde yayına başlamıştır. “*İbret*” Aleksan Sarran Efendi tarafından 1870’te çıkarılmış ancak kapatılmıştır. Tekrar 13 Haziran 1872 senesinde Ahmet Mithat Efendi tarafından kiralanan ve yeni yazar kadrosu ile Namık Kemal ve Ebuzziya Tevfik beyler tekrar yayımlanmıştır lakin çok uzun süre ömrü olmamıştır.⁴⁷

Osmanlı’da yerel basından yani vilayet gazetelerinden de bahsetmeden olmaz. 7 Kasım 1864’te çıkarılmış olan Vilayet Nizamnamesine ile Osmanlı Devleti mülki idaresinde eyalet sisteminden vilayet sitemine geçmiştir. Bu hususunda Osmanlı Devleti bazı büyük illerde gazetenin çıkmasına olanak sağlamıştır. Bu gazetelerin ilki; yerel yönetimin resmi sözcüsü sayılan Türkçe-Arapça yazılan ve Beyrut’ta çıkarılan “*Hadikat al Ahbar*”dır ve Fuat Paşa bu gazeteyi geliştirmiştir.⁴⁸ İkincisi, Mithat Paşa’nın Tuna Valisi iken Türkçe-Bulgarca çıkarılan “*Tuna*” gazetesidir. Aynı şekilde Mithat Paşa’nın Bağdat Valiliği sırasında çıkardığı “*Zevra*”⁴⁹ Gazetesi Vilayet gazetelerinin öncüleridir.⁵⁰

Zikredilen yayınların Tanzimat Döneminde yayınlandıklarını ve Osmanlı Basınının ilk evreleri olduğunu söylememiz gerekir. Sultan II. Abdülhamid tahta çıktıktan sonra, Mithat Paşa’nın sadrazamlığı esnasında bir basın tasarısı hazırlanması için komisyon kurulmuştur.⁵¹ Tasarı, İlk Osmanlı “basımevlerinde yapılacak her türlü

⁴⁷Alpay Kabacalı, *Başlangıcından Günümüze Türkiye’de* , 87-88.

⁴⁸Orhan Koloğlu, *Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2020, ss.31.

⁴⁹Zevra Gazetesi ile ilgili yapılmış detaylı çalışma için bkz: Mine Ersoy, *Zevra Gazetesi (S.1-100)’nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kilis Eylül 2014.

⁵⁰ Hıfzı Topuz, *II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi* , ss.31.

⁵¹ Topuz, *II. Mahmut’tan Holdinglere*, ss.50.

çalışmanın denetleneceğini konu alan üç bölümden oluşmaktadır.⁵² *Meclisi Mebusan*’ı 1878’de tatil edilen II. Abdülhamid dönemi baskılar nedeniyle “*İstibdat dönemi*” olarak adlandırılmaktadır.⁵³

Osmanlı Devleti’nde matbuat ve neşriyat yasaklarının kanuni gerekçelere uzanan bir kısmı bütün memleketlerde uygulanmış olan yasaklardır. Basın organlarının yayınlaması hususunda isimlerinin ve içeriklerinin değerlendirilerek yayınlanmasına izin verilmiş ve uygun değilse yasaklanmıştır.⁵⁴

Osmanlı Devleti’nde basın üzerinde sansürün ilk defa görülmesi, matbaanın devlete girmesiyle meydana gelmişse de gerçek manada yapılan uygulamalar, Tanzimat Dönemi içerisinde başlamıştır.⁵⁵ 1862 senesine kadar var olmuş olan basının denetlenmesi hususunda kurumlaşma mevcut değildir.⁵⁶ II. Abdülhamid zamanına gelinceye kadar, basın gelişmiş olsa da bütünlüğünü ve güvenliğini sağlayan bir kanun yoktur. II. Abdülhamid zamanı basını, tabi bulunduğu düzen açısından bölümlere ayırarak sağlanmıştır.⁵⁷ Bu devirde basının yasaklanmasının birçok nedeninden bahsetmek gerekir. Bu yasakları kanuni sebepler, dini ve ahlaki sebepler, siyasi sebepler, Edebîyat Telâkkisinin Değişmesi ile Alâkalı Sebepler, Yasaklamada ve Kitap Zaptında Usûller ve Sınırlar gibi başlıklar içerisinde incelememiz mümkündür.⁵⁸

⁵²Kübra Çaylı, *Tanzimat Dönemi İstanbul Basınında Sansür*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, Ekim 2017, ss.87.

⁵³Tevfik Çavdar, *İz Bırakan Gazeteler ve Gazeteciler (Babîâli’den Geriye Ne kaldı?)*, a.g.e, ss.41.

⁵⁴ Ali Birinci, Osmanlı Devleti’nde Matbuat ve Neşriyat Yasakları Tarihine Medhal, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 4, S. 7, 2007, ss. 343.

⁵⁵ Fatma Demirel, *II. Abdülhamid Dönemi Sansür*, ss.23.

⁵⁶ Demirel, *II. Abdülhamid Dönemi Sansür*, ss. 43.

⁵⁷ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi, Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907)*, VIII. Cilt, B. 6, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2003, ss. 406-407.

⁵⁸ Birinci, Osmanlı Devleti’nde Matbuat ,ss. 292-347. Sözü geçen başlıkları detaylı şekilde incelemek için aynı esere bakınız.

II. Abdülhamid zamanında basında, evvelki yıllara nazaran sansürün⁵⁹ şiddeti oldukça artmıştır. Ancak bu dönemde çıkarılan gazete ve (mecmuaların) dergilerin ömürleri uzun olmuş, dilde sadeleşme olmuştur ve bu sayede gazete ve dergilerin tirajı yükselmiştir. Sansür politikalarına nazaran süreli yayınlar, halkın okuması artırmış, kültürü yükseltmiş ve dilin yalınlaşmasını hızlandırmıştır.⁶⁰

Bu dönemde Matbuat Kanunu tasarısı Mebusan Meclisi tarafından tartışmalara sebep olmuştur. Buna göre büyük ve değişik tepkiler meydana çıkmıştır. Mebusların söylemiş olduğu ilginç tepkiler arasında, mizah gazetelerinin lüzumsuz ve faydasız olduğuna dair söyledikleridir. Öyle ki mizah gazetelerinin çok zararlı olduğunun kanaatine varmışlardır. Mizah gazetelerinde resimlerin olması insanı isyana sürükler, aklın cisim üzerindeki hükmüne gider, gençler bu gazete yüzünden yaşlılarına olan saygılarını kaybeder⁶¹ gibi ilginç düşünceler ile mizah gazetelerinin yayımlanması noktasında tartışmalar çıkmıştır ve bunun gibi değişik tasarı sunulmuştur, Sultan II. Abdülhamid bu tasarıyı çok kötü karşılamış ve meclisten geçtiği halde tasarı yürürlüğe geçmeden unutulmuştur. Lakin bizzat Sultan Abdülhamid'in emri ile bu dönemde basılan herhangi bir basın yayınında kendisinin, evlatlarının ve dahi evvelki hanedan üyelerinin hiçbir şekilde resimlerinin yayımlanmasını yasaklamıştır.

Ağır sansür uygulamalarının olduğu bu basın sansürlerinin temeli Mebusan Meclisinin kapatılması ile, 1877 senesinde atılmıştır diyebiliriz. Buna göre ilk basın sansürü Sultan Abdülhamid döneminde 1878 senesinde Sıkıyönetim Nizamnamesi ile başlamıştır. Böylece 1882 senesinde çeşitli gazeteler ve dergilere sansür uygulanmış bu kapsama girmiştir.⁶²

⁵⁹Sansür sözlük anlamı itibari ile:(Haber için) Gerekli durumlarda yayımlanmasını yasaklamak, sansürlemek, kısıtlamak manasına gelmektedir.

⁶⁰Kenan Demir, Osmanlı'da Dergiciliğin Doğuşu ve Gelişimi (1849-1923), *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.9, Nisan 2016, ss.81.

⁶¹ Hıfzı Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere*, ss. 54-55.

⁶² Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere*, ss. 58-59.

Basın ve yayının üzerine oldukça büyük sansürün uygulandığı bu dönemde kitap basmak için Maârif Nezareti'nden izin alınıyor, gazeteler her gün basılmadan önce inceleniyordu. Bu durum polemiğe sebep olsa da bütün baskı ve olumsuz koşullara rağmen II. Abdülhamid dönemi, etkisi 1950'lere kadar sürecek bir gazetecilik geleneği oluşmasını sağlamıştır. Yeni Osmanlıların temellerini attığı basın yaklaşımı bu çağda ilerlemiş ve Cumhuriyetin kuruluş yıllarını kapsayan bir yolun açılmasını sağlamıştır.⁶³

Sultan Abdülhamid döneminde basın sansürüne oldukça titiz ve düzenli bir şekilde dikkat edildiğini ve önem verildiğini arşivlerde de görebilmemiz mümkündür. Örneğin bir belgede Zerrât Mecmuasının yayım süresinden bir sene evvel 1303 senesinde sansür meselesinin düzenli ve tertipli bir şekilde yapılması temini hususunda bildiri yayımlanmıştır.⁶⁴

Bu dönemde aynı zamanda sansür memuriyeti ismi verilen memuriyet oldukça önem kazanmıştır. Bu memuriyetlik görevinde öncelik padişahın güvenini kazanmış kişilerden seçilmekte ve verilmektedir. Sultan Abdülhamid bu memuriyetlik görevinin tüm toplumlarda süregelen bir durum olduğunu dile getirmiştir.⁶⁵ Bu memuriyetlerin sık sık maaşları ödenmekte ve buna titiz bir şekilde dikkat edilmektedir.⁶⁶

Bu dönemde uygulanan sansürün mekanizması ise İstanbul'da Matbuat-ı Dahiliye Müdürlüğü tarafından, beldelerde ise mektupçuların bizzat kendileri tarafından yapılmaktadır. Gazeteler ancak sansürden geçtiği vakit basılmaktadır.⁶⁷

Sansür döneminin önemli basın yayınlarından bahsedecek olursak; Başlıca Gazeteler, Ahmet Mithat Efendi'nin 8 Temmuz 1878'de yayımlamaya başladığı

⁶³Tevfik Çavdar, *İz Bırakan Gazeteler*, ss.41-42.

⁶⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemî, (DH.MKT.)1368/2.

⁶⁵ Fatma Demirel, *II. Abdülhamid Dönemi Sansür*, ss. 49-50.

⁶⁶Sansür memurlarının maaşlarının tesviyesi yönünde Osmanlı Arşivlerinde birçok belge mevcuttur bu hususta özellikle Zerrât Mecmuasının yayımlandığı seneyi baz alarak birkaç örnek verecek olursak: BOA, DH.MKT. 1392/2, BOA, DH.MKT, 1383/51.

⁶⁷ Demirel , *II. Abdülhamid Dönemi Sansür* ,ss.53.

“*Tercüman-ı Hakikat*” Gazetesi, Ahmet Cevdet (Oran)’ın çıkarmış olduğu “*İkdam*” Gazetesi, Murat Bey’in çıkardığı “*Mizan*” Gazetesi başlıcaları sayılabilir.⁶⁸

Bu dönemde dergilerin daha fazla önem kazandığını söyleyebiliriz. Çünkü dönemin yöneticileri, dergileri gazeteye nazaran daha az tehlikeli görmektedirler. Ebuzziya Tevfik tarafından çıkarılmaya başlanan ve 1880-1912 seneleri arasında yayımlanmış olan “*Mecmua-ı Ebuzziya*” ilk ciddi edebiyat mecmuası olarak bilinmektedir.⁶⁹ 1891 senesinde Ahmet İhsan (Tokgöz) tarafından çıkarılmaya başlanan “*Servet-i Fünun*” dergisi, Artin Asadoryan’ın dergisi Malûmat Dergisi⁷⁰, resimli olması sebebiyle oldukça dikkat çeken Baba Tahir’in çıkardığı “*Mir’at-ı Âlem*” dergisi ve “*Mektep, Gayret, Nilüfer*” dergileri bu dönemin başlıca dergileridir.⁷¹ Sansür yasaklarının getirilmesi ile Osmanlı Devleti’nde birçok gazete kapatılmış, açık olanlarda sürekli denetlenmiştir, dergilerin sayısı artış göstermiş ve okuyucuları tarafından ilgileri artmıştır. Ancak dergilerde özellikle resim içeren dergilerde bu sansür uygulamasından defalarca nasibini almıştır.

II. Abdülhamid döneminde ağır sansür şartlarına binaen rahat hareket edemeyen basıncılar yurt dışına kaçmışlar ve senelerce oralarda yayımcılık yapmışlardır. Sultan Abdülhamid yabancı basına oldukça ilgili olmuştur ve “*Times, Temps, Kölnische Zeitung, Tribuna ve Standart*”, gibi gazeteleri Türkçeye çevirtirip okumuş ve yorumlamıştır.⁷²

II. Abdülhamid döneminin böylece yoğun sansür ve basında baskıların olduğu bir dönem olduğunu varsaysak da bu dönemde bilimsel, edebî, teknik konular vb. gazete ve dergilerin yoğunluğu bu dönemi siyasal ve ekonomik açıdan eleştirmeye imkân

⁶⁸Alpay Kabacalı, *Başlangıcından Günümüze Türkiye’de*, ss. 95-96.

⁶⁹ Kenan Demir, *Osmanlı’da Dergiciliğin Doğuşu*, ss.81.

⁷⁰ Malumat Mecmuası hususunda Detaylı Bilgi için bkz.: Selma Baysal, *Osmanlı Ricâlinin Biyografileri Hakkında Önemli Bir Kaynak: Malûmat Mecmuası Ve Analitik Değerlendirmesi*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2007.

⁷¹ M. Nuri, İnuğur, *Basın Ve Yayın Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul, 2005, ss.287-290, Alpay Kabacalı, *Başlangıcından Günümüze Türkiye’de*, ss. 96-98.

⁷²Hıfzı Topuz, *II. Mahmut’tan Holdinglere*, ss.80.

sağlamıştır. Sultan Abdülhamid dönemi basının tartışmalara olağan bir dönem olduğunu göz önüne alırsak bu dönemde çıkarılmış olan eserlerin ve basın yayınlarının siyasi fikir telakki etmesinin mümkün olmadığı ortadadır. Bu sebeple daha çok ilme dayalı konular işlenmiştir.

Her ne kadar basında sansür uygulanmış olsa da gerek Sultan II. Abdülhamid'in bizzat kendisi gerekse önceki sultanlar tarafından birçok yayına para desteği sağlanmıştır. Bu da basında uygulanmış olan sansürün kışkırtmayı kesmek amacıyla yapılmış olduğunu kanıtlamakta ve yöneticilerin basına karşı olmadıklarının aksine destek verdiklerinin göstergesidir. Günümüzde Sultan Abdülhamid dönemi sansür meselesi halen tartışmalara açık bir mesele olmakla beraber, II. Abdülhamid öncesinde sansürün varlığı belgelenmiş olduğu halde sansür bu dönem ile özdeşleşmiş ve ilk sansür uygulamasının yapıldığı gün, o tarihten günümüze kadar (24 Temmuz) “Basın Bayramı” olarak kutlanmış ve kutlanmaktadır.

Çalkantılı bir basın döneminde, Süreyya Bey'in çeşitli derlemeler ile yayın hayatına sunmuş olduğu Zerrât Mecmuası bu dönemi ve dönemin basın hayatını anlayabilmemiz hususunda kıymetli bir eser niteliği taşımaktadır. Bizleri yayınlanmış olduğu dönem çerçevesinde araştırmaya yönlendirecek kapsamdadır. Bu hususta Zerrât Mecmuasını incelemek yazarını ve yayınlandığı dönemi tanıyabilmemizi sağlayacak mahiyettedir.

1.BÖLÜM: AVLONYA’LI SÜREYYA BEY ve ZERRÂT MECMUASI

1.1. AVLONYALI SÜREYYA BEY’İN HAYATI ve ESERLERİ

Avlonyalı Süreyya Bey’in hayatı hakkında bilgilere değinmeden evvel Süreyya Bey’in tevellüt etmiş olduğu Avlonya’nın neresi olduğu hakkında kısaca bilgi vermek lazım gelir.

1.1.1. Avlonya Hakkında Kısa Bir Bilgi:

Güney Arnavutluk’ta⁷³ önemli bir liman şehri olan Avlonya, Sasan adası ve Karaburun yarımadası ile çevrili bir körfezin kıyısında yer almaktadır. Büyük ve güvenli limanı ile tarih boyunca önemini ve değerini koruyan şehrin Antikçağlardaki adı Aulon’dur. Daha sonra bu memlekete Arnavutlar Vloré, İtalyanlar Valona, Osmanlılar’da Avlonya ismini vermişlerdir.⁷⁴ Osmanlılar Aulon/Aulona şeklindeki Roma İmparatorluğu’ndaki kullanımı sürdürmüşlerdir.⁷⁵

Avlonya şehri, Şemseddin Sami’nin Kamusu’l Âlam isimli eserinde “*Garben bir taraftan Adriyatik ve bir taraftan Yunan deniziyle, cenuben Ergiri Sancağının (Kuruluş)*

⁷³ Balkan yarımadasının batısında ve Adriyatik kıyısında bir Avrupa ülkesi. Detaylı Bilgi İçin Bkz.: Mustafa L. Bilge “Arnavutluk”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.3, İstanbul 1991, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 383-390. Ayrıca Arnavutluk’un Bağımsızlık süreci için incelemek ve yorumlamak için bkz.: Fahri Maden, Arnavutluk’un Bağımsızlık Süreci (1877-1913), T.C. *Türk İş Birliği Ve Kalkınma Dairesi Başkanlığı Türk International Cooperation and Development Agency, Avrasya Etütleri*, S.38, 2011, ss.155-196.

⁷⁴Machiel Kiel, “Avlonya”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.4, İstanbul 1991, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss.118.

⁷⁵ Abdülhamit Kırmızı, Hatıralarla Yakın Tarih -2: *Avlonyalı Ekrem Bey, Osmanlı Arnavutluk’undan Anılar (1885-1912)*, *Bilim ve Sanat Vakfı*, 6 Haziran 2008, Erişim Tarihi: 12.04.2024. https://www.bisav.org.tr/Bulten/20/450/ha%C2%ADti%C2%ADra%C2%ADlar%C2%ADla_ya%C2%ADkin_ta%C2%ADrih_2av%C2%ADlon%C2%ADya%C2%ADli_ek%C2%ADrem_bey_os%C2%ADman%C2%ADli_ar%C2%ADna%C2%ADvut%C2%ADluk_un%C2%ADdan_an%C2%ADlar_1885_1912

*kazasıyla, şarkken yine Ergiri Sancağının Depedelen Kazasıyla mahdud ve mukattır” şeklinde geçmektedir.*⁷⁶

İtalya kıyı kesimlerine olan yakınlığı ve sahip olduğu tarıma elverişli toprakları nedeniyle önemini tarih boyunca koruyan şehir, Sırp, Romalılar, Bizanslılar, Arnavut Beyleri, Napoli Krallığı, Osmanlılar gibi bazı farklı medeniyetlerin hakimiyetine girmiştir.⁷⁷ Avlonya Osmanlı idari bünyesine dahil olan ilk Arnavut şehri olma özelliği taşımaktadır. Avlonya’nın Adriyatik Denizi’nin en dar noktasında, 60 km genişliğindeki Otranto boğazında önemli bir liman olduğunu fark eden Osmanlılar, daha 15. yüzyılın başlarında burayı fethetmişlerdir.⁷⁸

Konumu itibarıyla İtalya kıyı kesimleri, Balkanların iç kesimleri ve Avrupa kıtası arasında bir nevi köprü görevi üstlenen Avlonya, bu özelliği itibarıyla ticari nedeniyle ön plana çıkmıştır.⁷⁹

Şehrin, Roma İmparatorluğu döneminde yapılan ticari bir yol olan Antik Via Egnatia’ya dönem dönem uç görevi yapmış olduğu da söylenilmektedir. Roma imparatorluğu sonrasında ticari önemini bölgede yaşanan siyasal çatışmalar sonucunda bir nebze yitirmiş olsa da ayakta kalabilmeyi başaran Avlonya, Osmanlı İmparatorluğu’nun XV. yüzyıl başlarında bölgeye intikali ile ticari açıdan yeniden canlanmış, XVI. yüzyılda her bakımdan en parlak dönemini yaşamıştır.⁸⁰

⁷⁶ Şemseddin Sami, *Kâmusul-Âlam*, C. 6, İstanbul, Mihran Matbaası, 1316: ss.493.

⁷⁷ Sabır Zeynep Yılmaz, 20 Numaralı Avlonya Şer’iyye Sicili’nin Transkripsiyonu Ve Değerlendirilmesi (H. 974/M. 1566-1567) (1-50), Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu, Ocak, 2021, ss. 2.

⁷⁸ Abdülhamit Kırmızı, *Hatıralarla Yakın Tarih -2: Avlonyalı Ekrem Bey, Osmanlı Arnavutluk’undan Anılar* (1885/1912), BilimveSanatVakfı, 6 Haziran 2008, Erişim Tarihi: 12.04.2024., https://www.bisav.org.tr/Bulten/20/450/ha%C2%ADti%C2%ADra%C2%ADlar%C2%ADla_ya%C2%ADkin_ta%C2%ADrih_2av%C2%ADlon%C2%ADya%C2%ADli_ek%C2%ADrem_bey_os%C2%ADman%C2%ADli_ar%C2%ADna%C2%ADvut%C2%ADluk_un%C2%ADdan_an%C2%ADlar_1885_1912

⁷⁹ Sabır Zeynep Yılmaz, 20 Numaralı Avlonya Şer’iyye Sicili’nin Transkripsiyonu ,ss. 2.

⁸⁰ Machiel Kiel, “Avlonya”, *İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı*, Cilt 4, ss.118-119, Sabır Zeynep Yılmaz, 20 Numaralı Avlonya Şer’iyye Sicili’nin Transkripsiyonu Ve Değerlendirilmesi (H. 974/M. 1566-

Osmanlı Devleti'nin bölgeye iskân etmiş olduğu Yahudiler, bölgenin yerli halkı ve askeri-idari sınıfı oluşturan Müslümanlar arasında bir kaynaşma ortamı meydana gelmiştir. Böylelikle klasik Osmanlı şehri görünümüne sahip olmuş olan şehir, Osmanlı medeniyetinin gözlenebilmesi açısından uygun bir şehir olmuştur.⁸¹

1.1.2. Avlonyalı Süreyya Bey'in Hayatı:

1860-1940 senelerinde yaşamını sürdürmüş olan Avlonyalı Süreyya Bey'in ismi birçok kez başka isimler ile karıştırıldığından mütevellid, biyografisi hususunda hakkıyla anlatılmamış olduğu varsayılmış olsa da kendisi hakkındaki bilgilere Osmanlı arşivlerinden ve yine kendisinin yazmış olduğu ve günümüz Türkçesine çevrilmiş eserlerinden ulaşabilmek mümkündür. Bu çerçevede Avlonyalı Süreyya Bey'in terâcim-i ahvali hususunda birinci el kaynak olarak, Osmanlı Devlet arşivlerini ve Süreyya Bey'in kaleme almış olduğu "*Osmanlı Sonrası Arnavutluk (1912-1920)*" isimli eserini günümüz harflerine çevirmiş ve Süreyya Bey hakkında bilgiler vermiş olan, Abdülhamit Kırmızı'nın⁸² yayına hazırladığı sözü geçen eseri söylememiz mümkündür.

Avlonyalı Süreyya Bey, Arnavutluk tarihinin önemli isimlerinden birisidir. 1903-1908 seneleri arasında sadrazamlık yapmış olan Avlonyalı Ferid Paşa'nın kardeşi olan⁸³ Avlonyalı Süreyya Bey'in hayatı, imparatorluktan ulus-devlete geçişin sancılı dramını yansıtan tipik bir siyaset ve fikir adamı portresidir.⁸⁴ Bu hususta Süreyya Bey'in isminin Arnavut tarihi yazımında sönük kalmış olmasının nedeni Sadrazamlık yapmış olan

1567) (1-50), Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu, Ocak, 2021, ss. 2

⁸¹ Kıl, "Avlonya", ss.118-119, Yılmaz, 20 Numaralı Avlonya Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu , ss. 2.

⁸² Avlonyalı Süreyya Bey, *Osmanlı Sonrası Arnavutluk (1912-1920)*, Yay. Hazırlayan, Abdülhamid Kırmızı, 2. Baskı, İstanbul: Klasik Yayınları, 2018

⁸³ Ümit Doğan, *Arnavut Gazetesinin (1909-1912) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Niğde 2019, ss.26.

⁸⁴Avlonyalı Süreyya Bey, *Osmanlı Sonrası Arnavutluk* ,ss.19.

ağabeyi Ferid Paşa ve Eyalet Valisi babası Mustafa Paşa'nın isimlerinin daha fazla öne çıkmış olmasıdır.⁸⁵

Osmanlı Devleti'nin önemli şehirlerinden Avlonya'da tevellüd etmiş olan Süreyya Bey'in, asıl ve tam adı Avlonyalı Mustafa Paşazade Mehmed Süreyya Bey'dir. Osmanlı Arşiv kaynaklarında Avlonyalı Süreyya Bey şeklinde geçmektedir.⁸⁶ Arnavutluk kökenli eserlerde Vlora Syrja Bey, şeklinde geçmektedir.⁸⁷ Yine Osmanlı Belgelerini incelediğimizde Süreyya Bey kendisini ve zürriyetini şu şekilde tarif etmektedir:

*“Arnavutluk'ta yer alan Avlonya şehrine mensub Avlonyalı Sinan Paşa hanedanından ve Rumeli Beylerbeyi payedelerinden müteveffa Mustafa Paşa'nın mahdumu”*⁸⁸ şeklinde ifade etmiştir.

Avlonyalı Süreyya Bey'in soyunun gelmiş olduğu Sinan Paşa ise Osmanlı Padişahlarından II. Beyazıd'ın kerimesi Ayşe Sultan'ın zevcesidir. Bu sebeple kaynaklarda Güveyi (Güvegi) Sinan Paşa olarak zikredilmektedir.⁸⁹ Sinan Paşa, II. Beyazıd'ın hem kaptan-ı deryası hem de damadıdır. Bu asalete dayanan “Avlonyalı” hanedanı, İmparatorluğun nihayetine kadar devlet için bir idareci vasfı olmuştur. Bu halde Avlonyalı hanedanının Osmanlı'daki son kollarından biri, dört kardeşten mürekkep “Mustafapaşazadeler”dir, bunlar: Ferid Paşa, Neşet Paşa, Süreyya Bey ve Namık Bey'lerdir.⁹⁰

⁸⁵Abdülhamit Kırmızı, Süreyya Bey Vlora: An Ottoman Albanian Between Empire and Nation, Archiv Orientální, 91, 2023, ss. 448.

⁸⁶Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Dahiliye Nezareti Sicil-i Ahval Defterleri, (DH.SAİD.d.)171/373., BOA, Yıldız Perakende Evrakı Umum Vilayet: Y.PRK.UM. 11/39.

⁸⁷Hasan Kaleshi, Vlora, Süreyya Bey' in Hayatı: Güneydoğu Avrupa Tarihi Üzerine Biyografik Sözlük. Cilt 4. Ed. Mathias Bernath / Karl Nehring. Münih 1981, ss. 433.

⁸⁸Avlonyalı Süreyya Bey, *Osmanlı Sonrası Arnavutluk (1912-1920)*, a.g.e ,ss. 20., Süreyya Bey'in ismi ve hayatı hakkında daha geniş bilgiler için Bkz. BOA, DH.SAİD.d. 171/373., BOA, Y.PRK.UM. 11/39.

⁸⁹Çağatay Uluçay, “2. Bayezid'in Âilesi”, *Tarih Dergisi* C. 10, S.14 (Mayıs 2011): ss. 119.

⁹⁰Avlonyalı Süreyya Bey, *Osmanlı Sonrası Arnavutluk* ss.21. (Detaylı bilgi için aynı eserin içerisinde bulunan bilgilere bakınız)

Avlonyalı Süreyya Bey'in babası Osmanlı Arnavut siyasetçilerinden Mustafa Nuri Paşa⁹¹, annesi Naile H. Janina Hanım ve ağabeyi Osmanlı Devleti'nde sadrazamlık ihya etmiş olan Ferid Paşa'dır.⁹²

Bazı kaynaklarda Avlonyalı Süreyya Bey'in okul hayatı hakkında güvenilir bilgi mevcut değildir, denilmiş olsa da Süreyya Bey'in mükemmel bir Avrupa eğitimi almış olduğunu söyleyebiliriz.⁹³ Süreyya Bey ilk ilim tahsilini evlerine gelen özel muallimlerden aldığı, babasının mesleği gereği Mostar ve Kandiye medreselerinde Arapça ve Farsça öğrendiği, ayrıca Türkçe, Rumca, Fransızca ve İtalyanca yazıp, konuştuğu ve Arnavutçayı sadece konuştuğu sicil kaydında belirtilmektedir.⁹⁴ Buradan da Süreyya Bey'in lisan zenginliğini ifade etmemiz mümkündür.

Sicil kaydına göre Süreyya Bey'in ilk devlet görevi, yirmi yaşında iken yazı işleri müdürlüğüdür (29 Haziran 1879-21 Aralık 1879).⁹⁵ Süreyya Bey, babası Mustafa Nuri Paşa'nın yanında tahrirat müdürü sıfatıyla göreve başlamıştır ancak bu memuriyetinden altı ay sonra ayrılarak, biraderi Neşet Paşa ile ailesinin tüm topraklarını verimli hale getirip geliştirmek üzere Avlonya'ya geri dönmüştür. 20 yıl kadar sonra tekrar devlet işlerine başlayan Süreyya Bey, Şura-yı Devlet Azalığı, Cemiyet-i Rüsumiye Reisliği ve Viyana elçiliği gibi vazifelerde bulunmuştur.⁹⁶ II. Meşrutiyet'te Osmanlı Meclis-i

⁹¹Vlora ailesi ve Mustafa Nuri Paşa ile İlgili Detaylı Bilgi İçin Bkz Bülent Bilmez, Nathalie Clayer, "A Prosopographic Study on some 'Albanian' Deputies to the First Ottoman Parliament", The First Ottoman Experiment in Democracy, Ergon Verlag Würzburg In Kommission, Ed: Christoph Herzog, Malak Sharif, Würzburg 2016, ss. 167-168.

⁹² Kaleshi, Vlora, Süreyya Bey' in Hayatı , ss. 433., Bülent Bilmez, Nathalie Clayer, A Prosopographic Study on some ss. 170.

⁹³Kaleshi, Vlora, Süreyya Bey' in Hayatı ,ss. 433.

⁹⁴Avlonyalı Süreyya Bey *Osmanlı Sonrası Arnavutluk*, ss 63.

⁹⁵Avlonyalı Süreyya Bey, *Osmanlı Sonrası Arnavutluk* ,ss.23.

⁹⁶ Esmeray Yaman, *Avlonyalı Mehmed Ferid Paşa'nın Konya Valiliği (1898-1902)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2021, ss.17.

Mebusanında Berat Mebusu olarak görevini icra etmiştir.⁹⁷ Süreyya Bey, ayrıca, 1912 senesinde Arnavutluk'un bağımsızlığını ilan eden ilk devlet başkanıdır.⁹⁸

Süreyya Bey'in ilk görevinden bir sene evvel, 93 Harbinde (1878) Rusların Yeşilköy'e kadar gelmesiyle, Ayastefanos Antlaşmasını⁹⁹ kabul etmek zorunda kalan Osmanlı Devleti Arnavutluk'un bazı kısımlarının Balkan Devletlerine verilmesini kabul etmiştir. Bu sırada vatanlarını savunmak için Arnavutlar çoktan örgütlenmişlerdir. O sırada henüz on dokuz yaşında olan Süreyya Bey, düzenlenmiş olan kurultaya benzer şekilde "bir cemiyet-i milliye teşkil etmek ve muhafaza-i vatana karar vermek üzere" çevre şehirlerden eşrafi Avlonya'da toplamaya teşebbüs ettiğini hatıratında yazmıştır. Fakat bu birlik toplanamamıştır.¹⁰⁰

Tanzimat döneminde ailenin topraklarının büyük bir kısmına el konulmuştur. Süreyya Bey çeşitli işlemlerle topraklarının büyük bir çoğunluğunu geri almayı başarmıştır.¹⁰¹

Oğlu Ekrem Bey'in anlattığına binaen, sabahtan öğlene kadar zamanını çalışma odasında kâtipleriyle ve konuklarıyla geçiren Süreyya Bey'in ticari dehası sayesinde Avlonya'daki aile mülkü yirmi beş yılda altıya katlanmış ve büyük bir artış sağlanmıştır.¹⁰²

"Avlonya ile Kanine'de ilk yağ fabrikalarının ve buharlı değirmenlerin kurulması, Trieste ile olan ticaret hacminin hatırı sayılır bir seviyeye ulaşması, aile mülklerinde zamana ve koşullara uygun ilerlemelerin sağlanması, Avlonya

⁹⁷Denis Ljuljanović, Geç Osmanlı Döneminde Vlora (Avlonya) Ailesi ve Vlora Ailesinin Makedonya Meselesine Dair Görüşleri (1878-1912), Justus-Liebig Üniversitesi, Toplumsal Tarih Akademisi Dergisi, Sayı 01, 18 Kasım 2022, ss. 24.

⁹⁸ Ümit Doğan, *Arnavut Gazetesinin (1909-1912) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, ss.26.

⁹⁹ 93 Harbinde imzalanmış bir antlaşma. 3 Mart 1878'de Ayastefanos Antlaşması imzalandı.

¹⁰⁰Avlonyalı Süreyya Bey, *Osmanlı Sonrası Arnavutluk*, ss. 23-24.

¹⁰¹ Kaleshi ,Vlora, Süreya Bey' in Hayatı,,ss. 433.

¹⁰²Avlonyalı Süreyya Bey, *Osmanlı Sonrası Arnavutluk*, ss. 24-25.

*orta sınıfının hayat standardının yükselmesi, ticaretin ve değişimin en parlak dönemini yaşaması, hep onun yetenekleri sayesinde”.*¹⁰³

Oğlu Ekrem Bey’in tabirine göre boş durmayı sevmeyen sürekli kendisine işler bulan Süreyya Bey tarımın gelişmesi için çabalamıştır. 1888’de senesinde çiftlik işini iyi bilen Arnavut asıllı İtalyan getirtirmiş fakat bunu çekemeyenler iftira atmışlar ve geri ülkelerine gitmelerine sebep olmuşlardır.¹⁰⁴

Bu gayretler dahilinde, 1891’de Süreyya Bey bir Macar asilzadesi olan Kont Imre Keglevich’e çiftliklerini dokuz sene müddetle belirli bir bedelle kiraya vermiştir. Ekrem Bey babasının amacının para değilde tarımı geliştirmek olduğunu ifade etmektedir. Kont Macaristan’dan tarım makinaları ve ırgat aileleri getirtirmiştir. Ancak çok geçmeden çeşitli söylentiler ve iftiralar başlamış, Kont’un bir isyan içinde olduğu sürekli Avlonya’ya silah getirttiği gibi çeşitli söylentiler başlamıştır. Bu sebeple silahları arama çalışmaları yapılmış, sonucunda bel, kürek, su borusu, düven gibi aletler çıkmıştır. Kont bu baskılara dayanamayıp gitmiş ve hastalandığından dolayı geri dönmemiştir. Yapılmaya çalışılan tarım işletmesi ise yarım kalmıştır.¹⁰⁵ Süreyya Bey’in tarımın modernleşmesi için yapmış olduğu tüm çabalar boşa kalmıştır.

Avlonya Osmanlı Devleti’nde küçük bir taşradır. Bu sebeple diğer Arnavut Bey aileleri ile akrabalık kurulmaktadır. Bu akrabalık durumları nedeniyle tabi ki idareye hanel getiren olaylarda cereyan etmektedir. 1885 senesinde arz edilmiş olan bir belgeye göre güya Mehmet Ali Paşa¹⁰⁶ beraberinde yer alan Süreyya Bey ve kardeşleri silahlı adamlarıyla köy basıyor ve halkı arazilerini satmaları için zorluyorlar, bununla beraber kaymakam bey ve beraberinde yer alan Süreyya Bey’ler hakkında halk Avlonya’ya zarar

¹⁰³Avlonyalı Ekrem Bey, *Osmanlı Arnavutluk’undan Anılar* ,ss.34.

¹⁰⁴Avlonyalı Ekrem Bey, *Osmanlı Arnavutluk’undan Anılar*,ss.50., Avlonyalı Süreyya Bey, *Osmanlı Sonrası Arnavutluk* ,ss. 25.

¹⁰⁵Avlonyalı Süreyya Bey, *Osmanlı Sonrası Arnavutluk* ,ss.25., Avlonyalı Ekrem Bey, *Osmanlı Arnavutluk’undan Anılar* ,ss.50-51.

¹⁰⁶Bahsi geçen zamanda kaymakamlık icra etmektedir. Ayrıntılı Bilgi için Bkz. Avlonyalı Süreyya Bey, *Osmanlı Sonrası Arnavutluk (1912-1920)*, Yay.Hazırlayan, Abdülhamid Kırmızı, 2. Baskı, İstanbul: Klasik Yayınları, 2018, Bülent Bilmez, Nathalie Clayer, a.g.m, ss. 156-165.

vereceklerini ve İslamiyet aleyhinde hissolunduklarının şikâyetlerini ilettiklerinden dolayı Kaymakam Bey görevden alınmıştır.¹⁰⁷

Süreyya Bey gibi bölgelerinde önemli hanedanlara mensup olan nüfuzlu kişiler II. Abdülhamid devrinde her daim tarassut altındadır. Kendisiyle ilgili yaşanan her türlü olay ve gelişme İstanbul'a, saraya iletilmektedir. Örneğin; Süreyya Bey'in ağabeyi ile birlikte memurlara beylik taslaması, bir camiye mezbeleye çevirmesi, çocuklarına şapka giydirmesi gibi suçlamalar mevcuttur. Bunlar neticesinde elbette ki Avlonyalı Süreyya Bey'in araştırılması istenmiş doğruluk değeri taşıyan suçlamalar nedeniyle başka bir yere sürülmesine karar verilmiştir. Ancak araştırmalar neticesinde böyle ithamlara netice vermedikleri hususuna varılmış, sürgülerine değil de gerekli muamelelerin gereğince yapılacağı söylenmiştir.¹⁰⁸

1893 senesinden sonra Süreyya Bey ve ağabeyi hakkında muzır bir belge bulundurdıkları ihbarı gelmiş bunun üzerine bir memur özel olarak görevlendirilmiştir. Memur tercüme ve mahallinde neşir edildiğine dair, delil bulamamıştır. Lakin o eser Süreyya Beylerin kütüphanesinde mevcuttur. Bundan ötürü Süreyya Beylerin kütüphaneleri incelenerek, Süreyya Bey'in İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir. Süreyya Bey kendisini savunan telgraflar göndermiştir lakin incelemeler neticesinde İstanbul'a gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Fakat kolluk güçleri onları götürürlerken bir sürpriz ile karşılaşmışlardır. Süreyya ve Neşet Beyler çoktan İtalya'ya firar etmişlerdir.¹⁰⁹ Süreyya Bey'in kütüphanesinin basılmış olması travmatik bir olaya sebep olmuş olacak ki o zamana kadar Osmanlı tahtına sadık kalmış ve saygılı duruşunu eksiltmemiştir, lakin bu olaylardan sonra açık bir şekilde Osmanlı Sultanını eleştirdiği ve tartıştığı görülmektedir.¹¹⁰

¹⁰⁷Avlonyalı Süreyya Bey, *Osmanlı Sonrası Arnavutluk* ,ss.26-27.

¹⁰⁸Avlonyalı Süreyya Bey, *Osmanlı Sonrası Arnavutluk* ,ss.25-34., Avlonyalı Ekrem Bey, *Osmanlı Arnavutluk'undan Anılar* ,ss.50-87.

¹⁰⁹Avlonyalı Süreyya Bey, *Osmanlı Sonrası Arnavutluk* ,ss.35-40. Kaleshi, Vlora, Süreyya Bey' in Hayatı ss. 433-436.

¹¹⁰Abdülhamit Kırmızı, Süreyya Bey Vlora: An Ottoman Albanian Between Empire ,ss. 452-453.

Kütüphane ve tartışmalı kitap olayından sonra Süreyya beyler önce İtalya'ya daha sonra ise İstanbul'a geçmişlerdir. Bir müddet sonra iki kardeş Padişah'ın affına mazhar olarak Avlonya'ya avdet etmiş olsalar da malum hallerinden dolayı orada bulunmalarını istemeyenler Padişahı sıkıştırmıştır ama Süreyya Bey'in Devlet üyelerinden olan ağabeyi Ferid Bey olayı çözüme kavuşturmuştur. Bitmeyen suçlamaların önü kesilmediğinden dolayı tahkikat bitinceye kadar Avlonya'ya dönmemişlerdir.¹¹¹

Osmanlı sarayı mı istemiş kendisi mi can sıkıcı hayatından kurtulmak istemiş bilinmez ama Süreyya Bey'in bundan sonraki yaşamı aktif bir şekilde siyasetle iç içedir. 25 Şubat 1903'te Cemiyet-i Rusumiye Reisi olmuştur. 1908 senesinde Yanya'da adaylığını koymuş ancak kaybetmiştir. İlerleyen zamanlarda Berat Mebusu seçilmiştir. Süreyya Bey meclise muhalif tavır ile girmemiş olsa da uzun süre mebusluk edememiştir. Yaptığı sert konuşma sonucunda tepkiler almış ve istifa etmiştir.¹¹²

Balkan Harbi olduğu sıralarda Osmanlılar Arnavut topraklarında Karadağ ile savaşılmaya başlayınca Süreyya Bey Arnavutluk'un geleceği için fikir beyan etmeye başlamış ve korumaya çalışmıştır lakin başarısız olmuştur.¹¹³ Arnavutlar, Balkan savaşlarında büyük bir hezimete uğradıkları gibi kendileri gibi Arnavutluk'u da yok olma tehlikesinde bırakan Osmanlı Devleti'nden 28 Kasım 1912' de ayrılmışlardır.¹¹⁴ 1913 senesinde Avlonya'ya dönen Süreyya Bey, büyük devletlerin uzlaşması ile Arnavutluk hükümdarı Prens zu Wied¹¹⁵ ve Esad Paşa hükümeti zamanında Arnavutluk sefiridir. I.

¹¹¹Avlonyalı Süreyya Bey, *Osmanlı Sonrası Arnavutluk* , ss.40-48. Kaleshi, a.g.m ss. 433-436.

¹¹²Avlonyalı Süreyya Bey, *Osmanlı Sonrası Arnavutluk* ,ss. 50-52., Daha geniş bilgi için adı geçen esere bkz. Hasan Kaleshi, a.g.m. 434.

¹¹³Björn Opfer-Klinger, Albanien als Krisen- und Kriegsgebiet 1908–1921, *Militärgeschichtliche Zeitschrift* 73 2014, ss.31. Avlonyalı Süreyya Bey, a.g.e., ss. 50-52.

¹¹⁴Mustafa L. Bilge, “Arnavutluk”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.3, 1991, İstanbul, ss.387., Avlonyalı Süreyya Bey, *Osmanlı Sonrası Arnavutluk* (1912-1920), a.g.e, ss.53.

¹¹⁵Wilhelm zu Wied Hayatı Hususunda Detaylı bilgi için bkz. Erişim tarihi: 26.04.2024. <https://www.britannica.com/biography/Wilhelm-zu-Wied>

Dünya Savaşı ortaya çıktığı sıralarda Süreyya Bey İsviçre'ye gitmiştir. Daha sonra Roma'ya gitmiş ve oraya kalıcı olarak yerleşmiştir.¹¹⁶

1920 senesinde Jön-Türklerin ele geçirmiş olduğu mallarının hiç olmazsa bir kısmını geri alabilmek için kısa süreliğine İstanbul'a gitmiştir. 1923 senesinde tekrar Avlonya'ya dönene Süreyya Bey, 1924 senesinin Haziran'ında Fan Noli hükümete gelince, tekrar Roma'ya gitmiştir. Ahmed Bey Zog devletin yönetimine geçtiği zaman, 1925 senesinde memleketine kesin dönüş yapmıştır. Fakat vefatına değin Süreyya Bey'in herhangi bir siyasal etkinliği olmamıştır.¹¹⁷

Altı evlat babası Süreyya Bey'in büyük Oğlu Ekrem Bey Arnavutluk'ta faal bir siyaset adamı olmuştur. Diğer oğlu Sefa Bey İtalyan ordusunda teğmen olduğu sırada Türkiye'deki milli mücadele hareketine destek vermiştir. Süreyya Bey'in, Suat Hanım, Fazilet Hanım ve Nejat Hanım isimli üç kızı da devlette önemli yer teşkil eden isimler ile evliydiler. Daha dokuz yaşındayken menenjitten ölen Arif isimli bir oğlu daha olan¹¹⁸ Süreyya Bey'in evlatları Devlet için önemli mertebelere gelmişlerdir. Vlora ailesinin varlığını bu vesilelerle göstermişlerdir.

Avlonyalı Süreyya Bey'in daha evvel de zikrettiğimiz üzere ismi başka isimler ile karıştırılmasından mütevellid sönük kalmıştır. Osmanlı Devleti'nde önemli mertebelere sahip olan ve soyu itibari ile tanımamız gereken Arnavutluk'un bağımsızlık sürecinin önderliğini yapmış olan şahsiyetler arasında olması hasebiyle önemli bir figürdür.

1.1.3. Avlonyalı Süreyya Bey'in Eserleri:

Süreyya Bey ticari, siyasi ve sosyal aktiviteleri yanında oğlu Ekrem Beyin ifadelerine göre “*Arnavutluk'ta eşsiz bir kütüphane kurmaya ve birçok sanat koleksiyonu biriktirmeye, Avlonya 'Sarayı'na bir kültür ve medeniyet merkezi yapmaya vakit*

¹¹⁶ Kaleshi, Vlora, Süreyya Bey' in Hayatı ,ss.434.

¹¹⁷Avlonyalı Süreyya Bey, *Osmanlı Sonrası Arnavutluk* ,ss.55.Kaleshi, Vlora, Süreyya Bey' in Hayatı. Ss. 435.

¹¹⁸Avlonyalı Süreyya Bey, *Osmanlı Sonrası Arnavutluk* ,ss.55-56.

bulabilmiştir”.¹¹⁹ Yine Ekrem Bey babasını, “*Dini meselelerde benim öğretmenim*” diyerek “*Büyük bir şarkiyatçı, bir İslam tarihi alimi, Türk dilinin mümtaz bir yazarı*”¹²⁰ olarak nitelemektedir. Gerçekten de Süreyya Bey’in eserlerine göz attığımızda dini ilimlere, engin bir genel kültüre ve pek çok dile edebiyatıyla hâkim olduğu görülmektedir. Süreyya Bey’in dile önem verdiğini eserlerinde rastlamaktayız. Fakat Süreyya Bey en verimli olması gereken yıllarda siyasetle ilgilendiği için ilmiyle alakalı pek eser verememiştir.¹²¹

Zerrât: Süreyya Bey’in bilinen ilk neşriyatı¹²² olan ve çalışmamızı ihtiva eden Zerrât Mecmuası hususunda çalışmamızın bir sonraki bölümlerinde daha detaylı yer verilecektir.

Fitretü’l-İslâm: Süreyya Bey İstanbul’da iken 1907 senesinde Fitretü’l-İslâm isimli 342 sayfadan oluşan bir eser yazmıştır. Birçok Arapça kaynağa dayanan bu eser Emeviye hanedanının kurucusu olan Hz. Muaviye İbn Ebi Süfyan’ın hayatını ele almaktadır, her sayfasında tekrar bir rakamıyla başlayan modern dipnot usulüyle yazılmıştır.¹²³ Süreyya Bey’in yapmış olduğu bu dipnot usulü o dönemde eserinde yararlanmış olduğu kaynakları ve de eseri içerisindeki konuların açıklamasını görebilmemiz yönünde kıymetlidir. Ayrıca bu özelliğin Süreyya Bey’in çalışmalarına gösterdiği özeni ve titizliğini söylememiz mümkündür.

Eserde Hz. Muaviye’nin biyografisi gerçek manada ele alınmamış olduğundan kovuşturmacaya uğramıştır. İslâm uleması herhangi bir halifeye hakaret etmek uygun olmadığından sebeptir ki kitap toplatılmış ve hatta böyle bir kitabı okuyan veya okutanın

¹¹⁹Avlonyalı Ekrem Bey, *Osmanlı Arnavutluk’undan Anılar (1885-1912)*, Çev. Atilla Dirim, İletişim yayınları, İstanbul, 2006, ss.36.

¹²⁰ Avlonyalı Ekrem Bey, *Osmanlı Arnavutluk’undan Anılar*, ss. 92.

¹²¹ Avlonyalı Süreyya Bey, *Osmanlı Sonrası Arnavutluk*, ss.57.

¹²² Avlonyalı Süreyya Bey, *Osmanlı Sonrası Arnavutluk*, ss. 58.

¹²³ Avlonyalı Süreyya Bey *Osmanlı Sonrası Arnavutluk*, ss. 59. Kaleshi, Vlora, Süreya Bey’ in Hayatı ,ss. 435.

kafir olduğuna dair fetva bile çıkarılmıştır. Öyle ki Priştineli¹²⁴ Hoca Kadri Efendi kitabı beğenerek öğrencileri için çoğaltmaya kalktığı için kitap yüzünden Tokat'a sürülmüştür. Bunun üzerine Süreyya Bey Hoca Kadri Efendiyi savunmuş ve cezayı para cezasına çevirtirmiştir.¹²⁵ Süreyya Bey'in Hoca Kadri Efendi hakkında savunma niteliğindeki mektubunu Süreyya Bey Hakkında hazırlanmış olan ve bilhassa kendi yazılarının yer almış olduğu "Osmanlı Sonrası Arnavutluk (Teracim-i Ahval ve Hatıralarım)"¹²⁶ isimli eserde detaylıca görebilmemiz mümkündür. Süreyya Bey'in söz konusu eserindeki ağır yaklaşım ve eleştiriler böyle yasaklanmalara ve fetvalara neden olacak niteliktedir. Bu bakımından Süreyya Bey'in *Fitretü'l- İslâm*¹²⁷ isimli eserini merak edenlerin, eleştirel anlamda ve değerlendirme anlamında okumasında fayda vardır.

Eserin yasaklanıp toplanma amacının daha önemli bir sebebi ise Hz. Muaviye yoluyla, dönemin padişahı olan II. Abdülhamid'e kötü ithaflar yapılması olmuştur. Kitap detaylı bir şekilde incelendiğinde Süreyya Bey'in tarihten bir halife sultanın hayatını ele alarak aslında mevcut halife sultana saldırmak istediği anlaşılmaktadır. Örneğin, kaynaklarımızda zalim meliklerin kötülüklerinin iyi gözle bakılmasını eleştiriyor ve bu zulümlerin doğrulukla yazılmış olsa idi İslâm Âlemi geri kalmazdı ifadeleri ile kitabına başlamıştır.¹²⁸

Süreyya Bey, aslında mevcut padişahı tarihte hangi biçimde yer almak istemiş olduğunu konusunda incelemesi gerektiği konusunda uyarmıştır. Süreyya Bey İslam usulüne göre idarenin keyfiyetten uzak bir biçimde, meşrutiyet ve anayasa esasına dayanması lüzumunu, aksi takdirde hükümdara itaatın zorunluluğunun kalktığını hiçbir şekilde çekinmeden ifade etmiştir.¹²⁹ Bu da Süreyya Bey'in herhangi bir konuda

¹²⁴ Priştine: Günümüzde Kosova yöresinin merkezi bir tarihi şehridir. Detaylı Bilgi için bkz: Machiel Kiel, "Priştine", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.34, 2007, İstanbul, ss.346-348.

¹²⁵ Avlonyalı Süreyya Bey, *Osmanlı Sonrası Arnavutluk*, ss. 60.

¹²⁶ Avlonyalı Süreyya Bey, *Osmanlı Sonrası Arnavutluk*, ss. 422-423.

¹²⁷ Avlonyalı Süreyya Bey, *Fitretü'l- İslâm*, Artin Asaduryan Matbaası, Dersaadet, 1325, ss. 343.

¹²⁸ Avlonyalı Süreyya Bey, *Fitretü'l- İslâm*, ss. 60-61.

¹²⁹ Avlonyalı Süreyya Bey, *Fitretü'l- İslâm*, ss. 61-62.

söyleyeceği fikrini doğrudan çaptırmadan aktardığını açık sözlü olduğunu göstermektedir. Süreyya Bey eleştirel tavrını sürgün edileceğini bildiği halde devam ettirmiş ve kendisince doğru yolundan sapmamış ve gerçekleri olduğu gibi aktarmıştır. Zaten Süreyya Bey'in bu davranışını eserlerini incelediğimizde görebilmekteyiz.

Diğer Eserleri:

Shqiptari: Musavver Arnavud Mecmuası'nda¹³⁰ “**Tarih-i Osmani'de Arnavutluk**” isimli risale mahiyetinde uzun bir yazı. “**Arnavud**” isimli bir eser büyük ihtimalle Osmanlı Tarih yazımını ele almış olduğu eser olduğu düşünülmektedir. Osmanlı Devleti'nin Arnavutluk ile siyasi ilişkilerini Osmanlı Devleti içerisinde Arnavutların yerini anlatmayı konu edindiği bir çalışmasıdır.¹³¹ 1910 senesi Yeni Gazete 'de “**Huruf-ı Arabiye ve Arnavud Lisanı**” isimli yazınında alfabe meselesini ele almıştır. Lisan meselesi ile oldukça ilgilenen Süreyya Bey hatıratında da bu meseleye fazlaca yer vermiştir. Latin harflerinin kabulünün şiddetli bir taraftarı olan Süreyya Bey, bu harfleri kabul edenleri kullananları kötü sözle tekfir edenlere de gerekli cevapları vermiştir. Latin harflerinin kabulü hususunda ki gayretlerden dolayı küfürle, ihanetle itham edildiğini hatıratında anlatmıştır. Lisan ve Arnavut lisanı hususunda Arnavutların, kullanılan Arap harflerinin yerine Latince harflerine kabule mecbur olduklarını ve bu harflerin dine bir taalluku olmadığını dile getirse de Hafız İbrahim Efendi ve Arif Hikmet Efendiler tarafından küfre uğramış ve hem ihanetle hem de dinsizlikle suçlanmıştır.¹³² Hâlbuki Süreyya Bey'in amacı, kullanımı zengin ve dünya çapında kullanılan harflerin kullanımının olması ile ilerlemek isteyen ülkelerin emellerine çabucak ulaşacağını düşündüğü vurgusu yapılabilir.

¹³⁰Arnavutça yazılmış olan arnavutların kendilerini tanımladığı Arnavutlar anlamına gelen Shqiptari isimli Süreyya Bey'in Arnavut Gazetesinde mevcut olan makalelerini incelemek için bkz: Ümit Doğan, Arnavut Gazetesinin (1909-1912) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Niğde 2019.

¹³¹Dritan Egro, “*Arnavutluk'ta Osmanlı Çalışmaları*”, XIII. Türk Tarih Kongresi, Ankara 4-8 Ekim 1999, Kongreye Sunulan Bildiriler, Ankara Türk Tarih Kurumu 2002, ss. 351.

¹³²Avlonyalı Süreyya Bey, *Osmanlı Sonrası Arnavutluk*, ss.349.

Avlonyalı Süreyya Bey'in hayatına ve eserlerine baktığımızda oldukça modernleşmeye açık, ilime meraklı bir yapıya sahip olduğunu dile getirebiliriz. Söz konusu memleketi ve memleketinin gelişmesi olduğunda çekinmeden başkaldırdığını ve eserlerinde döneminin padişahını geçelim geçmişteki yönetim erbabını (Hz. Muaviye) dahi eleştirdiğini ifade edebiliriz. Bu çerçevede Süreyya Bey'in hayatından ve eserlerinden edinilen fikirlerinden yola çıkılarak tipik bir milliyetçi olduğunu söylememiz mümkündür. Veya başka bir dille “milli hareketlerin fikir öncülerinden biri olduğunun”¹³³ sonucuna varabiliriz.

1.2. ZERRÂT MECMUASI'NIN İÇERİĞİ ve KAPSAMI

Zerrât mecmuasının içeriğine değinmeden evvel mecmuanın isminin anlamı hususunda bilgi vermemizde fayda vardır. Şöyle ki, *Zerrât*; sözlük anlamı itibari ile “saçmak, yaymak, dağıtmak” anlamındaki *zerr* veya *zer* kökünden türemiş olan Arapça kökenli *zerre* kelimesinin çoğulu olup, zerreler, pek ufak parçalar, moleküller ¹³⁴anlamına gelmektedir.

İsminin zikredildiği bazı kaynaklarda direk *Zerrât Mecmuası* şeklinde ifade edilirken bir yerde “*Ziraat*”¹³⁵ şeklinde okunarak ziraat yazılmıştır. Bu da okuma açısından farklı yorumlanabileceğini göstermektedir. Müellifi tarafından “risâle-i mevkute” şeklinde zikredilen *Zerrât*, isminin geçmiş olduğu çalışmalarda ve araştırma alanlarında dergi ve mecmua şeklinde yazılmıştır. II. Abdülhamid zamanında, 1886-1887 (H.1304-1305) senelerinde 5 sayı olarak Maârif Nezareti Celile'sinin izni ve incelemesi ile Avlonyalı Süreyya Bey tarafından çıkarılmış olup, her bir sayısı 32'şer sayfadan oluşup toplam 160 sayfa yazılmıştır. Dersâadet'te (İstanbul) yayın hayatına sunulmuştur. İlk üç sayısı 1886 (H.1304) senesinde dördüncü ve beşinci sayısı 1887 (H.1305)

¹³³Avlonyalı Süreyya Bey, *Osmanlı Sonrası Arnavutluk*, ss. 68.

¹³⁴Ferit Develioğlu, “*Zerrat*”, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitapevi Yayınları, 26. Baskı, Ankara 2010, ss. 1377., Osman Demir, “*Zerre*”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.44, İstanbul 2013, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 295-296.

¹³⁵Barış Yılmaz, *Kitapçı Arakel'in Yayın Katalogları*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2015, ss.305

senesinde çıkarılmıştır. Zerrât Mecmuasının sayılarının hangi günlerde ve aylarda yayımlandığı ise belirtilmemiştir.

Zerrât, Edebiyat, tarih ve fûnûn ile malûmat-ı mütenevvia konularını içermekte ve aybaşılarında çıkarılmakta olan bir risale-i mevkutedir. Tek yazarı derginin kapak sayfasında da mevcut olduğu üzere, Avlonyalı Süreyya Bey'dir, yazar dışında dergi içerisinde başka bir isme rastlanılmamıştır, müellifin hayatı hakkında bilgilere çalışmamızın önceki bölümlerinde yer verilmiştir.

Avlonyalı Süreyya Bey'in, mecmuada bir konudan değil birçok konudan bahsettiği itibariyle ansiklopedik bir değer taşıdığını söylememiz mümkündür. Zerrât'ın isminden de anlaşılacağı üzere, okuduğu kitaplardan ve ansiklopedik bilgilerden derlemiş olduğu anlaşılmaktadır. Süreyya Bey'in bu mecmuayı büyük ihtimalle Avlonya'dan İstanbul'a göndererek neşrini sağladığı düşünülmektedir.¹³⁶ Mecmuanın kapak düzeni oldukça sadedir. Her sayının sadece ana kapak sayfalarına özel kenar süslemesi mevcuttur. Bunun dışında, Zerrât'ın her beş sayısının kapağında mevcut olan yazılarda ise; ilk başta büyük harflerle eserin ismi yazılmıştır, daha sonra Zerrât başlığının hemen altında Eser Avlonyalı Süreyya, yazmakta alt başlık olarak ise, “*Edebiyat, tarih, fûnun ile malumat-ı mütenevviayı havi aybaşında neşrolunur, risale-i mevkutedir.*” yazısına yer verilmiştir. Yalnız sadece birinci sayıda “*aybaşı*nda” ifadesine yer verilmiş diğer dört sayıda ise “*ayda bir kere*” neşrolunduğu ifadesi yazılmıştır. Süreyya Bey hemen ardından derginin kaçınıcı sayısı olduğunu birinci sayıda “aded 1” şeklinde diğer dört sayıları ise “Cüz 2,3,4,5” şeklinde yazmıştır. Süreyya Bey'in ayda bir kere yazmasından, veyahut birinci sayı ile bütün bir derleme ansiklopedi niteliği olduğundan sebeptir ki, bu sayılara “cüz” şeklinde hitap etmiş ve bu şekilde yazmıştır.

Zerrât'ın tüm sayılarında sahibi ve naşiri Kitapçı Arakel olarak belirtilmiştir. Kitapçı Arakel, 19. Yüzyılın önemli kitapçılarından birisidir. Ermeni bir zat olan Arakel Tozluyan'dır. Arakel, İstanbul'un ilk alafranga kitapçılarından birisi olması yanı sıra yayımlanan ilk özel yayın kataloğunun da sahibidir. Osmanlı Devleti'nin yirmi dört

¹³⁶Avlonyalı Süreyya Bey, *Osmanlı Sonrası Arnavutluk* , ss.58.

sancağında bayiler açmıştır.¹³⁷ Bu sayede birçok eserin ve Zerrât Mecmuasının yayımlanmasını sağlamıştır. Zerrât Mecmuasının kapağında Kitapçı Arakel isminin hemen altında “*Maârif nezareti celilesinin ruhsatıyla tab’ olunmuştur*” ibaresi yer almaktadır. Hemen ardından birinci sayısının kapağına bakıldığında (A.Mavyan) Şirket-i Mürettebiyye Matbaası Bab-ı Âli Caddesi Numara 52’ de basıldığı, diğer dört sayının ise, (Cemâl Efendi) Matbaası Bab-ı Âli Caddesi Numara 34’de İstanbul’da basıldıkları anlaşılmaktadır. (Zerrât Mecmuasının orijinal kapak sayfaları çalışmamızın sonunda yer alan “Ek 5 ve Ek 7”de yer almaktadır).

Birinci sayının başında Avlonyalı Süreyya Bey “Bir Mukaddimecik” başlıklı kendi imzasının da bulunduğu Zerrât’ı neden yazdığına dair, önemi hakkında ve giriş mahiyetinde açıklayıcı bir yazı kaleme almıştır. Mecmuanın bütün sayılarında birkaç sayfa şeklinde işlenen ana başlıklar bulunmakta ve Mütenevvia, Garaib, Letaif, Hikemîyat, Muktebesat, Müteferrika, İstatistik, Fıkaret¹³⁸ gibi kısa bilgilere yer verilen başlıklar yer almaktadır. (Süreyya Bey’in Zerrât Mecmuasının girişi mahiyetinde kaleme almış olduğu mukaddimecik başlıklı açıklayıcı yazısının orijinali “EK 6”da yer almaktadır.)

Mecmuanın basılmış olduğu kâğıt saman kâğıdıdır. Yazılar matbu yazı biçimi ile kaleme alınmıştır. Sayfa numaralandırılması, her sayının ana kapak sayfaları harici her sayfa numaralandırılmıştır. Sağ kısımda mevcut olan yazıların sayfa numarası sağ üstte, sol kısımda mevcut olan yazıların sayfa numarası sol üstte yazılmıştır. Sayfa numaralandırmasında birinci ve ikinci cüzlerinin sayfa numarasını 1 ile başlatırken sanırım devamı niteliğinde gördüğü için üçüncü cüzdan itibaren toplam sayfa sayılarını devam ettirmiştir, yani bir farklılık gözlemlenmiştir. 1-2.cüzler 1 ile yazılırken 3. cüzden sonra 66. Sayfa numarası ile başlamış ve 5. cüzde 160. Sayfa numarası ile bitirilmiştir. Her sayfa dergilerin özelliği niteliğinde olan ikiye bölünmüş sayfa stili ile yazılar kaleme alınmıştır. Her sayfanın baş ve orta kısmında derginin ismi yer almaktadır. Süreyya Bey bazı yazılarını diğer cüzlerde de devam ettirmiştir bu sebeple devam edeceği

¹³⁷Detaylı Bilgi için bkz.: Barış Yılmaz, Kitapçı Arakel’in Yayın Katalogları, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2015, ss.4-9.

¹³⁸Avlonyalı Süreyya Bey, *Osmanlı Sonrası Arnavutluk*, ss.58.

yazılarının altında devamının bir sonraki seride devam ettiğini ifade eden parantez içinde “Mabadı var” yazmaktadır. Örneğin birinci sayıda “Dük de Wellington” yazısının bitiminde devamının varlığı nitelenmiştir.

“Evâilinde Fransızlar üzerine tekrar tecavüze ibtidar etmiş nihayet “Victoria” beldesi havalisinde olan şiddetli ve kanlı bir muharebede Fransız ordularını külliye mağlub ve münhezim ederek iki yüz kıta top ve on üç bin esir verdikten sonra Kral Joseph Pirene¹³⁹ dağlarını aşub Fransa’ya kaçmıştır.

(Mabadı var)”¹⁴⁰

Yazar bu ifadeyi 5. Sayının sonunda da yapmıştır lakin Zerrât Mecmuası bu sayıdan sonra devam edilmesi düşünüldüğü halde, bu niyet yerini bulamamış ve gerçekleşmemiştir.

“Korealular Çinliler gibi ale’l-umum tahsil-i maârife mütemayıldır. Hatta cümle me’murin imtihan vermeğe ve imtihan ile terfi’-i sınıf etmeğe mecburdur. Maârifin suret-i tahsili hükümetce ukud ve kavaide merbut değilse de ifsat-ı akaide dair asar müfettişler tarafından tedkik ve müsadere olunmağla mekâtib daima hükümetin nazar-ı takibinden dur değildir. Korea dahilinde bulunan ve kendülerince mekâtib-i aliyyeden madud olan mekâtibin talebesi muallimleriyle beraber imtihan vaktinde payitahta gelüp orada imtihan vermeleri lazımdır.

(Mabadı var)”¹⁴¹

¹³⁹Güneybatı Avrupa’da Fransa ile İspanya sınırını da oluşturan dağ silsilesi. 430 km uzunluğuyla Fransa ile İber yarımadasını ayırır.

¹⁴⁰Avlonyalı Süreyya Bey, Zerrât, “Dük de Wellington”, A. Mavyan, Şirket-i Mürettebiyye Matbaası Bab-ı Ali Caddesi Numara 52, 1304 İstanbul, 1. Cüz, ss.18. [Bu dipnottan sonra Zerrât ile ilgili verilecek bilgilerin dipnot kısaltması “Zerrât” alıntı yapılan herbaşlığın ismi verilerek o şekilde gösterilecektir.]

¹⁴¹Zerrât, “Korea”, 5.Cüz, ss.160.

Mecmuanın her sayısının sonunda “*Şerait-i İştira*” denilen kısımda derginin fiyat listesi belirtilmiştir buna göre derginin, Dersaadet için bir senelik 30, taşralar için 40, bir nüshası için 03 guruş alındığı belirtilmiş ve abone yazılmak ve elden almak isteyenlerin ise “Bab-1 Âli caddesinde Arakel Efendi’nin 46 numaralı kitapçısına müracaat eylemeleri” belirtilmiştir. Bir de yine aynı şekilde şerait-i iştiranın hemen altında her sayı için “*Münderecat*”ı yani her sayının içinde yer alan yazıların başlıklarının mevcut olduğu bir kısım yer almaktadır.

Süreyya Bey mecmuayı yazarken yanlış yazılmış kelimeler noktasında da diğer cüzlerde olmasa da 3. cüzde yapılmış hataları 4. cüzün başında “*Zerrât’ın Üçüncü Cüzündeki Hataların Suret-i Tashihi*” başlığı altında yapılan hatalı kelimeleri sayfalarını da belirterek düzelttiği bir tablo hazırlamıştır. Transkripsiyon noktasında yapmış olduğumuz çeviri sonucunda diğer sayılarda da kelime hatalarına az da olsa rastlanılsa da Süreyya Bey’in neden sadece 3.sayıda yapmış olduğu kelime hatalarının düzeltilmesini tablolaştırdığı anlaşılmamaktadır. Zerrât Mecmuası içerisinde yer verilen bu tablo yabancı kelimelerin çokluğu nedeniyle latinize edilmemiş ve orijinal tabloya çalışmamızın ekler kısmında yer verilmiştir. (Bahsi geçen kelimelerin orijinali için çalışmamızda yer alan “Ek. 8”e Bkz.)

Süreyya Bey’in almış olduğu lisan eğitimleri sayesinde Zerrât Mecmuasında da çeşitli lisanlarda yazılar kaleme almıştır. Örneğin; yazılarını bahsettiği memleketin lisanına göre yazmıştır lakin nasıl okunuyorsa aynı şekilde okunuşları ile yazmıştır. Örneğin bazı yer isimleri, “Massachusetts”, “Masahuset”, “Rhode Island”, “Ro Island”, şeklinde yazılmış, özel isimler ise, “Ogüst” “Augustus”, “Kayzer” “Kaiser”, “Chateaubriand”, “Şatobriyan”, “Walter Scott”, “Valter Sıkot”, “Charles”, “Şarl” şeklinde ve günümüzde kullanım şekilleri değişmiş olan bazı kelimeler olduğu gibi yazılmıştır örneğin, “Derece”, “Dereke”, “Diken”, “Digen” gibi bazı kelimeler bu şekilde işlenmiştir. Transkripsiyonu yapılırken özel isim ve yer adlarının bazıları Süreyya Bey’in okuduğu ve yazdığı şekilde değil de anlaşılması açısından yazılışları nasılsa o şekilde eklenmiştir, onun dışında kelime ve kelime grupları Süreyya Bey’in okuduğu ve yazdığı şekilde çalışmamıza eklenmiştir. Bu çerçevede Zerrât Mecmuasının orijinalliğine dokunulmamıştır. Ve olduğu gibi transkripsiyonu yapılarak çalışmamıza eklenmiştir.

Süreyya Bey Mecmuada işlemiş olduğu konuları karışık bir şekilde işlemiş ve belirli bir sıra ile kaleme almamıştır. Zerrât Mecmuasını daha kapsamlı anlayabilmek açısından belirli sınıflandırılmalar içerisinde konuların değerlendirilmesi yapılacaktır. Bu minvalde, Mecmuanın bütün yazılarının çevirilerine ikinci bölümde yer verileceğinden dolayı değerlendirme hususunda bazı yazıların detaylı tanıtımından öteye kısaca ne tür bilgilere yer verildiği ifade edilecek ve yorumlanacaktır. Bu kısa anlatım ve değerlendirmeler en fazla istatistik konularının mevcut olduğu başlık altında geçerlidir. Bu çerçevede bazı istatistik bilgilere detaylı bir anlatımdan ziyade kısaca çıkarılması gereken bilgiler yorumlanacaktır.

1.3. AVLONYALI SÜREYYA BEY'İN ZERRÂT MECMUASI'NDAKİ YAZILARININ MUHTEVASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Avlonyalı Süreyya Bey Zerrât Mecmuasında, tarih, edebiyat, ilim ve çeşitli konular çerçevesinde yazılar yazmıştır. İşlediği bazı ana başlıklar altında kısa bilgilere değinilmiştir, mütenevvia, garaib, letaif, Hikemîyat, muktebesat, müteferrika, istatistik, fıkaret gibi başlıklara yer vermiştir. Süreyya Bey vermiş olduğu bilgileri karışık bir sıralama ile aktarmıştır. Çalışmamızın bu bölümünde Zerrât Mecmua 'sının içerisinde yer almış olan yazılara ve analizlerine yer verilecektir. Dergide mevcut olan yazıları konu bütünlüğü içerisinde ele alınarak tasnif edilerek değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

1.3.1. Anekdotlar ve Siyasi Meseleler

Süreyya Bey mecmua içerisinde çeşitli kısa hikayeler biçiminde tarihten hikayeleri ve dikkat çekici konuları ele almıştır.

Süreyya Bey'in işlemiş olduğu bir başlık olan ana başlık Tarihten-Garaib'in alt başlığı olan Nüfuz-ı Nisvani başlığıdır. Bu başlık çerçevesinde kadınların tarih boyunca, siyasi, dini ve toplumsal alanlarda çok önemli etkilerinin olduğunu ve büyük nüfuz sahibi olduklarını söylememiz mümkündür. Müellif burada beş kadının isimlerini sıralayıp Hristiyanlığın yayılmasındaki oynadıkları rolü aktarmıştır. Buradan da kadının gücünün aktifliğini ifade edebiliriz.

“İmparator Konstantin’in validesi “Elena” Romaluları, Kral birinci “Clovis”ın zevcesi “Clotilde” Frankları, Kraliçe “Berten” İngilizleri, Kraliçe “Volga” Rusları, “Theodelinda” Longobardlar’ı yani Almanları Hristiyan etmiş ve bu beş hatunun tesir nüfuzuyla Avrupa bir Âlem-i nasrâniyet kesilmiştir.”¹⁴²

Tarihten-Garaib’in bir diğer alt başlığı olan “Adalet-i Nasraniye” başlığında ise; Toulouse Kontu Raymond’ un himayesinde ortaya çıkan “Albigen”¹⁴³ olarak bilinen mezhep mensuplarının Béziers¹⁴⁴ şehrini ele geçirdiklerini ve sonrasında sadık Hristiyanların verdikleri mücadeleyi konu etmiştir.¹⁴⁵

Akaid Nasrani Başlığı altında ise Süreyya Bey; Hristiyan akidelerine ilişkin çeşitli tarihlerde alınan çözümler ve uygulamalar sıralamıştır.¹⁴⁶ 120 yılından 1870 yılına kadar olan alınmış olan önlemleri sırasıyla açıklayarak aktarmıştır.

İngiltere Paramentosunun Esrarı başlığı altında Süreyya Bey; İngilizlerin uzun süren Parlamento sırasında uykuya dalmak kadar rahatlatıcı bir şey olmadığını¹⁴⁷ söylediklerini dile getirir. Hatta buna oldukça alıştıklarını her gün yaptıklarını söyler. Müellif bu uyuklama sırasında Henry Mart’in¹⁴⁸ ve Miralay Barry’nin yaşadıklarını dile getirmiştir. Süreyya Bey’in yazdıklarından yola çıkılırsa böyle uzun süren siyasi toplantıların sırrı uykudan gelmektedir. Yani ne kadar çok uyursanız siyasette o kadar güzel noktalara varırsınız.

¹⁴² Zerrât, “Tarihten- Garaib”, 1.Cüz ss.18.

¹⁴³ Cathar (Cathari), XII. yüzyılda ortaya çıkan ve Güney Fransa’da Albigen diye adlandırılan heretik bir harekettir. “Saf, temiz” anlamında Grekçe katharoiden gelen Cathari, daha önce Saint Augustinus tarafından Maniheizm bir gruba verilmiş isimdi. (Albigenler ve Hristiyanlık hakkında detaylı bilgi için bkz: Mehmet Aydın “Hristiyanlık”, 1998 İstanbul, C. 17. Ss. 353-358.)

¹⁴⁴ Fransa’da bir şehir. *TDV İslâm Ansiklopedisi*

¹⁴⁵ Zerrât, “Tarihten- Garaib”, 1.Cüz ss.18-19.

¹⁴⁶ Zerrât, “Akaid Nasrani”, 4.Cüz ss.122-123.

¹⁴⁷ Zerrât, “İngiltere Paramentosunun Esrarı”, 1.Cüz ss.20.

¹⁴⁸ Tam adıyla, Yüzbaşı Sir Henry Mart’in, 1. Baronet (29 Ağustos 1733- 1 Ağustos 1794), son ataması 1790’dan 1794’e kadar Donanma Kontrolörü olan bir Kraliyet Donanması subayıydı.

Süreyya Bey, “Fransa’da 1770 Senesinde Bir Kanun” başlığı altında Fransa’da çıkarılan ilginç karardan söz etmiştir. Karara göre, Fransa vatandaşı olan herkes giyimine özen göstermek zorundaydı, hiç kimse düzgün ve kırmızı sürme gibi makyaj malzemeleri kullanamazdı. Ayrıca, yapay dişler, peruklar, göğüs altında pamuk yastıklar, kalçayı belirginleştirmek için yapılmış korseler ve yapma kalça dolguları gibi şeyler de yasaktı.¹⁴⁹ Yasaya uymayanın ise cezalandırılacağı yazmaktadır. Buradan da o dönemler de dahi Fransa’nın oldukça disipline ve kurallara riayet ettiği anlaşılmaktadır. Ancak uygulanan bu yasanın çoğunluğunun kadınlar için olması da gözden kaçmamalıdır.

Muktebesât-ı Tarihiyye başlığını iki kere işleyen Süreyya Bey her ikisini de farklı alt başlıklar ve konularla ele almıştır. İlk alt başlığı “Asrımızın Bazı Muhârebat Azîmesiyle Telefâtı” altında oldukça geniş bilgilere yer vermiştir. İnsanlık tarihinde birçok felaket ve savaşlar yaşanmış, bu sebeple 19.yüzyıla “medeniyet çağı” denilmesine rağmen, o dönemde meydana gelen çatışmalar ve bunların sonuçlarına bakıldığında, bu döneme “yıkım çağı” demek de uygun bir tabir olurdu herhalde. Napolyon’un başlattığı büyük savaşlarla büyük nüfus kaybı yaşanmıştır.¹⁵⁰ Süreyya Bey büyük nüfus kayıplarının devletlerle birlikte bir tablo halinde göstererek olayın vahametini tablolaştırmış diyebiliriz. Napolyon Bonapart’ın askeri dehasını en iyi şekilde gösterdiği savaş olan Austerlitz ve Jena savaşları,¹⁵¹ onların ardından Eylau, Friedland, Essing, Wagram, Boradino, Leipzig, Waterloo,¹⁵² Montebello, Macenta, Solferino, Sadova, Saarbrücken, Wörth, Mars-La-Tour ve Gravelotte savaşlarının tarihleri ve kaybedilen tarafların kayıplarını belirterek bu savaşlarla dünyada meydana gelen savaşların ne gibi sonuçlara neden olacağını nitelemiştir.

¹⁴⁹ Zerrât, “Fransa’da 1770 Senesinde Bir Kanun”, 4.Cüz ss.113

¹⁵⁰ Zerrât, “Muktebesat-ı Tarihiyye”, 2.Cüz ss.10.

¹⁵¹ Savaş oldukça önemli mahiyettedir detaylı incelemek ve karşılaştırmak için bkz.: Çağdaş Yüksel, Napolyon Bonapart ve Mustafa Kemal Atatürk’ün En Önemli Savaşları Hakkında Bir Karşılaştırma: Austerlitz Savaşı ve Büyük Taarruz, Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 10 (2), 2023, ss. 397-414.

¹⁵² Sıralanmış savaşların tarihleri ve savaş sonucunda meydana gelen rekabetin derecesi hakkında bilgiler Zerrât Mecmuasının Transkripsiyonu isimli bölümde yer almaktadır ayrıca bu savaşlar hakkında detaylı bilgi için bkz. <https://www.stratejivefinans.com/napolyon-savaslari/> bu savaşlara aynı zamanda Napolyon Savaşları da denilmekte ve dünya çapında bu savaşların dereceleri hale günümüzde tartışılmaktadır.

19. Yüzyılın medeniyet çağı olarak adlandırılmasının yanı sıra büyük savaşların da olduğu yıkımların medeniyetin ilerlemesi ile orantılı olmadığı gerçeğini, buna sebep olanın ise modern silahların gelişimi ve yayılması ile insanoğlunun acımasız katliamlara hunharca devam ettiği gerçeğini dile getiren Süreyya Bey asıl şaşırtıcı olanın ise, medeniyetin refah ve insan sağlığının koruyucusu olarak kabul edilen toplumların, savaş ve yıkımın önlenmesi hususunda hiçbir etkili bir kanun sağlayamamış olmalarını da eleştirmiştir. Modern silahların her gün korkunç bir şekilde gelişmesine rağmen, bu güçlü medeniyetlerin koruyucusu olarak kabul edilen toplumların, insanlığı felaket ve dehşetten kurtaracak veya sınırlayacak bir kanunu sağlayamamaları¹⁵³ düşündürücüdür.

Süreyya Bey bu ana başlığın bir diğer alt başlığı olan “Bazı Eâzâmın Hatime-i Akvali” olan bu başlık altında da insanoğlunun bu dünyaya geçici geldiğini ve hiç şüphesiz ki göçüp gideceklerin ise ölümlerini söyleyecekleri bir söz bile inançlarını, eylemlerini ve duygularını ifade eden bir ölçü olarak kabul edildiğini¹⁵⁴ dile getirerek büyük düşünürlerin son sözlerinin tarihe nasıl geçtiğini ve bizlere ibretlik olsun diye bu isimlerden çeşitli örnekler verdiğini görmekteyiz. Süreyya Bey’in bizlere bunları aktararak ahiret hayatının varlığını hatırlattığını söyleyebiliriz. İster normal bir insan ol ister tanınan bir insan ol hatta padişah ol eninde sonunda her insan göçüp gider, mutlaka toprak olur önemli olan giderken ne söylediğin ve ne bıraktığındır dürtüsünü aşılacak istemidir.

Letaif Tarihi başlığı ile Süreyya Bey, farklı zamanlarda yaşanan üç olayı anlatmıştır. İlk kısımda Ammar bin Hamza’nın Halife Mansur’un huzurunda yaşanan olayı aktarmıştır. İkinci kısımda Yahya Bermeki zamanında yaşanan bir olayı anlatmıştır. Son olarak ise İyas bin Muâviye’nin Basra hâkimi huzurunda yaşadığı olayı anlatmıştır.¹⁵⁵ Her üç hikâyeden çıkarılan dersler ise, mütevazî olmak, adalet anlayışı, insanların dileklerinin ve dualarının kabulünün Allah tarafından karşılık bulacağına inanmak,

¹⁵³ Zerrât, “Muktebesat-ı Tarihiyye”, 2.Cüz ss.13.

¹⁵⁴ Zerrât, “Muktebesat-ı Tarihiyye”, 4.Cüz ss.121.

¹⁵⁵ Zerrât, “Letaif Tarihi”, 1. Cüz, ss. 19.

dürüstlük ve cesaretli olunması gerektiğini vurgulamıştır. Unutmamamız gereken bir nokta ise iyilik yapan ve güzel ahlaka sahip olan her insan mutlaka ama mutlaka kazanır.

Muahedat-ı Düvel başlıklı bir diğer yazıda ise, tarihi MÖ 1496’dan MS 1851’e kadar olan anlaşmaların 8397 olduğunu açıklamış ve en eski anlaşmanın Yunanistan ile Fransa arasında yapıldığını belirtmiştir.¹⁵⁶

Fransa muharebatı, başlığı altında Süreyya Bey, 14. Yüzyıldan başlayarak günümüze kadar Fransa hükümeti kadar meydankâr ve zarar veren bir devlet yoktur¹⁵⁷ sözleri ile başlayarak Fransa Devleti’nin 19. Yüzyıla kadar olan savaşlarının kısaca toplamından bahsederek Fransa savaşlarının korkutucu yüzünün varlığını yansıtmıştır.

Parlamentolar başlığı altında ise Süreyya Bey, Amerika siyaset uzmanlarından birinin yazmış olduğu makalede parlamentolar hakkında beyan edilen sözlere yer vermiştir, hakkında bilgi verilen parlamentolar ise şu şekildedir, “Paris, Reichstag, Londra, Macaristan, Amerika, Roma, Madrid, Belçika, Atina”¹⁵⁸ Bu devletlerin yorumuna bakılırsa parlamentolar genellikle doluluk düşüncesiyle gidilen ancak istenilen amaçların, olayların hiçbir zaman olumlu sonuçlanmadığı beklentinin dışında çıkan toplanma yeri olarak ifade edilebilir. Ayrıca parlamentolara gidenlerin çoğunun görüşme toplantı esnasında bedenlen orada olsalar da gerçek mana da orada olmadıklarını birbirlerine “önemli bir yer olursa beni uyandır” esprisini yaptıklarından anlamamız mümkündür.

Bazı Zevat Meşhurenin Garaib Ahvali başlığı altında Süreyya Bey öncelikle açıklayıcı cümlelerle yazısına başlamıştır, şöyle ki; “*Tarih, sonsuz bir hazine gibidir. İçinde aradığınız her şey mevcut ve kazanmalarınızın bile birçok çeşidi ve türü vardır.*

¹⁵⁶ Zerrât, “Muahedat-ı Düvel”, 2.Cüz ss.13.

¹⁵⁷ Zerrât, “Fransa muharebatı”, 4.Cüz ss.123.

¹⁵⁸ Zerrât, “Parlamentolar”, 5.Cüz ss.153

*Ebuz-Ziya*¹⁵⁹ mecmuasının 39 nüshasında bu tür ilginç durumlarla ilgili bilgiler bulunsa da burada paylaşılanların dağılımı aynı değildir. İşte bazı ünlü kişilerin tuhaf halleri”¹⁶⁰ ifadeleri ile yazısında tarihte yer almış ünlü kişilerin bazı garip davranışlarını sıralamıştır. Süreyya Bey’in ifadelerinden anlayacağımız üzere vereceği bilgilerin Ebuz-Ziya Mecmuasında¹⁶¹ benzerlerinin olduğunu fakat Süreyya Bey’in vereceği bilgilerin onun dışında şeyler olduğunu ve aynı olmadığını anlamaktayız. Hakikaten de eseri incelediğimizde Süreyya Bey’in farklı bilgilere yer vermiş olduğunu görmekteyiz. Bu garip davranışlardan örnekler verecek olursak, Süreyya Bey şu bilgileri aktarmıştır;

İmparator Ogüst (Augustus), şiddetli fırtınalardan korunmak için sırtında mavi bir parça deri taşırdı. Meşhur Kayzer (Kaiser), saçlarını her zaman düzenli tutmaya o kadar önem verirdi ki, saçlarının dağıldığı gün bir "şanssız gün" olarak kabul ederdi. Yine Roma İmparatoru Domitianus, bıyıklarını ve hatta kirpiklerini yolmaktan kendini alıkoyamazdı. Eski Romalı şairlerden Terniho, saatlerce denize taş atmakla eğlenirdi. Fransa Kralı XIII. Loui, sarı parlak saçlı bir adamı yanına geldiğini görse kendinden geçerdi. Fransa Kralı XIV. Loui kır saçlı bir adamın yanına yaklaşmasından korkardı. Mazaran bir maymuna o kadar düşküncü ki geceleri dahi yatağının yanı başında uyuturdu.¹⁶²

Gustava Edvalf uşaklarıyla gözleri bağlı olarak köşe kapmaca oyununu oynamakla lezzet bulur ve çok kere düşer ve vurulduğu halde yine memnun olurdu. Birinci Napolyon sitare ve şapkasının nezafet ve intizamına fevkalade dikkat ettiği halde beyaz pantolonuna mürekkepli ellerini siler yağ lekeleriyle her tarafını pislerdi! Bu cihetle ikide bir de pantolonu tebdile mecbur olmakla bir sene zarfında terzisine otuz beş bin frank pantolon parası vermiştir. “Machiavelli” asar-ı müştehire-i siyasiyasini yazmak için en yeni elbisesini giymedikçe ve belinde uzun bir kılıç bağlayıp üzerine bir de büyük

¹⁵⁹Ebuzziyâ Mehmed Tevfik: Osmanlı gazetecisi. Matbaa yönünde oldukça geniş ilerlemeler gösteren matbaacı. Detaylı Bilgi için Bkz. Ziyad Ebuzziya “Ebuzziyâ Mehmed Tevfik” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.10., İstanbul, 1994, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 374-378.

¹⁶⁰ Zerrât, “Bazı Zevat Meşhurenin Garaib Ahvali”, 3.Cüz ss.90.

¹⁶¹Türk dergiciliğinin kalitesini öne çıkaran ilk dergilerdendir. Mecmua hakkında birçok telif eser mevcuttur. Genel bilgiler için bkz: Alim Kahraman, “Mecmûa-i Ebuzziyâ”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.28., Ankara, 2003, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 268-269.

¹⁶² Zerrât, “Bazı Zevat Meşhurenin Garaib Ahvali”, 3.Cüz ss.90-91.

manto almadıkça kalemi ele alamaz ve yazı yazamazdı!¹⁶³ Ve bunun gibi birçok zevatın garip ahvalini mecmua içerisinde görebilmemiz mümkündür.

Süreyya Bey'in bildirmiş olduğu dünyanın en meşhur kimselerinin oldukça değişik davranışları ve huyları çok dikkat çekicidir. Dile getirmiş olduğu ifadeye göre, dünyaca ünlü ve tanınan birisi olduğunuz müddetçe bu tanınmanızın vermiş olduğu hususiyet sebebiyle garip davranışlarınız tarihin gözünden ve takibinden kaçmaz. Bu demek olmuyor ki sadece meşhurların garip halleri var, cümlemizi gözetsek, cümlemizin hal ve davranışlarını tartsak hepimizin türlü türlü delice halleri var, bunu inkâr etmek mümkün mü?

Mutâyebat, başlığı altında Prens ve Prenses Dö Galle'in seyahatleri sırasında Bellevue kalesinde uğradıkları bir olayı anlatmıştır. Orada bulunan Dük Dortlant onlara bir takdim üzerine bulunmuş ve en çok sevdikleri şeyleri sırasıyla yazmalarını rica etmiştir. Süreyya Bey, Prens ve Prensesin sevdikleri şeyleri yazmış oldukları yazıları aktarmıştır.

Fıkarât-ı tarihîye Süreyya Bey bu başlık altında farklı tarihlerden ve kişilerden ilginç anekdotlar aktarmıştır. Örneğin; Napolyon'un annesi Letizia Bonaparte'nin yaşadığı mali zorlukları ve Napolyon'un annesine yardım etmesi anlatmış ve Letizia'nın, ailesinin geleceğini güvence altına almak için parayı sakladığı söylemiştir. Bir diğeri, bir şair olan Vallber'in, İngiliz şairlerine yazdığı şiirlerin, hükümdar tarafından övgüyle karşılanmaması üzerinedir. Vallber, kralın eleştirilerini kabul etmiş ve bir şeyin güzelliğini ifade etmek için bazen zorlanmanın gerekli olduğunu savunmuştur.¹⁶⁴

Bir diğer hikâye de ise, askerin bir köylünün tahılı alması sonucu şikâyet eden köylüyü ve kralın davranışı sebebiyle kralı utandırmasını anlatmıştır. Başka bir hikâye de Taleyran ve Fransız Kralı arasında geçen bir diyalogda, Taleyran'ın maaş miktarını sorması ve kralın cevabı oldukça ilginç olmasının vurgusunu yapmıştır. Son olarak ise, Kont Garamont'un Kardinale birlikte sofrada bulunmasını ve Kardinale'nin bahane

¹⁶³ Zerrât, “Bazı Zevat Meşhurenin Garaib Ahvali”, 3.Cüz ss. 92.

¹⁶⁴ Zerrât, “Fıkarât-ı târîhiyye” 5. Cüz, 153-154.

edilerek yiyecek sorması ve Garamont'un esprili yanıtını anlatmıştır.¹⁶⁵ Süreyya Bey, anlatmış olduğu hikayelerde ders verici yönlerini göstermeyi amaçlamıştır.

1.3.2. Biyografiler

Süreyya Bey Zerrât Mecmuasında biyografilere oldukça geniş mahiyette yer vermiştir. Hayatını yazmış olduğu kişiyi uzunca anlatmıştır. Hayatını anlattığı biyografilerin başlıklarına biyografiler veya Teracim-i ahval gibi ana başlıklar ile değil, anlatacağı kişinin adı ile yer vermiştir. Bazen anlatımı uzun süren yazıları Zerrât'ın başka bir sayısında devam ettirmiştir.

1.3.2.1. Arthur Wellesey (Dük de Wellington)

İlk biyografisi ele alınan kişi, Dük de Wellington, hakkında oldukça detaylı bilgilere yer vermiştir. Öyle ki Wellington hakkındaki yazısı Zerrât'ın üç cüzunda da devam etmiştir. Dük de Wellington hakkında bu kadar geniş detaylı bilgilere yer vermiş olması, Dük'ün Napolyon Savaşları sırasında Britanya (İngiltere) ordusu komutanlığı ve sonradan başbakanlık yapmış olan bir asker ve devlet adamı olmasıdır.¹⁶⁶ Gerçek adı Arthur Wellesley olan Wellington 1 Mayıs 1769 tarihinde İrlanda'da doğmuştur. 1810 senesinde yapmış olduğu başarılar sayesinde "Dük de Wellington" ünvanını almıştır.¹⁶⁷

Süreyya Bey Wellington'un okuduğu okullardan, aldığı ünvanlardan da bahsetmiştir. 1806 yılında Pakenham ile evlendiklerini ve Dük'ün Tory partisine mensup olduğundan bahsetmiştir. Wellington'u önemli kılan ve Süreyya Bey'in bu denli detaylı yer vermesini sağlayan olaylar silsilesi şu şekildedir; 1799 Mysore Savaşı, 5 Nisan- 4 Mayıs 1799 Seringapatam Kuşatması (savaşı), (1803-1805) Maratha Savaşı, 29 Ağustos

¹⁶⁵ Zerrât, "Fıkarât-ı târîhiyye" 5. Cüz, 155-156.

¹⁶⁶ Wu Wenjie, Arthur Wellesley (1769-1852), Pointer, Journal Of The Singapore Armed Forces, 2014, ss.81.

¹⁶⁷ Zerrât, "Dük de Wellington", 1.Cüz ss.14-15.

1807’de Kopenhag’a karşı Koge Muharebesi¹⁶⁸, 1808’de başlayan Yarımada savaşları, 1808’de Roliça ve Vimeiro Savaşı, 1813’te Vitoria Savaşı, (1814-1815) Viyana Kongresine katıldı, 16-18 Haziran 1815 tarihinde gerçekleşmiş olan Waterloo Muharebesi,¹⁶⁹ gibi savaflara katılması hatta katılımıyla kalmayıp savafların çoğunda bizzat komutanlık yapmış olması ile Süreyya Bey’in bu denli uzunca anlatmasını açıklar niteliktedir. Wellington hayatı boyunca birçok ünvana ve gösterdiği başarılar sayesinde terfilere müşerref olmuştur. Müellif Dük ’ün hayatını İngiltere tarihine adını altın harflerle yazdığını ifade ederek bitirmiştir.

“Seksen altı senelik müddet-i hayatınca gördüğü idbar halkın bir sui nümayişinden mütehasıl ekdardan ibaret olub kazanmış olduğu ikbal ve mal ise her halde na mahdud idi. Bu cihetle kendüsü pek bahtiyarane ömür sürmüş ve hidamatı vakıasıyla İngiltere tarihinde “Marlborough dük Nelson” ile beraber namını midad-ı zerrin ile ibka ve idame edebilmiştir.”¹⁷⁰

1.3.2.2. Kristof Kolomb

Süreyya Bey’in anlatmış olduğu bir diğer şahsiyet, Kristof Kolomb’dur¹⁷¹. Neşir sahibi “Kristof Kolomb’un Vatani”¹⁷² başlığı altında anlatmıştır. Görünürde vatanından bahsedilmesi beklenirken Kolomb’un doğumunu ve doğduğu yeri aktararak Amerika’yı bulmasıyla Kolomb namıyla zikredildiğini ve bu namın nereden geldiğini aktarmıştır. Sonuç olarak aslında Kolomb’un isminin değerini vurgulamıştır.

¹⁶⁸ Mecmuada Kioge şeklinde yazılmıştır kaynaklara baktığımızda burada yazmış olduğumuz gibi yazılmıştır. Koge muharebesi hakkında detaylı bilgi için bkz: https://dbpedia.org/page/Battle_of_K%C3%B8ge erişim tarihi: 24.04.2024.

¹⁶⁹ Zerrât, “Dük de Wellington”, 1.2.3. Cüz ss.14-78.

¹⁷⁰ Zerrât, “Dük de Wellington”, 3 .Cüz, ss. 78.

¹⁷¹ Büyük Kaşifler arasında bulunan Kristof Kolomb İtalyan doğumludur. Hayatı ve keşifleri hakkında birçok yazılarda yer verilmiştir. Örneğin detaylı bilgi için bkz. <https://kumbaradergisi.com/icerikler/kristof-kolomb/> erişim tarihi: 15.05.2024.

¹⁷² Zerrât, “Kristof Kolomb’un Vatani”, 2..Cüz, ss. 14..

1.3.2.3. Napolyon ve Muasırîni

Süreyya Bey bu başlık altında, Napolyon'un liderlik tarzı ve yetenekleri hakkında bilgi vermiş ve dönemindeki önemli figürler hakkında kısa açıklamalar ortaya koymuştur. *“On Sekizinci yüzyılda ve günümüzde bir devrim olan Napolyon'un ve muasırlarının hakkında henüz Osmanlı dilinde bir yazı kaleme alınmadığı için bu görevi üzerime almayı ve lisanı tercüme etmeyi ve size bilgi vermeyi istiyorum”*¹⁷³ ifadeleri ile Napolyon ve Napolyon'un Muasırını hakkında düşündüklerini kısa kısa bilgiler halinde anlatmıştır. Örneğin, Marie Antoinette, Josephine, Marie Louise gibi dönemin önemli figürlerine dair bilgilere ve bunun yanı sıra, çağdaşları olan La Fayette, Pişgarü, Moreau gibi isimlerin üyeleri ve çalışmaları da aktaran bilgileri sunmuştur.

Napolyon'un dönemindeki önemli askeri liderlerinden bazılarının cesaretini, sadakatini ve liderliğini övdüğünü açıklamıştır. Ancak bazı konularda da eleştirilerde bulunduğunu ifade etmiştir. Mesela Mareşal Davoust'un savaş alanında yetenekli olmasına rağmen, ilahi sorumlulukları üstlenmekte zorlanmasını eleştirmiştir.¹⁷⁴ Süreyya Bey, Napolyon ve Muasırını hakkında oldukça çeşitli bilgilere yer vererek bu bilgilerin direk kendisi tarafından çevrildiğini vurgulamıştır. Napolyon hakkında Osmanlı Türkçesi ile yazılmış bilgiler olmadığını ve bunu yapanın kendisi olduğunun önemini göstermiştir. Kısacası Süreyya Bey'in Napolyon hakkında aktarmış olduğu bu bilgilerin kendisi dışında başka bir yerde bulabilmemizin mümkün olmadığını dile getirmiş ve bu bilgileri Osmanlı Basınına sunarak Napolyon'u tanıyabilmemizi sağlamıştır.

1.3.2.4. Demosthenes

Anlatılan bir diğer şahıs ise; “Hükemâ ve Hütabâ-yı Yunaniyeden Demostan”¹⁷⁵ dır. Kaynaklara göre Demosthenes¹⁷⁶ Zerrât Mecmuasına göre Demostan şeklinde

¹⁷³ Zerrât, “Napolyon ve Muasırını”, 5 .Cüz, ss. 82.

¹⁷⁴ Zerrât, “Napolyon ve Muasırını”, 5. Cüz, ss. 83-84.

¹⁷⁵ Zerrât, “Hükemâ ve Hütabâ-yı Yunaniyeden Demostan”, 4.Cüz, ss.99.

¹⁷⁶ Gurur, Demosthenes Kimdir? Atinalı Devlet Adamının Hayatı, 12 Aralık 2022, Çevrimiçi Erişim Tarihi: 02.05.2024 <https://www.nkfu.com/demosthenes-dimosthenis-kimdir-atinali-devlet-adaminin-hayati/>

yazılmıştır. MÖ. 385 senesinde tevellüd etmiş Atina'nın hürriyeti için çalışmış büyük devlet insanı ve ünlü bir hatip olma özelliği sebebiyle dikkat çekmektedir. Büyük servetlere sahiptir. Babası ebediyete gittikten sonra yetim kalmış ve serveti akrabaları elinden almış olsa da o üstün başarıları ile çok genç yaşta ustalık kazandığı iki hükümdarın himayesine girmeyi başarmış ve giderek kendini edebiyat ve felsefe gibi alanlarda geliştirmiştir. Reşit olduğu zaman akrabalarından hakkını hukuki süreçler çerçevesinde geri almıştır.¹⁷⁷

O zamanlar Atina'da bir cumhuriyet rejimi vardır ve herkes halkın toplandığı bir yerde fikrini beyan etmektedir, mecliste ortaya atılan düşünceleri tartıp ona göre karar vermektedir, Demosthenes kekeme olması münasibiyle olsa gerek düzgün bir konuşma yapamamıştır. Ancak pes etmemiş, ünlü tarihçi Thucydides'in eserlerini büyük bir istekle okuyarak Peloponez Savaşları'na dair sekiz cildi birkaç ay içinde ezberlemiştir. Kendini herkesten uzak bir yerde geliştirmiştir. Bu süre sonunda Demosthenes yeniden kürsüye çıkmış ve Atinalılara kendini kanıtlar bir konuşma tertip etmiştir. O sıralar Atina, Makedonya krallığı tarafından tehdit edilmektedir. Demosthenes hemen muhalefet konuşması yapmış ve Makedonların gerçek niyetlerini açıklamıştır. Makedonların bu baskı süreci içinde Atina için büyük mücadeleler vermiştir. Büyük İskender'in ölümü üzerine, Atina halkı Demosthenes önderliğinde büyük çaba göstermiştir ancak Makedonların kazandığı bir savaş olmuştur. Makedonya kralı Demosthenes'in kellesini istemiştir, bunun karşısında Demosthenes bir düşmana teslim olmaktansa kendini öldürmeyi müsterih görmüş ve yaşamına zehir içerek son vermiştir.¹⁷⁸

Demoshenes'in son derece değerli ve örnek alınacak konuşmalarının bir araya getirildiğini ve retorik ve olağanüstü güzelliklerin bir örneği olarak edebiyat okumak isteyen herkese başvuru kaynağı olacağını ifade eden Süreyya Bey, ifade yeteneği ve düşüncelerin yüceliği ile herkesin anlaması için edebi üslubun bir araya getirilmesi ve her dilde tercüme edilmesinin mümkün olduğunu da eklemiştir. Demosthenes Süreyya Bey'in de anlattığı üzere, kendini daima geliştiren, tüm zorluklara rağmen çakıl taşlı hatip

¹⁷⁷ Zerrât, "Hükemâ ve Hütabâ-yı Yunaniyeden Demostan", 4.Cüz, ss.100.

¹⁷⁸ Zerrât, "Hükemâ ve Hütabâ-yı Yunaniyeden Demostan", 4.Cüz, ss.101-102.

diye ifade edilen ve kekemelik gibi bir sorunu çözümlenerek hitabı oldukça güçlü olan biri haline gelmiş, asırlar öncesi büyük hatiplerinden, kişiliği ve eserleri nasıl bir boyutta olursa olsun, geçmişten günümüze dünyanın en büyük hatip ve devlet adamlarından birisi niteliğine sahip olmuştur. Quintilian'ın "Hitabetin standardı", Cicero'nun "Tüm hatiplerin arasında tek başına duruyor"¹⁷⁹ dediği Demosthenes içe kapanık ve sessiz bir halden dünyaca ünlü hatip olmasıyla, azmiyle ve istikrarıyla gençliğe büyük bir örnektir. İnsanoğlunun zorluklar ile başa çıkarak neleri başarabileceğinin kanıtını gösteren nitelikte bir yaşam öyküsüdür.

1.3.2.5. Walter Scott

Süreyya Bey'in yer verdiği bir diğer şahıs ise "Walter Scott"ur. 1771'de İskoçya'da doğan Walter Scott, 18.yüzyıla adını yazdıran en üretken roman yazarlarından ve şairlerinden birisidir. Ahlak ve terbiyesi sayesinde yazmış olduğu eserler herkesin dikkatini çekmiş ve İngiliz edebiyatının gelişiminde büyük katkıda bulunmuştur.¹⁸⁰

Edinburgh'ta avukat bir babanın hemşire bir annenin oğlu olarak dünyaya gelmiş olan Scott, küçükken ateşli bir hastalık geçirmesi nedeniyle bir ayağı sakat kalmıştır. Daha sonra büyükbabası sayesinde hayal gücü genişlemiş ve toparlanmayı başarmıştır. Hukuk eğitimi almış ve avukatlık yapmaya başlamış ancak kısa süre içerisinde asıl tutkusu olan edebiyat alanındaki kariyerine odaklanmıştır. Yazdığı eserler, geniş bir hayran kitlesi edinmiştir. Alman lisanı tahsil etmiş ve birçok eseri İngilizce tercüme etmiştir.¹⁸¹

Walter Scott bir gün Edinburgh'u terk ederek İskoçya köylerini dolaşmaya ve köylerin hikayelerini dinlemeye karar vermiştir. Cumberland Dükü'nün arazisinde dolaşırken bir kızıdan hoşlanmış ve daha sonra evlenmişlerdir. 1802'de İskoçya sınırları

¹⁷⁹Demosthenes'in hayatı ve onun hakkında yapılan özlü sözlerin detaylı bilgisi için bkz: <https://www.britannica.com/biography/Demosthenes-Greek-statesman-and-orator> ErşimTarihi:16.05.2024.

¹⁸⁰ Zerrât, "Walter Scott", 4.Cüz, ss.115.

¹⁸¹ Zerrât, "Walter Scott", 4.Cüz, ss.116-117.

nizamıyla ilgili eser yayınlamış ve bu eserle büyük bir üne kavuşmuştur. Ancak, Walter Scott, şöhreti arttıktan sonra bile yalnızlığı ve sessizliği tercih eder. Edebiyatla ilgili kimseyle konuşmamaya ve eserlerinden bahsetmemeye karar verir. Ancak, 1805'te "Seyyar Bir Şairin Kasidesi" ve ardından "Asar-ı Manzume-i Müteferrika" adlı iki eser yayınlar ve bunlar büyük bir ilgi görür. Bu eserlerin başarısından sonra, İngiltere'deki siyaset dünyasında da dikkat çeker ve sonunda adliye baş kitabetine tevcih eder.¹⁸²

Walter Scott, setr-i müsamaya gösterdiği bu kadar ısrara rağmen, eserleri mazhar-ı rağbet olmasa da şöhretinin ulviyeti nedeniyle bazı münekkitlerin tenkitlerine cevap vermekten kaçınmış ve ismini meçhul bırakmıştır.¹⁸³ İngiliz edebiyatının önemli isimlerinden biri olan Walter Scott'un hayatı ve eserlerini öğrenmek, İngiliz tarihini hakkında bilgi edinmek ve edebiyatını anlamak isteyen herkesin başvuracağı bir kişilik olmuştur.

1.3.2.6. Machiavelli

Zerrât'ın içinde anlatılan bir diğer kişi ise "Machiavelli'dir. Nikola Machiavelli, orta dereceli bir hukukçu (avukat) babanın oğlu olarak 3 Mayıs 1469 tarihinde Floransa'da dünyaya gelmiştir. Machiavelli'nin gençliği, onun büyüklüğüne işaret eden bir halde değildir ancak, yirmi dokuz yaşında, Floransa Cumhuriyeti'nin "on nefer sulh ve hürriyet nazırları" dairesine atanması, olağanüstü zekasını kanıtlamıştır. 1505 yılına gelindiğinde, Kond Vitoy askerinin lağvedilmesiyle bir millet ordusu oluşturulması fikrini destekleyen ve bu fikri Machiavelli'ye teslim eden bir grup milliyetçi lider, onun yeteneklerini fark etmeye başladı. Bu olay, Machiavelli'nin dikkatleri üzerine çekmesine yol açmıştır.¹⁸⁴

Machiavelli verilmiş olan görevi on dört yıl boyunca devam ettirmiş ve tarihlere "Floransalı Baş Kâtip" olarak geçmiştir. Machiavelli'nin yaşadığı dönemde İtalya'da

¹⁸² Zerrât, "Walter Scott", 4.Cüz, ss.115-120.

¹⁸³ Zerrât, "Walter Scott", 4.Cüz, ss.120.

¹⁸⁴ Zerrât, "Macheavelli", 5.Cüz, ss.134.

siyasi çalkantılar ve parçalanmalar meydana gelmiştir. Bu dönemde, İtalya'nın Almanya ve Fransa arasında bir mücadele alanına dönüşmesi ve Papa'nın egemenliğinin sarsılmasıyla, genel bir heyecan ve milli hareket başlamıştır. Machiavelli, bu sırada İtalya'nın birliği için çağrı yapmış ve Floransa Cumhuriyeti'nin Konfalonileri olarak bilinen grupla Papa ve müttefiklerine karşı direniş göstermiştir. Ancak, Papa'nın desteğiyle Medici ailesi, Floransa'da yeniden iktidara gelmiş ve Machiavelli görevinden alınmıştır. 1413 yılından sonra çeşitli suikastlar ve sürgünlerle baş başa kalmıştır.¹⁸⁵

Yalnızlık çektiği sırlarda dahi Roma'ya politik meselelerle ilgili değerlendirmeler sunmaktan veya sınırlı imkanlarla zor durumları çözmekten çekinmemiştir. Ancak bu mücadelesi sonuç almamıştır. Yaşamını idame ettirebilmek için devlet memuru olmuş edebi ve tarihi eserleri okuyarak birçok incelemelerde bulunmuştur. Yazmış olduğu eserler ve düşüncelerle tarihe adını yazdıran dünyaca ünlü siyasi filozof olarak geçmiştir. 1527 senesi 22 Haziran'da bir rahatsızlık nedeniyle yaşamını yitirmiştir. Floransa'ya defnedilmiş ve daha sonra Leo Pold Galile ve Michelangelo'ya özgü sütunlar gibi şöhretli anıtların yanına Machiavelli'nin adını taşıyan bir direk dikilmiş be üzerine “Meşhur Nikoladis Machiavelli, 1527'de vefat etmiştir” ibaresi yazılmıştır.¹⁸⁶

Machiavelli'nin en büyük amacı bu parçalanmış İtalya'yı “Prens”¹⁸⁷ aracılığıyla birleştirmektir. Makyavelizm, Niccolò Machiavelli'nin siyasi düşünceleri ve prensiplerini nitelemek için kullanılan bir terimdir. Machiavelli'nin eserleri, özellikle "Prens" adlı kitabı, siyasi liderlik, güç kazanma ve koruma konularında pragmatik ve gerçekçi bir yaklaşımı savunur. Bu eserlerde, etik prensipler yerine pratik sonuçlar ve güç dengeleri ön plandadır. Machiavelli'nin önerileri, her türlü hile, şiddet ve manipülasyonun meşrulaştırılmasını içerir.

Ancak, Machiavelli'nin asıl amacı, İtalya'nın birliğini ve özgürlüğünü sağlamak için güçlü ve etkili bir liderlik önermektir. Onun düşünceleri, dönemindeki politik ve

¹⁸⁵ Zerrât, “Macheavelli”, 5.Cüz, ss.135-137.

¹⁸⁶ Zerrât, “Macheavelli”, 5.Cüz, ss.138.

¹⁸⁷ Niccolo Machiavelli, *Prens*, Çev. Kemal Atakay, Can Yayınları, 6. Basım 2012.

sosyal koşulların karmaşıklığına ve belirsizliğine yanıt olarak ortaya çıkmıştır. Machiavelli, liderlerin güçlerini korumak için gerekirse etik prensipleri göz ardı etmeleri gerektiğini savunurken, aynı zamanda devletlerin istikrarını ve refahını sağlama amacını da vurgular.

Machiavelli'nin eserleri, siyaset bilimi, tarih ve felsefe konularında önemli bir etki bırakmıştır. Onun fikirleri, hala günümüzde tartışılmakta ve çeşitli şekillerde yorumlanmaktadır.

1.3.3. Medeniyetler ve Kültürel Meseleleri (Âdat ve Rüsumları)

Süreyya Bey Zerrât Mecmuasında bazı medeniyetlere yer vermiştir. Bahsettiği medeniyetin tarihi, kültürü, sanatı, nüfusu gibi çeşitli meselelerine yer vererek anlatmıştır. Kısaca bahsedilen medeniyetleri değerlendirecek olursak;

1.3.3.1. Cemâhir-i Müttefikanın Terakkiyât-ı Serîası (Birleşik Devletler/Amerika)

“Cemâhir-i Müttefikanın Terakkiyât-ı Serîası”¹⁸⁸ başlıklı yazının altında oldukça geniş bilgilere değinen Süreyya Bey, Cemâhir-i Müttefika¹⁸⁹, yı oluşturan bölgelerin hızlı bir şekilde nasıl ilerlediğini ve alanında uzman olan kişilerin hayrete düştüğünü dile getirerek, 1585 senesinde, İngiliz keşifçi, şair, yazar ve aristokrat olan “Sir Walter”in, Kraliçe Elizabeth’in emriyle Virginia kıtasını keşfettiğini ve bu topraklara kraliçenin bakirliğinden ötürü bakire anlamına gelen Virginia ismi verildiğini yazmıştır. Ancak İngilizler ve yerli halk uzun süre savaşmış ve hükümetleriyle büyük bir anlaşmazlıklar yaşamışlardır.¹⁹⁰

¹⁸⁸ Zerrât, “Cemahir-i Müttefikanın Terakkiyat-ı Seriası”, 1.Cüz ss.8.

¹⁸⁹“Cemâhir-i Müttefika” ifadesi, Osmanlı Türkçesinde "Birleşik Devletler" anlamına gelmektedir. Bu terim, genellikle "Amerika Birleşik Devletleri"ni (United States of America) ifade etmek için kullanılır. "Cemâhir" kelimesi "cumhuriyetler" veya "devletler" anlamına gelirken, "müttefika" kelimesi "müttefik" veya "birleşmiş" anlamındadır. Bir araya geldiğinde, bu ifade "Birleşik Devletler" şeklinde çevrilebilir.

¹⁹⁰ Zerrât, “Cemahir-i Müttefikanın Terakkiyat-ı Seriası”, 1.Cüz ss.8.

Bununla birlikte, bölgeye yerleşmeye ve birçok yapı eseri inşa etmeye devam etmişlerdir. İngilizlerin Amerikalılar üzerinde bencilce davranışlarından ve baskılarından söz eden Süreyya Bey, İngilizlerin 1760'lı senelere doğru, özellikle temel ihtiyaç maddelerine fahiş vergi koymasını özellikle çay gibi ürünlere karşı alınan vergiye karşı Amerikalıların tedbir aldığını ve harekete geçtiğini ve yedi yıl süren savaş sonucunda müttefik devletlerin 3 Eylül 1783'te bağımsızlıklarını ilan ettiklerini yazmıştır.¹⁹¹

Bağımsızlığını ilan eden on iki birleşik hükümet şunlardır: “*Virginia, Massachusetts, Pennsylvania, Maryland, Kentucky, New Jersey, Kuzey Carolina, Güney Carolina, New York, Rhode Island, New Hampshire, Delaware ve Yorklyn olarak bilinen cumhuriyetler.*”¹⁹²

İlerleyen yazılara baktığımızda, Cemâhir-i Müttefika'nın nasıl geliştiğini verileri ile beraber aktaran Süreyya Bey, İngilizlerin sömürgecilik yaptığı zamanlarda gerekli tedbiri alacak kapasiteye sahip olmadıklarını hatta dış yardımlara bağlı olduklarını, Fransız Devrimi sonucu canlılık kazandığını ve çeşitli ticaret yolları açıldığını, ama müttefik devletlerin ise fabrikalar, yerel endüstriler, yerli ürünler çıkarmaya başladıklarını ve popüler olduklarını yazmıştır. Cemâhir-i Müttefika'nın çalkantılarla da olsa giderek gelişmesini nüfusun çoğalmasına bağlayan müellif, vermiş olduğu nüfus istatistikleri ile ve hatta yapılan ticaretlerinde miktarlarını veri ile göstermiş, bütün üretimi, hayvancılık gibi meseleleri detaylı bir tablo halinde yazarak belirtmiştir. Süreyya Bey, sanayiden tutun ulaşım, iletişim ve posta hizmetlerine, eğitim alanına, kadar Cemâhir-i Müttefika'nın gelişim yollarını oldukça detaylı veriler ile kanıtlar nitelikte ortaya koymuştur.

Süreyya Bey bu gelişmelerin, Cemâhir-i Müttefika ülkelerinin Avrupa ile rekabet konumuna getirdiğini ve gelecekte de bu ülkelerin ilerleyişinin sürdürmesi halinde medeniyetlerin bir numunesi haline gelmelerinin kaçınılmaz olduğunu¹⁹³ aktarmıştır.

¹⁹¹ Zerrât, “*Cemahir-i Müttefikânın Terakkiyat-ı Seriası*”, 1.Cüz ss.9.

¹⁹² Zerrât, “*Cemahir-i Müttefikânın Terakkiyat-ı Seriası*”, 1.Cüz ss.9.

¹⁹³ Zerrât, “*Cemahir-i Müttefikânın Terakkiyat-ı Seriası*”, 1.Cüz ss.10-14.

Süreyya Bey'in bu yorumunu günümüze yordduğumuzda, ne kadar haklı olduğunu görmekteyiz. Öyle ki kendini devamlı geliştirmeye meyilli cemiyetler var olmaya güçlenmeye devam ederler. Süreyya Bey bu milletlerin gelişimi oldukça geniş bilgiler ile aktarmıştır. Ortaya koymuş olduğu veriler ile anlatmış olduğu milletleri daha detaylı tanımamızı sağladığını söyleyebiliriz.

1.3.3.2. Japonya

“Japonya Devletiyle Ahvalı”¹⁹⁴ başlığı altında Japonya devletinin 3511 adet adadan oluştuğu ve toplam arazisinin 24.796 dönüm 403.799 (dönüm)¹⁹⁵ kilometrekare olduğu belirtilmektedir. 1871 yılına kadar Japonya'nın “Kontalizm” adı verilen derebeylik usulüyle idare edildiğini belirten Süreyya Bey Japonya'nın coğrafi konumu, ticaret potansiyeli ve tarım ürünleri hususunda da bilgiler vermektedir. Özellikle, pirinç, buğday, arpa, yulaf, patates, tütün ve çay gibi tarım ürünlerinin önemli olduğunu belirtmektedir. Çay ve tütün üretiminin önemli bir yer tuttuğunu vurgulamaktadır.¹⁹⁶

Japonya'nın nüfus ve toplumsal yapısıyla ilgili bilgilere değinen müellif, Japonya'nın toplam nüfusunun 36 milyon 350 bin 994 olduğunu ve nüfusun bir kısmının tarım ve hayvancılık ile uğraştığını belirtmektedir. Ayrıca Japonya'da çeşitli dinlere mensup insanların bulunduğunu aktarmıştır. Ekonomik olarak ise, Japonya'nın dış ticarete önem verdiğini Fransa, İngiltere Amerika ve Çin gibi ülkelerle ticari faaliyet sürdürdüğünü ve Japonya'nın deniz ticareti ve ticaret limanları hakkında bilgiler vermektedir.¹⁹⁷ Süreyya Bey Japonya'nın bu ticari meselelerini de öne sürerek ta o zamanlarda ekonomisinin büyüyeceğini ve ülkenin geleceği için olumlu sonuçlanacağını öngörmüştür.

¹⁹⁴ Zerrât, “Japonya Devletiyle Ahvalı”, 2.Cüz, ss.5.

¹⁹⁵ Mecmuada mevcut olan murabba kelimesini Türkçeye çevirdiğimiz zaman dönüm anlamına gelmektedir. Süreyya Bey'in de bu tabiri o dönemlerdeki kullanımı ile yazmış olduğu kanaatindeyiz. Bizde bu şekilde kullanıldığını düşünerek dönüm olarak hitap ettik.

¹⁹⁶ Zerrât, “Japonya Devletiyle Ahvalı”, 2.Cüz, ss.5-6.

¹⁹⁷ Zerrât, “Japonya Devletiyle Ahvalı”, 2.Cüz, ss.7.

Süreyya Bey, Japonya'nın dış ilişkileri, eğitim sistemi, basın, kütüphaneler, posta ve telgraf hizmetleri, bütçesi, askeri gücü, deniz kuvvetleri, para birimi ve hükümdarı hakkında çeşitli bilgiler vermektedir. Japonya'nın Avrupalı devletlerle imzaladığı ticaret anlaşmaları ve açılan limanlar, ülkenin dış ticaretinde önemli bir dönüm noktası olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Japonya'da eğitim sistemi ve mekteplerin durumu hakkında da bilgiler talebe sayısının oldukça yüksek olduğu ve farklı alanlarda eğitim verildiğini de ifade etmiştir. 1869 senesinde Japonya'da matbuata da büyük önem verildiğini hatta en önemli gazetesinin “Yomiuri Şimbun” isimli bir gazete olduğunu ve günlük yayımlandığını dile getirerek, matbuatın ve kütüphanelerin önemi, Japonya'da bilginin yayılması ve kültürel gelişimi açısından önemli bir rol oynadığını niteleyerek açıklamıştır.¹⁹⁸

Buradan da görüyoruz ki matbaanın gelişi tüm dünya çapında oldukça önemli bir yere sahip. Süreyya Bey'in Japonya'daki matbaaya dair bu denli geniş bilgi vermesi ve dikkat çekmesi Osmanlı'da mevcut olan sansür yasaklarına dair bir gönderme mahiyetindedir. Süreyya Bey, Zerrât'ta ayrıca Japonya'da posta ve telgraf hizmetleri ile ulaşımın ve iletişimin geliştiği de belirtilmektedir. Japonya'nın mali durumu, düşük borç ve yüksek gelir ile dikkat çekmektedir. Askeri güç ve donanımın yanı sıra deniz kuvvetlerinin de güçlü olduğu ifade edilmektedir. Para birimi, Japonya'nın para politikası ve ekonomik altyapısı hakkında da bilgi veren Süreyya Bey, Japonya Devletiyle Ahvali başlığı altında son olarak, Japonya'nın Mikado namıyla hükümdarından ve ülkenin adı hakkında bilgiler sunmaktadır.¹⁹⁹

Japonya hakkında vermiş olduğu sosyal-kültürel, siyasal, ticaret, coğrafi gibi meseleler hususundan sonra Süreyya Bey “Japonyalıların Bazı Adât ve Rusûmu”²⁰⁰ ana başlığı altında alt başlıklarda “Japonya'da evlilik, çocuk doğumu, miras ve düello” hakkında bilgilere yer vermiştir. Evlilik konusunda, çocukların genç yaşta akrabalarından birisi ile nişanlandığını ve nişanın resmiyet kazanması için belirli ruhsatlar alındığı bilgisi

¹⁹⁸ Zerrât, “Japonya Devletiyle Ahvali”, 2.Cüz, ss.8.

¹⁹⁹ Zerrât, “Japonya Devletiyle Ahvali”, 2.Cüz, ss.9-10.

²⁰⁰ Zerrât, “Japonyalıların Bazı Adat ve Rusumu” 3.Cüz, ss.78.

verir. Nişan sonrasında mahkeme başvurusu ardından evlilik gerçekleşmiş olur. Evlilik sonrasında eşlerin hakları ve sorumlulukları hususunda bilgiler açıkça belirtmiştir. Özellikle kadınların, kocalarının evinde tamamen serbest oldukları ve kocalarını tatmin etmeleri gerektiğini belirtmektedir.²⁰¹

Süreyya Bey yazısında Japonya’da kadınların ahlakının geliştirilmesi için birçok eser yayınlanmasından övgüyle bahsetmektedir. Süreyya Bey’in ahlaki çerçevede hedefi olarak kadınları nitelemesi dikkate değerdir. Kadının, toplumun yeniden doğmasında üzerinde olan rol ve dolayısıyla yerel “öz” ün korunması hususundaki önemi, kadınlara yönelik ahlâk eğitimi baskın bir biçimde önemli hale getirmektedir.²⁰² Japonların güzel ahlakından ötürü kadınların her zaman mesut ve bahtiyar olduklarını dile getirmiştir. Süreyya Bey’in ifadelerine göre bu ahlak çerçevesinin korunması için durmadan çalışılmak gelmektedir. Kadın eğitiminin temel amacı, bir kadının, insanlığa faydalı işlerde bulunacak evlatlar yetiştirecek olması ile çocuğuna dini ve ahlakı terbiyeleri verecek ilk muallimi olmasından kaynaklıdır. Süreyya Bey Japonya’da kadınların ahlaki eğitimi üzerinde pek fazla durarak bu önemi vurgulamak istemiştir.

Mecmuada Japonya ile ilgili çocuk doğumu ve miras konusunda ise, doğan çocukları eğer erkek ise akrabaları tarafından kutlandığını ve çocuklara belirli törenle isimlerinin verildiğini ve miras konusunda ise, büyük çocukların genellikle mirası devir aldığını kızlara ise miras verilmediğini belirtmektedir.²⁰³ Burada dikkat çeken bir unsur kız evladın neden mirastan mahrum kaldığı sorusu olacaktır. Kadınların ahlak eğitiminden bahsedilirken erkeklerin buna dahil edilmemesi, kadınları çocuk yapma makinası gibi, evlendiğinde eşine, eşi öldüğü zamanda oğluna itaat ile yükümlü bir nevi erkeğin kölesi gibi kullanılması, bir de üzerine kadın olarak geldiği için isim töreni yapılmadığı ve mirastan mahrum olması adilce olmayan bir mesele ve kuraldır. Türkler gibi ataerkil aile kültürüne sahip olsa da Japon kültüründe kadınların konumları farklılık

²⁰¹ Zerrât, “*Japonyalıların Bazı Adat ve Rusumu*” 3.Cüz, ss.79.

²⁰²Yusuf Avcı, Osmanlı Modernleşmesi ve Japon İmgesi (1839-1908), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Ankara 2013, ss.84.

²⁰³ Zerrât, “*Japonyalıların Bazı Adat ve Rusumu*” 3.Cüz, ss.80.

göstermektedir. 19. Yüzyıl Japonya'sı ile 21.yüzyıl Japonya'sı göz önüne alındığında kadına verilen değerin, ahlak ve kültürel eğitimin iyileştiği ifade edilebilir. Hakeza buradan kadına verilen değerin zamanla tüm toplumlarda değişkenlik gösterdiğinin çıkarımını yapmamız da yerinde olacaktır.

Süreyya Bey Japonya'daki düelloların farklı bir şekilde gerçekleştiğini iki kişinin birbirlerine zarar verme eylemleriyle gerçekleştiğini belirtmiştir. Bu eylemler aile üyelerinin intikam almak için yaptığı yeminler ile sonuçlandığını, sonuç olarak ise bir devlet yetkilisi ile bir diplomat arasındaki tartışmada diplomatın intihar ettiğini ve akrabalarının hükümete saldırdığını anlatır. Bu olayın dünyadaki devletlerin dahi ilgisini çektiğini ve Harakiri yani intihar olarak bilindiğini belirtmektedir. Kısacası ortada bir kişinin öldüğü hatta kendini öldürdüğü kanlı bir dövüşme stilidir. Can kaybı yaşanan bu dehşet verici düello isimli kavga psikolojik açıdan her iki taraf ve aileleri için çok üzücü ve merhametsiz bir olaydır.

Süreyya Bey, bu çerçevede Japonya Devleti'nin 19. Yüzyıldaki ahvaline ışık tutmuş ve o dönemdeki Japonya'yı görebilmemize olanak sağlamış ve günümüz açısından değerlendirebilmemizin yolunu açmıştır.

1.3.3.3. Kore

Zerrât içerisinde anlatılan bir diğer medeniyet ise Kore'dir, Kore yarımadası, Mançurya'nın kuzeyinde ve Doğu Denizi'nin batısında yer almaktadır. Japon Denizi ve Güney Kore Boğazı ile sınırlıdır. Kuzeyden güneye uzanan bir dağ silsilesi olduğunu ifade eden Süreyya Bey büyük nehirler ile birlikte çoğunluğunun taşlık ve az ormanlık araziye sahip olduğunu belirtir. Tarıma elverişli olduğunu ve bazı olumsuz hastalıklar nedeniyle etkilendiğini aktarmaktadır. Kore'de yaban domuzu, ayı ve kaplan gibi vahşi hayvanların bol miktarda bulunduğunu ve Avrupa'da bulunmayan bit, pire gibi haşerelerin sıkça görüldüğünü ve sıcak günlerde bu bölgede yaşayanlara zorluk oluşturduğu söylemektedir. İkliminin kuzeyden güneye değişiklik gösterdiğini, suyunun lezzetsiz ve meyvelerin tatlı olmaması nedeniyle cilt hastalıkları çıktığını ekler.²⁰⁴ Bu

²⁰⁴ Zerrât, "Korea" 4.Cüz, ss.102-103.

durumda temizliğin ve temiz olmanın önemini söylememizde fayda vardır. Öyle ki geçmişimizde kolera isimli bir salgının meydana çıktığını birçok insanın ölümüne sebep olduğunu söyleyebiliriz. Bu hastalığın hale günümüzde temiz su temin edemeyen ve temiz ortamda bulunamayan insan ve insan toplumlarında çıkması muhtemel bir durumdur. Bu sebepten ötürü temiz olmak başta sağlık olmak üzere her açıdan önemlidir. Kore medeniyetinin de zamanda bu durumun önüne geçtiğini söyleyebiliriz.

Süreyya Bey Kore ile ilgili önemli bir detaya değinir, Kore'nin uzun süre Asya'daki önemli hükümetlerden biri olmasına rağmen Avrupalılar tarafından uzun süre unutulduğunu, ancak 1600'lü yıllarda Hollandalıların yeniden keşfettiğini ancak bu ziyaretlerin Kore hakkında sınırlı bilgi sağladığını, 1700'lü yıllarda biraz da olsun Kore'nin coğrafi konumu hakkında bilgi edinilmeye başlandığını, birkaç misyonerin Kore hakkında birkaç eser çıkardığını ve başka yazarlarında eserleri bulunduğunu ancak bunların genellikle Çin ve Japon kaynaklara dayandığını Kore perspektifli çok az bilgi olduğunu, sonuç olarak ise, Kore'nin tarihine dair bilgilere ulaşmanın zor olduğunu ve Korelilerin elinde tarihi kaynakları olmadığını aktarmıştır.²⁰⁵

Kore Yarımadası'nın nüfusu, Çin İmparatorluğu'na tabi olan bir hükümet altında yaklaşık olarak 16 milyon küsur kişiden oluşmakta olduğunu, Tatar ve Çin dillerine benzer bir dille idare edildiklerini belirtmektedir. Halkın genellikle geleneksel değerlere bağlı olduklarını ve Avrupalılar ile pek etkileşime girmemeye çalıştıklarını ekler. Kore'nin, tarih boyunca Çin ve Japonya gibi büyük güçlerin etkisi altında kaldığını, ancak 1671'de Kore, Çin İmparatorluğu'nun himayesi altına girmiş ve iç işlerine müdahale edilmemek şartıyla bu durumu kabul etmiş olduklarını söyleyen Süreyya Bey, Korelilerin, geleneksel inançlarını ve kültürlerini korumaya çalışırken, Avrupalı misyonerlerin etkisinden kaçınmaya çalışmış olduklarını aktarmıştır.²⁰⁶

Korelilerin, Çinlilerin baskıları altında özgürlük anlayışının sınırlı olduğunu ve hükümete karşı itaatkâr olduklarını, hükümetin zulmüne karşı ses çıkaramadıklarını,

²⁰⁵ Zerrât, “Korea” 4.Cüz, ss.104.

²⁰⁶ Zerrât, “Korea” 4.Cüz, ss.103-104.

asilzadegân sınıfının nüfuzu altında olduklarını belirtmiştir. Korelilerin yaşam tarzının genellikle müsrif ve keyifli bir yapıya sahip olduklarını, aktivitelerinin müzik dinlemek, satranç, tavlâ, dama hatta satrançta oldukça mahiyetli olduklarını, dans etmenin oldukça yaygın ve tiyatro gösterileri yapıldığını aktarmış, ancak, genellikle fuhuş ve alkolizm gibi kötü alışkanlıklar ile karşı karşıya olduklarını da eklemiştir.²⁰⁷ Zaten böyle baskı altında kalan topluluklarda böyle şeylerin olması olağan durumdur. Öyle ki edep unsurunun dahi olmadığı fuhşun ve kerhanelerin çokluğunun haddi hesabının olmadığı belirtilmektedir. Hatta çocukların belirli bir yaşa kadar anadan üryan bir vaziyette çekinmeden gezmesinin normal karşılanması oldukça edepten uzak olduklarının göstergesidir. Fakat bu özellikleri tüm Korelilere söylemek uygun olmaz çünkü bazı bölgelerdeki Korelilerin oldukça ciddi ve çalışkan olarak tanındıkları söylenmektedir.

Zerrât'ta ayrıca Koreliler hakkında, genelde obur ve açgözlü olduklarını ve yiyecekleri kemikleriyle birlikte yemeyi tercih ettiklerini, ayrıca, hükümetin otoritesini sorgulamadıklarını ve cezaları kabul ettiklerini yazmaktadır. Kadınlar genellikle düşük statüde ve haklarından yoksun olduğu adeta çocuk yapma makinesi olarak kullanıldıklarını, ancak, zengin bir ailenin erkek çocuğu doğduğunda büyük bir kutlama yapıldığını, fakir ailelerde bu tür kutlamalar daha sınırlı kaldığı gerçeğini aktarmaktadır.²⁰⁸ Korelilerin tıpkı Japonlar gibi kadına değersiz bir varlık sıfatı yüklemeleri insani olmayan bir davranış statüsüdür.

Korelilerin fiziksel görünüşleri genellikle Moğol ırkına benzediğini, orta boylu ve güçlü yapıda olduklarını, saç ve sakallarının çoğunlukla siyah olduğunu ve sık sık kaba davranışlar sergilediklerini, inatçı olabildiklerini ve hükümete karşı hoşgörüsüzlük gösterebildiklerini aktarmaktadır.²⁰⁹

Kore'nin 1392'den sonra sekiz eyalete ve 333 kazaya bölündüğü bilinir ve bu eyaletlerin isimlerine tek tek yer veren Süreyya Bey, en zengin bölgesinden, beş büyük

²⁰⁷ Zerrât, "Korea" 4.Cüz, ss.105-106.

²⁰⁸ Zerrât, "Korea" 4.Cüz, ss.106-107.

²⁰⁹ Zerrât, "Korea" 4.Cüz, ss.107.

ve güçlü kalesinden de detaylıca bahsetmektedir. Kore yöneticilerinin genellikle lüks ve savurganlık içinde yaşamakta olduklarını ve halkın ahlakını bozmaktan başka bir şey yapmadıklarını, bazı askeri silah depoları olsa da içlerinde silahlar genellikle hafif ve kullanılmamış durumda olduğunu açıklamıştır.²¹⁰

Kore ile ilgili yeteri bilgi olmadığını dile getirdiği halde Süreyya Bey'in Kore hakkında vermiş olduğu detaylı bilgiler oldukça dikkate şayandır. Bu çerçevede belki de günümüzde dahi bulamayacağımız bilgilere yer vererek Kore tarihi hususunda bu bilgileri gün yüzüne çıkarmıştır.

1.3.3.4. Berlin

Süreyya Bey, Berlin Şehri'nin ilk olarak 1142 senesinde kurulduğunu ve 1688 senesine kadar birkaç yüz kişilik bir köy olarak kaldığını belirtmiştir. Ancak III. Friedrich döneminde nüfusunun oldukça arttığını Prusya krallığının başkenti olduğunu aktarmıştır. 1709 senesinden 1885 senesine kadar olan Berlin nüfus miktarını da açıklamış ve nüfusun ne kadar Protestan, Yahudi, Katolik ve diğer dinlerde olduklarının sayılarını vermiştir. Bu nüfusun içerisindeki doktor, cerrah, eczacı ve yardıma muhtaçların da sayı miktarını belirtmiştir. Berlin'de bulunan ev, kilise, ticarethane, fabrika, depo, resmi bina, posta ve telgraf merkezi, tren istasyonu, gazhane ve yardım kuruluşlarının bulunduğunu ve sayı miktarlarını aktarmıştır. Berlin'e bir yılda gelmiş olan yolcu sayılarından da bahseden Süreyya Bey Berlin Şehri'ni istatistiki çerçevede tanıtmıştır.²¹¹

Süreyya Bey Başka bir sayıda Berlin şehrinin muhafazasını sağlayan memur ve zabtîyelerden de bahsederek miktarlarını vermiş ve bu güvenlik güçlerinin senelik ne kadar aldıklarının oranını vermiştir.²¹² 1885 senesi polis kayıtlarına göre Berlin'deki kiralık arabalardan da söz ederek yolcu taşıyan omnibüslerden, sefer sayılardan da

²¹⁰ Zerrât, “Korea” 5.Cüz, ss.159-160

²¹¹ Zerrât, “Berlin Şehri”4. ve 5.Cüz, ss.128-130.

²¹² Zerrât, “Berlin Zabtiyeleri”1. Cüz, ss.28.

bahsederek gelir sayısını vermiştir.²¹³ Berlin sokaklarının da oldukça fazlalığını dile getiren Süreyya Bey, Berlin'inin en kalabalık sokağı olan Leipziger'deki yaya sayılarından tutun araba sayılarını vererek bu sayıların iş saatlerinde arttığını söylemiştir. En son ise Berlin'nin geniş ağaçlarla çevrili ve iki yönü olan 552 caddesi olduğunu belirtmiştir.²¹⁴ Berlin şehrini oranlarla aktaran Süreyya Bey bu şehrin kalabalık bir şehir olduğunu nitelemiş ve vermiş olduğu verilerle kanıtlamıştır. Zamanla kendini geliştirip bu denli nüfus sayısının çoğaldığına dikkat çeken Süreyya Bey, ilerlemeyi amaç edinen her toplumun mutlaka gelişeceğinin vurgusunu yapmıştır.

1.3.3.5. İtalya

İtalya Arâ-yı İttihadcûyânesi başlığı altında Süreyya Bey, İtalya'nın tarihsel siyasi yapısını ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır. Dokuz farklı hükümete bölünmüş olan İtalya kıtası, farklı hanedanların veya dükalıkların yönetimi altındaydı. Bu hükümetler arasında Savoie hanedanı ile Sardunya, Avusturya'nın idaresindeki Lombardiya ve Venedik, Avusturya hanedanına bağlı Parma, Pisa, Modena gibi dükalıklar, San Marino Cumhuriyeti, Papa Hükümeti ve diğerleri bulunuyordu. Bu yapılar arasında nüfus açısından büyük farklar vardı. Sicilyateyn Krallığı gibi büyük nüfusa sahip olanlarla, San Marino ve Monako gibi küçük nüfusa sahip olanlar arasında bir uçurum vardı. Bazı bölgeler, birlik hareketine katılmışken, bazıları katılmamıştı. Bu durum, o dönemdeki İtalyan siyasi sahnesinin karmaşıklığını ve çeşitliliğini yansıtmaktadır.²¹⁵

Süreyya Bey vermiş olduğu bilgiler neticesinde İtalya'nın tarihi siyasi yapısı ve o dönemdeki siyasi bölünmüşlüğü anlatmıştır. Bu şekilde, İtalya'nın siyasi tarihteki karmaşıklığı ve çeşitliliğini anlatmayı amaçlamıştır.

²¹³ Zerrât, “*Londra ve Berlinin Arabalarıyla Kalabalığı*”2. Cüz, ss. 23.

²¹⁴ Zerrât, “*Berlin Sokakları*”2. Cüz, ss. 24.

²¹⁵ Zerrât, “*İtalya Arâ-yı İttihadcûyânesi*”, 5. Cüz ss.152.

1.3.3.6. Avrupa'nın Âdat ve Rûsûmu

Süreyya Bey çeşitli toplumlar ve devletlerde zamanla değişen bazı adetlerin bulunduğunu bunların da ilginç bir sonucu olarak tarih ve insan düşüncesinin temelini etkilediğini ifade etmiş ve Avrupa'nın adetlerinden ve merasimlerinden bahsederek bir nevi Avrupa'yı kültürel açıdan tanımamıza belki de bu minvalde Osmanlı Devleti'nin adetleri çerçevesinde değerlendirebilmemize vesile olmuştur.

Giyisilerin ve kıyafetlerin zamanla değişikliğe uğradığını ve geçmiş çağların kabul ettiği kıyafetlerin günümüzün adetlerine kıyasla oldukça farklı ve garip görüldüğünü, örneğin; bir dönemde kadınların belirli sınırlama altında özgürlüğü olduğunu ve daha sonra orta çağda tam tersine mahremiyetin mutlak olarak korunmasının genel bir adet haline geldiğini söylemiştir. Süreyya Bey, bu âdat ve rûsûmun ile kıyafetlerin daha nerelere varacağını kimsenin tahmin edemeyeceğini zannettiğini esas alan cümleler ifade etmiştir. O dönemde kadınların erkeklerden daha çok özgürlük ve toplumun temel esaslarından biri olarak kabul edildiği bir konum alındığını belirtmiştir. Benzer şekilde, erkekler ve kadınların orta çağda ve modern dönemlerde ayrı ayrı toplumlar oluştururken günümüzde batı ve modern toplumlarda kadınlarla karışık cemiyetlerin görüldüğünü, eskiden ziyafetlerde aşırı alkol kullanımının normal karşılandığını ancak şimdi olağandışı ve saygısız olduğunu ifade eden Süreyya Bey, bu değişim ve karışıklığın sonucu Avrupa'da belirli gelenekler ve adetlerin oluşmuş olduğunu, bu geleneklerin temelini ve nasıl değiştiğini anlatmak istediği gibi Batı ve Doğu toplumları arasında hala devam etmekte olan gelenekler hakkında bilgi vereceğini ekleyerek belirtmiştir.²¹⁶ Süreyya Bey'in bu gelenekler hakkında vermiş olduğu bilgilere değinmekte fayda vardır.

Toplumsal ilişki ve ziyaret kuralları: Bir kişi, başka birini tanımadıkça kendisini tanıtamaz. Tanıtılan kişi istenildiği sürece kartını gönderebilir veya tevazu göstermek için kartını bizzat teslim edebilirlerdi. Resmi buluşmalarda uzun süre konuşmak hoş karşılanmaz. Bir kişiye ziyarete gittiğinizde önceden izin almalı ve davet eden kişinin gösterdiği süreyi aşmamak gerekirdi. Bir misafir geldiğinde diğer misafirlerin de ayağa kalktığını da aktaran Süreyya Bey, misafirlige gidenlerin ne denli kurallar çerçevesine

²¹⁶ Zerrât, "Avrupa'nın Âdât Rûsumu" 2. Cüz, ss. 16-20.

uyduğunu hem ev sahibi hem de misafirlerin nasıl davrandıklarını detaylı bir şekilde anlatmıştır. Davet edilme usulünden tutun yemek masasına oturma, yemek yeme şekilleri dahi detaylı olarak ele almıştır. Yemek sonrasında yapılan dansların usulüne de değinmiştir. Erkeklerin kızları dansa kaldırma usullerini de detaylıca anlatmıştır.²¹⁷

Kart ve haberleşme: Birisi bir ünvan veya görev alırsa veya aksilik yaşarsa, hemen kartını göndermelidir. En iyi kartların en sade olanlardır. Altın veya parlak kartlar, birinin daveti için önceden gönderilebilir. Süreyya Bey bir erkeğin bir kadına hem yazı dili ile hem de söz ile hitaplarının usulünü de eklemiştir. Ticari mektuplarda yazı biçimlerinin nasıl olduğuna da değinerek Avrupa’da ki adab-ı muaşeret usulü tanıtmıştır.

Günümüzde Avrupa tarzı davet usulüne baktığımızda bu kart sisteminin hala devam ettiğini ve kurallar çerçevesinde olduğunu görebilmemiz mümkündür.

1.3.3.7. Frankların Menşei ve Ahlâk ve Âdâtı

Süreyya Bey, Frankların kökeni, kültürü, dini inançları ve hukuki uygulamaları hakkında çeşitli bilgiler vermiştir. Frankların Cermen taifesine mensup bir grup olarak kabul edildiklerinin ve öncelikle Almanya’da yaşadıklarının bilgisini aktarmıştır. Frank kelimesinin cesur, hür, büyüklük taslayan güçlü adam anlamına geldiğini de eklemiştir. Frankların kişisel özelliklerine de değinerek detaylı bir şekilde bir Frank nasıl olur onu tanıtmıştır.²¹⁸

Frankların, tarih boyunca Romalılar ile birçok savaş yaptıklarını ve onların topraklarını istila ettiklerini yazmıştır. Zamanla Roma imparatorluğunun bir parçası haline gelen Franklar Roma ordularında önemli bir rol oynadıklarını da nitelemiştir. Frankların toplumunda kadın-erkek eşitliği ve evlilik ilişkilerine dair belirli kuralların bulunduğu dile getiren Süreyya Bey, örneğin, tek eş ile evlenmek uygundu başka bir eş alanın durumu pek ağır sayılırdı. Araplar gibi eşlerini savaş meydanlarına götürdüklerini ve onlara manevi açıdan destek olduklarını ve bunun gibi çeşitli mevzuları aktarmıştır.

²¹⁷ Zerrât, “Avrupa’nın Âdât Rûsumu” 2.4. Cüz, ss. 16-20, 125-126.

²¹⁸ Zerrât, “Frankların Menşei ve Ahlak ve Âdâtı” 5. Cüz ss. 144.

Miras meselesinde ise miras hiçbir zaman kıza intikal etmediğini erkek çocuğa verildiğini söylemiştir.²¹⁹

Adalet sistemlerinin, mahkeme prosedürleri ve cezai yaptırımlarını ayrıntılı bir biçimde aktarmıştır. Örneğin, suçluların adaletin sağlanması için düello yapmaları veya suçluları ispat etmeleri gerekebilirdi. Frankların dinî inançları ve ibadet uygulamaları, ormanlarda doğa tapınımına benzer şekilde gerçekleşir ve bazı kaynaklara göre putperestlikle ilişkilendirilmiştir. Mecmuada, ahiret inançları olduğunun bilgisi de ve gömülürken eşyaları ile gömüldükleri eklenmiştir. Adalet sisteminde kullanılan muayene ve deneme yöntemleri arasında ateş ve suya dayalı denemeler de bulunmaktadır. Örneğin, bir kişinin suya elini sokması veya ateşte bir şey tutması, suçluluk veya masumiyetin belirlenmesine yardımcı olabilir. Bu uygulamanın uzun yıllar devam ettiğini de eklemiştir.

Zerrât Mecmuasında yer verilen medeniyetlerin nasıl geliştiğini, kültürlerini, yaşam biçimlerini incelediğimizde, yer verilmiş olan bazı doğu medeniyetlerinin kültür anlayışı açısından oldukça değişik usulleri olduğu gibi başta kadına verilen değer Avrupa ve Avrupa'daki medeniyetlerden çok daha değişik olduğunu gözlemleyebiliyoruz. Özellikle veraset ve evlilik konularında bu ayrımı ciddi manada görebilmekteyiz. Bir diğer dikkatimizi çeken ise Süreyya Bey'in kadınlar ile ilgili bilgileri baskılar bir biçimde yazmış olmasıdır. Bu medeniyetlerin kültürel özelliklerinden bahsederek, modernleşme teknik altyapısının muhafazakâr ahlaki normların girdirilmesi ve daha fazla yaygınlaştırılması için kullanılmasını önemseddiğini göstermek istemiştir.

²¹⁹Zerrât, “*Frankların Menşei ve Ahlak ve Âdatı*”5. Cüz ss. 144-147.

1.3.4. Edebi-İlmi ve Kültürel Meseleler

Süreyya Bey mecmuada edebi-ilmi ve kültürel meselelere değinerek mecmuanın bilgi çerçevesini genişletmiştir. Çeşitli bilgileri “Şathiyat”²²⁰, “Müteferrika”²²¹, “Mütenevvia”²²² ana başlıklarıyla, bazen de direk ana başlık olarak değişik konulardan bahsetmiştir. Söz konusu bilgilere değinecek olursak; bu bilgileri iki başlık halinde değerlendireceğiz.

1.3.4.1. Edebi-İlmi Meseleler

Lord Byron’un cinayeti başlığı altında Süreyya Bey, öncelikle Lord Byron’un İngiltere’nin önde gelen yazarlarından birisi olduğunu, şöhreti, cesur ve asi kişiliği ile bilindiğini ifade etmiştir. Lord Byron’un hakkında Madam Beecher Stowe’un kaleme almış olduğu yazıda bahsettiği konuya değinmiştir. Beecher Stowe’un Byron’u sevdiğini onlara yakın olan kişilere ise kendisini sevgilisi olarak tanıttığını ancak ileriki zamanlarda Lordu başka biri ile yakaladığını, Lord’un doğruluğunu, inanç ve iffetini terk ettiğini ve bu utanç verici cinayet sebebiyle evi terk ettiğini, bu cinayetin sorumlusu olan Lord’u ve sevgilisini bu acımasız ve iffet karşıtı eylemlerine terk ettiğini belirtmiştir.²²³

Süreyya Bey’in başlığa da eklemiş olduğu ve bahsetmiş olduğu cinayetin aslında Lord Byron’un ihaneti sonucu Beecher Stowe’un sevgisini, aşkını öldürmüş olduğunu ve büyük bir kalp kırıklığının meydana geldiğini görmekteyiz. Süreyya Bey böyle bir başlık atarak, aldatmanın bir insanı öldürmek gibi olduğunu nitelemek istemiştir. İngiltere’nin ünlü yazarlarından olan Byron’un böyle bir cinayet işlemiş olması yazılarına başka bir paragraf açarak başlayacak olması olabilir mi? sorusunu aklımıza getirmiştir. Sonuç olarak bir insanın kalp kırıklığı oluşmuş ve güven duygusu zedelenmiştir.

²²⁰ Zerrât, “Şathiyat”, 1. Cüz, ss.26.

²²¹ Zerrât, “Müteferrika”, 2. Cüz, ss.27. (Süreyya Bey bu başlık altında bazen istatistik bilgililere bazen de sosyal bilgilere değinmiştir.)

²²² Zerrât, “Mütenevvia”,3. Cüz, ss. 93.

²²³Zerrât, “Lord Byron’un Cinayeti”, 1. Cüz, ss. 6-8.

Hikemîyat: Süreyya Bey, Hikemîyat Başlığı altında ders verici sözler aktarmıştır bu başlığı Zerrât'ın üç sayısında da veren Süreyya Bey her sayıda farklı farklı konuların sözlerini ele almıştır, örneğin, Hadis'i Şeriften, Cenab-ı Ömer'den, Ömer bin Abdülaziz'den, İbn Ata'dan, Süleyman Darani'den, Ebû Ali ed-Dekkâk'dan, Ebu Bekir el-Fârisî'den, Bilal bin Said'den, Muhtar ed-Denburi'den ve anonim²²⁴ olarak çeşitli ilmi sözler aktarmıştır. Sözlerin vermiş olduğu sonuç ise genel olarak, bir insan hiçbir zaman zulme sessiz kalmamalı, dilsin şeytan gibi susmamalı, her daim çalışmalı, yetimi gözetmeli, ölümü hatırlamalı, rızkını çıkarmak için çabalamalıdır vb. konular ile verilmek istenen ders aktarılmıştır diyebiliriz. Ayrıca Süreyya Bey'in kişiliği itibari ile bu sözlerden göndermeler yaptığını da söylememiz yerinde olacaktır.

Bir diğer **Hikemîyat** başlığında ise; insanın içsel dünyasına ve ahlaki değerlere dair derin görüşleri ifade etmektedir.²²⁵ Yine Hadis-i Şeriften, Aişe-es-Sıddıka'dan, Selman-ı Farisi'den, Ahnef bin Kays'dan aktarılan sözlerde ise insanın davranışlarına ve karakterine dair derin görüşlere yer verilen sözlerle yer vermiştir. Kral Alfonsa ile ilgili bir kıssadan da bahsederek itibarsız iktidarın ezilmiş bir kişi olduğuna ifade ettiğini²²⁶ aktaran Süreyya Bey, bu sözler çerçevesinde kibirli olmanın iyilikleri yok ettiğini, iyi bir insanın ahlaki ve erdemiyle övünmesi gerektiğini, alçakgönüllü bir insanın, insan olmanın en güzel özelliklerinden olduğunu aktarmak istemiştir. Ayrıca bahsetmiş olduğu bu kıssadan dönemin iktidarına da alttan göndermeler yaptığını söylememiz mümkündür.

Süreyya Bey'in değinmiş olduğu bir diğer konu ise “**Hırs ve Tamâ**” konusudur.²²⁷ Hırs ve Tamâ, insanların en çok mücadele ettiği ve sık sık düştüğü bir duygudur. Hırs, daha fazlasını arzulama ve hedeflerine ulaşma arzusuyla kendini gösterirken, tamâ ise doyumsuz bir istek ve arzunun ifadesidir. Bu iki duygu insanı sıkıntıya ve mutsuzluğa sürükleyebilir.

²²⁴ Zerrât, “*Hikemiyat*”, 1. Cüz, ss. 22-23

²²⁵ Zerrât, “*Hikemiyat*”, 4.Cüz, ss. 114.

²²⁶ Zerrât, “*Hikemiyat*”, 5.Cüz, ss. 156.

²²⁷ Zerrât, “*Hırs ve Tamâ*”, 3.Cüz, ss. 66

Mecmuada hırs ve tamâ konusuna birtakım örneklerle yer verilmiştir; bir ülkenin genel mutluluğu, milli karakterin sağlamlığı ve toplumun huzuru ile yakından ilişkilidir. Bu sebeple, milli eğitim ve ahlaki değerlerin korunması büyük önem taşımaktadır. Zerrât'taki bilgilere göre eski Yunan ve Roma gibi medeniyetlerin milli karakterlerini iyileştirmek için çeşitli önlemler aldıklarını, hırs ve tamâ gibi kötü ahlaki eğilimlerin toplumun huzurunu ve refahını tehdit ettiğini bu sebeple, insanların bu duyguları dizginlemesi gerekliliğine ve ahlaki değerlere uygun davranmaları zorunluluğunu ifade etmiştir.²²⁸

İnsanların içinde bulunduğu bu ruh halini tanımlayan şiirler, özdeyişler, atasözleri gibi sözleri de aktarmış ve hırs ile tamâ gibi duyguların tehlikelerine ve onların kontrol alınmasının önemine dikkat çekmiştir. Aynı bir başlık altında hırs ve tamâ hakkında şairlerin görüşlerini aktarmıştır.²²⁹ Süreyya Bey özellikle İmam Gazali²³⁰'nin ahlak hususunda yazmış olduklarına dikkat çekmiştir. İmam Gazali yanında Mecmuada Cenabı Murtazâ²³¹, Ebu'l-Atâhiye²³², Şair Şahirü'n- Nâbi²³³ ve edebi kişilerden de ahlak hususunda özlü sözlere yer vererek hırs ve tama ile ilgili bilgiler aktarmıştır.

İnsanoğlu aldanmaya meyilli, nefesine itaat etme konusunda ise zayıftır. Bir insan hırs ve tamâyâ kapılırsa ahlaki açıdan da zayıflar. Nefisine dur demek ahlakı güzelleştirir yoksa başkasında var olan şeyleri çekememek tamâyı, tamâ da hırsı büyütür, hırs ise nefsi büyütür, büyüyen nefis kötüleşir, kalpler körelir. Süreyya Bey bu konuya değinerek ahlaki açıdan insanlara kendilerini değerlendirmeyi nefislerine dur demeleri gerektiğini açıklayarak izah etmiştir. Bir nevi insanoğlunun, en küçük mertebeden üst mertebeye

²²⁸ Zerrât, “*Hırs ve Tamâ*”, 3.Cüz, ss. 66-69.

²²⁹ Zerrât, “*Hırs ve Tamâ (Bir Şair Hâkim)*”, 3.Cüz, ss. 70.

²³⁰ Filozofluğu ve Mutasavvıflığı ile tanınmış olan İmam Gazzali hakkında bilgilere ve Ahlak konusu ile alakalı bilgilere detaylı bilgi için bkz.: Mustafa Çağrı, “Gazzâlî”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.13., İstanbul, 1996, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 489-505.

²³¹ Tam adı Murtaza ez-Zebîdî'dir. Dil ve edebiyat alanında önemli isimler arasında olmasının yanısıra aynı zamanda kelam ilminde de önemli mevkilere gelmiş bir fikir ve ilim insanıdır.

²³² Abbasi Döneminde yaşamış olan önemli şairlerden birisidir.

²³³ Hikemî şiirin divan edebiyatındaki en önemli temsilcisi ve şairidir.

sahip her türlü sınıftan bir insanın yapacağı veya yöneleceği bir işte hırsına sahip olması gerektiğinin vurgusunu yapmıştır.

Tevhid Başlığı ile, Allah'ın birliği konusundaki önemli sözler ve kavramları aktaran Süreyya Bey, Allah'ın, kulları için gerçek varlık kaynağı olduğunu ve insanın arzularının ötesinde olduğunu ifade eden sözleri niteleyerek her şeyin Allah'tan başka gerçek bir varlık sebebi olamayacağı ve her nimetin sonunda Allah'a geri döneceğini vurgulamıştır.²³⁴

Akvam ve Edyan isimli başlıkta ise; dünyada tanınmış olan 64 ayrı topluluğun ve farklı kabilelerin adını taşıdığını ve bu toplulukların çeşitli dinler ve mezheplere mensup olanlar gibi farklı inanç ve ibadet biçimlerini benimseyerek bir arada yaşadıklarını aktarmıştır.²³⁵ Dünya üzerinde yerleşim yerlerinin neredeyse tamamının çeşitli dinlere ve mezheplere mensup insanlara ev sahipliği yaptığını söylememiz mümkündür.

Bunların dışında **Prusya, Almanya** gibi devletlerin de eğitimlerine değinen Süreyya Bey eğitim çeşitliliği hakkında da bilgiler vermiş²³⁶ ve eğitimin gerekliliği noktasını nitelemiştir. Örneğin; Prusya'da eğitimin zorunlu hale geldiğini, öğrenci sayılarındaki artışı ve birçok dilde verilen dil eğitimlerini nitelemiş ve dikkat çekmiştir. Bunun yanında Almanya'da askere dahil olanların az sayıda okuma yazma bildiklerini, okuma bilenlerin ise fayda sağladığını dile getirmiştir. Berlin, İtalya gibi memleketlerde dergi gibi basın organlarının çıkmaya başladığını üniversite gibi kurumların giderek artış göstereceğini vurgulayarak eğitimin çeşitliliğini ve gerekliliğini nitelemiştir.

²³⁴ Zerrât, “*Tevhid ve (Meali)*”, 4. Cüz, ss.98-99.

²³⁵ Zerrât, “*Akvam ve Edyan İlmi*”, 1. Cüz ss. 26.

²³⁶ Zerrât, “*Prusya'da Eğitim, Almanya'da Eğitim, Kesret Maarif*” 1.Cüz, ss. 25-26.

1.3.4.2. Kültürel ve Sanatsal Meseleler

Brezilya’da Ünvanlar: Söz konusu başlık altında asilzadelere verilen ünvanların çeşitliliğine ve ilginçliğine dikkat çekmektedir. Bu ünvanlar arasında özellikle bazıları oldukça dikkat çekici ve ilginçtir.

Çin Sancakları: Çin’de kullanılan bayrakların renklerine ve anlamlarına değinmektedir. Siyah bayraklar, kırmızı işaret ve sarı işaretlerle beraber çatışma ve mücadeleyi temsil ederken, beyaz bayraklar, muhafaza ve malzemelere işaret etmek üzere kullanılmaktadır. Bu hususta, Çin’in bayrağında siyah renk Çin’i, savaş kırmızı yakmağı, tutuşturma sarı yağmalamağı, beyaz muhafazayı yiyecek içecekleri gerekli şeylere işaret olmak üzere kullanılmıştır. Bu bilgi, bayrakların kullanımına ve sembollerin önemine dair bir anlayış sunmaktadır.

İtriyât: Süreyya Bey burada kokulu maddelerin ve kokulu sabunların kullanımı ve üretimi ile ilgili bilgilere yer vermiştir. Antik Yunan ve Roma dönemlerinden itibaren, çeşitli kültürlerde kokulu maddelerin ibadetlerde kullanılmasının yaygın olduğunu, İncil gibi kutsal metinlerde bu tür uygulamalara dair bahisler bulunduğunu, özellikle kadınlar arasında popülerliği üzerine epeyce durmuştur.²³⁷ Bitkisel maddelerden yapılan bu kokulu sabunların dünya genelinde birçok ülkede ticareti yapıldığını aktarmıştır. Özellikle Fransa’nın kokulu sabunlar konusunda önde gelen bir ülke olduğunun ve ekonomik olarak Fransa için önemli olduğuna dikkat çekmiştir. Süreyya Bey’in sabunlardan bahsederek temizliğine dikkat çekmek istemiş ve kokulu ve güzel sabunlar ile bunu dolaylı yollardan ima etmiştir. Temizliğin ana maddesi olarak bilinen sabunların tarihi milattan öncelere uzanmakla beraber, Osmanlı Devleti’nde ise Sultan II. Mehmed dönemi ve sonraki padişahlar zamanında çeşitli düzenlemelerle etkisini göstermiş ve zamanla sabunhaneler açılmıştır. Öyle ki bazı dönemlerde sabunun zorunlu ihtiyaçların içerisinde yer aldığını görmekteyiz. Sabun, temizliğin yanı sıra tıpta da yerini almış ve önemini daha da kazanmıştır.

²³⁷ Zerrât, “İtriyat” 2. Cüz, 16.

Bazı Hükümdarın At'imesi: Süreyya Bey bu başlık altında çeşitli kralların yemek adaplarına ve yedikleri yemeklere değinmiştir. Avusturya İmparatoru, İngiltere Kraliçesi, Felemenk Kralı, Belçika Kralı, Rusya İmparatoru, İtalya Kralı, İsveç ve Norveç Kralı, Acem Kralı, gibi krallardan örnekler vererek kralların sofralarını anlatmıştır.

Selâm: Farklı kültürlerde selamlaşma adetleri çeşitlilik göstermektedir. Mecmuada, bazı medeniyetlerin selamlaşma adetlerine değinen Süreyya Bey, her kültürün kendine özgü selamlaşma adeti olduğu vurgusu yapmıştır. Örneğin, Japonlar bir arkadaşlarına selam verirken bulundukları makamda ayaklarındaki ayakkabılarının birini çıkarırlar, bazı Hindistanlılar ise sakallarını çekerler. Tonka adalarında selam veren bir kişi, dostunun yanağına temas ederken, Avals halkının kulağını üfleyip midesinin üzerine elini koyar. Çinliler, bir büyük zatının karşısına geçtiklerinde ellerini birleştirir ve başlarını öne çıkarlar. İki dost karşılaştıklarında sık sık başlarını eğler.²³⁸ Bunlar gibi birçok değişik selamlaşma türlerine değinmiş ve selamlaşma adabının güzelliğini nitelemiştir. Öyle ki her kültürün kendine has bir selamlaşma yöntemi vardır. Selamlaşma aynı zamanda insanlarla etkileşimi kolaylaştırır ve iletişimi zenginleştirir. Süreyya Bey'in bu bilgileri aktarmış olması ile de selamlaşma ile insanların iletişiminin daha güzel olacağı anlaşılmaktadır. Birini gördüğümüz zaman “Merhaba” “Selamün Aleyküm” gibi ifadelerle veya başka bir yöntem, söz ile iletişim ve selamlaşmamız daha güzelleşmiş olur. Süreyya Bey'in farklı kültürlerden bunları aktarmış olması selamlaşmanın güzelliğini ortaya koymaktadır.

Tezeyyün-i Nisa: Farklı kültürlerde kadınların güzelliği ve süslenme adetleri çeşitlilik göstermektedir. Süreyya Bey, birçok medeniyette bulunan kadınların bakımları hakkında bilgilere yer vermiştir. Örneğin, Afrika'nın güneyinde kadınlar vücutlarına ayı yağı sürer ve kanlı bağırsaklarını kullanarak süslenirler. Hindistan'da, kadınlar dişlerini kırmızıya boyarken, Amerika yerlileri çeşitli nakışlarla vücutlarını süslerler. Siyahilerin bir kısmı dudaklarını ve vücutlarının bazı yerlerini kırmızıya boyarlar. Siyahiler doğumdan sonra bebeklerin burunlarını düzeltirmek için çaba gösterirler. Çinli kadınlar, ayaklarının küçük ve şekilli bir hale getirmek için çaba gösterirler. Avrupa kadınları

²³⁸ Zerrât, “*Selam*” 4. Cüz, 109-110.

arsenik içerek gözlerine parlaklık kazandırmaya çalışırken, dudaklarını kırmızıya boyarlar ve makyajlarını özenle yaparlar.²³⁹

Süreyya Bey'in aktarmış olduğu veriler sonucunda, her kültürde kadınların güzellik standartları ve süslenme adetleri farklılık göstermektedir. Bu adetler zamanla değişebilir ve kültürel etkileşimlerle şekillenebilir. Günümüzde bu adetlerin benzerliğini hatta aynılarını görebilmemiz de mümkündür. Örneğin, kulağa, dudağa ve hatta boyna halka takma anlayışın hala Afrika'nın belirli bölgelerinde devam ettiğini söyleyebiliriz. Yine Çin'deki ayak inceltme geleneği orta ve yaşlı kadınlarda görülmektedir. Görünürde pek sağlıklı bir görüntü teşkil etmeyen güzellik anlayışı her medeniyette farklılık göstermektedir.

Fransa'da Bir Asrın Baş Tuvaletesi: Süreyya Bey, dönemin Fransa'sında kadınların saç düzenlemesi ve modası hakkında bilgilere yer vermiş olduğu bu başlık altında, Dördüncü Louis döneminde, kadınların genellikle saçlarını yukarı doğru topladıklarını ve üzerlerine çiçekler koyduklarını söylemiştir. Ancak kadınların bu kadar süslerinin yanında yemek yerken ve konuşurken dikkatli olmak zorunda kaldıklarını, yalnızca masada oturanlarla selamlaştıklarını vurgulamıştır. Zamanla saç tarama ve süslenme geleneğinin değişiklik gösterdiğini açıklamıştır. Kadınların saç düzenlemesi ve görünümü üzerine yaşanan değişiklikleri ve Fransız toplumundaki moda akımlarını anlatmıştır.²⁴⁰

Mütenevvia (Bir Frankın Suret-i Tezâîfi): Bu başlık altında bir Frank'ın çeşitli kullanımlarına ve özellikle de İngiltere'deki boks taliminin tarihine ve etkilerine odaklanmıştır. İlk önce, bir Frank'ın değerine göre farklı eşyaların nasıl yapılabileceğini ve satılabileceğini anlatmıştır. Daha sonra İngiltere'deki boks²⁴¹ talimi ve tarihine odaklanmıştır ve boksun popülerliğine ve etkisine odaklanmıştır. Ancak, boks talimi sadece eğlence amacıyla değil, aynı zamanda tehlikeli bir spor olarak sunmuştur. Süreyya

²³⁹ Zerrât, “*Tezeyyün-i Nisa* ” 4. Cüz,ss. 110-112.

²⁴⁰ Zerrât, “*Fransa'da bir Asrın Baş Tuvaletesi*” 4. Cüz, ss. 112.

²⁴¹ Süreyya Bey boks kelimesini bir dövüş sporu olarak tanımlandığını açıklar nitelikte yazmıştır.

Bey, İngiltere'deki boks taliminin etkilerini her yerde görüldüğü ve kabul edildiği vurgulamıştır. Boks talimlerinin yapıldığı panayırları eklemiş sayılarının arttığını söylemiştir. Boksçulara mükâfat olarak kaç frank verildiğini açıklamıştır.

Mütenevvia (Avustralya Karıları): Avustralya'da yaşayan kadınların durumu hakkında bilgilere yer veren Süreyya Bey, Avustralya'nın nüfus yapısında kadınların oranının erkeklerden daha fazla olduğu belirtmiştir. Bu durumun Avustralya'da erkekler arasında bir rekabet ortamının oluşmasına neden olabileceğinin üzerine durmuştur. Kadınların evlenme konusunda serbest olduklarını ancak erkeklerin az olması sebebiyle zorluklar yaşadıklarını ifade etmiştir.²⁴²

Kadınların toplum içindeki konumlarına dair bazı özellikleri de aktarmıştır. Örneğin, Avustralya kadınlarının dışarıdan bakıldığında neşeli ve rahat görünmeye çalıştıkları, ancak aslında iffetlerine büyük önem verdiklerini belirtmiştir. Kadınların miras hakkından mahrum olduğu ve evlenmek için koca bulmak zorunda oldukları nitelemiştir. Ayrıca Süreyya Bey yazısında, kadınların evlilik konusundaki tavırlarını ve bu süreçte izledikleri yaklaşımı anlatmıştır. Son olarak ise, Tazmanya'da yaşayan kadınların ve onların özellikle güzelliklerinin ve yaşam tarzlarının diğer bölgelerden farklı olduğu ifade etmiştir. Tazmanya kadınlarının güzelliklerini uzun süre koruma konusunda gurur duyduklarını belirtmiştir.²⁴³

Avlonyalı Süreyya Bey'in Zerrât Mecmuası içerisinde değinmiş olduğu medeniyetler içerisinde olsun ayrı başlıklar halinde olsun kadın ve kadının kültürel meseleleri konusu üzerinde pek fazla durması dikkat çekicidir. Bir de Süreyya Bey mecmuada verdiği bilgilerin bazı kısımlarında “kadın” lafzını, bazı kısımlarında ise “karı” lafzını kullanmıştır. Tarihi ve edebi metinlerde “karı” lafzının kullanılması yaygın olmakla beraber günümüzde bu lafız evrilerek argo ve küçümseyici bir sözcük gibi algılanmakta ve modern metinlerde karı sözcüğü yerine daha modern anlamda olduğu varsayılan “kadın” lafzı kullanılmaktadır. Süreyya Bey'in karı lafzını pek fazla kullanması büyük ihtimalle o dönemde yaygın olarak kullanılmasından sebeptir. Bazı

²⁴² Zerrât, “Mütenevvia (Avustralya Karıları)” 5. Cüz, ss.150-151.

²⁴³ Zerrât, “Mütenevvia (Avustralya Karıları)” 5. Cüz, ss.150-151.

kısımlarda karı ve kadın kelimesini aynı yerlerde kullanmasının sebebi ise eş anlamlı olduğundandır. Aynı kelimeyi üst üste kullanmak istememesinden kaynaklıdır.

“Yemekhaneye gitmek üzere ev sahibesi meduvvundan birini refaketine intihab ile kavlini kabul eder. Ve yemekhaneye birlikte gider. Kezalik yemek odasına götüreceği karıyı tayin etmezden evvel diğerleri karılara! kavli takdim edemez. Hele ev sahibesi teklif etmedikçe meduvvundan biri kavlini ona takdim etmek kebairden maduddur. Bir kadın kendisine takdim olunan kavli red edemez.”²⁴⁴

Süreyya Bey burada yapmış olduğu gibi hem karı ifadesi hem de kadın ifadesi aynı paragraf içerisinde kullanılmıştır. Bu şekilde yapmış olması büyük ihtimalle dilin ve toplumsal rollerin inceliklerini vurgulamak amacıyla olabilir. Metinlerde aynı anlama gelen kelimelerin eş anlamları ile kullanımı, dilsel zenginlik ve anlatım çeşitliliği sağlamaktadır. Bu şekilde olması, estetik değeri artırır ve okuyucuya daha derin bir anlam sunar. Süreyya Bey’in kullanımı buna örnek olacak niteliktedir. Ayrıca buradan Süreyya Bey’in dönemin dil ve değerlerine uygun olarak bu kelimeleri seçmiş olmasını vurgulamamız yerinde olacaktır. Birde böyle bir üslubun, Süreyya Bey’in lisana vermiş olduğu önemin ve değerin sonucunu gösterdiğini belirtebiliriz.

1.3.5. Fen-Teknoloji ve Sanayi Meseleler

Zerrât Mecmuasında çeşitli buluşlara ve tarihlerine de yer verilmiştir. Bilim açısından, iletişim ve fen açısından bulunmuş olan icatlar hakkında bilgilere yer verilmiştir. Süreyya Bey bu konuları bazen değineceği buluşun veya icadın doğrudan adı ile bazen de Tarih-i Sanayi’den ana başlığı ile yer vermiştir. Kısaca bu buluşlar hakkında bilgi verecek olursak Süreyya Bey;

- **Posta Pulu:** Süreyya Bey Zerrât’ın ilk yazısı olarak Posta pullarına yer vermiştir. Posta pullarının tarihi ve kullanımıyla ilgili detaylı bilgiler vermiş ancak raporların eksik olduğu da belirtmiştir. Posta pullarının Avrupa’da ve dünya

²⁴⁴ Zerrât, “Avrupa’nın Âdât ve Rûsumu”, 2. Cüz, ss.18.

çapında yaygınlaşması ve genişlemesinin giderek artması, iletişimin ve haberleşmenin önemli katkılar içermesi vurgulanmıştır.²⁴⁵ İlk posta pulunun İngiltere’de posta bakanı Rowland Hill zamanında 6 Mayıs 1840 tarihinde çıkartılmış olduğunu²⁴⁶ kaynaklar neticesinde görmekteyiz. Süreyya Bey, dünyada çağdaş posta düzenleyicisi olarak bilinen Rowland Hill’in²⁴⁷ üzerinde durmuş ve pul denildiği zaman akla isim olarak Hill’in geldiğini vurgulamıştır. Ayrıca posta pullarının değeri ve nadirliği konusunda bilgiler vermiş ve pulların koleksiyonu arasında popüler olduğu ifade etmiştir.

Bir de başka bir başlık altında posta hanelerin varlığı hususunda Rusya Posta haneleri²⁴⁸ hakkında bilgilere yer vermiştir. Süreyya Bey’in pullar hakkında vermiş olduğu bilgiler hem tarihsel boyutta hem de iletişim boyutunda oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu şekilde Süreyya Bey’in iletişime vermiş olduğu değeri görebilmemiz mümkün olmuştur. Ayrıca Zerrât mecmuası içerisinde verilen bilgilerden ve çeşitli ithamlarda da Süreyya Bey’in iletişime önem verdiğini ve vurguladığını söylememiz mümkündür.

- **Hararet-i Şemsi:** Bu başlık altında bir bilim insanının “pirometre” isimli bir araçla deneyler sonucunda güneşin sıcaklığını keşfettiğini, güneşin yüksek sıcaklığını ölçmek için yapılan bilimsel çalışmalara ve teknolojik gelişmelere değinmiştir.
- **Nâkus:** Süreyya Bey, sözlük anlamı kilise çanı olan Nâkus başlığı²⁴⁹ içerisinde, çanlar hakkında oldukça detaylı bilgilere yer vererek, çanların tarihi, kullanımı, yapımında kullanılan malzemeleri, teknikleri, hakkında bilgiler vermiş ve çanların nasıl yapıldığını, kullanıldığını, dini ritüellerde nasıl kullanıldığını, tarihi

²⁴⁵ Zerrât, “Posta Pulu”, 1. Cüz, ss. 4.

²⁴⁶ Şükran Düzenli – Tamer Kavuran, Görsel İletişim Aracı Olan Pul’un Tarihi Gelişimi ve Grafik Ürün Olarak Önemi, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi Aralık 2004, Cilt: 28, No:2, ss. 191.

²⁴⁷ Serkan Aycil, Posta Pulu Üretim Teknolojileri ve Sıra Dışı Pul Tasarımları, *Gaziantep University Journal Of Social Sciences*, 2021 20(2) ss. 711-731.

²⁴⁸ Zerrât, “Rusya Posta Haneleri”, 2. Cüz, ss.26.

²⁴⁹ Zerrât, “Nâkus”, 2. Cüz, ss.29.

önemi hakkında çeşitli bilgilere değinmiş ve çanların geçmişi ve geleceği hakkında daha fazla dini meseleler yönünde dikkatini çekerek bu bilgiler sayesinde derinlemesine bir anlayış sağlamıştır. Süreyya Bey birçok medeniyetten bahsederek çanları bu medeniyetlerin nasıl kullandıklarını aktarmıştır. Örneğin; Romalıların işe başlayacakları vakit çanı kullandıklarını, Pers ahalisinin hükümdarlarının başa geçmelerinin töreni olduğu sırada ve Fenikelilerin bunların tamamen dışında olarak atlarının boyunlarında kullandıklarını, en önemlisi ise çanların kiliselerde kullanılmış olmasını detaylı bir şekilde aktarmıştır. İslam Âleminin ibadet çağrısı olarak minarelerde okunan ezan gibi kiliselerde Hristiyanları ibadete çağırarak maksadıyla kullanılan çanın tarihinin oldukça geç tarihlere denk geldiğini ifade etmemiz mümkündür. Örneğin; 400 senesinde İtalya Hristiyanlarının ibadete çağırarak amacıyla ilk defa bir kuleye çan asıldığını dile getirebiliriz.²⁵⁰ Süreyya Bey'in de çanların tarihsel gelişimine yer vererek ibadet için veyahut herhangi bir konu veya olay hususunda çağrı için bir ses veya olayın gerçekleşmesinin insanların bilinçaltına kolaylıkla yerleşebileceğini ve bu şekilde yapılmak istenen olayın yapılmasının daha mümkün kılınacağını vurgulamak istemiştir.

- **Ayna, Cam, Çini Malumatı:** Süreyya Bey bu başlık içerisinde, kırılğan yapılara sahip olan ayna, cam ve çini imalatının tarihçeleri, gelişimleri, kullanım alanları, üretim aşamaları, ürünlerin talepleri ve fiyatları hakkında bilgilere yer vermiş ve bu kırılğan malzemelerin tarihine ışık tutmuştur. Osmanlı Devleti'nde de ayna kullanımının hem kadınlar açısından hem de erkekler açısından önemini görmekteyiz. Özellikle erkeklerin kadınlar için genellikle güzelliğinin üzerine bir güzellik tanımam ithamlarıyla ayna hediye ettiklerini söyleyebiliriz. Aynı şekilde cam ve çini kullanımının Osmanlı'da oldukça güzel ve titizlikle kullanılmış olduğunu yapmış oldukları evler olsun tarihi yapılar olsun hepsinde gözlemlememiz mümkündür. Süreyya Bey bizlere mecmuasında bunların tarihçelerini vererek Osmanlı Devletindeki önemine dikkat çekmiştir.
- **Çatal:** Sofralarımızda kaşığın yanı sıra kullanılan çatalın tarihçesi hakkında bilgilere değinen Süreyya Bey, Çatalın, Japonya'dan İstanbul'a gelişini, Bizans

²⁵⁰Özlem Genç, Orta Çağ Avrupası'nda Çan Geleneği, Akademik Tarih, 24 Aralık 2020, [Orta Çağ Avrupası'nda Çan Geleneği - Akademik Tarih \(akademiktarihtr.com\)](https://www.ortacagavrupasi.com/Orta-Cag-Avrupasi'nda-Can-Geleneği-Akademik-Tarih-(akademiktarihtr.com)) , Erişim Tarihi: 10.06.2024.

Prensi tarafından Venedik'e hediye edilmesini, çatalın Avrupa'da ve İngiltere'de yaygınlaşmasını anlatarak bu konunun tarih içindeki önemine yer vermiştir. Avrupa'nın sofra adabından gelen çatal kullanımı Osmanlı Devleti'ne geç gelmiş olsa da çatal kullanımı git gide Osmanlı sofra adaplarında yerini almış ve günümüze kadar gelmiştir.

- **Yelpaze:** İlk önce Japonya'da bir bez parçasından yapılan yelpazenin kökeni ve yayılması hakkında tarihsel boyutta bilgilere değinerek yelpazeyi anlatmıştır. Yelpazenin kullanımına yer veren Süreyya Bey değerine dikkat çekmiştir.
- **Yüksük:** Süreyya Bey, dikiş dikerken ele iğne batmaması için parmağa takılan bir araç olan yüksüklerin nasıl icat edildiği, ilk etapta nasıl bir ilgi gördüğü ve zamanla nasıl yayıldığına dair bilgiler sunarak yüksüklerin tarihçesini açıklamıştır. Bu vesile ile dikiş dikmenin önemine vurgu yapmıştır.
- **Kartvizit:** Süreyya Bey, Avrupa'da ilk önce Paris'te istimal olmağa başlayan, Kartvizitlerin tarihçesi, kullanımı, yaygınlaşması ve nasıl yapıda oldukları hakkında bilgilere yer vermiştir. Yapılmak istenen tören veya başka bir programlar için kartvizitlerin önemini ifade etmiş ve Avrupalılardan, Çinlilerden Almanlardan örnekler verip kartvizitin önemine dikkat çekmiştir. Adab-ı Muaşeretin önemli detaylarından birisi olan kartvizit kullanımının tarihi 15. Yüzyıllara kadar dayanmakla beraber birçok medeniyette farklılık göstermektedir. Osmanlı Devleti ise 19. Yüzyılın sonlarına gelince Avrupa'dan edindiği kartvizit kültürünü kendisine kısa süre içinde entegre etmiş ve kartvizitlere oldukça önemli bir sanat değeri yüklemiştir. Bu sebeple Osmanlı Devleti'nde Kartvizit kullanımı hassas bir mevzudur. Kartvizit kullanımı Osmanlı'da oldukça ehemmiyetli ve titiz bir şekilde tasarlanmakta ve bu alanda uzmanlaşmış kişiler tarafından matbaalarda basılmaktadır.²⁵¹ Böyle titizlikle hazırlanan bayramlarda veya birçok özel günlerde kartvizitler günümüzde değerini yitirmeye başlamış olsa da tarihimizi yansıtmaları açısından yerleri önemlidir.

²⁵¹ Suskun, Osmanlı'da Kartvizit Kültürü, 20 Mart 2010, Erişim Tarihi: 13.06.2024: [Osmanlı'da Kartvizit Kültürü | CeReZFoRuM](#)

- **Kalem Ucu:** Madenden mamul Kalem uçlarının ilk bulunuşu, üretimi, ticareti, malzemesi ve imalatı hususunda bilgileri aktarmıştır. Bir yazım aracı olan Kalem uçlarının tarihini öğrenmemize vesile olmuştur.

Süreyya Bey vermiş olduğu başlıklar altında bilimsel, sanayii, teknoloji alanlarında buluşlardan ve eşyalardan bahsetmiş ve bu buluşların Osmanlı basınında sunarak tanıtılarak öğrenilmesine vesile olmuştur.

1.3.6. İstatistiki Bilgiler

Süreyya Bey'in vermiş olduğu istatistiki bilgiler çerçevesinde incelendiğinde yazıların, dünyadaki bazı bölgelerdeki nüfusu, dünyadaki teknik açıdan bilgileri ve bilim alanında yapılmış olan gelişmelerin sayısal veriler neticesinde incelenmesine dair bilgileri kapsamaktadır. Süreyya Bey Mecmuada oldukça geniş ve çeşitli istatistiksel bilgilere yer vermiştir. Bu bilgiler büyük oranda “*İstatistik*” ve “*Malumat-ı Fenniye*” bazen “*Müteferrika*” bazen de vereceği bilginin direk ismi ile başlıklandırmıştır. Söz konusu başlıklar içerisinde verilen bilgilere değinecek olursak, istatistik meseleleri kendi aralarında tasnifi yapılarak incelenmiştir.

1.3.6.1. Coğrafi ve Nüfus İstatistikleri

- **Ebhar-ı Âlemin İttisâı:** Süreyya Bey, Dünyada mevcut olan denizlerin boyutlarını ve birbirleriyle olan yapısal ilişkilerini sayısal verilerle bilgileri aktarmıştır.
- **Kıtaat-ı Âlemin İttisâ ve Nüfusu:** Dünyada bulunan kıtaların nüfuslar ve her mile düşen nüfus miktarlarını sayısal veriler ile belirtmiştir.
- **Bazı Şevâhikin İrtifâ ı:** Süreyya Bey, Avrupa’da mevcut olan bazı dağ zirvelerinin yükseklikleri listelemiştir. Balkanlar ve Yunanistan’da bulunan dağlara dikkat çekmiştir.
- **İngiltere’nin Nüfus ve Mesakini:** İngiltere’nin nüfusu ve hanelerinin sayısı 1801’den 1885’e kadar olan dönemdeki değişimi hakkında bilgi vermiş. Ayrıca, bu dönemde İngiltere’deki nüfus dağılımı ve hane yapısı hakkında bilgiler sunmuştur.

- **İsveç-Norveç'in Nüfusu:** 1885'te Norveç ve İsveç'in nüfusu, cinsiyet dağılımı ve şehirde oturanların oranları hakkında bilgilere yer vermiş. Ayrıca bu verilerin yanı sıra Danimarka ve Finlandiya ile ilgili benzer veriler sunmuştur.

1.3.6.2. Sosyal Durum İstatistikleri

- **Prusya'da Kiber-sin:** Süreyya Bey, Prusya'da mevcut olan yaşlı nüfusun istatistiğini vererek Prusya'da yaşlı nüfus sayısının çokluğuna dikkat çekmiştir.
- **Prusya'da A'malar:** Prusya'da işlerini kaybeden ve engellere maruz kalan nüfusun istatistiklerine değinmiştir. Bu kişilerin nasıl âmâ olduklarını da belirterek bilgileri aktarmıştır.
- **Ömr-i Beşer:** Süreyya Bey, bu başlık içerisinde, bir insanın elli yaşına kadar olan hayatını, günlük etkinliklere ve tüketimine dair istatistiklerle betimlemiştir. Vermiş olduğu istatistikler oldukça dikkat çekicidir. Bir insanın yaşam boyunca ne kadar zaman ve kaynak harcadığını göstererek, hayatın önemli bir kısmının günlük aktiviteler ve tüketimle geçtiğini vurgulamıştır. İnsan ömrünün çoğunu hep bir amaç doğrultusunda geçirdiğini anlatmak istemiş. Şu kısa ömrümüzde nelerle ne kadar vakit harcadığımızı ne yaptığımızı ortalama olarak belirtmiş ve bir nevi bu konu çerçevesinde düşünmeye sevk etmiştir.
- **Dünyanın En Zengini:** Dünyanın en zengininin bilinenin aksine, Rothschild ailesi veya Amerikalı Vanderbilt'e ait olmadığını ve Çinli bir adam olduğunu ve bu adamın babasından mirasının oldukça çok olduğunu verilerini vererek varlığını nitelemiştir.
- **Dünyanın En Müsini:** Süreyya Bey, Dünyanın en yaşlı insanı olarak bilinen kişinin, Bogota'daki kilisenin temellerinde çalıştığına dikkat çekmiş ve kilise de bulunan deftere göre 160 yaşını geçmiş olduğunu nitelemiştir. Bu verilere göre dünyanın en yaşlı insanının yaşı günümüze nazaran çok dikkat çekicidir.
- **Dünyanın Uzun ve En Kısa Adamı:** Pekin'de ticaret ile uğraşan bir Çinlinin 244 cm olduğunu yine bir başka Çinlinin ise 25 feet boyunda olduğunu belirterek o dönemin en uzun ve kisasını verileri ile aktarmıştır.

1.3.6.3. Tüketim ve Üretim İstatistikleri

- **Londra’da Yenilen Yumurtalar:** Süreyya Bey Londra yumurtalarının yıllık tüketim miktarı ve fiyatları hususunda bilgiler vermiştir.
- **İngiltere’de Yenilen Lahm ve Peynir:** İngiltere’de yıllık et ve peynir tüketim miktarlarını belirtmiş. Bu tüketimin hayvan sayısı üzerinden hesaplandığını ifade etmiştir.
- **Fransa’da Sarf Olunan Tütün:** 1885 senesi içerisinde Fransa’da tütün tüketim miktarı ve türleri hakkında bilgi vermiştir.
- **İtalya’da Sarf Olunan Tütün:** 1871 ve 1885 içerisinde İtalya’da tütün tüketim miktarı ve türleri hakkında bilgi vermiştir.
- **Nüfus Nisbetle Tütün Sarfiyeti:** Birbirinden farklı ülkelerde nüfus başına düşen tütün tüketim miktarlarına dair sayısal veriler sunmuş ve dünya genelinde tütün tüketiminin fazlalığına dikkat çekmiştir.
- **Dünyada Hâsıl Olan Hınta:** Dünyada üretilen buğday ile ilgili çeşitli bilgiler vermiştir. Dünya genelinde buğday üretiminin miktarını, Amerika, Avrupa ve diğer bölgelerde buğday üretiminin miktarını, fiyatlarını belirtmiştir. Avrupa’da yapılan meşhur mayalı ekmeğine ve Şili’de üretilen dünyanın en kaliteli buğdağından yapılan ekmeğin üretimine dikkat çekmiştir.
- **Bazı Kıt’anın Hayvanat Ehliyesi:** Çeşitli kıtalardaki hayvan popülasyonuna değinmiştir. Örneğin, atların, ineklerin, koyunların ve diğer hayvanların ne kadar değere sahip olduklarının, nerelerde kullanıldıklarının, fiyatlarının, kaç adet bulunduklarının bilgilerini aktarmıştır. Ayrıca, Avusturalya, Fransa, Rusya, Almanya, Büyük Britanya ve İrlanda, Amerika Birleşik Devletleri, Arjantin Cumhuriyeti, Kanada ve Uruguay gibi ülkelerde de önemli miktarda hayvan bulunduğu da dikkat çekmiştir.
- **Dünyada Sarf Olunan Lühûm-ı Mütenevvîa:** Tahminen dünya genelinde 18 milyon tüketilen et miktarını, dünya nüfusuna göre kişi başına düşen miktarını kıtalara göre belirtmiştir.
- **Mensucat-ı Kutniyye:** Dünya üzerinde üretilmiş olan kumaş miktarını belirtmiş kıtalara bu miktarın nasıl dağılım gösterdiğine dikkat çekmiştir.

- **Fransa ve İngiltere’de Me’kûlât Fi’yatı:** Fransa ve İngiltere’deki buğdayın ve etin fiyatlarını karşılaştırmış ve oranları üzerine değerlendirme yapmıştır.
- **Dünyada Zer’ Olunan Keten Tohum:** Dünya genelinde ekilen keten tohumu miktarını, ketenden yapılan keten ipliğinin miktarını ve keten mahsulü üreten ülkeleri açıklayarak verileri aktarmıştır.
- **Cemâhir-i Müttefikada Bal Mahsulü:** Amerika’da yıllık ne kadar bal üretildiğini ve ne kadar kovan olduğunu, arı miktarını belirtip arıcılığın bu memleketlerde yaygın olduğu bildirmiş, senelik bal hasılatı üzerine durmuştur.
- **İstatistik (3.sayı)²⁵²:** Doktor Betrenad(?) tarafından yayınlanmış olan istatistik raporunda dünya genelinde ekilen tütün miktarını, kaç hektar araziye kapladığını açıklamıştır.

1.3.6.4. Ekonomi ve Ticaret İstatistikleri

- **Brezilya’nın Serveti:** Süreyya Bey, Brezilya’nın kahve, şeker, yağ, sebze ve diğer ürünlerden oluşan yıllık ihracat miktarları ve toplam değeri hakkında bilgi vermiştir.
- **Çin’in Çay İhracatı:** Çin’in çay ihracat miktarı zaman içindeki artışı ve çayın Avrupa’ya ve diğer bölgelere olan sevkiyatı hakkında bilgi vererek sayısal verilerle sunmuştur.
- **Bir Milyar Frank:** Bir milyar frank miktarının, oldukça etkileyici miktara denk geldiğini söyleyebiliriz. Süreyya Bey, Frankın, altın ve gümüşle olan değerini gösteren istatistik bilgiler vermiş ve bu dikkat çekici sayısal verileri örnekler vererek açıklamıştır. Ayrıca bir milyar frankın değerinin Mont Blanc²⁵³ dağı ile kıyaslandığında sekiz kere daha yüksek olacağının vurgusunu yapmıştır.
- **Tuna Lloyd Vapurları:** Tuna Lloyd Vapurları şirketinin tarihçesinden bahsedip, kurulduğu dönemdeki gücünün oranını vermiş, gelir listesini belirtmiştir. Ayrıca 1835 senesi ile 1880 senelerine kadar olan şirketin büyüme ve servet kazanma

²⁵² Zerrât, “İstatistik”, 3. Cüz, 96.

²⁵³ Avrupada mevcut olan Mont Blanc dağı aynı zamanda Avrupa’nın en büyük ve en yüksek dağları arasında olmasıyla dikkat çekmektedir.

sürecini gösteren tabloya dikkat çekmiş ve yıllık ödenen temettü miktarını da eklemiştir.

- **Cemâhir-i Müttefikada Kibrit Malumat ve Sarfiyatı:** Cemâhir-i müttefika ülkelerindeki tutuşturma aracı olan kibrit endüstrisinin öneminden ve büyüklüğünden bahsetmiştir. Kibrit kutularına yapılan değişikliğin maliyeti artırttığını açıklayarak, kibritlerin yıllık geliri ve temettü vergisi üzerine dikkat çekmiştir.
- **Cemâhir-ı Müttefikada Tesviye-i Deyn:** 1885 yılı başından 1886 yılı sonuna kadar olan Maliye Nezareti başkâtibi tarafından belirtilen hesaptan bahsetmiş ve hesabın miktarını aktarıp ödenmiş olduğunu dile getirmiştir.
- **Danimarka'nın Hayvanat İhracatı:** 1885 senesi boyunca Danimarka'daki hayvan ihracının miktarını ve bu ihracın nerelere olduğunu aktarmıştır.
- **Meskûkât-ı Âlem:** Dünya genelinde dolaşımda bulunan nakdi değerlerin toplamını aktararak bu değerlerin altın ve gümüşte fazla olduğunun üzerine durmuştur.
- **İngiltere ve Fransa'da Kitap Ticareti:** 1886 yılında Fransa'dan Fransızca kitapların ve yabancı dillerdeki kitapların değerinden ve ihraç edilmelerinden bahsetmiştir.
- **Tahsîsat-ı Hükümdâran:** Çeşitli Avrupa ülkelerinin hükümdarlarının yıllık gelirlerini listelemiştir. Bu şekilde, farklı Avrupa devletlerinin hükümdarlarının gelirlerindeki farklılıklar ve bu gelirlerin büyüklüğü hususunda bilgiler aktarmıştır. Verilen İstatistiklere göre nüfusa göre gelir oranının değiştiğini söylememiz mümkündür.

1.3.6.5. Çeşitli İstatistikler

- **Londra'nın Bir Tuhaf İstatistiği:** Süreyya Bey, Londra'da kedilerin nüfusu, onların beslenmesi için harcanan et miktarı ve ticari et satışları hakkında bilgi vermiştir. Özellikle kedilere dikkat çekmiş ve kediler için özel et kesimlerinin üzerine durmuştur. Burada kediler için kesilen at etinin günde elli beş altmış bin tona kadar çıktığının vurgusunu yapmıştır. Verilen sayısal bilgilerin yanı sıra

Londra halkının kedilere çok fazla değer veriyor olmasının sebebini veba salgının artmasını önlemek olduğunu söylememiz mümkündür.

- **At Eti:** Avrupa’da en fazla at üretiminin Berlin’de olduğuna dikkat çekerek, at, eşek ve katırların 1884-1885 senelerindeki kesim oranlarının arttığını dile getirmiştir.
- **İsveç Sefaini:** İsveç’in ticari gemilerinin toplamından bahsetmiş ve ton hacimlerini, deniz ticaretinde ne kadarının aktif olduğunu belirtmiştir.
- **İngiltere Kraliçesinin Serveti:** İngiltere Kraliçesi’nin oldukça büyük olan servetini açıklamış ve sayısal verilerle belirterek üzerine durmuştur. Burada belirtilen kraliçe 24 Mayıs 1819 ve 22 Ocak 1901 tarihlerinde yaşamış olan ve Büyük Britanya ve İrlanda krallıklarında kraliçelik yapmış olan Alexandrina Victoria²⁵⁴dır.
- **Dünyanın En Soğuk Kasabası:** Dünyanın en soğuk yeri olan Kuzey Rusya’daki Hafonsky(?) isimli bir kasabanın soğukluk derecesini belirtmiştir. Soğukluk derecesinin eksi ellinin altına kadar düştüğünü, eksi ellinin dahi bu bölgede mülayim sayıldığını belirterek insanların geçim kaynaklarını ve soğuk havalar nedeniyle dışarıya sadece ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla çıktıklarını söylemiştir.
- **Dünyadaki Kasabaların En Yüksekği:** Dünyadaki en yüksek yerlere yapılmış kasabaların yükseklik derecelerini aktarmıştır. Meksika’da Seuleufe kasabasında Anahuac isimli dağın bin metreyi aşan yüksekliğe sahip olduğunu vurgulamıştır.
- **Alp Dağların Yağan Kar:** Vinça isimli bir gözlemci tarafından 1885 yılında Alp dağlarına düşen karın miktarına dikkat çekmiştir.
- **Fransova Joseph’in Saydı:** 1748 senesinden 1885 senesine kadar, otuz yıl boyunca, Fransova Joseph’in şahsen avlamış olduğu hayvanların listesini vererek belirtmiştir.
- **Süveyş Ziyafeti:** Süveyş’in resmi kutlamalarında ve hükümdarlar için düzenlenmiş olan ziyafetlerde harcanan toplam masrafı ve nerelere harcandığını aktarmıştır.

²⁵⁴Victoria hususunda detaylı bilgi için bkz.: <https://www.britannica.com/biography/Victoria-queen-of-United-Kingdom>

- **Dünyanın En Büyük Yelken Sefinesi:** En büyük yelken gemisinin İrlanda'da inşa edildiğini belirterek, malzeme yapısını, uzunluğunu, kaç ton malzeme taşıyacak kapasiteye sahip olduğunu aktarmıştır.
- **İstatistik (5.sayı):** Çeşitli istatistiki bilgileri içeren bu başlıkta, gazete ve dergi sayılarını verip basının önemine, kâğıt tüketiminden bahsedip dünya genelinde ne kadar kâğıt harcandığına, dünya genelinde tüketilen kahveden bahsedip ihracat rakamlarına ve ülkelerin nüfuslarına göre kişi başına düşen kahve tüketiminin farklılığına ayrıca konuşma ve yazma istatistiklerini vererek ortalama bir insanın günlük konuştuğu kelimelerin yıllık çok sayıda kitap üretildiğine dikkat çekmiştir.

Süreyya Bey aktarmış olduğu söz konusu istatistiki bilgiler çerçevesinde dünyadaki birçok alandaki ticari yönden, nüfus açısından veriler neticesinde ülkelerin durumunu tanımamıza vesile olmuştur. Aktarmış olduğu veriler oldukça dikkat çekicidir. Genellikle Avrupa ülkelerinden veriler aktarmıştır. Süreyya Bey'in çeşitli medeniyetler ışığında aktarmış olduğu bilgiler ve veriler bu hususta Osmanlı Devleti'nin gelişim çerçevesini daha net bir şekilde görebilmemize ve değerlendiren eksiklerimizi daha net algılayabilmemize imkân sağlamıştır.

2. BÖLÜM: AVLONYALI SÜREYYA BEY'İN ZERRÂT MECMUASI'NIN TRANSKRİPSİYONU

Zerrât Mecmuası'nın transkripsiyonuna yer vereceğimiz bu bölümde, Süreyya Bey'in Mecmuayı yayınlamış olduğu stil ile aktarmaya özen gösterdik. Transkripsiyon noktasında orijinalinde yer almayan fakat anlam noktasında kolaylık olmasını düşündüğümüz bazı kelime, yer ve yer adları ve değerlendirme noktasında bahsi geçmeyen bazı özel isimlerin açıklanmasını dipnot kısmında açıklaması ile beraber belirttik. Beş sayıdan oluşan dergimizin tıpkı orijinalinde olduğu gibi ana kapak sayfası ve ara kapak sayfasını orijinali gibi tasarlamaya özen gösterdik. Fakat ana kapağının en üstünde çalışmamızda arama yaparken kolaylık olması açısından içindekiler bölümünde görünmesi mahiyetinde her sayının sayfa aralığını göstermek için belirtme başlığı ekledik. Bu çerçevede çalışmamızdan yararlanmak isteyenler açısından derginin orijinal sayfalarını bulmalarının kolaylığını sağlamak istedik.

Yapılmış olan değerlendirmeler çerçevesinde Zerrât Mecmuası'nın transkripsiyonu bir sonraki sayfalarda yer almaktadır.

2.1. Zerrât Mecmuası Birinci Sayı Transkripsiyonu

ZERRÂT

Eser

Avlonyalı Süreyya

Edebiyat, tarih ve fûnûn ile malûmat-ı mütenevviayı hâvi aybaşımda
neşrolunur, risâle-i mevkutedir.

Aded

1

Sahibi ve Naşiri

Kitabçı Arakel

Maârif nezareti celilesinin ruhsatıyla tab' olunmuştur.

İstanbul

(A.Mavyan) Şirket-i Mürettebiyye Matbaası Bab-ı Ali Caddesi Numara 52

[1]

ZERRÂT

Eser

Avlonyalı Süreyya

Edebiyat, tarih ve fûnûn ile malûmat-ı mütenevviayı hâvi aybaşında
neşrolunur, risâle-i mevkutedir.

Aded

1

Sahibi ve Naşiri

Kitabçı Arakel

Maârif nezareti celilesinin ruhsatıyla tab' olunmuştur

İstanbul

(A.Mavyan) Şirket-i Mürettebiyye Matbaası Bab-ı Ali caddesi numara 52

[2]

Şirket Mürettebiye Matbaası—Bab'ı- Ali Caddesi
Numara 52

[3]

---Bir MUKADDEMECİK---

Eser neşriyle temin-i şöhetten ibaret olan bir inhimak-ı mutadenin mukteziyatına tâbi olduğumdan değil, mücerred vakit buldukça Avlonya gibi bir köşe-i tenhayîde gözden geçirilen bazı kütübdan iktibas olunan âsârın mahv olduğuna gönlüm razı olmadığından ve zâten “ve mâ min kâtibin illâ seyefnâ/ ve yebkâ’d-dehrü mâ ketebet yedâhu.²⁵⁵ - mazmunu pîş-i nazar-ı dikkate tesadûf ettiğinden, “Zerrât” namıyla onları şu mecmuaya derc ile neşr ediyorum. Kendi kendine Türkçe kitabete çalışup Arnavutluk’un bir tarafında vakit geçürdüğüm ve sermaye-i ilmiye ve Kalemîyeyi bir hitab u tâlime kâfi görmediğim cihetle, âlem-i matbuatta eser ibrazını bihakkın şayan-ı muâheze görüyorum. Fakat şevketlü padişahımız efendimiz hazretlerinin maârife takdir buyurduğu ehemmiyet-i azamiye herkese bir arzu-yı tahsil verdiği ve mesai-i terakkiperverâne-i veliyyü’n- niamînin tahdis-i nimeti maksadıyla mahsul-ı mütalaa ve tetebbu saydığım bazı muktetafâtın neşri yine faidesiz olamayacağı temin edildiğine mebni, mefâhir-i seniyye-i mülûkâniye tahmîd ve vatandaşlarımın heves-i marifetini teşvik ve teyid için, şu eser-i “zerre” -küsteri enzâr-ı umumiyeye vaz‘ ile erbâb-ı mütalaadan istida-yı afv eylerim.

Avlonyalı Süreyya

²⁵⁵ Hiçbir yazar yoktur fani olmayan/ Ellerinin yazdığını ise baki kılar zaman.

[4]

[4a]

---Posta Pulu---

Mösyö “Fevrini” nam zat “Löviyonöv” ismiyle neşir ettiği bir eserle bunları sair bir takım asar-ı cedide gibi kurûn-ı mâzinin yadigâr mediniyeti olduğunu idda etmek istemiş ise de izahat-ı kafiye verebilecek delail-i tarihiyye göstermediği için zaman îcad on dördüncü Loui’nin devr-i saltanatına aid olan meziyyet mahsusa cümlesinden madud olduğuna erbab-ı daniş müttefiktir.

Yalnız 1641’ de mi yohsa 1653 senesinde mi tedavüle başladıkları meselesi meşkûk gibi kalmış ve ma’a-mafih Mösyö de Velayer²⁵⁶ tarafından ihtira edildikleri ve 1653 senesi ağustosun beşinde resmen bir karar altına alındıkları katiyen malum olmuştur.

İlk posta pulu sene ay gün işaretini şamil ve uzunca şerit gibi bir parça kâğıttan ibaret ettiği bir su değerinde idi. Evvela Paris ile etrafının muhaberatını teshil için îcad olunarak her mahallede birer merkez açılmış ve bazı yerlerde posta kutuları konulmuştur. Bunlar her gün saat altıda, on birde, üçte, küşat olunur ve halk mekâtibini bunlara tevdi etmek

[4b]

ve posta pulu almak üzere tazdik ediliyordu. Bu usul yirmi beş sene kadar devam edebilmiş ise de yine terk olunmuş ve 1838 senesinde Fransa’da bir daha tecdid edilmek istenildiği halde kimse muvaffak olmamıştır.

²⁵⁶ Tam adı ile, Françoise Velayer (Renouard de Villayer).

1820 senesinde İngiltere de “Finayk” nam zad üstü memhur birtakım taraflar tertip ederek bunları posta pulu gibi kabul ettirmek istediye de teklifi nazar-ı dikkate alınmamıştır.

Nihayet İngiltere meşâhîr ricalinden ma’dud olan “Rowland Hill’de ” 1840 senesinde hem posta pullarının suret-i îcad ve istîmalini bulmuş ve hem de İngiltere de dünyanın her cihetinde neşir ve tâtımına muvaffak olmuştur.

Müşarünileyh bu bab da ilk defa olarak parlamentoda irad ettiği nutkuyla “ Mister Finayk” çıkarmış olduğu posta zarfları kendisine esasen bu fikri telkin edildiğini irad ve itiraf etmiş ve hatta evde bir aralık zarf usulünü ihdas etmek istemiş ise de el-yevm mütedâvil olan pulları sonra daha münasib bularak

[5]

[5a]

ilk pulu bir penç kıymetinde ve siyah renkte çıkarup kraliçenin suretini hâvi olmağla kraliçeye tesmiye edilmişti.

Birkaç gün sonra iki penç değerinde mâvi ve 1841 senesinde kırmızı pulları bastırmış ve 1842 senesinde Fransa devleti ve müddet cüziyye²⁵⁷ zarfında umum Avrupa hükûmatı en sonra İran, Japon, Çin Devletleri tarafından kabul olunmuştur.

Şu suretle rubu meskûnde münteşir olduktan sonra malumat-ı umumiye anların delaleti mahsusasıyla cerâyen etmeye başlamış ve yek-nazar pek küçük görünmeleriyle beraber medeniyet-i hazırıya pek büyük hizmetler etmiştir.

İrsâlât-ı umumiye 1843’den 1873 senesine kadar yüzde iki yüz ve 1883 senesine gelince yüzde dört yüz derecesinde artmış yâni o nispette muamalât- hazır kesb-i tezâyüd eylemiştir. Bugün ki günde ise dünyada yevmi otuz milyon evrak ve senevi dört buçuk

²⁵⁷ Yazım hataları görülmektedir. Harf eklemesi yapılmaktadır.

milyar cerâid dört milyardan mütecâviz mekâtip ve beş yüz milyon numune ve târifnâmeler teâtî olunmakta ve yalnız Avrupa da beher sene yedi yüz ve cemâhir-i müttefikada iki yüz elli milyon posta pulu sarf ve istihlâk edilmekte bulunmuştur.

[5b]

1839 senesine kadar İngiltere de on gram sıkletinde olan bir mektup için üç buçuk guruş kadar ücret verilüp senevi 76 milyon mektup nakl olunduğu halde posta pulları îcat ve ücret yirmi paraya tenzil olunduktan sonra bir milyar 20 milyon adede bâliğ olmuştur. Kezalik Japonya da 1866 senesine kadar tahminen beş altı milyon mekâtip teâtî edildiği halde 1874 senesinde 19, 1876' de 30, 1878' de 47 ve 1881 senesinde 51 şu son 1885 senesinde 64 milyon mekâkatîp ahz ve îsal ve 6292 postahane küşat edilmiş ve muhaberat vak'ia meâsir medeniyetleri nispetince günden güne artmıştır.

Hâsılı şurası kat'iyen malum olmuş ki posta pulları akvam âlem arasında medeniyet-i hazıranın müstelzim olduğu kesret-i muhaberatın teattisini te'min ve müşkilât-ı müteferrikayı tamamıyla tevhid ve tehvin etmiş ve bugün cihanın cihat-ı umumesi âdetâ öyle bir küçük vasıta sayesinde adeta dâire-i müttehida gibi birbirine rabt edilmiştir. Binâenaleyh her devlet meskûkâtı gibi posta pullarını da kendüsüne hasr ve tahsis eylemiş ve fiyat ve hey'âtı arasında bir tenevvü ve taaddüd hâsıl olarak dünyada yeniden "filateli" merakını ihdas etmiştir.

[6]

[6a1]

Erbab-ı merak her yerde müsta'mel olan pullardan mecmualar tertip etmek üzere birçok paralar sarf etmekte ve mücerret alacağı cevabındaki pula destres olmak maksadıyla her tarafta ebvab-ı muhabere açmaktadır.

Şu türlü erba-ı meraka ve posta pullarına mahsus olarak Paris'te Hamburg'ta borsalar açılmış ve Londra da Paris'te türünde Filadelfiya'da ahval tarihiye de ve hazıralarına dair gazeteler çıkarılmakta olduğu görülmüştür.

Mösyö “Çısné”²⁵⁸ nam zadın bu babda

[6b1]

Neşir ettiğı bir eser yedi sene zarfında on bir defa tab’ ve dokuz lisan da tercüme olunarak bir milyondan mütecaviz nüsha satılmıştır.

Almanya postahane-i umumesinde mevcut ve mürettebiye olan bir mecmua asarı-ı nadire cihandan madud olup birkaç milyon frank kıymetini haiz ve yirmi bin posta pulunu câmidir. Nadir sayılan bir posta pulu için üç bin frank kadar para verilmiş ve bu suretle her devletin çıkardığı pulların envai cem’ edilerek bir târîh mükemmel yapılmıştır.

---Lord Byron’un Cinayeti---

[6a2]

Byron İngiltere’nin en büyük üdebâsından mâdud ve meşreb-i şûh-âne ve meslek-i zenperestâne ile maruftur.

Magralı²⁵⁹ bir kızın tes’ir-i garamıyla asarında gösterdiği ye’s ve fütur kader etvarında şetâret ve sefâheti iltizam etmiştir.

Ahvalini muhakeme ve tedkik edenlerden Madam Beecher Stowe²⁶⁰ 1869 senesinde neşir ettiğı bir eserle lord hemşiresi Augusta ile münasebat-ı gayri meşruada bulunduğu iddia etmiş ve şu iddiasını Lady Byron’un

²⁵⁸*El Caballero del Cisne. Cuento de Calleja para niños:*
<https://rexvalrexblog.wordpress.com/2014/12/21/el-caballero-del-cisne-cuento-de-calleja-para-ninos/>
Çisne hakkında Detaylı bilgi için bkz. Erişim tarihi: 22.10.2023.

²⁵⁹Santo Stefano di Magra, İtalya’da bulunan Liguria yöresine bağlı La Spezia şehrinde bulunan bir belediyedir.

²⁶⁰Tam adı Harriet Beecher Stowe hakkında detaylı bilgi için bkz.:
<https://www.womenshistory.org/education-resources/biographies/harriet-beecher-stowe>. Erişim tarihi: 22.10.2023

[6b2]

Bizzat itiraf ve hikâye eylediğini ilanıyla teyide çalışmıştır.

Lady Byron Madam Beecher Stowe ve kendisine mahrem olanlara deyr eydiği ben lordun dildâde fitrâk muhabbeti idim bir haldeki aşk ve muhabbetin cazib-i tâkat-güdazıyla kendisine esir olmak isterdim. Aramızdan rabita-i tehhül hasıl olduktan sonra yine envar-ı aşkın incilâsıyla gönlümün füyûzat-ı maneviyesi kesb teali ve ezvak-ı ruhaniyemin derecatı günden güne terakki etmiştir.

[7]

[7a]

Lord muamelat-ı latifesiyle bir müddet arayış bahş muhabbetim olmuş ise de sonraları şiddet-i infial ve fart iştilal göstermeğe ve ben kendüsüne takarrüp ettikçe o benden tebâüd etmeye başlamıştı. Bu cihetle ızdırabım artmakta ve gönülüm bir nâire teessür içinde yanmakta idi. Aradan bir engel ihanetin vücudunu tasavvur etmekle beraber teesir-i muhabbete galebe etmediğim için zihnime arz olan vahimelerin kuvvetini izâleye gayret ederdim. Fakat işin içinde ve evin bir köşesinde cereyan eden bir cinâyet denâet-kârânenin asar-ı aleniyyesini gördüğüm gibi kendimi serâpâ bir dehşet gönlümü nefretle mahlut bir meyusiyet istila etmişti. Lord bir heva-yı hak-nâşinasıye mağlup olmuş bir de diyanet ve iffeti aradan çekmiş atmıştı. Ben ise bu cinayet-i elimenin mahcubiyet-i maneviyesinde müşterek kalmamak için bir zaman evden ayrılmış ve nihayet 1816 senesi kanuni sanisinin on beşinde müfârakat-ı ebediyeye karar vermiştim.

Şu son kararımı tebliğ etmek üzere lordun ikametgâhına gittiğim zaman vücudumu bir lerze almış fikrim perişan olmuştu.

Yanından ayırmadığı فدلی rehğuzarımda tesadüfle bende onun kadar bahtiyar olmadığma

[7b]

O derece teessüf etttim ki odanın haricinde bir müddet bârân-ı bela gibi eşk-riz hasret olmuşum. Kapuyu açtım! Lordu hemşiresiyle zanu bizanu !! oturmuş buldum. Yeis ve meftuniyetten mürekkeb bir nazar-ı hazinle yüzüne bakdım. İnfiâlât-ı kalbiyesini ilan edecek bârid bir çehreyle beni kabul ettiğini gördüm. Gönlümde hasıl olan tesir ve ızdırab vücudumun her zerresini bitab etmişti. İnkıtâ-ı ülfet ve galebe muhabbetle son defa elini sıkamak istedim! Vermedi. O anda Shakespeare'nin yazdığı Macbeth'in de “daha ne zamana kadar üçümüz kalacağız” fıkrasını yad ettiği gibi canundan şedid bir tehevvr beht efzayla kendimi idareden aciz kaldım. Arkama doğru ağır ağır bir iki adım attım. Dümû yeis ve harmanımı bir anın hüzünle akıtmağa başladım. Arkamı takip eden hande-i istihzalar ise felaket meyusanemi tezyid etmiş ve şiddet-i tesirin galeyanı bana bir ihtizaz-ı gayr-i ihtiyari virmiş olmağa kapudan dışaru çıkabildim. Ben pirettiş idarecisine sevdiğim lordun hayali ruhaniyesine tasvir ve anın cazibe-i aşk ve havasını takdir iderek cinayet muttaridelerin mesuliyetini o iki mübtela-yı rezalete sevdazede-i iffet-şikene terk ile katiyen ayrıldım.

[8]

[8a1]

Lordun bu baride-i hıyânet-kâranesi daha ol-zaman delâil-e tekzib olunmak istenildi ise de Mesâmi'-yi umumiyye şâyi olan her dürlü ahval velev sahih olması bile yine

[8b1]

Tesirâtı baki ve ateş yanmadıkça duman çıkmaz darb-ı meselenin hükm ve tatbiki tabi'i görünmüş idi!!

---Cemâhir-i Müttefikanın Terakkiyât-ı Serîası---

[8a2]

Cemâhir-i müttetikayı teşkil eden kıtaatın ahval-i maziye ve hazırlarınca görülen fark ve nisbete imale-i nazar olundukça tarik-ı medeniyetinde nasıl bir sürat harikulade ile terakki etmiş oldukları taayyün etmekde ve bu suret dünyada birinci defa olarak müşahede olunduğu için erbab-ı dikkate mucib veleh ve hayret olmaktadır.

1585 senesinde “Sir Walter” İngiltere kraliçesi büyük Elizabeth namına onlardan Virginia kıtasını en evvel istila etmiş ve bakir olan kraliçeye izafetle Virginia namını vermiştir.

Kıta-ı mezkûre kıtaat-ı saire gibi serteser bir beyâbân-ı vahşet olub İngilizler tam yüz sene kadar yerlülerle muharebede bulunmuş ve hükümet merkeziyeleriyle bir büyük ihtilaf ve münakaşa da kalmış oldukları halde müstemlekâtı tevsî'e ve birçok asar-ı ümranla oralarını

[8b2]

Hissedar medeniyet itmeğe muvaffak olmuştur. Fakat muahharen tahsii maksad ve tezyid-i menfaata mütehâlik olan İngilizlerin nazar-ı hırs ve izlerine karşı Amerika hazan tabiiyesi az gelüp halkı birçok tekâlif ile tazyik ve ticâret ve muamelatı katiyen kendülerine hars ve tahsis etmekle Amerikalular şikâyetle başlamıştır. Hele 1760 senesine doğru İngilizlerine kendülerinin îsal ettikleri her dürlü idhalata ağır ağır rusumat vazî etmiş ve o vakite kadar havâyic-i zarûriyyenin akdemi sayılan çayın bir libresine üç penç resm koymuş olmalarıyla heyecan-i umumi artmıştır.

Bu cihetle ahali çayla memlû olan gemilerin tahliyeyi mahmulatına man'î olmuş ve bu sûtunda birçok sefine-i harebeye bulunmağla beraber yerlüler bir gemiye hücumla hamûlesini gark ve telef etmiştir.

[9]

[9a]

İngilizler bu harekât üzerine tedabir-i şedide ittihazına başladığı gibi Amerikalular da bilmukâbele bazı teşebbüsatta bulunmak üzere on iki eyaletten muntahib bir heyetin kararına tabi'î olmuştur.

Bir sene sonra harekât-ı hasımaneye teşebbüs olunmuş ve yedi sene devam eden harb ve cidâlin neticesi olarak 1783 senesi eylülün üçüncü günü katiyen cemâhir-i müttefikânın istiklal ve hürriyetleri ilan ve kabul edilmiştir.

İşte şu suretle müstakil sayılan on iki hükümet-i müttehida; Virginia, Massachusetts, Pennsylvania, Maryland, Kentucky, New Jersey, Şimal Karolina, Cenub Karolina, New York, Rhode Island, New Hampshire, Delaware ve Yorklyn namıyla el-an maruf olan cumhuriyetlerden ibarettir.

Bunların umûmî o zaman 2 milyon 112 bin 400 murabba kilometre arâzî-i şamil ve 3 milyon 929 bin 827 bin nüfus-u camii idi. Umuma aid olmak üzere 75 milyon dolar borçları ve her türlü esbab-ı maişet ve levazım-ı medeniyeti haricden tedârûke mecburiyetleri var idi. Teşekkül eden hükûmat-ı cumhuriyete mesâib harbiyeyi tehevvin ve idare-i umumiyeyi

[9b]

Temine medar olabilecek tedabirin suret icrasından aciz idi. Yani cemâhir-i müttefika hükümeti bir nevzad-ı medeniyet iken halkın ihtiyaç ve zaruretiyle dost himmetini ukud-u mütenevvia ile bağılı idi.

Fransa ihtilal-i kebiri ve onu müteakib Avrupa'yı istila eden muharebat-ı müteakibenin tesirâtı cemâhir-i müttefikaya bir taze hayat vermiş ve 1804 senesinde Napolyon'un Berlin'de ilan ettiği abluka usulü münhasıran ebvab-ı servet ve ticareti açık bırakmıştır.

O sıralarda cemâhir-i müttefika dahilinde birçok k(f)abrikalar²⁶¹ küşad olunmuş ve sanai-i mahalliye ve ma'mulat-ı dahiliye etrafda revaç bulmağa başlamıştır.

1861 senesine kadar terakiyât-ı umumiye bu suretle devam etmiş ve hele “Nevl İngiltere” kıtası o babda cümlesine tefevvuk eylemiş ise de sene-i mezkûreden bed’ ile dört sene imtidat eden muharebat-ı dahiliye cemâhir-i müttefikayı yeniden bir felaket-ı umumiye duçar edüp esaretin ilgasını iltizam eden şimalî hükümeti ibkası taraftarı olan cenubî hükûmatını mağlub etmekle esaret ilga ve üserâ ve ıtlâk olunarak meseleye hitam verilmiştir.

[10]

[10a1]

İ’tak olunan üserâ dört buçuk milyondan ibaret olup bu yolda tarafından bir milyon insan ve iki milyar dolara karib para telef edilmiş ve mal ve mülkçe görülen hasarat fevkalade ile Amerika memaliki adeta bir harâbe- zara dönüşmüştü.

İşte bu tafsilat-ı tarihiyeden malum oluyor ki cemâhir-i müttefika halkı sadmeden sadmeye düçar olarak terakkiyat vakıaları o zamana kadar bir ıttirat ile devam etmiş

[10b1]

Ve yalnız andan sonra oralar bir emin ve huzur içinde kalub yirmi sene zarfında her suretle umumi Avrupa’ya rekabet ve belki ibraz-ı rüchâniyet etmeğe başlamıştır.

Şu terakkiyat ise en evvel nüfus-u mevcudenin tezayütle bed’ en etmiş ve onların suret-i terakkileri anlaşılmak üzere cemâhir-i müttefikada ahiran neşir olunub zîr de münderic olan bir istatistikte gösterilmiştir:

²⁶¹ Süreyya bey, burada “fe” harfli yerine iki nokta koyarak kaf harfı koymuştur bu sebeple harf hatası mevcuttur.

Sene	Nüfus	Sene	Nüfus	Sene	Nüfus
1790	3.929.827	1820	9.638.161	1860	31.443.321
1800	5.305.925	1830	12.866.020	1870	38.558.371
1810	7.239.814	1840	17.099.454	1880	50.438.960
		1850	23.191.876	1885	53.671.480

[10a2]

Cemâhir-i müttetika nüfusunun böylece tezayüt etmesi evvela Avrupa'dan ve her yerden gelen muhacirinin katiyen ihtiyâr-ı ikamet eylemesinden ve saniyen idare-i mahalliye'nin herkese karşı tekeffül ettiği bir huzur ve intizamın tettebbuatından ileri gelmiştir 1790 senesinden 1885 senesine kadar cemâhir-i müttetika memaliki dahilinde gelen ecanibin miktarı on bir milyondan mütecaviz olup bunların yüzde kırk altısı İrlanda ve İngiltere'den yirmi dokuzuncusuysa Almanya'dan üç bir çaryeki Fransa'dan üçü

[10b2]

İskandinav hükümetinden ve binde sekizi İsveçre'den ve mütebakısı memalik-i muhtelif ahalisinden idi.

Fakat bunlardan başka altı milyon 677 bin 360 nüfus haricde tevellüd etmiş ve sene-i mezkûrede 6 milyon 577 bin 151 Siyahi 105 bin 717 İslav 260 bin Hindlû memalik-i müttetikada mevcut bulunmuştur.

New York kasabası 1739 senesinde yalnız 4622 nüfusu câmi idi. 1788

[11]

[11a]

de 23.614 ve 1791 senesinde 33.331, 1845' de 371.123, 1850' de 505.547, 1860' da 813.669, 1870' de 942.292, 1880'de 1.209.561 ve 1885 senesinde 1.343.195 nüfus tâdad edilmiştir.

Ticareti-- 1883 senesine kadar ithalat ihracattan fazla iken ondan sonra beher sene ihracat ithalattan ziyade olduğu görülmüş ve bu suretle cemâhir-i müttefikanın servet-i umumiyesinin derece-i terakkisine bir mikyas tutulmuştur.

1874 senesinde ihracatın fazlası 57 milyon 100 bin ve 188(7)²⁶² senesinde 120 milyon 200 bin ve 1878 senesinde 261 milyon 700 bin ve 1880' de 584 milyon ve 1885 de 871 milyon dolara baliğ olmuştur.

İthalatın tenâkusu ve ihracatın tezâyüdi ise âlât-ı sanaiye ve ihtiyacat-ı mahalliye dahilinde i'mal olunmağa başlanmasından ve ziraat ve harâset ve ihtirâat-ı medeniyeye devam ile Avrupa'ya adeta rekabet edilebilecek bir halde terakki gösterilmesinden ileri gelmiştir. Mâmâfih cemâhir-i müttefika arazisi ale'l- 'umûm münbit ve her dürlü umran ve imara müstaid olunmağla 1850 senesinde 278 milyon hektolitro Kalembeğ 37 milyon

[11b]

Buğday 5 milyon 300 bin yulaf hasıl olmuş ve 1880 senesinde 554 milyon Kalembeğ ve 174 milyon buğday ve 9 milyon 500 bin yulaf istihsal olunmuştur. Bugün ise hububat-ı mütenevvianın yekunu 950 milyon hektolitroyu tecavüz ider ki beher nüfusa- 17,5 hektolitre isabet itmekte ve Hâlbuki Almanya'da alınan zahâirden beher nüfusa 6 (tam)²⁶³ ½ Fransa'da, 6 İngiltere'de, 4 hektolitro düşmektedir.

Almanya, Fransa, İngiltere kıtaları def'i zaruret içine hariciden zahair celbine muhtac olub Britanya transit edilen zehairden başka, bir milyar iki yüz bin ve Almanya

²⁶² Eserde verilen tarih sıralamasına göre mantık olarak 8 sayısı yerine 7 sayısı gelmesi gerekir yani 1876 olması gereken tarih 1886 olarak yazılmıştır. Yazar burada büyük ihtimale yanlış sayıyı yazmıştır.

²⁶³ Mecmuada verilen sayıların tam anlamına geldiği için parantez içerisinde yer verilmiştir. Orijinal metinde bu şekilde değildir anlaşılması açısından gösterilmiştir.

kıtasına üç yüz elli milyon Fransa'ya altmış veya yüz milyon şilin kıymetinde²⁶⁴ zehair idhal olunmaktadır.

Avrupa'da ki kıtaattan yalnız Rusya memaliki bir milyar Avusturya ve Macaristan 220 milyon Romanya 60 milyon şilin değerinde zehair ihrac etmektedir. Fakat cemâhir-i müttefika bu babda da her tarafa isbat-ı rüçhanla ziraat makinelerinin nefaset ve intizamı ahaliyesinin gösterdiği gayret ve ikdamıyla oralardan ihraç olunan zehair umum Avrupa'ya zehairine müreccah tutulmaktadır.

Memalik-i mezkûre hububattan ma'da

[12]

[12a1]

Beher sene harice sekiz yüz milyon şilin kıymetinde bambuk göndermekte ve ma'mulat-ı mahalliye kâfi ayrıca bambuk alıkoymaktadır 1860 senesinde yani esaretin devamı hengamında 4 milyon 884 bin 770 balya bambuk alınmışken esaretin ilgasından sonra miktar mezkûr tedenni değil terakki bulmuş ve 1885 senesinde 5 milyon 675 bin

[12b1]

Balya hasıl olmuştur.

Yine tütün hasılatatıncada cemâhir-i müttefika bir büyük eser terakki göstermiş ve 1860 senesinde 75 milyon litre alındığı halde 1870 senesinde 262 ve 1880'de 3700 milyon litre alınmış ve bugün miktar-ı mezkûre 410 milyona balığ olmuştur.

Hayvanat	Sene	Sene	Sene	Sene
	1850	1870	1880	1885
Bargir	4.336.727	8.960.219	11.000.000	12.300.000

²⁶⁴ Kıymetinde kelimesinde “gaf” harfi yerine “fe” harfi kullanılmasından kaynaklı harf hatası mevcuttur.

Öküz ve İnek	18.428.244	28.074.582	33.500.000	37.300.000
Koyun	21.723.220	28.477.951	38.300.000	41.400.000
Canavar	30.353.213	25.134.569	34.800.000	36.300.000

[12a2]

Bu hesapça hayvanat-ı mevcudunda beher bin nüfusa 1671 res büyük hayvan isabet etmektedir.

Almanya'da ise yine beher bin nüfusa 907 Fransa'da 811, İngiltere'de 990 büyük hayvan nisbet-i umumiyece münkasım olmaktadır. Fakat cemâhir-i müttetika hayvanatı Avrupa hayvanatından cinsiyetçe ve her cihetçe daha ala olduğu ve İngiltere'ye beher Sene 350 Almanya'ya 100, Fransa'ya 150 milyon şilin kıymetinde lühûm-ı mütenavvia gönderildiği hesab olmaktadır bundan başka dört yüz

[12b2]

Milyon mark değerinde et memalik-i mezkûreden harice gönderilmektedir.

1860 senesinde yalnız 23 milyon libre yağ, süt ve şeker çıkarılırken el-yevm 200 milyon litre ihrac edilmektedir ki hayvanattan beher sene bir milyar yüz milyon şilin ihracat vuku bulmaktadır.

Hayvanattan alınan yapağı mamulat-ı dahiliyeye sarf edilmektedir.

Maâdin-î senevi altun olarak otuz beş milyon ve gümüş kırk milyon dolar kıymetinde ihracat vardır. Kömür

[13]

[13a]

Madeni ziyadesiyle şayan-ı ehemmiyet olduğu gibi sair madenlerden çıkarılan cevher miktarı çokdur.

Sanayi- 1871 senesine kadar cemâhir-i müttefika memaliki her dürlü vesâil-i medeniye ve ma'mulat-i lazime-i haricden celbe mecbur iken andan sonra umumen sanai fevkalade de terakki edüb 1870 senesinde yalnız yetmiş üç milyon centenarius (Çentere) sıkletinde temüre müteallik eşya imal olunduğu halde 1885 senesinde 160 milyon 302 bin 800 centenare yani sekiz milyon on beş bin ve küsur tonilato temür işlenmiştir.

Sene-i mezkûrede Almanya'da mamulat-ı hadidiye 43 Fransa'da 30 İngiltere'de 130 milyon centenarya baliğ olmuştur.

Mensucat-ı kutniyede İngiltere Amerika'ya tefevvuk ediyorsa da günden güne fabrikalar tezayyüd etmektedir 1871 senesinde mensucata mahsus olarak 5 milyon tarak mevcut iken 1885 senesinde 13 milyon taraktan mütecaviz bulunmuş ve Almanya fabrikalarında ise 5 milyon, Fransa'da dört milyon 700 bin, İngiltere de 40 milyon tarak işlenmiş olduğu hesab edilmektedir.

Vesail-i mürurî- 1860 senesinde cemâhir-i müttefika dahilinde 46.315 ve 1870

[13b]

Senesinde 78.615 kilometro tulunda temür yolları var iken el-yevm 180 bin kilometreye baliğ olmuş ve bunlar için 6 milyar 220 milyon üç yüz kırk bin dolar sarf olunmuştur.

Hâlbuki Avrupa kıtasında meskûn olan nüfus ve milel cemâhir-i müttefika halkından beş derece ziyade iken umumi 195 bin kilometro tulunda şimendiferlere malik bulunmuştur. Fakat cemâhir-i müttefika halkının teati-i mevâridet dahiliyesini

şimendiferler kadar teshil eden ve anların derecesinde şayan-ı ehemmiyet olan enhar-i elli bin ve cedâvili 5500 kilometro tulunda olub bunlar üzerinde 1625 vapur işlemektedir.

Enhar-ı mezkûrenin en cesimi olan Mississippi Nehri ile ona munsab derelerin tulu otuz yedi bin kilometroya balığ olmakta ve içinde 1260 vapur âmed şüd etmektedir.

Cemâhir-i müttetika halkının bahren malik oldukları sefain ise 1 milyon 168 bin tonilato hacminde olmak üzere 4435 vapur ve 4 milyon tonilatoluk 28.050 kıtaa yelken sefinesine balığ olmaktadır.

Vesait-i muhaberesi- cemâhir-i müttetika memaliki dahilinde 9 bin 329 telgraf merkezi ve 296 bin 94 kilometro tulunda

[14]

[14a1]

Telgraf hattı vardır. Senevi on sekiz milyondan yigirmi milyona kadar telgraf teatti olmakta ve dokuz milyondan on milyon dolar varidat alınmaktadır.

Postahaneleri intizam ve kesretçe umum dünyadaki düvelin postahanelerine tefevvuk etmekte ve senevi sekiz yüz milyon cerâid ve mekâtib isâl ve iki yüz elli milyon posta pulu sarf ve isti'mal edilmektedir.

Mekâtibi- cemâhir-i müttetika memaliki dahilinde el-yevm yüz sekiz bin bab mektep ve onlarda beş milyon!! talebe mevcuttur. Bundan başka 168 dârülfünuni ve müteaddit müzehane ve kütüphanesi vardır.

İşte cemâhir-i müttetika memalikinin şu terakkiyat-ı seriyyasıyla adeta ticaret ve sanayice umum Avrupa' arz-ı rekabet ettiği gibi esbab-ı şevket

[14b1)

ve kudretiyle umum-u Âleme karşı nüfuzunu tesir ve maksadını te'min edebilmektedir. Bu da evvela hükümet-i cumhuriyenin göstermekte olduğu ikdâmât-ı daima ile huzur-u umumi her vakit istikbal olunduğu halde düvel-i garbiyeye nisbetle halkdan alınan tekalifat cüz'i ve sâniyen kavânîn dahiliyeleri hukuk mütesâvîyi şamil olduğundan ve salisen arazisi vasi münbit ve maâdini ziyadesiyle zengin olub birçok akvam-ı muhtelif sermayeleriyle beraber oralara giderek menâbi serveti küşat ve sanayi-i medeniyenin teksirine ihtimam ettiğinden ilerü gelmektedir. Binâenaleyh yirmi otuz sene zarfında memalik mezkûrenin kat ettiği tarik terakkiyede devam ederse artık her tarafı bir numune-i medeniyet bir merkez-i servet ve mamuriyet olacağından şübhe yoktur.

---Dük de Wellington---**[14a2]**

Napolyon, Soult²⁶⁵ Chateaubriand, Canning²⁶⁶Walter Scott, gibi birçok eâzım-ı rical kehware-zib-i Âlem-i misal olduğu 1769 senesinde ve mayısın birinci gününde İrlanda'da vakıa “Kan Castell (?)” kasabasında dünyaya gelmiştir.

[14b2]

Pederi Garret Wellesley 1746 senesine kadar mûteberân-ı avamdan ma'dud iken gösterdiği hidmat-ı mühimme sayesinde Baron “Dü Mornington” ünvanıyla dahil-i defter asalet ve oğlu “Arthur Wellesley” da 1810 senesinden sonra “Dük de

²⁶⁵ Jean-de-Dieu Soult. Fransa Mareşeli ünvanını almış altı subay arasındadır ve 1840 ile 1847 senelerinde Fransa başbakanı olarak görev yapmıştır.

²⁶⁶ George Canning: İngiliz devlet adamıdır ve 1827 senesinde Birleşik Krallık'ta başbakanlık yapmıştır.

[15]

[15a]

Wellington” namıyla haiz-i şöhret olmuştur.

Mukaddime ulumu İngiltere de “Eton” mektebinde tahsil ve fûnun-u askeriye yi Fransa da vakıa “Angers” mektebinde tekmil etmiş ve en evvel insignia sıfatıyla askere dahil edilmiştir.

1792 senesine kadar birçok merâtibi kat’ ile kaymakamlığa kadar irtika ederek Dük Wellington refakatıyla Felemenk’e gönderilmiş ve 1797 senesinde müstemlekât valisi olan biraderi Margidö Wellesley Muaveneti ve Hindistan baş kumandanı Sir Hersink delaletiyle Hindistan’a gidüb maharan Ordusu baş kumandanlığını ihraz etmiştir.

Mervîdir ki müşârünileyh ilk defa olarak meydan-ı harbe girdiği gün dehşetten pek ziyade ürkmüş ve ikinci Frederik mulviç muharebesinde firar ettiği gibi evde ricat ve hezimete yüz tutmuştu. Fakat sonraları “Seringapatam” Şhrinin istilasında ve “Argaum” mevkiinde kazandığı galebelerle mevki ve şöhretini îlâ ve Hindistan ihtilaline bâdî olan “Peyusahible(?)” “Sindhia(?)” nam kumandanları mahv ederek kumpanyanın hukukunu İngiltere’nin nüfuzunu tahkim ve ibka idebilmiştir. Buna binaen Kalkûta²⁶⁷ ahali

[15b]

Kendüsine birçok hediyeler takdim ve namına mahsus bir sütun-u galibiyet rekz ve takdim etmiş ve devleti tarafından generallik rütmesiyle hamam nişanı almıştır.

²⁶⁷ Hindistan’ın Batı Bengal eyaletinin başkenti olan şehirdir.

1806 senesinde İngiltere'ye avdet ve Misis Pakenhamla²⁶⁸ izdivac ve teehhüle muvaffakat etmiştir.

Garaib-i ahval hususunu yazan muharririn şâyân-ı hayret olmak üzere irad ederler ki müşarühileyh Hindistan'a gitmezden evvel Kont Baron Longford'un hemşiresi İrlandalı Pakenham'ı sevmiş ve aşık ve muhabbetinin neticesi olarak onu nişanlanmışdı kendisi Hindistan'da bulunduğu müddetçe kız bir çiçek hastalığına duçar ve yüzünde kalan alaim-i ziştî ile bir fırtına-i rüzgârı olmuşdu. Wellington kızı böyle bir halde görmekle beraber vaadini infaz etmiş ve eski hürmet-i kalbilesini muhafaza ederek onunla daima hoş geçindiği görülmüştür.

Müşarünileyh Tory fırkasına mensub ve efkâr-ı müfrite eshabına şiddetle müteriz idi. Ve bunları mevki-i iktidarda bulunduğu için kendüsü bir memuriyet kabul etmemiş ve yalnız maiyetine verilen livânın taaliymiyle bir müddet meşgul kalmıştır.

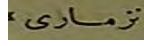
Müteakıben “Wight” adasının “Newport”

[16]

[16a]

Şehri ahali tarafından meb'us ve 1807 senesinde Foks ve Garanolik tarafı düşüb troy fırkası res-i umura geçmekle Dük dö Richmond İrlanda hidivi ve kendisi onun müsteşarı olmuştur. Fakat o zaman Napolyon'un hidamati cihangiranensiyle Avrupa kıtası ateşler içinde kalmış ve İngilizler' de bu ateşin ıştiali veya itfâ ve zevalî maksadıyla her tarafa salmış olduğundan dö Wellington'da Danimarka'nın felaket-i malumasını mucib olan donanma ile asâkir-i berriye kumandanluğuna tayin olunmuştu.

²⁶⁸2. Baron Longford'un kızı Kitty Pakenham ola Lord ile evlenmiş olan Pakenham ile ilgili detaylı bilgi için bkz. https://www.findagrave.com/memorial/201994704/catherine-sarah_dorothea-wellesley Erişim tarihi: 28.10.2023.

“Kioge”²⁶⁹ muharebe-i beriyyesiyle Danimarkalı General taleb-i emana mecbur ettikten sonra feriklik rütbesini ihraz ve Portekiz kıtasının imdadına şıtap etmiştir.

Galisinler Fransızlı Mareşal “Trunu” ya karşı durdukları gibi muavenetlerine gelen İngilizleri de pek fena bir suretle kabul eyledikleri halde müşarünileyh “Roliça” “Vimeiro” muhaberatıyla Fransızları Lizbona²⁷⁰ sürmüş ve “Sintra” mukavelesi namıyla maruf olan Lizbon muahedesi akd edilerek Fransızlar külliyyen Portekiz’den çıkmıştır.

Oradan İspanya kıtasına geçüp Hey’et-i milliye baş kumandanı olan General “Cuesta”

[16b]

İle birleştikten sonra ileri harekete başlamış ve 1810 senesi temmuzunun yirmi ikinci günü “ Talavera”²⁷¹ da kral Joseph²⁷² Mareşal Victor’la şiddetli bir muharebe etmiştir Fransızlar Madrid üzerine ricata mecbur oldular ise de Dalligton da muzafferiyet-i vâkıadan istifade yani ileri hareket etmeğe muktedir olamamıştır. Çünkü Mareşal Soult’un bir büyük kuvvetle “Ekstremadura”²⁷³dan üzerine gelmekte ve Masséna²⁷⁴ Portugal’a girmekte olduğunu haber almıştır. Bu cihetle Lizbonu muhafaza idebilmek ve ateşler içinde kalmamak üzere kendüsi Portugala gitmek için “Taj”²⁷⁵ nehrini geçmiş ve

²⁶⁹Køge (Kioge) Muharebesi olarak bilinen ve 29 Ağustos 1807 tarihinde Kopenhag’ı kuşatan İngiliz birlikleri ile Danimarkalılar arasında bir savaşın ismidir.

²⁷⁰ Portekiz’in başkenti ve en büyük şehridir.

²⁷¹ Talavera de la Reina , İspanya'nın Toledo iline mensub bir belediye ve şehirdir.

²⁷² Tam adı ile I. Joseph Bonaparte.

²⁷³ İspanya’da bir bölgenin adıdır.

²⁷⁴ André Masséna, Rivoli Dükü, Essling Prensi, Fransız Devrimi ve Napolyon Savaşları'nın önde gelen Fransız generallerinden birisidir hakkında detaylı bilgi için bkz.: <https://www.frenchempire.net/biographies/massena/> Erişim tarihi: 28.10.2023.

²⁷⁵ Tejo Nehri veya Tajo Nehri olarak bilinen, İspanya’da başlayan ve Portekiz’de Atlas Okyanusu’na dökülen İber Yarımadası’nın en uzun nehri niteliğindedir. Eserde taj diye açık bir şekilde yazılmıştır ancak verileri incelememiz Tejo şeklinde yazılması yönündedir.

İspanyalıları fartı müteaddideye taksim ederek Fransızları o suretle işgale karar vermiştir. Fakat İspanyol’ular rey nasihatine muhalefetle altmış bin kişilik bir orduyu cem ve Madrid’i istihlasa azm ederek münhezim olmuş ve Fransızlara yol açmış olduklarından Fransız ordusu kuva-yı mecmuasıyla İngilizlerin bulundukları “Cuimber” beldesine hücum ve hattı-i ciatını kesmeğe ihtimam etmişlerdir.

Wellington bu hareket-i müdhişeye karşı “Torres Vedras” namı mevkide teşkil ve “Taj” nehrinden denize kadar temdid ettiği bir hatt-ı müdafaa ile Lizbon’u kurtarmış

[17]

[17a]

Ve Masséna’yı bir beht ve hayret içinde bırakmıştı.

Torres Vedras hattı Dallington tarafından ihtirâ ve ihdas olunmağla fen-i harb erbabınca numuneden madud ve o nam ile bir müdafa-i askeriye olmak üzere maruf ve meşhurdur.

Masséna o hatta karşı ne ileri ne de geri hareket edebilip “Setatazan” mevkine çekilerek Napolyon’dan emr aramıştır. Napolyon Masséna’nın bu aczini haber aldığı zaman pek ziyade hiddet ve teessüf etmiş ve adeta Masséna maharet-ı askeriye ve şöhret şâiyasını Dallington’a karşı pâyimal ettiğini söylemiştir. Dallington ise cidden Portekizlilere meram anlatmak ve parlamento hilâf gîrânının yaygaralarına mukâbil ne demekten aciz ve mütehayyir idi.

Kral George’un illet-i cünuni artmış ve sulh taraftarı olan Prens Dö Galle²⁷⁶ hükümraniye geçmiş idi. Parlamento İspanya ve Portagul’u terk ile İngiltere’ye avdet etmek üzere lorda emir vermiştir. Müşarünileyh bu kadar muzafferiyetin netâyicini istihsal etmek ve kendisinden ümidvar olan Portekiz ve İspanya akvamının istiklallerini

²⁷⁶Galler Prensi. 29 Ocak 1820’den ölümüne kadar Birleşik Krallık ve Hannover kralı. Babası III. George’un zihinsel hastalığından sonra 1811 yılında tahta çıkana kadar kral naibi görevinde bulunmuştur.

temin eylemek isterdi. Fakat askerini idare edebilecek zâhire bulamıyor ve kendisine İngiltere'den

[17b]

Artık para gönderilmiyordu!

Hali müşkül ve şecaat-ı fitriyesinden ve ispatiyede biraderi Henry ve Wellesley'den başka istîmdat edecek yeri yoğdu. Mâamâfih Fransız kumandanları arasında ve o sırada giren mübâyenet ve İspanyalılar gördükleri tecrübe üzerine ihraz-ı metanetle Dallington bir büyük ümide düşerek mevkiini muhafaza değil Masséna'yı ricata mecbur ve arkasını takibe cesaret etmiştir.

Tekrar İspanya'ya girdiği zaman İngiltere ve İspanya ile Portekiz fırka-ı muhtelifesi başkumandanı sıfatıyla istikbal olunmuş ve herkese bir büyük gayret ve cüretle muharebeye devam etmiş olduğu gibi İngiltere'den günden güne efkâr-ı harb-cûyane artmağa başlamıştır.

Dallington ilk harekât-ı askeriyesiyle “Fuentes de Onoro”²⁷⁷ da bulunan Masséna ordusunu ve müteakiben “Ekstremadura” da Mareşal Soult ve Salamanca²⁷⁸ Beldesinde Mareşal “Marmont'u”²⁷⁹ bozmuş ve her biri bir tarafa kapanmıştır. Kral Joseph'de Madrid'de muhasırda kalarak mevkiini terk etmekten başka çare-i necati kalmamıştı.

1812 senesi Ağustosunun on beşinde Kral Madrid'den Valansia vilayetine çekilmiş ve yirmi yedisinde Dallington

²⁷⁷ Fuentes de Oñoro , İspanya ve Portekiz mevkilerinde mevcut Salamanca'da bulunan bir kasabadır.

²⁷⁸ Salamanca, İspanya'nın Kastilya bölgesinde Leon özerk topluluğu içinde bir şehir. Aynı adı taşıyan ilin başkentidir.

²⁷⁹ Auguste Frédéric Louis Viesse de Marmont İmparatorluğun maraşelleridir ve Napolyon'a ihanet eden arkadaşlarından birisidir Auguste hakkında detaylı bilgi için bkz.: <https://www.frenchempire.net/biographies/marmont/> Erişim tarihi: 02.11.2023 .

2²⁸⁰

[18]

[18a1]

Muzafferan Madrid’e girmiştir. Müteakiben Mareşal Gordon’un tertibi üzerine Fransızlar kuvve-i mecmualarıyla Madrid’e hücum edeceklerini Dallington haber aldığı gibi Madrid’i terk ederek geri çekilmiştir.

Fakat Dallington İngiliz ve İspanya ve Portekizlilerden mürekkebin olan doksan iki bin kişilik ordusuyla 1813 senesi

[18b1]

Evâilinde Fransızlar üzerine tekrar tecavüze ibtidar etmiş nihayet “Victoria” beldesi havalisinde olan şiddetli ve kanlı bir muharebede Fransız ordularını külliye mağlub ve münhezim ederek iki yüz kıta top ve on üç bin esir verdikten sonra Kral Joseph Pirone²⁸¹ dağlarını aşub Fransa’ya kaçmıştır.

(Mabadı var)

↔

---Tarihten – Garaib---

[18a2]

“Nüfuz-ı Nisvanî”

²⁸⁰ Orijinal Mecmuada da bu şekilde sayfanın alt kısmında 2 sayısı yer almaktadır. Süreyya Bey’in büyük ihtimalle not alma düşüncesi ile yazdığını veya başka bir şey için yazdığını düşünmekteyiz. Tam olarak bir manasını çıkaramadık.

²⁸¹ Güneybatı Avrupa’da Fransa ile İspanya sınırını da oluşturan dağ silsilesinin ismidir.

İmparator Konstantinin validesi “Elena” Romaluları, Kral birinci “Clovis”ın zevcesi “Clotilde” Frankları, Kraliçe “Berten (?)” İngilizleri, Kraliçe “Volga” Rusları, “Theodelinda” Longobardlar’ı yani Almanları Hristiyan etmiş ve bu beş hatunun tesir nüfuzuyla Avrupa bir Âlem-i nasrâniyet kesilmiştir.

“Adalet-i Nasraniye”

Toulouse kontu Raymond’un taht-ı himayesinde olarak on birinci ve on ikinci

[18b2]

asra doğru zuhur eden ve Albigen denilen bir mezheb-i cedid erbabından bir takımı “Béziers” şehrini zabt etmeleriyle papanın askeri kumandanı şehri istirdad etmek üzere hücum edeceği sırada şehir içinde bulunan albigen Sadık Hristiyanları ne vecihle tefrik edebileceğini papanın vekilinden sordukta “ ahalinin kaffesini kes! Elbette cenab hak mülhidle sadıkı tefrik edecektir” cevabını vermiş ve anın üzerine altmış bin nüfus-ı rehev-i semt âdem olmuştur!

Fransa’nın en meşhur derebeylerinden

[19]

[19a1]

Gendarmenmarkt(?)²⁸² hemşiresini kendisine nikah ederek papazlara zorla resm takdisi icra

[19b1]

²⁸² Gendarmenmarkt, Berlin’de bulunan Konzerthaus, Fransız Katedrali ve Alman Katedrali’nin bulunduğu bir meydanın ismidir. Mecmuada okunuşu ile yazılmış olduğundan Jandarmanyak şeklinde okunmaktadır.

Ettirmiş ve birçok zaman Angel’e muamele-i şenâat ve zevciyette bulunmuşdur.

---Letaif Tarihi---

[19a2]

Kübarâ-yı Arabdan Ammar bin Hamza bir gün Halife Mansur’un huzurunda iken bir şahıs gelüp kendisinin Medâr-ı maîşeti olan bir çiftliğini Ammara fuzilen zabt ettiğini ve ihkak-ı hak olunmasını istida etmesiyle halife Ammara teveccühle kalk hasımınla beraber murâfaa ol buyurduğu gibi Ammara kıyama hacet yok! çiftlik kendisinin ise varsın tasarruf etsün benim malım ise ona hibe eyledim gitsün alsun cevabını vermiş ve bu suretle ulûv-i nefsinin ve şerefi mukarenetten tebaada kaile olmadığını anlatmıştır.

Yahya-yı Bermekî zamanında bir adamın pek ağır bir işi olup her çend verdiği istidallara kimse nazar etmez işini bitirmezken müşârün-ileyhe takdim eylediği bir arzuhalin balâsında---Şef-i ileyk Allah lâ-şey’ en gayrehû

[19b2]

ve leyse ilâ reddiş-şefi sebile”²⁸³ beytini yazmağla matlubunu derhal terviç ve ikmal etmiş ve fazla olarak kendisine bir çokta ihsanlar vermiştir.

Kesret-i deha ve fart-ı zekâ ile meşhur olan kuzat-ı arabdan İyâs bin Muâviye hakkında Basra hâkimi halefeye siâyet eder ve derdesti veya taht-ı kefalet alması emrini istihsal edüb İyâs’a tebliğ eyler! İyâs hâkime hutebasından ala halimi bilen yoktur! Sen benim kefilim ol ricasını irad etmiş ve hâkimden “Sen Şamdansın ben ise Iraktanım”

²⁸³ “Allahu teala sana şefaati eylesin. Ondaki başka hiçbir şey yoktur. Onun şefaati reddedecek bir yol yoktur. Mümkün değildir”

cevabını almış olmasıyla müşârün-ileyh “halimi bilmediğin halde aleyhimde arz-ı şikâyeteye sui şehadete nasıl cüret edebilirsin” itab melez manasıyla hâkimi mahcub bırakmış ve işi halifeye ismâ ile kendisini zulümden kurtarmıştır.

↔

[20]

----İngiltere Parlamentosunun²⁸⁴ Esrarı---

[20a1]

İngilizler derki insan içün kilise vaizi vaaz eder ve parlamento da uzun uzadıya layihalar okunurken nevme dalmak kadar lezzetli bir şey olamaz!

Hakikat İngiltere parlamentosu azasından birçoğu bu lezzete!! alışarak her gün parlamentoda uykuya varmadıkça rahat edemez! Azadan biri bir gün parlamentoda bir layiha okuyarak bunların meclisinden tard olunması lüzumunu dermeyan ettiği sırada parlamentoda kesirat-ı nevme mübtela olan Henry Martın uyhudan başını kaldırarak reise hitaben demiş ki: mecliste nâim olanların tardı teklif olunuyor ise de en doğru bir rey varsa o da huzur ve rahatı ihlal edenlerin de birlikte defi lazımdır. Yani mutekebbir ve miskin

[20b1]

Olanları! Kovmak şarttır.

Bir gün miralay “Barry” İngiltere donanmasının ahvali sabıka ve hazırası üzerine bir layiha kırâat etmek üzere ayağa kalktığı sırada Lord “North” miralayı donanmanın suret-i icadını namgalub arma dayı bilmem neyi bahse katarak kaffeten vakayı-yi bahriye-

²⁸⁴Orijinal metinde Parlamento yazılırken R harfi eksik yazılmıştır. Bu sebeple harf eksikliği mevcuttur.

yi hikâye edeceğinden söz hali hazırda intika etmedikçe kendüsünü uyhudan uyandırmamasını” yanında bulunan bir dostuna rica etmiş ve aradan bir iki saat geçmiş olduktan sonra dostu Lordu ikaz eylemişti! O da derhal neredeyiz? Sualini irad edipte daha “Hugo(?)” muharebesindeyiz cevabını aldığı gibi –eyvah bir asır evvel beni uyandırmış olduğunuza teesüf ederim sözleriyle dostuna mukabele ve muataba etmiştir!!

---Mutâyebat--

[20a2]

“Prens ve Prens Dö Galle’in sevdiği” müşârün-ileyhima seyahate çıktıkları bir zamanda “Bellevue” kalesine uğramışlardı.

[20b2]

Orada bulunan Dük “Dortlant” kendülerine bir albüm takdim ve i’ta ve dünyada en ziyade sevdikleri ne ise yazmalarını rica

[21]

[21a1]

Etmesiyle Prens Dö Galle şu kelimeyi yazmıştır.

Kraliçelerden Mary Stewart’i. Krallardan Belçika’nın birinci Leopold’u kahramanından Amiral Nelson. Ahlaktan iffeti. Elvandan çingenenin renk ruyunu! Şairlerinden Beyruni, ressamlarından Rafeal, müelliflerinden Machiavelli. Oyunlardan Perigordun riyakârlarını. Çiçeklerden gülü. Esâmîden Leonirayı . Meşagilden terakkiyata çalışmağı. Eğlencelerden avı. Sözlerden bendeniz kelimesi. Kıtaat arzdan Sandvick adalarını. Mealiden aramaksızın hâsıl olan şan ve şöhreti] En ziyade severim.

[21b1]

Prenses de keزالik řu sözleri kayıt ve tahrir etmiştir.

Kralielerden Kraliçe Dagmar'ı krallardan Aslan Yürekli Richard'ı. Kahramanlardan Malbrg'ı şairlerden Milton'ı. Ressamlardan şarlh Digeni. Oyunlardan Yorkshire pudingini çiçeklerden kamelyayı. Esmiden Edward'ı. Meşagilden piyano almayı. Eēlencelerden hayvan binmeēi. Sözlerden ona ki fena düşene, cümlesini, Kıttaat arzdan İngiltere'yi. Mealiden kimsenin içine karışmamayı severim.

↔

---Brezilya'da ünvanlar---

[21a2]

Asilzadegana verilen elkab ve nvan Elsine-i Hindiye kadar muhtelif ve bi payan olub en oēu bir ml hezeyan amizi bir hcnet garbet engizi şamildir. Mesela marki Karatař hevnı. Kont d siyah

[21b2]

Keyin. Vikont دو خروس kuyruēu. Vikont düşkünlerin çok gezdiēi mahal! Baron dev siyah maymunlar. Vinkont dev ateş getir. Maraki dev daē bakıcısı gibi ünvanlar en ziyade edibne sayılanlardandır.

↔

[22]

---Çin sancakları---

[22a1]

Siyah sanck eng- cidle kırmızı ihrk ve işale sarı nehb- garet

[22b1]

Beyaz muhafaza-ı me’kûlât ve levâzımata işaret olmak üzere istimal olunmaktadır.

↔

---Hikemîyat---

[22a2]

İnsana değil en aciz bir hayvana bile zulüm edenin gerdanı zincir ızdıraba tutulmaktan rehâ olunamaz.

“Hadis-i Şerifinden muktebis”

Efdâl-ı cihad hâkim-i zalime karşı kelam hakkı irad etmekten ibarettir.

“Kezâ”

Mazlumun sui duasından sakın ki cenab-ı hakla onun arasında hâil ve mâni yoktur.

“Kezâ”

Yalan söylemek, vaadinde durmamak, emanete ihanet etmek, zayıfa şiddet ile refet göstermek gibi mesâvîyi haiz olanın sui halde ıstibah olunamaz.

“Kezâ”

Muhtac-ı iâne olan validesine muavenet etmek cenabı hakka ibadet etmekten evladır.

“Kezâ”

[22b2]

İhtilaf-ı diyanet mazhar-ı adalet olmakda mâni değildir.

“Cenab-ı Ömer”

İndimde bir sanat ve mağfiretle me’luf olan adam ne kadar mühtahsan ise hiçbir işi olmayan bir heriften o derece müstekrehdir.

“Kezâ”

Evlerinizde kapanupta Ya- Rezzak çağırmaktansa sa’y ve amalinizle tedarik-i erzaka çalışmaklığınız lazımdır.

“Kezâ”

İnsan mevti andıkça nevaib-i dünyeviyyi tehvin ve lisani hıfz eyledikçe kendüsünü hatırdan temin etmiş olur.

“Ömer bin Abdülaziz”

Tevazu demek her kimden olur ise olsun hakkı kabul eylemektir.

“İbn Atâ”

[23]

[23a]

Nefsinde kıymet takdir eden bir adamda kıymet aranılmaz!

“Süleyman Dârânî”

Hasmın zaman nekbetinde sükût evsaf ricalde ve mâamâfih mevzuunda istimal lisan ve hak ityan etmek eşref-i hisaldendir.

“Ebû Ali ed-Dekkâk”

Bir haksızlık görüpte sükût eden mezmumdur. Çünkü sükûtu faalinin tezyid-i cüretini mucibdir.

“Kezâ”

İkide bir de idbar-ı maziyyeden ikbal

[23b]

Müstekbaleden bahis edenler için meserret daima muhakkaktır.

“Ebu Bekir el-Fârîsî”

İnadında musır mücadeleye münhemik ve kibir ve gurur mail gördüğünün adamların helak ve idbarına hüküm ediniz.

“Bilal bin Said”

Sükûnunda müstefid olmayan bir adam tekellüm ettiği zaman duçar-ı hata olması mukarrerdir.

“Muhtar ed-Denburi”

↔

[23]

---Malumat-ı fenniye---

“Ebhar-ı âlemin ittisâyı”

Bahr-i Atlantik	1.447.820	Mil veyahut	79.721.274	Kilometro	
Hint Denizi	1.331.675	>> >>	733.325.872	>> >>	
Bahr-i muhit ekber	2.926.310	>> >>	161.125.673	>> >>	
Bahr-i münce mid-i şimali	277.726	>> >>	15.292.411	>> >>	
Felemenk-i Cedid Denizi	149.705	>> >>	8.245.954	>> >>	
Baffin denizi	83.290	>> >>	4.576.174	>> >>	Bu hesapta Amerika Kıtasının etrafında Ki körfezler ile Sair ibrar dahildir
Bahr-i Sefid	52.404	>> >>	2.775.522	>> >>	
Bahr-i Baltık	7545	>> >>	415.480	>> >>	
Bahr-i Ahmer	8155	>> >>	449.010	>> >>	
Acem Denizi	4301	>> >>	236.835	>> >>	

[24]

Bahr-i Şimal	9945	>> >>	547.623	>> >>	
Barents Denizi	3700	>> >>	203.690	>> >>	
Levant Denizi	4983	>> >>	274.370	>> >>	
Bahr-i Çin Şarki	22.310	>> >>	1.228.440	>> >>	

Japonya Denizi	18.957	>> >>	1.043.864	>> >>	
Ohotsk Denizi ²⁸⁵	27.370	>> >>	1.507.609	>> >>	
Bering Denizi	42.190	>> >>	2.323.127	>> >>	
Kaliforniya Denizi	3037	>> >>	167.224	>> >>	
Bahr-i muncemid cenubu	<u>371.897</u>	>> >>	<u>20.477.800</u>	>> >>	
	6.793.281		274.057.912		Yekûn

↔

---Kıtaat-ı Âlemin İttisâ ve Nüfusu---

	Mil	Nüfus	Beher murabba-i mile isabet nüfus eden	
Asya Kıtası	809.478	834.757.000	1031	
Avrupa	5/10 176.349	315.929.000	1791	
Afrika	543.187	205.679.000	378	
Amerika	697.188	95.495.500	137	
Avusturalya ve Cezaire	162.609	4.031.000	24	
Cenub ve şimal kıtalarına Yekûn olan memalik	<u>82.091</u> 5/10 2.470.903	<u>82.000</u> 1.455.923.500	<u>1</u> 589	Umum Kıtaata nisbetle

²⁸⁵ Ohotsk Denizi olarak bilinen deniz, Rusya içerisinde bulunan bir iç denizdir.

[25]

---Hararet-i Şemsi---

[25a1]

Profesör Arifson Namzetin ihtirâ ettiği bir aded “pirometre” vasıtasıyla icra ettiği tecârib ve tetkikaka istinaden

[25b1]

Güneşin harareti 1.700.404 santigrad kadar olduğunu keşif ve îlâm etmiştir.

↔

---Bazı Şevâhikin İrtifâ ---

[25a2]

Avrupa’da bulunan memalik-i mahrusede ve Yunanistan kıtasında mevcut olan şevâhik-i cibalinden bin iki yüz seksen yedisinin derece-i irtifâları sayılmış ve bunların en yüksekî olmak üzere Balkanlar da

[25b2]

Vaki Yumrukçal²⁸⁶ zirvesi 2375 ve Şan (Şar) zirvesi 2200 Ambarica tepesi 2172 Rodop²⁸⁷ Balkanlarda Boya Dağı 2230 Karlık Malavşodka zirveleri 2191 metre sath-ı deryâdan mürtefî olduğu anlaşılmıştır.

↔

²⁸⁶ Balkanlar da Yumrukcal dağı (yüksekliği 2371 m.) gibi bazı yüksek zirveleri bulunmaktadır. Bu dağın diğer ismine Botev zirvesi de denilmektedir.

²⁸⁷ Balkanlar’da bulunan dördüncü dağ silsilesinin adı Rodoplardır.

---Elsine-i Âlem---

[25a3]

Sekîne cihan arasında tekellüm olunan elsine-i muhtelif iki bin beş yüz yirmi üç nev' olub bunlardan beş yüz seksen yedisi Avrupa'dan üç yüz doksan altısı Asya'dan üç yüz yetmiş altısı Afrika'dan

[25b3]

Ve bin iki yüz altmış dördü Amerika kıtasından müstâmeldir.

Yalnız Hindistan ahalisi beyinde yüz otuz iki lisan söylenmektedir.

↔

[26]

---Akvam ve Edyan İlmi ---

[26a1]

Şimdiye kader küre-i arz üzerinde maruf olmuş olan akvam-ı müstekilenin adedi altmış dörde balığ olub tavâif ve kâbail-i muhtelif namıyla münkasım oldukları

[26b1]

Envâinin haddi ve hesabı yoktur.

Mevcut olan sakene-i arzın umumi el-yevm bin dürlü edyan ve mezâhibe tâbidir.

↔

---Şathiyat---

[26a2]

--Dünyanın En Zengini--

Bu şeref-i ali ne meşhur Rothschild familyasına ve ne de Amerikalı müteveffa “Vanderbilt”e âiddir!

Kanton²⁸⁸ bankerlerinden Çinli “ Haknag(?)” namzet dünyanın en büyük zengini olmak

[26b2]

Üzere maruf olub pederinden irsen kendüsüne intikal iden akaret ve arazi doksan milyon! İngiliz lirası kıymetinde ve mâlik olduğu nukud ve kavâim ve her dürlü tahvîlât-ı nakdiye bir milyar! Dolar yani iki yüz kırk !! milyon İngiliz lirası miktarındadır.

↔

[26a3]

--Dünyanın En Müsini--

Amerika’nın Kolomb kıtasında vâki Bogota nam kasabasında sakin olan İspanyalı Michael **جولو** nam zat 1742 senesinde yapılmış olan bir kilisenin vaz’ esasında

[26b3]

Hazır bulunduğu daha o zamandan berü mahfuz bulunan kilise defterinde mukayyet olan imzasıyla malum ve bu hesabca kendüsi el-yevm yüz altmış yaşını mütecaviz olduğu muhakkaktır.

²⁸⁸ Çin’in güneyinde yer alan Guangdong Eyaleti’nin merkezi ve en büyük şehrine verilen isimdir.

↔

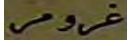
[27]

---Dünyanın Uzun ve En Kısa Adamı---

[27a1]

Pekin de çay ticaretiyle meşgul ve kırk üç yaşında olan “Kang” namında bir Çinlinin kadd-ü kâmeti sekiz İngiliz kadimi ve sıkleti üç yüz yetmiş beş İngiliz lirası olup şimdiki halde ondan uzun insan olmadığı gibi el-yevm kırk sekiz yaşında bulunan “Ki Mac” namzet yirmi beş pus kadar uzundur ki! emsali bulunabilseydi Mösyö Kang’ın göğsünde pek rahat olarak beş kadarı bağdaş kurabilürlerdi!! ilim

[27b1]

Teşrihü’l-beşerden bahis olan bir gazetenin rivayetine bakılırsa Fillandalı namında bir zatın boyu iki metre seksen üç santimetre irtikamda ve diğeri bir herif yalnız kırk üç santimetro kadd-ü kâmette olduğu görülmüştür. Mütesaviyen en yüksek adamlar Amerika’nın cenubunda vaki Patagonya kıtasında meskûn ahali olub ale’l-umum boyları iki metreye karıbdır.

↔

---Dünyanın En Büyük Yelken Sefinesi---

[27a2]

Bu kere İrlanda da vaki Belfast tezgahlarında inşa olunan bir gemi dünyada mevcut sefine-i şirâyanın en büyüğü olmak

[27b2]

Üzere dört direği şâmil seksen sekiz metro tulunda ve üç bin altı yüz tonu mal istiâb edebilecek kadar bir cesamettedir.

↔

---Müteferrika---

[27a3]

--Prusya'da Kiber-sin--

Prusya Ceride-i nüfusundan malum olur ki Prusya da el-yevm üç bin üç yüz elli beş karı ve iki bin yirmi beş erkek doksan yaşını tecâvüz etmiş ve bunlardan

[27b3]

Kezalik iki yüz otuz bir karı ve yüz yirmi sekiz erkek yüz yaşını geçmiştir. Zevce ve zevce olarak yüz yaşını tecâvüz etmiş yalnız beş familya vardır!

↔

[28]

---Prusya'da A'malar ---

[28a1]

1885 senesinde icra olunan bir tahrir nazaran Prusya memalikiinde mevcut bulunmuş olan amalardan on birinin üç yüz kırk yedisi erkek ve on birinin üç yüz otuz dördü karı olmak üzere

[28b1]

22.677 nüfustan ibaret idi. Bunlardan yüzde yedisi müvelliden nâbînâ olub mütebakisi emraz ve eskamdan ve her dürlü kazalardan dolayı nûr-ı basardan mahrum olmuşlardır.

↔

---Berlin Zaptiyeleri---

[28a2]

Berlin şehrinin muhafaza inzabatına me'mur olan zabtiyelerin miktarı üç bin üç yüz on neferden ibarettir. Bunlardan iki bin altı yüz doksan dokuzu piyade beş yüz beşi süvaridir. Bir miralay ve bir de

[28b2]

Kaymakamlığa on yüz başı ve doksan üç mülâzım bunlara kumanda etmekte ve tahsisat-ı seneviyeleri yüz altmış bin liraya baliğ olmaktadır.

---Londra'da Yenilen Yumurtalar---

[28a3]

Senevî lâakal iki buçuk milyardan mütecavizdir ki bunların kıymet-i mecmûası dört beş yüz milyon franka baliğ olmaktadır. Bir milyarı Avrupa memalikinden ve beş yüz milyonu

[28b3]

İrlanda ve mütebâkîsi Britanya'nın cihat-ı sairesinden gelmektedir. Londra'da bir yumurta yirmiden yirmi beş! Santime kadar satılmaktadır.

[29]

---İngiltere’de Yenilen Lahm ve Peynir---

[29a1]

Yalnız haricden getirilen terayağla peynir ve lûhûm mütenevvia için senevi otuz sekizden kırk milyon İngiliz lirası kadar îtâ edilmekte ve bir sene zarfında umumiyetle

[29b1]

Bir milyon sekiz yüz bin tonilato et yani otuz altı milyon nüfusa karşı seksen milyon hayvan sarf ve istihlâk olunmaktadır.

↔

---Fransa’da Sarf Olunan Tütün---

[29a2]

1885 senesi dahilinde umum Fransa memaliki dahilinde 290 milyon 800 bin şilin değerinde tütün sarf ve istihlâk edilmiştir. İki milyon aded Havana ve kırk altı milyon dört yüz bin âdî yaprak sigarası içilmiş ve 12 milyon 800 bin şilin kıymetinde tütün sigara kağıdıyla

[29b2]

Ve 128 milyon şilinin tütün çubuklarla istimal olunmuştur.

7 milyon 200 şilin tütün ağızda çiğnenmiş ve 40 milyon şilinlik tütün pek adi olarak askerlere ameleye satılmıştır. 54 milyon 400 bin şilin kadar da enfiye sarf olunmuştur.

↔

---İtalya'da Sarf Olunan Tütün---

[29a3]

1871 senesinden 1885 senesine kadar on beş sene zarfında İtalya memalikinde hasıl olub orada istihlâk olunan tütünün mecmû kıymeti iki milyar frankdan

[29b3]

İbarettir ki beher sene yüz otuz üç milyon üç yüz ve küsur bin Frank yani altı milyon liraya karib sarfiyat vuku bulmuştur.

↔

[30]

---Nüfus Nisbetle Tütün Sarfiyatı---

[30A]

Cemâhir-i müttefikada	beher nüfusa bir sene zarfında	3 1/10	kilogram
P1 Ba kıtası ²⁸⁹	>> >> >>	2 8/10	>>
Belçika	>> >> >>	2 5/10	>>
İsviçre'de	>> >> >>	2 9/10	>>
Avusturya'da ve Macaristan'da	>> >> >>	1 9/10	>>
Almanya'da	>> >> >>	1 2/10	>>
İsveç'te	>> >> >>	9/10	>>

²⁸⁹Pays de la Loire Fransa cemiyetinin 18 bölgesinden birisidir. Fransa'nın kuzeybatısında mevcut bu bölge Fransa'nın en nüfuslu bölgelerinden birisidir. P1 ba kısaltması da bu bölgenin kısa yazılımdır.

Rusya'da ve Sibirya'da	>>	>>	>>	875/ 1000	>>
Fransa'da	>>	>>	>>	8/10	>>
İtalya'da	>>	>>	>>	7/10	>>
Romanya'da Danimarka'da Finlandiya'da				1/10	>>

↔

---Londra'nın Bir Tuhaf İstatistiği---

[30a]

Londra şehri ebnâ-yı beşerin en büyük bir merkez-i içtimâî olduğu gibi hayvanat-ı mütenevvianın da keza en cesim bir izdihamgâh-ı umumisi sayılmaktadır. El-yevm içinde bir milyondan mütecaviz “Kedi” bulunmakta ve bunların te'min-i mâişetleri için günde elli beş altmış tonilato at eti fûruht olunmaktadır.

Liverpool, Glasgow ve İrlanda'dan getirülen şu etlerden başka Londra haricinde haricinde altı büyük salhâne ve Londra

[30b]

Dahilinde mahsus olarak iki yüz elli dükkân ve ötede beride satar birçok kasab vardır.

Bir kilo et lâakal on beş penç yani yirmi santim satılmakta ve bir suretle senevi dört milyon frank kadar sarfiyat vuku bulmaktadır. Umum evlerde dükkanlarda mağazalarda hasılı her dürlü sükna da birkaç kedi besleddirilüp alışverişlerden sekiz bin kadar nüfus kemal-i refahla taayyüş etmekte

[31]

[31a1]

Ve hele Mösyö «غره سو» bu sayede birçok emlâk ve akar edindiği halde el-an ticaretine

[31b1]

Devam eylemektedir.

↔

---Brezilya'nın Serveti---

[31a2]

Brezilya memalikinden senevi on altı milyon lira kıymetinde olmak üzere dört buçuk beş milyon çuval kahve ihrac olunduğu halde 200 bin çuval şeker 100 bin fuçı iç yağı 230 bin

[31b2]

kasa batates 30 bin çuval fasulye 110 bin sandık soğan 36 bin kasa sade yağ ve 135 bin kantal Kalembeğe cem'an yekûn bir buçuk milyon lira kıymetinde me'kûlât idhal kılınmaktadır.

↔

---Çin'in Çay İhracatı---

[31a3]

1678 senesinde Hindistan tarikiyle ancak dört bin yedi yüz on üç fund çay Avrupa'ya îsâl olunduğu halde 1711 senesinde 141 bin 995 ve 1760 senesinde 2 milyon 1800 de yirmi milyon 1881 senesinde 275 milyon ve şu son

[31b3]

1885 senesinde 336 milyon kadar çay Çin'den Avrupa'ya ve öteye beriye ihrac olunmuştur.

İhracatın nısıfı İngiltere kıtasıyla müstemlekata gitmiş ve bakisi Avrupa'ya ve Amerika'ya gönderilmiştir.

↔

---İngiltere'nin Nüfus ve Mesakini---

[31a4]

1801 senesinden 1885 senesine kadar tutulan hesabata nazaran Great (Grand) Britanya hükümetinin nüfus-u umumiyesi şa-

[31b4]

yan-ı dikkat bir suretle tezayüd etmiştir. 1801 senesinde İngiltere Dee Galle(?) kıtalarında 8 milyon 892 bin 536 ve Londra

[32]

[32a1]

Şehrinde 958 bin 863 nüfus sakin iken 1885 senesinde İngiltere'de 11 milyon 947 bin 726 erkek ve 12 milyon 660 bin 665 karı Dee Galle'de(?) 677 bin erkek ve 682 bin 267 karı ki cem'an 25 milyon 968 bin 286 ve Londra'da 4 milyon 861 bin 615 nüfus olduğu anlaşılmıştır! El-yevm İngiltere'nin nüfus umumiyesi 36 milyon

[32b1]

246 bin 562 nefere balığ olub karılar erkeklerden 738 bin 668 nüfus fazladır.

1801 senesinde umum Britanya’da meskûn olan haneler 1 milyon 575 bin 923 ve mağaza ve dükkân gibi ebniye 57 bin 476 baba münhasır iken 1885 senesinde “5” milyon 67 bin 603 hane ve 450 bin 684 dükkân ve mağaza tâdat olunmuştur.

↔

--İsveç -Norveç’in Nüfusu--

[32a2]

1885 senesinde icra edilen bir tahrir ve tâdâda nazaran Norveç kıtası ahalişi 2 milyon 18 bin bin 853 nüfusdan 988 bin 571 erkek ve 1 milyon 130 bin 281 karı olduğu görülmüş ve bu hesabca Norveç’te beher 1000 erkeğe 1048 ve İsveç kıtasında beher bin erkeğe 1061 karı isabet ettiği anlaşılmıştır.

Norveç ahalesinin 382 bin 393

[32b2]

Nüfus kasabalarda sakin olub nüfus-u umumiyyee nisbetle yüzde on sekiz raddesinde ve İsveç’te yalnız yüzde on beş şehir-nişin olduğu ve bunlardan Norveç’te beher bin erkeğe 1908 ve İsveç’te 1203 karı isabet ettiği tahakkuk etmiştir. Yine sene-i merkume de Danimarka da kasabalar halkı nüfus-u umumiyyeye nisbeten yüzde yirmi beş ve Finlandiya’da yüz de sekiz buçuk kasabalarda mukim bulunmuştur.

↔

---Şerait-i İştira ---

Guruş

30 Dersaadet için bir senelik abone bedeli

40 Taşralar >> >> >> >> >>

03 bir nüshası

Abone yazılmak veya elden almak isteyen zevatın Bab-ı Ali caddesinde Arakel efendinin 46 numaralı kitabçısına mürâcaat eylemeleri.

---Mündericat---

Bir Mukaddimcecik--Posta Pulu--Lord Byron'un Cinayeti—Cemâhir-i Müttefikânın Terakkiyât-ı Serîası -- Dük de Wellington-- Tarihten – Garaib- Letaif Tarihi-İngiltere Parlamento'sunun Esrarı-Mutayyibet- Brezilya'da Ünvanlar- Çin Sancakları- Hikemîyat- - Malumat--ı Fenniye—Ebhar-ı Âlemin ittisâ-- Kıtaat-ı Âlemin ittisâ ve nüfusu-- Hareket-i şemsi-- Bazı Şevâhikin İrtifâ -- Elsine İlmi-- Akvam ve Edyan ilmi-- Şathiyat-- Dünyanın En Zengini-- Dünyanın en müsini-- Dünyanın Uzun ve En Kısa Adamı-- Dünyanın en büyük yelken sefinesi-- Müteferrika—Prusya'da Kiber-sin-- Bir vasiyedeki A'malar-- Berlin zaptiyeleri-- Londra'da yenilen yumurtalar—İngiltere'de yenilen lahm ve peynir—Fransa'da sarf olunan tütün—İtalya' da sarf olunan tütün-- Nüfus tesbitle tütün sarfiyatı—Londra'nın bir tuhaf istatistiği—Brezilya'nın serveti-- Çinin çay ihracatı—İngiltere'nin nüfus ve mesakini-- İsveç -Norveç'in nüfusu.

2.2. Zerrât Mecmuası İkinci Sayı Transkripsiyonu

ZERRÂT

---Eser---

Avlonyalı Süreyya

Edebiyat, tarih ve fûnûn ile malûmat-ı mütenevviayı hâvi Ayda bir kere neşrolunur, risâle-i mevkutedir.

Cüz

2

Sahibi ve Naşiri

Kitabçı Arakel

Maârif nezareti celilesinin ruhsatıyla tabi olunmuştur.

İstanbul

(Cemal Efendi) Matbaası---- Bab-ı Ali caddesi numara 34

1304

[1]

ZERRÂT

---Eser---

Avlonyalı Süreyya

Edebiyat, tarih ve fûnûn ile malûmat-ı mütenevviayı hâvi Ayda bir kere neşrolunur, risâle-i mevkutedir.

Cüz

2

Sahibi ve Naşiri

Kitabçı Arakel

Maârif nezareti celilesinin ruhsatıyla tabi olunmuştur.

İstanbul

(Cemal Efendi) Matbaası---- Bab-ı Ali caddesi numara 34

[2]

---Dük de Wellington---

(Mabad)

[2a]

İşte bu suretle Wellington kâh İspanya kâh Portugal kıtasına mürur ederek ikisinin de istiklal ve hürriyetlerini kurtarmış ve “Masséna” “Soult” “Marmonug” Ney” “Victoria” “Jorden” gibi Fransızların değil umum dünyanın en mahir ve muktedir bildikleri kumandanları mağlup ve münhezim etmiştir.

Bu muvaffakiyat-ı azime Rusya sefirinin netayicine ve kral Joseph’in sui idaresine hamal olunmak üzere Fransızların birçok muhakematı var ise de vukuatı bitarafane tedkik edenler dirler ki—Fransızlar 1812 senesinden evvel iki yüz elli bin kişi ile İspanya kıtasında bulundukları zamanda ihtilaf-ı efkâr ve sûi idareleriyle perişan olan seksen bin Portekiz ve İspanyalıları yirmi bin İngiliz askeri önlerine katarak Fransızları birçok yerde mağlub etmişlerdir. Lord Wellington’un bu iki millet askerini bir intizama koymak ve levâzımat harbiyelerini tedarik etmek için çektiği ızdırab ve azabın derecatı ve Londra ahval-i umumiyesinin te’sîratı hesaba katılırsa

[2b]

Fransızların dedikleri gibi Wellington’a zaman değil iktidar ve sebatı muavenet etmiştir.

Wellington İspanya’da Lord “Patros’a(?)” yazdığı bir mektubunda der ki--- hükümet her şeyde kendisüni tehî-dest bıraktı. Askeri parasız idare etmek ve cebhanesiz harbe getürmek muhaldır. Mâamâfih galebe kat’iyye de arzu olunduğu halde ordu borç içinde batmış ve alacaklular matlûbatını istihsal etmek üzere hanemi muhâsıra bile etmiştir! Artık etrafında düşmanın hücumu ve orduda zarûret-i beliyesi ile uğraşmaktayım. --- Yine harbiye nezaretine gönderdiği bir raporda mündericidir ki--- İspanya ve Portekiz ordularının baş kumandanlığına da tâyin ve intihab olundum. Bu

cihetle dünyada bulunan süfehânın meşguliyetini kabul ettim. Melûf oldukları nehb-ü gâretten kendülerini men etmek ve daima silah altında ve düşmana karşusunda bulundurmak için bin dürlü müşkulat içinde kaldım! --- Maa-hâzâ Wellington bu şedâid-i mütenavvia arasında Fransızlar gibi ne kilise evan-i

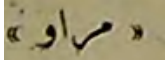
[3]

[3a]

Mahsusalarıyla tehvin-i zarurete kalkışmış ve ne de halk üzerine ağır ağır vergiler²⁹⁰ tarh etmek istemiştir. Maiyet-i mevcudesi ise başı bozuk denecek kadar intizamsız ve idaresiz olduğu halde hüsn-ü istimale gayret ederek muharebe sadematının altında umumiyetle mahv olan hukuk-u cüziyenin muhâfazasıçun herkesi mecbur tutmuştur.

Mervîdir ki Wellington bir meydan-ı muharebeden avdet etmiş ve hemen başka sene gitmeye hazırlanmış iken “Bayon(?)” kasabası civarında birisi gelüp İspanyol’ular tarafından bir kısrağı ile bir av tüfengi çalınmış olduğunu şikâyet etmeğle kendüsü derhal eşyayı mesrukağı buldurarak sahibine vermiştir.

Wellington tayinat-ı askeriye muteahhidleriyle bir muteber tacir kadar hesap tutar ve her şeyde hukuk ve intizamı arardı. Me’kûlât ve melbûsatı ve mevcud olan parayı milel-i muhtelif de müteşekkil olan umum ordusuna müsâvât üzere taksim eder ve hiçbir vakit haksız yere kimseyi mücazat etmezdi.

Wellington “Ney” gibi

[3b]

Kılıç kullanmakla müştehir olmadığı gibi Fransızların iddiası gibi “Soult” ve “Massena” kadar mahir ve muktedir bir kumandan değildi. Fakat fevkalade kuvve-i faaliyle ve cesaret fitriyesi var idi. Napolyon gibi bedâyi-i harbiye ihtirâ edecek bir ferâset-i vatî’ mekân edercesine harekatinde sürati yoğdu. Mâamâfih azminde sabit ve hareket-i

²⁹⁰ Ve nin başta olması lazım, bir yazım hatası mevcuttur.

tecâvüz-kârânenen müçtenib idi! Kendüsü muharebeden asla tehâşî etmiyorduyysada hiçbir vakit düşmandan evvel hücum etmek de istemezdi. Hücumunda dahi ağır davranmakla beraber mukavemetde Âlemin hayretini mucib bir surette metin ve kavî bulunurdu. Hiçbir şey teaccübünü davet etmediği gibi hiçbir şeyden de helecan ve heyecanda kalmazdı. İkbal ve idbar ve meserret ve ekdar kendüsünce musâvî idi! Wellington’u Fransızlar sekizinci Henry kadar mutaazzım ve onun gibi zayıf’l-kalb buluyorlarsa da müşarünileyh herkese karşı pederane muamele eder ve yalnız İngiliz kibarlarınca tabii olan bir sükût ve vakarı muhafaza eylerdi. Hareket-i askeriyesine dair on iki ciltten ibaret neşir

[4]

[4a]

Ettiği bir eserinde galibiyet gelmesi külliyyen münderic değildir. Er Baba-ı dikkat şayan-ı hayret olmak üzere bu sureti kay ve işaret etmiş Wellington için kelime-i mezkûre manadan ârî bir lafz mühmel olduğunu beyan eylemiştir!

Kendüsi nutuk ve mütekellim olmadığı gibi bunada öyle bir büyük ehemmiyet vermezdi. Ve çok söz söyleyenleri asla takdir etmezdi. Mâamâfih “Nelson” Trafalgar muharebesinden evvel askerine –İngiltere her birinizden vazifenizin icrasını bugün talep ediyor—dediği gibi Wellington’da maiyetine karşı --- güzel yedirilmiş, giydirilmiş alacağınızı tamamiyle almışınız! İçünüzden vazifesini ifa etmeyen salb olunacaktır--- sözlerini heman her vakit nutuklarında irad eder ve bir havf ve haşiyetle beraber herkese borcunu ihtar eylerdi.

Wellington düşmanı aciz ve kendisinü her nasıl olur ise olsun kavi görmekten hazer eylerdi. Bu cihetle Fransızlar İspanya’dan ricat ederken arkalarını ihtiyat üzere tâkip ederdi. Kendisüni Fransa hududuna girmekten

[4b]

Mene çalışan mareşal “Soulet”ı pek fena bir suretle bozduğu halde yine hareketini tâcil etmeyüp yavaş yavaş ileri ve gitmiş ve “Bordo” şehrini zabt ederek Borbonlar’ın hükümetini ilan etmek üzere taraftarlarına cüret vermiştir.

Talavera muharebesini muteakib kendüsünü “Lord Wellington Viscount dü Talavera” ünvanı verildiği gibi Vitoria muzafferiyet-ı meşhuresinden sonra da maraşellik rütbesi verilmiş ve Napolyon’un istigfasıyla kendisü Paris’e geldiği zaman Dük olmuştur. Wellington Paris’te birkaç gün âram ederek İngiltere’ye yalnızca avdet ve Londra’ya muvâsalat ettiği gün fevkaalede bir suretle umum tarafından alkışlanmış ve meşhur “korumayla” yapılan alaydan büyük bir nümayiş ve azimetle kendüsü istikbal ve ihtiram olunmuştur. Oradan Viyana’ya geldiği zamanda emsali görülmemiş bir kalabalıkla kendüsü kabul edilmiş ve güzergâhında teşkil olunan tâk-ı zaferlerin bâlâsında “Kahraman İngiliz” “Muzaffer Dük” “Galib Mareşal” gibi evsaf yazılmıştı.

Bu surette Napolyon tekrar Fransa’ya

[5]

[5a1]

Pâyendez vusul olduğu haberi top gibi batladığı sırada akıl Prens dü “Lin” “kongre ileri gitmiyor. Yalnız dans ediyor” sözüyle heyeti agah etmek istemiş iken herkes Napolyon’u ilk kademsinde Fransızlar tarafından helak olmuş nazarıyla bakmış ve yalnız Wellington Fransa’yı ve Napolyon’u pekâlâ bildiği

[5b1]

İçün--- Napolyon çıkmış ise Paris’tedir--- demiştir.

Kendüsü kongrenin ittifak ve kararıyla derhal düvel-i müttefika ordularının baş kumandanı ilan olduğu gibi mareşal “Blücher” ile beraber muharebe planı tanzim etmek üzere “Pı Ba” kıtasına gitmiştir.

----Mabadı vardır-----

---Japonya Devletiyle Ahvali---

[5a2]

Dördü büyük ve diğerleri küçük olmak üzere 3511 cezire üzerine müteşekkildir. Cezair-i mezkûrenin mecmu 24.796 murabba rey veya on üç milyon heva yani 403.799 murabba kilometro araziyi şamildir.

Arazisi—bu arazi 1871 senesine kadar erbab-ı asalete munkasım olub “Kontalнизм” yani derebeylik usulüyle idare olunmakta idi.

Şimdi ki halinde Japonya’ da yine birçok erbab-ı servet var ise de öyle milyonlarla varidata malik olmayub Avrupa’ya nisbetle mutevasıt bir vâridata mutasarrıftırlar.

[5b2]

Japonya kıtası mevkien tecâvüzat ecnebiyeden masun ve arazisi ale-l umum münbit olub havası rutubetli ve mahsulata nafidir. Sevâhili birçok limanları ve koyları muhat ve etraf ve cevanibi gayetle nazar-ı ribattır.

Mahsulatı--- birinci derecede pirinç, buğday, arpa ve sonra yulaf ve patatesle çay ve harir kozasından ibarettir. Bir müddetten berü tütün ziraatinde ziyadesiyle ihtimam olunub harice bir buçuk milyon fund tütün gönderilmekte ve günden güne miktarı tezayüd etmektedir. Japonya tütünü en ala sayılan Osmanlı tütünlerine müşabih ve kokuları hoş ve manzara--

[6]

[6a]

--ları latifdir. Orada halk tütünü çubuk ve sigaralarla içmekte ve memalik-i mahrûse usulünce ince ince kıymaktadırlar. 1874 senesinde çay mahsulü 31 milyon 2000 bin şilin kıymetinde olmuş ve 1881 senesinde yalnız 18 milyon tutmuş ise de şimdi çaya ale'l-umum ziraate verilen ehemmiyet fevkalâde üzerine mahsulet günden güne tezayyüd etmektedir. Nüfusu 18 milyon 423 bin 274 ü müzekker ve 17 milyon 935 bin 720 si müennes olmak üzere 36 milyon 350 bin 994 nüfusa balığ olmaktadır. Bunlardan on beş milyonu ziraat ve hârasette meşgul ve ahali-i kûradan mâdud olub nısfı kârî ve bir rubu' hükümetten ve her dürlü evkaftan aldıkları akçelerle vazife-hardır. Japonya'da on altı prens ve on dokuz prenses ve iki bin dokuz asılzade ve "Buda" dinine mensub iki yüz yirmi iki bin ve "Şinto" dininden yüz iki bin beş yüz rahib vardır. Japonya da bir milyona karib dükkân erkekler tarafından tutulduğu gibi beş yüz binden mütecâviz dükkân dahi karılar vasıtasıyla idare olunmaktadır. Nüfus-u umumiye

[6b]

Günden güne tezâyüdü ettiği gibi her sene memalik ecnebiyeden altı bin kadar adam vürud etmektedir.

Hayvanatı--- 1 milyon 599 bin 905 res bargir ve 1 milyon 150 bin 900 öküz ve inek ve 33 milyon koyun mevcuttur.

Mâadini--- Senevi 1 milyon 400 bin اونكه gümüş ve yedi bin tonalita bakır ve sekiz yüz tonalita kalay ve bir buçuk milyon tonu kömür hasılat verilmekte ve cüziyyat kabilinden olarak bir miktar altın ve temür çıkarılmaktadır.

Mâamâfih el'an keşf ve taharri olunmamış birçok mâadini mütenevviasi ve kömür madenlerince fevkalade serveti vardır.

Bu cihetle Japonya'nın istikbali gayetle emin ve servet-i tabiiyesi şayan-ı ehemmiyet bir haldedir.

Ticareti--- Henüz vüs'at ve servetleriyle mütenâsip değilse de günden güne artmakta ve her dürlü mamulat ve bedâyin îmal veya taklidi için fabrikalar açılmaktadır. Hele yedinci asırda inşâ ve el'an muhafaza olunan bir kâğıt fabrikasının nefis imalatı

[7]

[7a]

ve 1306 senesinden berü açılmış olan bir destgâhlık tahtadan ma'mul ince ve zarif huruf-u tabîye masnûâtı her yerde ziyadesiyle makbul ve meşhur sayılmaktadır.

1881 senesinde idhalatı 29 milyon 635 bin yen'e "dört yene yirmi frank eder" ve ihracatı 21 milyon 172 bin yeneye balığ olurken el-yevm ticaret-i umumiyesi yüzde elli derecesinde terakki etmiştir.

İdhalatın en mühimi İngiltere'den gelen demür ve ham pamuk ve Fransa'dan gönderilen kutniyat Sofya ve Amerika'dan getirülen gaz ve Çin'den gelen şeker gibi şeylere münhasır ve ihracatı ise İngiltere'ye mensucât-ı haririyye ve pirinç ve Amerika'ya çay ve tütün ve Çin'e kuru balık, öteye beriye gönderilen bakır ve harir kozasından ibarettir.

Merâkib-i bahriyyesi--- 21.294 tonu hacminde 179 vapur ve 36.958 tonalitalık 184 büyük ve 11.290 tonalitalık küçük sefinesi vardır.

Merakız ticareti--- Japonya hükümdarının payitahtı olub "Vonipo" adasında vakî olan "Miyako" yâhut "Kochi şehrinde 567 bin 334 evvelce "Bando(?)"²⁹¹ ve bugüne "Tokai" tesmiye olunan kasabada 779 bin 361 "Osaka" da 530 bin 885

[7b]

²⁹¹ Metinde Bado şeklinde yazıyor Bando şeklinde bilinmektedir. Muhtemelen harf hatası mevcuttur.

“Bukuame” da 65 bin 553 “Niigata” da 32 bin 256 “Kumamoto” da üç yüz bin “Kagosida(?)”²⁹² iki yüz bin “Nagasaki” de 70 bin “Kanasva(?)” da 60 bin nüfus mevcut olup memalik-i mezkûr da izdiham ve ticaretce İngiltere şuhur-u meşhuresini andırmakta ve intizam-ı medeniyetkarenice günden güne kesb gelmek ve terakki etmektedir.

Tebea-ı ecnebiyeye küşâde olan limanları--- pek yakın bir vakite kadar umum Japonya²⁹³ memaliki ecnebilere mesdud iken cemâhir-i müttefika hükümeti en evvel vefî 31 Mart sene 1854 senesinde ve 14 teşrîn-i evvel sene 1854 ‘de İngiltere 26 kânûni-sânî 1855’de Rusya ve 9 teşrin-i sani Hollanda 9 eylül 1858’de Fransa 3 ağustos 1860 ‘da Portugal 25 kanun-u sani 1861’de bazı hükümet-ı Cermeniya 25 ağustos 1866’da İtalya hükümetleri akd-i mukâvele ve muâhede edebilmekle “Hyûga” “Osaka” “Yokohama” “NiigataHakodate” “Nagasa” ”ki” nam altı liman tebalarına açılmış ve ondan sonra umum Âlemde şu altı iskele meftuh kalmıştır.

Mekâtib ve Maârif--- 33 bin 878

[8]

[8a]

Bab mektebi ve bunlar da 2 milyon 695 bin 378 neferi erkek ve 666 bin 358 kızını kız olarak 3 milyon 361 bin 736 nefer talebesi vardır. Mekâtib-i mezkûreden bir takımı üç binden dört bin !! talebe istîab edebilecek bir cesâmetde ve ekserisinde her türlü fûnun ve ihtirâat-ı medeniyeye tedris olunmaktadır. Fûnun-ı askeriyye ve tıbbiyye ve riyâziye mahsusa ayruca yedi büyük dârü’l-fûnunu ve bunlar da 1010 muallim!! ve üç bin kadar talebesi mevcut olup mekâtib-i âdiyye de 69 bin 825 muallim bulunmaktadır.

Mekâtibin masarîf-ı seneviyesi 6 milyon 364 bin 870 bin yani 1 milyon 527 bin 568 liraya balığ olmaktadır.

²⁹² Mevcut olan bilgilere göre Kagoshima şeklinde yazılmıştır burada muhtemelen Süreyya Bey harf hatası yapmış olabilir ve yahut o dönemde bu şekilde teleffuz edilmektedir.

²⁹³ Harf yanlış yazılmış olabilir.

Matbuatı--- Japonya’da 1869 senesinden sonra matbuata ehemmiyet verilmeğe başlanmış veya en doğrusu o zaman matbuat Japonya’da dâhil olmuşken el-hâletü hâzihi 116 gazete neşri edilmekte ve bu gazetelerin en mühimi olan “Yomiuri Şimbun” gazatesi yevmi yüz doksan! Bin nüsha tab’ edilmektedir! Diğerlerinde lâakal senevi kırk beş milyondan elli milyon nüsha basmaktadır. Halk alel’-umum

[8b]

Kıraata inhimal göstermekte ve gazetelerün paradan nihayet yirmi paraya satılmaktadır.

Kütüphane ve Müzeleri--- 131 bin 311 nüsha kitabı şâmil ve umuma küşâde olarak 21 kütüphanesi ve 163 bin 61 parça âsâr-ı atîka ve eşya-yı nâdire ile yedi müze hanesi vardır. Te’minât-ı mükemmele ile kitap ve eser istiâre etmek câiz ve bu bab da ayrıca bir kanun cârîdir.

Posta ve Telgrafi--- 5299 postahanesi mevcut ve her zaman küşâde olup bunlar bir sene de 91 milyon 673 bin 50 kıtaa mektup ve ceride teâtî etmiş ve 1 milyon 566 bin 788 bin vâridat istihsal ederek 1 milyon 482 bin 572 yene masraf ihtiyar olunmuştur. Cesim olan Cezâir-i erbaa dahilinde 204 telgraf merkezi ve 6600 kilometro tulunda telgraf hattı vardır. Senevi 2 milyon 385 bin kıtaa telgraf ahz ve i’tâ ve 764 bin 915 yene varidat istifâ edilüp 650 bin 65 yene masârifat vukubulmuştur.

Bütçesi--- Japonya devleti varidat ve masârifatca dünya da en ziyade bahtiyar olan devletlerden maduddur. Ahîren maliye nezaretinin neşir ve ilan

[9]

[9a]

Ettiği bûdçesine bakılırsa emlak-ı mazbûtadan başka varidatı 83 milyon 495 bin 533 ve masarifatı 67 milyon 780 bin 790 yeneye balîğ olmakda ve bu suretle beher sene beş altı milyon yene yani bir milyon liradan ziyade fazlası vuku bulmaktadır.

Düyûnat Umumiyesi--- 1881 senesinde 349 milyon 771 bin yene iken şu dört sene zarfında 15 milyon 771 bin yene tesviye olunması ve 55 milyon 660 bin yene hükümetin ihtiyat hazinesinde mahfuz kalmıştır.

Demür ve Âdî yolları--- Yedo'dan²⁹⁴ Yokohama'ya dahi Buko'dan Osaka'ya ve Osaka'dan Kyoto'ya kadar temür yolları bir suret-i mükemmelede Japonya²⁹⁵ halkı tarafından işletilmekte ve bunlardan münşaiib birçok yolların inşaatına devam olunmaktadır! Şose yolları ise 3250 kilometro tulunda olup mâa-mafih günden güne tezyid ve teccidine gayret edilmektedir.

Kuvve-i Askeriyesi--- 1872 senesinin 28 kânûn-i evvelinde Mikado tarafından neşr olunan bir talimiyat-ı mahsusa üzerine umum düvel-i mütemeddine de cari olan usul-ü askeriyye kabul ve birçok tensikat-ı

[9b]

Cedide icra olunmuş ve hidmet-i askeriyye üç sene tayin edilmiştir. Vakti hazırda 35 bin 564 nefer mevcudu olub vakt-i seferde 47 bin 997 efrad-ı redife 50 bin 320 müstehafaze ilave ve mâa-mafih bir tecâvüz-ü hariciyye karşı eli silah tutan efrad-ı milletin umumu vazife-i askeriyye ile mükellef tutulmak lazım gelür.

Kuvve-i Bahriyesi --- 102 kıtaa topu hamil 21 kıtaa vapuru ve günden güne ikmal olunmakta olan bir büyük tersanesi vardır.

Meskûkâtı--- Japonya'da meskûkâtı dört nev' üzerine münkasım olub "Tenpo" namıyla mütedavil olan sikke-i bakırdan mamul ve on beş santim değerindedir. Bunun yüz kıtaasına muadil olmak üzere temürden müdevver bir halka biçiminde ve "Hin" namıyla maruftur. "Eyçibu" gümüşten mamul ve mustatilü's-şekl olub iki frank kıymetindedir. "Kuban" altundan yapılmış ve yirmi bir franka muaadil olarak dört yene on beş tenpo değerindedir. Banka biletleri mukavvadan mamul ve taklidi gayri kabildir.

²⁹⁴Edo, Japonca dışındaki bazı kaynaklarında Yedo, Yeddo, Yendo, Jedo olarak da geçmektedir. Japonya'nın bugünkü başkenti Tokyo'nun eski adını nitelemektedir.

²⁹⁵ Burada büyük ihtimal Japonya yazmak istenmiş lakin harf hatası mevcuttur.

Hükümdarı--- Mikado namıyla

[10]

[10a1]

Hükümdar -ı zahiri olan zat “Mutzo Hıto” ismiyle maruftur. 1852 senesi eylülünde yirmi ikinci günü tevellüd ve 1867 senesinde pederi “ Komai Tonü” nün yerine cülus etmiştir.

[10b1]

Japonya--- Japonya’lular kendü kıtalarını “Nipon” yahut “Nifun” Çinliller “Zipen” İngiliz ve Hollandizler “Yapan” ve umum Avrupalular “Japon” ismiyle tesmiye etmektedirler.

---Muktebesât-ı Tarihiyye ---

--Asrımızın Bazı Muhârebat Azîmesiyle Telefâtı--

[10a2]

Birçok ihtirâat-ı beşeriyenin evan-ı zuhuru olduğu için on dokuzuncu asra asar-ı medeniyet namı verildiği gibi içinde vuku bulan muhârebat ve onların müstelzim olduğu telefata bakılırsa buna bir de asr-ı tahrip denilmesi lazım gelir!

Mebde-i Napolyon’un açtığı muhârebat-ı müdhişe ile başlamış ve onların ise

[10b2]

Telifat’ı- umumiyesi bir milyon nüfusuyla baliğ olmuştur.

Cedvel-i âtî onun vesair hükümdaran cenk-i ezmanın muhârebat muhasebesini, tarih vukunu, kuvve-i mecmualarını, irâe ettiği gibi telafat'ı- umumiyelerinin de miktarını enzar-ı ibrete vaz' etmektedir.

[11]

Esâmî Mevâki	Tarih vakayi.	Muharebeyn!	Kuvve-i tarafeyn.	Telefat-ı tarafeyn.	Yekûn
Austerlitz	2 kanunu evvel sene 1805	Avusturya maa Rusya ve Fransa:	Devletin müttefikin Fransa	Devleteyn Fransa	
			130.000:11.000	170.000:12.000	29.000
Jena	8 teşrini evvel sene 1806	Prusya Fransa!	Prusya Fransa	Prusya Fransa	
			75.000:100.000	12.500:7500	20.000
Kozan (?)	>> >>	>> >>			
			70.000:30.000	11.000:6500	17.500
Eylau	6 Şubat sene 1807	Rusya Fransa!	Rusya Fransa	Rusya Fransa	
			90.000:80.000	17.000:14.000	31.000
Friedland	14 Haziran sene 1807	>> >>			
			150.000:160.000	26.000: 11.000	37.000
Essing	21 Mayıs sene 1809	Avusturya Fransa	Avusturya Fransa	Avusturya Fransa	
			140.000:160.000	26.000:18.000	45.000
Wagram	5 Temmuz sene M	>> >>	160.000: >> >>	240.00: 20.000	44.000
Borodino	7 Eylül sene 1812	Rusya Fransa	Rusya Fransa	Rusya Fransa	

			220.000:300.000	37.000:23.000	60.000
Leipzig	19 Teşrin-i evvel sene 1813	Düvel-i Müttefika Fransa	Düvel-i Müttefika Fransa	Düvel-i Müttefika Fransa	
			260.000: 200.000	42.000:48.000	90.000

[12]

Waterloo	18 Haziran sene 1814	Düvel-i Müttefika Fransa	Düvel-i Müttefika Fransa	Düvel-i Müttefika Fransa	
			160.000:140.000	28.300:32.800	<u>61.000</u> 424.500
Montebello	20 Mayıs sene 1859	İtalya Fransa maa ve Avusturya	İtalya Fransa Avusturya	İtalya Fransa Avusturya	
			13.000:120.000	9000:11.000	20.000
Macenta	4 Haziran sene 1859	>> >> >>	>> >>	7000:14.000	21.000
Solferino	24 M	>> >> >>	>> >>	8000:13.000	21.000
Sadova	3 Temmuz sene 1866	Prusya Avusturya	Prusya Avusturya	Prusya Avusturya	
			.220.00:210.000	.9153:31.371	40.524
Saarbrücken	2 Ağustos sene 1870	Prusya Avusturya	110.000:70.000	.3275:5472	8747
Wörth	6 M	>> >>	350.000:75.000	.4116:9341	13457
Mars-La-Tour	14 M	>> >>	200.000:120.000	17.600:16.000	33600
Gravelotte	18 M	>> >>	300.000:200.000	13.750:14.500	<u>28250</u> 621587

İşte şu cedvelde ve bir de bunları takip eden birçok müsâdemat-ı elimeden malum olur ki asr-ı medeniyet denilen on dokuzuncu asırda vukubulan muharebat ile o muharebatın müstelzim olduğu telefât her asrın yekûn-ü tahrib ve tâzibinden ziyadedir. Medeniyetin terakkiyatı nisbetinde fikr-i tahribin tedennî etmesi lazım gelirse de günden güne tevessü ve terakki eden Âlat-ı harbiyenin eriştiği dereceye bakılırsa o mahâsin-i medeniyetle beraber mütesâviyen nev'-i- beşerin katl ve ifnâsı esbab-ı müdhişesi dahi ileri doğru gitmektedir.

[13]

[13a1]

Lakin şayan-ı hayret olan cihet-i medeniyet ve saâdet-i insaniyenin hamisi sayılan cemiyetler bu harb ve sitizin önüne ve Âlat-ı muharebenin terakkiyatına karşı esbaba mâni tedarik edüb insaniyeti bir bela-yı ızdırıp ve dehşetinden kurtaracak veya o daire-i muhâsama tahdid edecek bir kanun mübrem vâzına muvaffak olamamasıyla beraber Alat-ı muharebenin her gün birer şekil müdhiş girmiştir!

[13b1]

Vâkıan mukteziyat-ı beşeriyeye teemmül ile muharebey-i levazım-ı mutlaka-i insaniyeden add edenlerin efkârına nazaran böyle bir kanunun hükmü olamaması tabii gibi ise de münazaat ve ihtilâfat düveliye'nin bir kongre mağrifetiyle fasl olunabilüp esbab muharebenin inhisarı ve daha sonra kongre ahkâmının mutâ'-ı âlem medeniyet haline getirilmesi imkanını serd eden ulema-i hukukun tasavvuratını şayan-ı tasdik görürüz.

↔

---Muahedat-ı Düvel---

[13a2]

Tecdidi veya teyidi musâlaha maksadıyla milattan 1496 sene evvelden ta 1851 seneyi miladiyesine kadar dünya da akd olunan muahedat-ı düvel 8397 kıtadır. Bunların

en eskisi o tarihte Yunanistan ile hükümet-i isnâ-aşerince makud ve el'an-ı mevcut ve en yenisi 1681 senesi kanûn-i saninin ikinci günü Fransa ile İngiltere devletleri arasında teâtî olunan muahede-i sulhhuyedir.

Bu hesapca 3357 sene zarfında

[13b2]

Akd edilen 8397 kıtaa muahede-i sulhiyye üzerine 3630 sene muharebat ile geçmiş ve yalnız 227 sene dünya da sulh ve salah gürülmüş olduğu hesab olunmuştur.

1861 senesinden bugüne kadar beyne'd-düvel akd olunan muahedat ve birbirine verdikleri teminat-ı müsâlemet-kârâne de pek çok olmağla beraber şu yirmi beş senenin heman kâffesi de muharebat ve munakaşat ile geçmiştir!

[14]

---Kristof Kolomb'un Vatanı---

[14a1]

Kolomb Cenova şehri ahalisinden olduğu malum iken 1475 senesinde “Mart’in Kazanova” nam zad Korsika Ceziresinin garb şimalisinde vaki “Calvi” nam kasabada “Kolomb” zokağı namıyla pek eskiden beri maruf olduğu ailenin armasını şâmil bir senkpare

[14b1]

İle bazı asarı bulup anların delâletiyle müşârün-ileyhin “Calvi” de tevellüd ve “Dalfilo” ismiyle tesmiye olunmuş olduğunu beyan etmiştir. Dalfilo muahharan Amerika'yı keşfetmekle el'an şöhretgir-i cihan olan Kolomb namıyla ve ailesine nisbetle benam olmuştur.

---İtriyât---

[14a2]

İtriyât istîmali ve icrayı ayîn sırasında bir takım kokulu mevad-ı ihrakı şarkın âdât-ı kadimesinden madud olmakla beraber Yunanilerde Romalılarda buna etbâ'etmiş ve mabetlerinde buhur-ı münasebe ile neşr-i revâyih-i latife-i itiyat akdam esbab-ı ihtiram saymıştı. Milat'tan iki bin sene evvel yazılmış asar içinde bunlara dair bahisler görüldüğü gibi incilde vesair kütüb-i atıkada esasen ıtriyât ve tezyînat kadınlara mahsus ve onlar tarafından istimali galeb olunduğu görülmüştür.

Fakat put perestlerden müntakıl olan

[14b2]

Bu usul hale birçok edyan ve mezhep de carî olub mabetlerde buhur-ı tayyibe neşri îtiyad olunmuş ve her mezheb de bir türlü kabul edilmişti.

İtriyât mürekkebe en evvel şarkda ihtirâ olunub Yunanilerle Romalılar bunların suret-i terkip ve tertiblerini bilmedikleri halde bunlara rağbet eder ve kendüleri bir takım mevad-ı icbâsita tabiiyeyi istimâl eylerdi. Muahheran sanâat-ı terkip Hindistan'ın ve Arabistan'dan Venedik şehrine intikal etmiş ve orada meşhur kokular imal ve istimal olunmağa başlanmıştır.

[15]

[15a]

Daha sonraları Japonya, Çin ile Hindistan'da husule gelen bir takım rayihalı nebâtat ilave olunarak miyâh-ı kıl'iyye (?) ile rayihalı sabunlar icad olunmuş ve bunlar için dünya da bir azim ticaretgah açılmıştır.

Kokulu sabunlar en evvel İtalya da vaki “Ligurya” kasabalarından birinde yapılmış olduğu gibi Almanya’da Kolonya²⁹⁶ şehrinde kolonya ismiyle meşhur olan me’kulu “Johann Maria Farina” namında bir İtalyan tarafından ihtirâ olunmuştur.

Rubu’ meskûnun ıtriyât imalinca en büyük merkez Paris olub şehri mezkûrede cesim fabrikalar mevcuttur. İşbu ıtriyâtın imaliçün icab eden şükûfe taktiratı Fransa’nın cenubunda vaki eyaletiyle Nice’den gül, karanfil, yasemin, helyotrob, limon ve portakal çiçekleri alel-ekser Cezairden celb olunmaktadır.

İtriyât sefahetten madud olduğu halde el-yevm istimal ve sarfiyatince teammüm ve binaenaleyh fevaid ticariye tahsil eylemiştir.

Kokulu sabunlarda kullanılan züyut-ı ekseriya badem, ceviz ve reçine yağıdır.

[15b]

Almanya ve İngiltere’de dahi kesretle kokulu sabunlar imal olunursa da yine her yerde Fransa sabunları tercih olunmaktadır.

Fransa’da kokulu sabun imaliçün icab eden sabun hamiri bazı fabrikalarda imal olunursa da ekseriya mezkûr hamir haricden vürud etmektedir. Girit ve Cezair seba ile Midilli ve Ayvalık sabunları en ziyade tercih olunan sabunlardan olmakla kesretle Fransa’ya alınmaktadır.

Kokulu sabunları güzelce sarmak ve zinetle Âleme satmak meselesi dahi mühim olub senevi bu yolda birçok masraflar vuku bulmaktadır.

Fransa’da haricden idhal olunan kokulu sabunların miktarı iki yüz kırk iki bin kilogram olub fiyatı ancak 725 bin franktır. Hâlbuki ki ihracaat 628 bin kilogram kadar ki diğeri ve züyut mukattaranın iki ve ıtriyât-ı kıl’iyyenin(?) iki buçuk ve mevad-ı sairenin dört buçuk milyon franka mütecavizdir.

²⁹⁶ Yeni ismi ile Köln kolonyanın doğduğu şehirdir. Kolonya şehri de denilmektedir.

Memalik-i mahrusaya gelen Fransa sabunları senevi yirmi ve miyah-ı ıtriye

[16]

[16a1]

Yirmi beş bin frank kıymetinde der ki bu hesapça Osmanlılar hale bu sefâhete tamamıyla münhemik oldukları görülmektedir.

Fransa’da ıtriyât-ı mahsusa takriben üç yüz elli fabrika mevcut olup bunlarda dört bin amele istihdam olunmaktadır.

Erkeklerin yevmiyeleri üç buçuk franktan beş ve kadınların ise iki üç frank kadardır. Fransa’da 1836

[16b1]

Senesinde iş bu ıtriyât fabrikalarının mahsulat-ı umumiyesi on bir milyon frank iken on sene sonra yüzde elli tezayüd etmiş ve nihayet 1876 senesinde yirmi dokuz milyon franka balığ olmuştur. Hâlbuki günden güne bunların miktarı artmakta bulunmuştur. Fransa’nın en büyük ve meşhur fabrikaları “Jeleafire” “Pive” Kerlin” Pinu” fabrikalarıdır.

---Avrupa’nın Âdât ve Rüsûmu---

[16a2]

Her zaman her memlekete her kavme mahsus birer âdet olduğu gibi her cemiyetin her hükümetin tagayyürat-ı zamaniye tabi bazı rüsûmu vardır ki bunlar tarih ve esas fikri i beşer garib bir netice bırakmakta bulunmuştur!

Kıyafetler, elbiseler dahi aynı bir tahvül ve tebeddüle uğramış ve ezmine-i mütekaddime ve mutavasitanın kabul eylediği kıyafetler şimdiki âdatın garebeti

nisbetinde bir ihtilaf ve garabet-i azime içinde görülmüş olub medeniyet-i haziranın tefrik ve ta'yin eylediği âdat ve rûsumu ile kıyafetler daha

[16b2]

Nerelere varacağını kimse tahmin edemez zannederim.

Bir zaman zenânın bir daire-i mahhude de hürriyeti iltizam olunmuş ve sonra kurun-u vustada onun zıttı olarak bir mahremiyyet mutlakanın levazımı adet-i umumiye hükmüne gelmiş iken şimdiden karıların serbesti-i namı cemiyet-i beşeriyenin esasından add ile karılar erkeklerden ziyade bir mevkî muhtar ve mümtaz almışlardır!

Ezmine-i mutavassıta ve mütekaddime de erkekler kadınlardan ayru olarak cemiyetler tertip etmekte oldukları halde şimdi

[17]

[17a]

Memalik-i garbiye ve mütemeddine de karısız cemiyet görülmüyor! Ezmine-i sâlîfe de 'ıyş u işretle ve büyük büyük sofralar tertibiyle birkaç saatler işret edilerek med'ûvîni rahatsız edecek kadar mest ve medhuş bırakmak adet -ı umumiyyeden iken şimdi ziyafetlerde haddi marufdan ziyade taam veya işret etmek pek kabih görülür.

İşte bu ihtilât ve tahavvülün müktezıyatından olmak üzere Avrupa'da rûsum müselleme ve mutaa de için bazı esaslar vaz olunmuştur ki şerîta-i ülfet ve cemiyet ittihaz olunan bu adet hakkında bir malumat mücmele itası münasib görülmüştür.

İş bu adetin esasına ve suret tahavvülüne dair tefsilat-ı tarihiyye vermek istediğim gibi bazı akvam şarkiye ve garbiye arasında el-an meri tutulan bir takım usul-u garibiye üzerine mufassal bir bend ile diğer bir yerde malumat vereceğim!

Usul-u ülfet ve ziyaret---- Bir adam bir mecburiyet-i mübreme görmedikce kendi kendisini diğer bir zata takdim edemez.

[17b]

Takdim olunduğu zat kendüsünün ara sıra gelmesine arzu gösterirse “kartını” makam-ı teşekkür de irsal veya ibraz tevazu etmek isterse kartını bizzat kapuya kadar isal etmek lazım gelir.

Suret-i resmiyede vukubulan mülakat bir çaryekten ziyade imtidat etmez. Me'muriyeti makamında iken bir adama viziteye gidildiği ve meşguliyeti görüldüğü zaman derhal ayak üstünde ve surat-ı nazikede istifa-i kusur ile kalkup gidilür. Kezalik taam vaktine yakın olan bir mülakat pek kısa olmalı ve gidileceği sırada meşguliyetten bahisle müsaade alınarak gidilmelidir. Bir misafır gelürse diğer misafirler ayağa kalkmaz. Yalnız ev sahibi ve sahibesi misafiri istikbal eder. Büyük bir zatın yanına varıldığı vakit küçük büyük o zatın ailesine mensub birisi odaya gelirse kıyam olunur. Ev sahibesi diğer biriyle baş başa musâhabet ettiği bir dakikada yanına gidilürse behemahal ziyaretin kısa olması lazımdır. Köpekle veya çocukla viziteye gidilmez! Ev sahibesi en büyük bir zatı dahi salon

[18]**[18a]**

Kapusundan dışarı teşyî edemez. Bir adam âram etmek üzere bir şehre gittiği zaman hükümet-i mahaliyye ve askeriyyeye viziti vermekle mükellef olmayup yalnız şehrin umum ekâbirini ziyaret etmesi münasib ve onlara kart göndermek saygısızlık sayılır.

Ûsul davet ve icabet---- Velîme ve velâtedde ve her türlü cemiyette davet edilenler davetten bir haftaya kadar “Kartını” davet eden zata gönderir. Dâî kasaba haricinde mukim ise tahrirat-ı mahsusa ile o vazifeyi ifâ eder. Taama me'duv olan zat gitmemek mecburiyetinde ise heman cevap vermeğe ve gideceği takdirde yalnız kartını gönderemeye mecburdur. Baloya veya bir cemiyet-i şebâneye davet olunan zat kabul veya âdem-i kabulü için kartını göndermek lazımdır. Tekrar davet olunmak istediği halde davetten on beş gün zarfında bizzat davet eden zatın hanesine ifâ-yı teşekküre gider ve

davet-i müstakbeleye arzusu yoksa yalnız kartını sekiz gün arasında irsal eder. Bir adam davet olunan

[18b]

Yere vakt-i muayyenden ne daha evvel ve ne de daha sonra gidemez.

Yemekhaneye gitmek üzere ev sahibesi meduvvundan birini refaketine intihab ile kavlini kabul eder. Ve yemekhaneye birlikte gider. Kezalik yemek odasına götüreceği karıyı tayin etmezden evvel diğerleri karılara! kavli takdim edemez. Hele ev sahibesi teklif etmedikçe meduvvundan biri kavlini ona takdim etmek kebairden maduddur. Bir kadın kendisine takdim olunan kavli red edemez. Ev sahibi tarafından refakate alınan hatunun önüne kimse geçemez. Yemek sofrasında mevakî esâmî mahsusa ile tayin edilmediği halde ev sahibi tarafından herkesin yeri gösterilmedikçe sofraya takrib olunamaz. O halde herkes gösterilen sandalyenin arkasına doğru durur ve ev sahibi işaret ettiği gibi oturur. Erkek daima kadınların sofrada birleştiğini intizar etmeğe mecburdur. Yanında ki kadının peçetesini açmazdan evvel erkek kendisinininkini açamaz. Hiçbir vakit peçete tamamiyle küşat olunamaz. Daima

[19]

[19a]

Nısfı küşat olunur ve öylece diz üstüne alınır. Sofranın üstüne dayanmak ve bir suret bâride²⁹⁷ ile sofradan uzak durmak caiz olmadığı gibi sandalyeye yaslanupda bir tavrı garâbet âmiz almakta ayıptır. Kadınlar fistanlarını erkekleri iz'âc etmeyecek bir surette arkaya salar. Ekmek bıçakla kesilmez. Ev sahibesi tarafından ikram olunan yemek tabağı kimseye verilemez. Verilen yemek hakkında hiçbir mulahaza beyan olunamaz. Verilen yemek arzuya muvaffak olmasa bile yine bir miktar alunup cüz'i ve zaruri yemek ve kusurunu tabakta bırakmak lazımdır. Ne pek acele ne de öyle naz ve eda ile yemek yemek caiz değildir: Sol el ile yemek ve sağ ile kesmek adettir! Erkek daima yanında bulunan

²⁹⁷ Baridane olduğunda soğuk bir tavrı anlamına geliyor ancak burda barid verilmiş. Beride de olabilir bu sebeple harf veya kelime hatası mevcuttur.

kadına suret naz gede yemekte muavenet eder. Kadın hiçbir vakit erkeğe şarap ikram etmez. Uşağı ref'-i sadâ ile yanına celb etmek ayıp olduğu gibi uşağın hizmetine mukabil beyan teşekkür edilemez. Çatal ve bıçakla tabakta gürültü etmek kezalik

[19b]

Ağzını bir karış açupta şapırtı eylemek şâyan-ı tâyıptır.

Tabağı ehmekle silmek ve kemikleri ile tutupta ağzıyla yalamak pek ziyade müstekrih sayılır.

Suvaré yani müsâmere--- büyük bir suvaréye davet edilecek zevata davet nameler nihayet on beş gün evvel gönderilir. Kadınların dekolte oldukları bir davette hiçbir vakit rüesâ-yı rûhânîye çağırılmaz. Bir gece birkaç suvaréde meduv ve gitmeğe mecbur olan bir kadın için her bir suvaré için elbiselerini değiştirmek lazımdır! Davetlerde hangisi daha mühim add olunursa en sonra oraya gidilür. Kadınlar akrabalarından bir erkek refakatlerinde olmadıkça davete gidemez fevkalade dost olduğu veya akraba bulunduğu bir haneye iki kadın yalnızca gidebilirse de herkesten evvel davete gitmeğe mecburdur.

Raks--- Raks başlamazdan evvel hane sahibesi daima salonun kapusunda durup meduvvunu istikbal eder. Hane

[20]

[20a1]

Sahibesi sade elbise giyer ve salonda erkekler başka kadın bulundukça kendüsine tekli-i raks etse kabulden imtinâ eyler. Bir erkek cidden mâzur olmadığı

[20b1]

Halde hane sahibesi tarafından bir karıyı raksa davet etmesi teklif olursa onu reddetmez.

---Mabadı vardır---

--“İstatistik” ---

---Dünyada Hâsıl Olan Hınta---

[20a2]

New York'ta tab' ve neşir olunan bir istatistikte görülüyor ki bugün ki günde küre-i arz üzerine senevi hâsıl olan hıntanın miktar-ı umumisi otuz sekiz buçuk milyon tonalitaya balığ olmakta ve bunun husulü için kırk iki milyon hengtar arazi işlenmektedir. Bu miktar kırk sene ikdam olunan hasıllata nispetle yüzde yirmi beş terakki etmiş ve bu da mevâridat ve mürâselâtın teshili ve kuvve-i ticariyyenin istimaliyle hâsıl olmuştur.

Amerika cemâhir-i müttefikası bin sekiz yüz elli dokuza kadar! Avrupa'dan hınta celbine muhtaç iken el-yevm oralarda iki yüz yirmi beş milyon hengtolitre

[20b2]

Hınta hâsıl olup yüzde otuz üçü harice sevk olunmakta olduğu gibi Şili Cumhuriyeti 'de yüzde yirmi beş ve Kanada kıtası yüzde yirmisini Avrupa'ya ve öteye beriye yollamaktadır.

Bu yakınlarda Hindistan iskelelerinden de yüklenmiş olan buğday mahsulat-ı umumiyelerine nisbetle yüzde otuz iki raddesinde ve Avustralya adasına bundan birkaç sene evvel Şili'den hınta gönderilmekte iken bugün hasılat-ı vakıadan yüzde onu harice gönderilmektedir. Avrupa'daki kıtaattan Avusturya ve Macaristan'ın harice olan sevkıyatı yüzde on altı üç çaryeke ve memalik-i mahrusanın

[21]

[21a]

Yüzde on ikiye ve Rusya'nın yüzde ona baliğ olmaktadır. Portagul ve İspanya kıtaaları ihtiyacat-ı mahallilerine kifâyet edebilecek mahsul yetiştirmektedirler. Avrupa'da hintaya ve her türlü mekulata en çok muhtaç olan yer Britanya Ceziresi olduğu gibi Almanya ile İsviçre ekseriya ve Fransa Kıtası ara sıra haricden zahâir celbine lüzum görmektedir. Fakat şurası şayan-ı dikkattir ki kuvve-i ticariye her tarafta istimale başlanmasıyla iki üç sene den berü zahâirin fiyatı tedenni etmiş ve memalik-i mahrusa ile Rusya ahalisinden başka umum Avrupa halkı bir telaş ve endişe içinde kalmıştır.

Paris'in terakki-i ziraatı cemiyeti tarafından neşir olunan bir layihaya göre iki milyondan ziyade ehli zürrâ adeta terk-i işgal edecek kadar zahirelerinden faide görmemekte ve ona karşı aldıkları düyûnat-ı külliyei verememektedirler.

Kezalik 1884 senesinde Macaristan'ın umumi bir istatistiğinde görülüyor ki otuz beş milyon kental buğday alındı-

[21b]

ğı halde fiyatı on beşer franktan ibaret olmakla ashab-ı emlak bin türlü müşkülat ile beraber yüzde yarım !! derecesinde müstefid olmuş ve mütebakısı masarifat-ı vukuayı kapatmıştır.

Kıtaat arzın nüfus-ı mevcudesine nisbetle en çok hinta sarfı edenler Amerika cemâhir-i müttefikası ahalisiyle İngiltere ve Rusyalılar ve ikinci derece Fransa ve Almanya ile Avusturyalılar olup Felemenk, İspanya üçüncü ve nihayet İtalya, Portugal, ile İskandinav hükümatı halkı dördüncü derecede gelirler. Mâamâfih bu memalikten yalnız cemâhir-i müttefika ve İngiltere ile Fransa ağniyâ ve fukarası mütesâviyen buğday ekmeği yerleri ve kıtaat-ı saire halkı ve nibet nisbetten mahrum kalurlar.

Dünyanın en güzel hintası Şili kıtasında hâsıl olandır ki ekmeği pek leziz olup hiçbir şeyle karıştırılmamaktadır. Avrupa'da ise ale'l-ekser her türlü hinta onunda fasulye, patates gibi şeyler katmakta ve sonra lezzet vermek için ekmeğin hamuruna bir takım mâyiye atılmaktadır.

[22]

---Bazı Kıta'nın Hayvanat Ehliyesi---

[22a]

İsviçre'de bulunan at, inek vesaire bu gibi hayvanat-ı ehliyenin mecmu kıymeti iki yüz altmış beş milyon şilin raddesinde ve bunlar iki yüz seksen dört bin yüz yetmiş sekiz sahibin taht tasarrufundadır. İsviçre'de beher yüz haneye elli ve beher merba kilometreye yüz res hayvanat-ı münevvia yani dört at, kırk dokuz inek, on beş canavar, on altı koyun ve on sekiz keçi isabet etmektedir.

Almanya'da beher haneye altmış hayvan ve beher kilometreye on at, altmış inek ve öküz, otuz canavar, kırk koyun on keçi ve Avusturya'da beher kilometreye yedi at, kırk inek, on üç canavar, yirmi yedi koyun ve beş keçi münkasım olmaktadır.

Rusya'da vaki (Vistula) deresi boyunda 783 bin bargir mevcut olup bunlardan yüz bini arabalarda ve fabrikalar işlerinde kullanmakta ve 320 bini damızlık için büyük büyük çiftlikatta

[22b]

Ve diğerleri erbab-ı ihtiyaç ve ziraat elindedir. Sahil-i mezkûr de 2 milyon 934 bin 909 koyun-u adi ve 3 milyon 977 bin ala cinsinden koyun ve 3 milyon 100 bin öküz ve inek mevcut bulunmaktadır.

Yine Rusya'da vaki (Donk) nehri boyunda meskûn olan kazakların 482 bin 924 bargire malik olup senevi altmış bin res kadar satmakta ve altı milyon ruble varidat almaktadırlar.

Fransa kıtasında ale'l-umum mevcut olan hayvanat on bir buçuk milyon inek ve öküz. Altı milyon canavar, otuz üç buçuk milyon koyun ve bir milyon 800 bin keçi

kadardır. Amerika cemâhir-i müttefikasında yalnız koyun olarak kırk bir milyon dört yüz bin res bulunmaktadır.

Erbab-ı hesap küre-i arz üzerinde mevcut bulunan at kısmının miktarı umumisini 58 milyona iblâğ etmekte ve bunları şu suretle taksim eylemektedir.

[23]

[23a1]

Avusturalya'da 3 milyon 486 bin, Fransa'da 3 milyon, Rusya'da 21 milyon 470 bin, Almanya'da 3 milyon 352 bin, Büyük Britanya ve İrlanda'da 2 milyon 250 bin, Cemâhir-i müttefikada 9 milyon 540 bin,

[23b1]

Arjint cumhuriyetinde 4 milyon, Kanada kıtasında 2 milyon 625 bin, Uruguay cumhuriyetinde 1 milyon 600 bin ve 6 milyon altı yüz ve küsur bin res kıtaat-ı sâire âlemde bulunmaktadır.

↔

---Londra ve Berlin Arabalarıyla Kalabalığı---

[23a2]

1885 senesi eylülünde polis dairesinin tutmuş olduğu bir hesaba bakılırsa Berlin'de 62.787 kira arabası mevcut olup bunlardan 298'i şimendifer mevkilerinde yolcu alup getiren (omnibüs) lerden ve 334'i Berlin'de ve etrafında seyr-ü sefer eden büyük arabalardan ibarettir. Diğerleri üç sınıf üzerine münkasım yaylı arabalardan her biri günde sekiz şilinden otuz şilin kadar kazanmakta ve cümlesi günde iki yüz elli bin yolcu taşımaktadır. Londra'da mevcut bulunan kirâ arabaları ise

[23b2]

Elli beş binden mütecaviz ve günde hamil oldukları yolcular bir buçuk milyondan ziyadedir.

Berlin'in en kalabalıklı caddesi olan Leipsik'den günde 8200 araba ve 50 bin piyade mürur ettiği halde Londra'nın London Bridge caddesinde yevmi 25 bin piyade geçmektedir. Sebti mahallesinin nüfus sakinesi ancak seksen bine balığ olabiliyorken ahz-ü i'tâya mahsus olan saatlerde laakal bir milyon insan tecemmu etmektedir!

↔

[24]

---Berlin Sokakları---

[24a1]

Berlin şehrinde on biri gayet vâsi ve iki ciheti ağaçla muhat olmak beş yüz elli iki cadde vardır. Bunlardan

[24b1]

Yirmi üçü dar ve mütebakısı güzergâh-ı umumi olabilecek bir zinet vüsuat hîre-bahş-ı enzardır!

↔

---At Eti---

[24a2]

Avrupa'nın en çok Berlin'de at eti yiyenlerin miktarı tezayüd etmekte ve o nisbette olarak sene be sene mezbûhat terakki eylemektedir 1884 senesinden 1885 senesine nisbetle Paris'te zebh olunan etlerin

[24b2]

Miktarı yüzde yirmi beş derecesinde artığı gibi sene-i merkume de Milano vilayeti halkının ekl ettiği at 2579 ve 380 ester ile 251 hımardan! İbareti imiş.

↔

---İsveç Sefâini---

[24a3]

447 bin 144 tonalita hacminde olmak üzere 3550 sefâin-i ticariye ve keزالık 83 bin 257 tonalitalık 653

[24b3]

Vapur ki cem'an 4302 kıta merakıb-ı kebîre-i bahriye İsveç ahalisinin el-yevm taht tasarrufundadır!

↔

[25]

---Prusya'da Tahsil---

[25a1]

Prusya'da tahsil mecburi olup el-yevm mekâtibe beş buçuk milyon talebe devam etmektedir! Bunlardan dört milyon sekiz yüz bini hükümetin ve diğerleri erbab-ı maârifin zîr idaresinde bulunan mekâtibe gitmektedir. Umumiyete nisbetle beher malum yetmiş sekiz nefer talebe tedris eylemekte ve Schleswig eyaletinde müstesnâ olmak üzere her muallime elli yedi talebe düşmektedir.

[25b1]

Yalnız Danimarka, Leh, Bohemya, Hollanda ve İslav şivesinde olarak Litvan **والونيك** **ونديق** ve Fraziku lisanlarıyla tekellüm ve talim eder doksan bir bin altı yüz on beş ve bu lisanlarla beraber Almanya'ca dahi okur 349 bin 938 nefer talebe vardır. Şayan-ı dikkat olmak üzere yedi nefer talebe yalnız Hollanda lisanda talim etmektedir!

↔

---Almanya'da Maârif---

[25a2]

Almanya'da dahil-i esnan-ı askeri olan efrad-ı ahaliden yüzde yedi derecesinde okumak ve yazmaktan mahrum Schles-

[25b2]

Wig eyaletinde ise umumen ahali bu nimet-i aliyye ile müstefid olduğu malumdur.

↔

---Kesret maârif---

[25a3]

Berlin mecmua-ı mevkutelerinden biri bu sene Berlin darü-l fûnunlarında beş bin nefer talebe kayd olduğunu yazdığı sırada

[25b3]

Âlem-i insaniyete bir afet gayri müterakkıbe düşmezse erbab-ı fûnun her vakitten ziyade tekessür edecek ve bu suretle maişet-i yevmiyelerin

[26]

[26a1]

Tedariki için bile biçareler müşkülât çekeceklerdir. Mütealasını da ilave-i beyan ediyor. Hâlbuki (İllüstrasyon popüler) nam İtalya mecmuasında denir kü, el-yevm türünde diplomalı bir avukat bir dilim ekmek için kira arabasını sürdüğü

[26b1]

Ve Milan’da bir diğeri daire-i belediye çavuşluğunda bulunduğu görülmüş ve kezalik Cenova’da bir mühendis bir şemsiye fabrikasında amele olduğu Viyana’da bir tabib teseü’l eylediği tahakkuk etmiştir!

↔

---Rusya posta haneleri---

[26a2]

Rusya’da el-yevm 4893 posta merkezi ve 8752 posta kutusu mevcuttur. Bunlardan 1685’i şimendifer mevkilerinde olup cümlesine 2269 büyük ve 6194 küçük memur

[26b2]

İstihdam olunmakta ve 8295 hademe muvazzaf tutulmaktadır.

Senevi 226 milyon 64 bin dahilinde ve 24 milyon 880 bin haricde mektup gönderilmektedir.

↔

---Müteferrika---

“Mesâib-i Harbiye”

[26a3]

Mesâib-i Harbiye üzerine Berlin gazetelerinden biri bir bend neşriyle hesap eder ki Almanya ve Fransa muharebesi için yalnız Almanya hükûmatı 370 milyon marka yani 462 milyon 50 bin frank sarf etmiş ve bu miktar nüfus-u umumiye ye

[26b3]

Nisbetle beher adama 10 ve beher familyaya 50 frank isabet eylemiştir. Fakat müdafaa ve mücadelenin devam ettiği 936 gün için beher nefere üç frank 12 sû yevmiye tahmin edilmek lazım gelürse yekûn 421 milyon 838 bin 438 franka

[27]**[27a1]**

Baliğ olmuş olur ki miktar-ı zayıat ve sarfiyat 884 milyon 338 bin 238 franka resîde olacağı anlaşılmıştır.

Hali hazırda umum Avrupa devletlerinin beslemekte oldukları neferat-ı askerîye 2 milyon 526 bin 522 neferden ibaret olup bunların ameliye ve yevmiyesinden görülen zarar ve ziyan bâlâda ki miktar üzerine hesap olunduğu takdirde 2 milyar 370 milyon 489 bin 370

[27b1]

Franka baliğ olmakta ve bunlar üzerine her devletin mukannen olan tahsisat -ı harbiyesi munzam olursa yalnız Avrupa mesarifat-ı askerîyesi 4 milyar 914 milyon franka irtika etmektedir.

Prens Bismarck Fransa'da beş milyon frank tazminat talep ve iddia ettiği zaman kim bilir bu gibi bir hesap ile kaç senelik masarifat ve zayıati nazır-ı tedkikine almıştır!

---İngiltere Kraliçesinin Serveti---

[27a2]

Müşârün-ileyhânın bankalarda üç yüz elli milyon frankı ve bunların nemasından başka “Osborne” “Balmoral” çiftlikatıyla “Lanfrastero” dükaliğundan senevi bir buçuk milyon frank varidatı vardır. Tahsisat-ı seneviyyesi ise on iki

[27b2]

Milyon yüz bin frank miktarında ve bir takım masarifat-ı fevkalâdesi müstesna bir haldedir.

Buckingham ve Nevbson saraylarıyla birçok cîfeler(cafelar) âramına mahsus ve dokuz kıtaa vapurda daima emrine tabi ve hazırdır!!

---Dünyanın En Soğuk Kasabası---

[27a3]

Şimâlî Rusya’da vaki Hafonsky(?) kasabası rubu meskûnun en soğuk bir

[27b3]

Memleketi olduğu malum iken ahiren edilen tecrübelerle anlaşılmış ki “Sibiry’a da”

[28]

[28a1]

“Varçibansky” kıtasının bürûdeti hiçbir yerde kabul etmeyecek derecede ziyadedir! Bürûdet sıfırdan elli dereke **تول** ettiği zaman kış mülâyim gibi sayılmakta ve nihayet bürûdet altmış üç dereceye kadar inmektedir. Halk hayvanatla

[28b1]

Beraber ahurlarda işletilmesi sobaların etrafında âram ve bu suretle kendülerini muhafazaya ve dışarı çıkmamaya devam ederler. Bunlardan çıkan islim derhal havada buz kesilmekte ve kâffe mâyiât kesb incimad etmektedir.

↔

---Dünyadaki Kasabaların En Yüksekği---

[28a2]

Meksika’da vaki “Seuleufe(?)” kasabasının bulunduğu mahal “Anahuac²⁹⁸” dağının 1940 metre yüksekliğinde olan bir satıl müstevîsinde ve sâhilinden 2710 metre İrtifâ anda vakidir. Kasaba-i

[28b2]

Mezkûre her zaman karla muhat olan “Novadu Solika” zirvesinde 1500 metre aşağı ve on iki bin nüfusu mühtevidir.

↔

---Alp Dağlarına Yağan Kar---

[28a3]

“Vinça” nam papas birçok rasathanelerin yevmiyesinden istihrac ve hesap etmiştir ki 1885 senesinin eyyam şitasında Alp tepelerinde nüzul eden berfin

[28b3]

²⁹⁸ Anahuac , Meksika şehrinin antik çekirdeğinin ismidir.. Anahuac, "suya yakın" anlamına gelen bir Nahuatl ismidir.

Miktarı altmış milyar! Mekaib metre ceramında ve altı milyar tonalita su miktarında imiş!

↔

[29]

---Nâkus---

[29a]

Bu dehşetli alet bir zaman Âlem-i nasraniyetin delal imalı ve her türlü vakıaya karşı erbab-ı taassubun mürevvic âmalı idi.

Ahkâm- ı mâneviye onun velvele-i şemâtet-engiziyle hal olunur. Vekayi-yi cesîme sedasının tesir manevisiyle meydan-ı zuhura götürülürdü?! Zaman icadını tayin etmek müşkül ise de Tevrat'ın yirmi yedinci babında mûnderic olan bir fukara ile Mısır'da ve Beni İsrail'de mevcut olduğu hüküm olunmuş ve bu suretle eskiden beri ihtirâ olunan alat-ı mûsikînin en eskisi olduğuna şübhe kalmamıştır.

Asar-ı atikadan madud olan ebniye ve kalelerde çanlara mahsus bir yer görülmemiş ise de eski Yunanlılar çanları ahenk-i musiki ile darp etmek üzere bir sınıf mümtazı muvazzaf tutup muharebe hengamında esâtire arz pîrestiş ettiklerinde birinin vefatında ve balık pazarlarında çaldıkları ve hastaların en ağır bir dakikasında boyunlarında astırdıkları birçok asar ile müsbet bulmuştur. Romalular dahi işe başlayacak ve teatîl-i muamelat

[29b]

Edecek saatleri ve her türlü vakıa-yı ilan için çan isti'mal eder ve eski Pers(Fars) ahalisi hükümdarlarının elbise-i resmiyesi altında ve Fenikelüler atların boyunlarında zilleri tealik eylerdi. Sair mûtekad ala batıl olan milletlerce de çan ve zil kullanıldığı malum ise de Hristiyanlar da ne zaman bunun istiğmaline başladığı ve ne esas üzerine teşri ve kabul edildiği henüz tayin etmemiştir.

Yalnız miladın asr-ı sanisi meşahirinden madud olan “Apuka Aka(?)” “Andor(?)” yani Himar mezhep nam kitabında yazdığı bir fıkra-i tarihiyye ile makam-ı **اذدراده** çanlar daha ol-zaman papaslar tarafından ayin-i din arasında kabul olmak istendiği dermeyer olunmuş ve o vakitin sair müellifleri çanlara dair başkaca izahat vermemiştir.

Mâamâfih 381 senesinde “Kampana” sancağı dahilinde “Nevla” Piskobosu “San yak li nu” birinci defa olmak üzere, bir kilisede bir adet çan vazi etmiş ve bu sebeple çanlar Yunanilerce papatya çiçeğine olan müşâbehetine mebni

[30]

[30a]

“Kuzon” denirken Avrupalılar “Kapanan” ya izafetle o namı ilm-i umumi koymuştur.

Mütaakiben 392 senesinde papa “ San! Anastasia” Roma’da bir çan hane yapmış ve 470 senesi dahilinde “Jardo” nam papas İngiltere’ye getürdüğü gibi 865 senesinde Venedik Rüçalarıda “Yaratıcı Yasıo” şark imparatoru “Mihail’e ” bir adet çan gönderip ilk defa olarak Ayasofya’da tâlik olunmuştur.

Bu suretle üç dört asır içinde umum âlem-i nasraniyete çan istiğmali teammüm etmiş ve kavâid-i dîniyye arasında birçok teklifat mübdiyle beraber kabul edilmişti!

Çanlar ta on sekizinci asıra kadar manastırlarda ve papaslar tarafından ifrağ ve imal olunur ve evlerde altın ve gümüşten ve sonraları tunçtan yapıldı. Fakat alelumum pek küçük olup onuncu ve on birinci asıra doğru gayetle musanna ve müzeyyen ve şimdikilere mümâsil çanlar ifrağ edilmeğe başlanmıştır.

Papaslar çanları iğmal ederken ateşin etrafında toplanarak birçok duaları gizli gizli okur! Ve garip garip

[30b]

Birtakım ayinler tertip ederdi. Gökten rûhul-kudûsun gelipte takdis etmesi için çanlara altun!! ve gümüş! Mezc ve izâbe olunması lazım gelür. Ve hele eski evâni-i giranbahâdan içlerine katılırsa pek mukaddes olduğunu anlatırdı! Çanın suret-i ifrağı ikmal olunduğu gibi her tarafı dehn-i mukaddesle! Sürülür ve papaslara mahsus beyaz elbise ile örtülürdü. Bâdehu resm-i taammüdî icra olunur ve bir isim ile tesmiye edilürdü. Ara sıra bir çan bir meselenin ilan ve işâasında delalet ettiği için aforozlanır! Veyahut yeniden tasfiye ve tezkiye ! ile ifrağ kalurdu.

Bu aforoz bir sene evvel Bulgarlarla Sırpların mücadelesi akıbetinde dahi görülmüş ve herkese mûcib-i hayret ve garabet olmuştur. Papa on üçüncü “Jan” şark imparatorlarından “Vasilios” namına bir büyük çan ifrağ etmiş ve 960 senesinde “Vasilika Lanerannere” nam kilisesinde koymuştur.

Bu teklifat adeta şerâit-i diniyeden madud olup kimse muhalefet edemez. Bir şey söyleyemezdi. Toskana

[31a]

Piskoposu “ Rahibi” bu usulü bir aralık kabul ve icra etmek istediğinden aleyhinde bir büyük ihtilal çıkarılmış ve hakkında bin türlü cezalar reva görülmüştür.

Zaman ihtirânda darb ve istiğmal için bir kaide ve usul yokken sonraları buna dahi birçok tekellüfat ve teklifât konulmuştur. Büyük kiliselerde sekizer çan konulmak ve bir siyak üzerine mâhirâne darb olunmak lazım idi. Ve buna etbâ etmeyenler muamelat şedideye dûçar olurlardı.

Belçika ve Felemenk’de vukubulan mücadelat- ı mezhebiye arasında dük ve “ Alya” birçok kesanı İspanya usulünce çanları çalmadıkları için öldürmüş engizetörler binlerle adamı bu sebeple mahkûm eylemiştir.

Hasılı şöylece kavaid-i mahsusasıyla darb ve istiğmal olunan çanların sadasıyla ervah-ı mukaddesenin ferah-yab ve aks halinde dûçar-ı ızdırab olduğunu papaslar söyler

ve Hristiyanın ekseriyesi sözlerine inanurdu ve derler ki sada nakus azabdaki ervaha ilkayyı hiffet ve nimette bulunanlara

[31b]

Bahş-ı rahat eder! Rad' ve berkîn isabetine şeyatin ve ecnebinin yılanlarla sıçanların! Ne tahta bitlerle pire! Vesair hayvanat mûziyenin taarruzuna karşı hail olur!!

Mâa-mafih 1788 senesinde Britanya'da vukubulan şiddetli bir fırtınanın defi mehâliki için yirmi dört kilisenin çanları çalınmağa başlandığı sırada yirmi dördünde!! Sâika isabet etmiş ve halkın o yoldaki îtikâdî ıslah olabilmıştır.

Tarihçe pek büyük şöhreti haiz olan çanların en çoğu İngiltere'de mevcut olup 680 tarihinde ve büyük "Albert" in devr-i saltanatında İtalya'dan getirilerek " Vermut" kilisesinde kullanılan bir çan el'an asar-ı nadireden madud ve pek ziyade kıymetdardır. Bundan dört beş yüz sene evvel bir düşman tarafından istila olunan memleketin en büyük çanlarını iğtinam etmek ve birlikte almak âdet olduğundan Londra'da "San Salvator" kilisesinde bulunan on iki adet çan hep Âlem'i- zafer ve şandan madud olmak üzere meşhurdur. Viyana'da "San Stefano" kilisesinde mevzu olan

[32]

[32a]

Bir büyük çan birçok muharebatdan alınan toplardan ifrağ olunmuş ve Kolonya'da bir kilisede mevcut bulunan çan bir takım vukuat-ı tarihîyenin yadigârı olmakla mahfuz bulunmuştur. İtalya çanları aks sada ve zinet-i nazar rebace her yerdekilere tefevvuk etmekte ve hele "Biragamasko" çanları dünyada ki çanların en güzelleri sayılmaktadır! Moskova'da bulunan bir çan altı buçuk metre tulunda ve altı metro arzında olup iki yüz bir bin iki yüz altmış altı kilogram sıkletindedir. (New) yokta "Karatiba" ve Paris'te "Noterdam" kiliselerinde ki çanlarda en ziyade meşhur olanlarından ve " San Petro" da bulunan bir çan on bir bin sekiz yüz kilogram sıkletinde olup fevkalade sanaatle ifrağ edilenlerdendir.

Küre-i arz üzerinde mevcut olan çanların hesap ve miktarı katiyen malum değilse de şüphesiz olarak üç yüz bu kadar milyondan ibaret olan Hristiyanların beher beş yüz nüfusuna bir ve beher kiliseye iki adet çan isabet etmektedir! Çanların sadası bir zaman Avrupa'da İmparatorların evâmirinden ve hükümdarlarının

[32b]

İradelerinden ziyade müessir ve hükümdaran-ı halkın davet ve icabeti için onlara muhtaç iken bugün umumiyetle nefret-i azimeyi mucib olmakta olup adeta çanlar çalındıkça Hristiyanlar dinlerinin asıl ve ferane !! karşı zeban-dıraz seb ve teşnî olmakta ve iki de bir de selb-i hazur etmemek üzere onların mîar-ı darp ve istimalini tayyin ve tahdid için hükümat ve hükümdarlarına müracaat etmektedirler.

Papaslar derler ki dünyanın son gününde umum nakuslar kendü kendülerine darbe-zen dehşet ve badehu onlar da cihanla beraber ahiret de galatından amman sükûnet olacaktır!

Fakat günden güne milel nasaranın akidelerince görülen inkilabat-ı azimeye karşı bir kıyas ve hesaba tutulmak lazım gelirse onlar fena-yi Âlemden mukaddem değil adeta bir iki asıra kadar bütün bütün küşa-gir ve mahv ve nisyan teessiri sadaları mucib oldukları siyyani şamil olan sahâif tevarihinde aks-endaz müsamâ cihan olacaktır.

---Şerait-i İştira ---

Guruş

30 Dersaadet için bir senelik abone bedeli

40 Taşralar >> >> >> >> >>

03 bir nüshası

Abone yazılmak veya elden almak isteyen zevatın Bab-ı Ali caddesinde Arakel efendinin 46 numaralı kitabçısına mürâcaat eylemeleri.

Mündericat

Dük de Wellington (mabad)---Japonya Devletiyle Ahvali---Asrımızın Bazı Muharebatıyla Telifatı---Muahedatı Düvel---Kristof Kolomb'un Vatanı---İtriyat---Avrupa'nın Âdat ve Rüsumu---İstatistik---Dünyada hasıl olan hınta---Bazı Kıtaatın Hayvanat ehliyesi--- Londra ve Berlin Arabalarıyla Galabalığı---Berlin Sokakları--- At Eti---İsveç Sefaini--- Prusya'da Tahsil--- Almanya'da Maârif---Kesret Maârif---Rusya Postahaneleri--- Müteferrika---Mesaib-i Harbiye----- İngiltere Kraliçesinin serveti---Dünyanın En Soğuk Kasabası--- Dünyada ki Kasabaların En Yüksekği--- Alp Dağlarına Yağan Kar--- Nakus

2.3. Zerrât Mecmuası Üçüncü Sayı Transkripsiyonu

ZERRÂT

---Eser---

Avlonyalı Süreyya

Edebiyat, tarih ve fûnûn ile malûmat-ı mütenevviayı hâvi Ayda bir kere neşrolunur, risâle-i mevkutedir.

Cüz

3

Sahibi ve Naşiri

Kitabçı Arakel

Maârif nezareti celilesinin ruhsatıyla tabi olunmuştur.

İstanbul

(Cemal Efendi) Matbaası---- Bab-ı Ali caddesi numara 34

ZERRÂT

---Eser---

Avlonyalı Süreyya

Edebiyat, tarih ve fûnûn ile malûmat-ı mütenevviayı hâvi Ayda bir kere neşrolunur, risâle-i mevkutedir.

Cüz

3

Sahibi ve Naşiri

Kitabçı Arakel

Maârif nezareti celilesinin ruhsatıyla tabi olunmuştur.

İstanbul

(Cemal Efendi) Matbaası---- Bab-ı Ali caddesi numara 34

[66]

---Hırs ve Tamâ---

[66a]

Bir memleketin saâdet umumiyesi ahlak-ı milliyenin derece-i metânet ve selametiyle mütenasib olub fesâd-ı ahlâk saadet ve ikbalin hamisi ve akvamın mübtela olduğu emraz-ı mehlikenin en şiddetlisi add ve itibâr olunmuştur.

Ümem-i sâlifinin vukûat tarihiyeleri buna bir delil-i kâfi sayılmış ve binaenâleyh her memleket terbiye-yi milliyeyi ahlakın muhafaza-ı kuvveti noktasından başlayup bu babda kavâid-i mahsusa ve vezaif-i mütenevvîa vaz' ve tayin etmeden hali kalmamıştır. Eski Yunan ve Roma hükeması ahlak-ı milliyeyi ıslah etmek üzere meydana koydukları âsar-ı mutebereleriyle hikmet-i umur-ı cihan oldukları gibi bir iki asırdan beri Avrupa'nın cihat-ı muhtelifesinde yetişen erbab-ı arifan dahi secâyâ-yı milliyeyi her türlü musaviden tasfiye maksadıyla binlerle âsar vaz'-ı enzar itibar etmiş ve hakikaten ahlak-ı umumiyece bir büyük tagayyür husulüne sebep olmuştur. Sadr-ı İslâm'dan ta sekizinci asıra kadar rical-i ümmet islâmiyenin yazdıkları kütüb-ü müteberenin en mühümleri de ahlaka dair olup onların

[66b]

Hepsi Araplar fütühat ve muvaffakiyat-ı hayr-ı tebhaşası mücerred ahlaka verdikleri ehemmiyetin neticesi olduğunu isbat edecek edille-i salimeyi mütezammin ve zaten tasavvuf kitaplarının kısmi külli de ahlak-ı Muhammediye'nin neşr-i envarıyla tâyin Hikemîyatı gibi bir maksatd-ı mühimmi camî' ve mu'lindir. Mevcut olan turuk-ı aliyye'nin cümlesi ise rızâyı bârînin tahsili yalnız hüsn-ü ahlak ile hasıl olabileceğini göstermek üzere teşebbüs etmiş yani onların esası hep ahlak nokta-i nazarlarıyla vaz' olunmuş bir takım mesâî diyânet-perveraneden ibaret bulunmuştur.

İmam Gazali aleyh rahmet-el-bârî hazretlerinin ahlaka dair yazdıkları telifat-ı celile kütüphane-i ümmetin başluca sermaye-yi iftiharî sayılıp ihyâü ulûm²⁹⁹ nam eser-i muteber mecelleden ziyade müştehir olduğu gibi ahlak-ı ala-yi gibi Türkçeye nakl ve telif olunan kitaplarda bu yolda ki asarın en ziyade şayan-ı îtibâr gürülenlerdendir. İşte Âlem-i insaniyatın ahval manevîyesini keşf ve tayin ve onun üzerine ıslah ve tezkiyeyi derpiş ve tayin eden

[67]

[67a]

Erbab-ı hikmetin meydana koydukları o misüllü kütüb-i şarkiyanın envar-ı hikmetinden istifasına ile nakl ve tercüme eylediğim bazı asar pek noksan olmakla beraber vaz'-ı enzar ulu'l -i'tibâr olunur.

Erbab-ı hikmet nef' ve zararı umume veya zâta şümuli cihetiyle ahlakı ikiye taksim etmiş ve bunların tenevvû ve teaddiyle beraber bizim şimdilik mevki bahs ve beyana koymak istediğimiz hırs ve tamayı zâta ve umuma sirayeti muzırâtı itibariyle eşna'-i ahlak-ı seyyie add eylemişlerdir.

Mefhâr-ı Enbiyâ Efendimiz Hırs---- Fakarun hazıra? --- diye tarif buyurdukları gibi erbab-ı hikmet dahi hırs ve tama-ı bir maraz-ı müzmine teşbih edüp bunun mübtelası yalnız ölümle şifâyab halâs olabilür demişlerdir.

Tamahı sevk menfeat esasına müstenid oldukça hilkat-ı beşeriyede tabii görülürse de mahiyet ve hakikatiyle saik olduğu nataic düşünülürse gayeti bir sefâlet-i elimedenden ve akibeti muttalib-i mütenevvîa ile ifnâ-yı ömre illet olmaktan ibaret olduğuna dâir olan tağrifin kabulü lazım geldiği misillü

En-nefsü tatme-u vel-esbabu acizeten

²⁹⁹ Eserin tam adı İhyâü Ulûmî'd-Dîn: İmam Gazzâlî'nin kaleme almış olduğu başta Tasavvuf Ve Ahlâk Olmak Üzere Fıkıh, Kelâm Gibi İlimlere Bilhassa Amaçları Bakımından Yeni Yaklaşımlar Getiren Önemli Eseridir.

Vel-mer'u³⁰⁰yühliku beynel- yes ve't- tatmai³⁰¹

[67b]

Beyt-i hikmet-nümunuyla nefsin mutâ'-mâa-i müteaddisine karşı deva-i husulün fıkdanıyla insan ekseriya yeis ve hırman içinde helak olduğu düşünmek icab ider.

Cenab-ı Murtazâ--- Ekseru masarî'l-ukkuli tahta buruki'l- matamii³⁰² cümle-i cemilesiyle erbab-ı aklın en çoğu buruki hırs ve tamanın şiddeti altında perişan olduğunu beyan buyurmuşlar ve yine “Tamanın mazareti bir sitâre-i âteş-nâkın tesiratından ziyadedir” demişlerdir.

Filhakika insan hırs ve tamayla evkat-ı hayatını ifna ve ihtiyacatı ciddiyesiyle maksadını terk ve imha ediyor. Bu sebeple bir muvaffakiyet-i ebediyeden mahrum ve her zaman kendüsü me'yûs ve mağmûm oluyor. Hırman ise bir mevt-i ebedi bir hüznü daimidir ki insan ona meftun olmaktansa âzâde-i kayd-i hayat olması bile evla sayılabiliyor.

Bir şair --- Metâmi'min istihsali yolunda ihtiyar oldum. Zaman ise tagayyürat-i haremiyeden masun ve ben gibi haris olanlar bir taab daimîye makrundur.

---Hikmetini mütezammın olarak

[68]

[68a]

Kad şebe res ü resü'd-dasri lem yüşibbe

³⁰⁰ (n-nefsu) bazı kaynaklarda orijinal halinin bu şekilde yazıldığı da görülmüştür.

³⁰¹ Ruh aç gözlüdür, sebepler acizdir (güçsüzdür) insan ümitsizlik ve açgözlülük arasında yok olup gider.

³⁰² Akıl savaşlarının çoğu hırsların şimşekleri altındadır.

İnnel harisü aled-dünya nass taibün³⁰³

Beyitle edeb-âmuz cihan olmuştur. Bir diğeri ise “Ve zi-hırsın terahü yelimmu ve mezzan. Li-varisihi ve yedfeu an-hımmahu kekelbi’s-saydi yümsiku ve huve kâhin. Farisenehu liye’-kelehe sivahu ”³⁰⁴ kıtasını inşat etmiş ki merd-i haris kendisünden ve ailesinden esirgeyerek cemine mükib olduğu mali av köpeği sayd ve şikârını başkasına terk ettiği gibi o dahi onu varisine bırakmağa mecbur olduğunu göstermiştir.

Yalnız insan İmam Gazali hazretlerinin dedikleri gibi alakadar-ı menfeat olduğu amal-i hayriyesine karşı ibraz cehd ve ihtimam ve o yolda bazı mühine ve meşakkate tesadüf ettiği halde

Ve tahmilü-l mekruhi leyse bizair

Mahallethu sebeben ila Mahmudin³⁰⁵

Meddilünce onada tehammül ederek izhar-ı cidd-i tam etmelidir fakat onların suret-i husulü için göstereceği mesaiyi hırs ve tamadan azade etmesi lazım gelür ki temâyülat-ı aliyesi ihsasat-ı sûfliyesiyle nakısadar-ı mezellit olmasun!

Şübhe yok ki insan ekseriya inan-ı³⁰⁶

[68b]

Tamayla tasavvurat- ı kerîmânesini pâyimal ve fuyüzan-ı müstakbelesini ihlal eyler ve böylece

³⁰³ Zamanın başı yaşlanmadı baş yaşlanmadı. Dünyaya meraklı olan yorgundur. (Başım yaşlandı ama hevesin başı büyümedi, dünyayı umursayan yorgundur.)

³⁰⁴ Ve istekli olan onun şımartıldığını ve yaramazlık yaptığını görür. Varisine ve kayınpederini papaz olmasına rağmen dikenli bir av köpeği gibi savunuyor. Başkasının yemesi için avlanmak. (Hırsı olan kişinin mirasçıları için para biriktirdiğini ve onu kayınpederine bıraktığını görürsün. O avını başkası yiyebilsin diye yakalayan av köpeği gibidir.

³⁰⁵ Zorluklara katlanmak zarar değildir. Mahmud için bunun bir sebep olduğunu sanmıyorum.

³⁰⁶ Şüphesiz insan çok defa dolu dizgin.

Mer-yedmeu fi-sukın ve yuhlike dūnihe

Ve kem min harîsun ehlektehu ma-ta-meahu³⁰⁷

Beytinin şamil olduğu bir ziyâ azime kendisünü dûçar eder. Zaten insan hayali ve hakiki her emeline etbâ eyler ve bunun husulu içinde ayruca bir hırs ve tama ibraz eylerse metâib ve nevâib-i mütenevviaya karşı tesîrat ve cüdâniyesinden nasıl tasrih-i nefis ve vicdanına muvaffak olabiliyor? Daire-i mutalib ise afak-ı semâvi gibi lâyetenâhî olmağla insan amelden amale intikal ettikçe

Velem er-mesele daire'tül menî

Müvessiahe ille malü ve'l-umuru zıggın³⁰⁸

Denildiği gibi âmal-ı ittisâ ve ittisal ettiği halde eyyam ve ağvam-ı akibet karin hitam olur. Hâlbuki insan bir kere mütâlib ve metâmi'ne meftun oldu mu? Mesut yaşamasında ihtimal olamaz!

Cümle hikemiyyat-ı meşhurendir ki insan dünyada mesut olmak isterse hırsını tahdid etmelidir. Çünkü arus mes'adet hırs ve tamaha karşı arz-ı çehre-i mutâvaat etmekten başka

[69a]

La yücidur-rızka bela-miani fi't-talebi

Vela bi-ked vela hırs vela taibün³⁰⁹

³⁰⁷ Açgözlüdür, onsuz da sürer ve yok olur. Kaç hevesli insan açgözlülükleri yüzünden helak oldu.

³⁰⁸ Kader çemberi ve umutlar kadar geniş, hayat kadar dar bir şey görmedim.

³⁰⁹ İstemedi heves olmadan, zorluk, hırs, yorgunluk olmadan geçim olmaz.

Mâilince insan im'ân-ı taleb ve hırs nail-i emel olamaz. Dünya da insan bir mesudiyyet-i muttalaka ve hürriyet-i daime ile **وتعبله** taayyüş etmek ister mi? En evvel metâm'ini mümkün mertebe taklil eylemesi ve her şeye karşı bir itidal göstermesi yani

İza künte tebgı'ş-şeyyü febgı tûsittan

Müknedâ litenehi yükassiru'm-mütadavilu³¹⁰

Hikmetine ittiba etmesi lazım gelür yohsa hırs ve tamayla insan bir esareti mütemadiye içinde kalur ki yukaruda dediğimiz gibi şu hayat çandurüzesinde ne lezzet ile bilür? Şuarayı arabdan biri “setta el-mezru bi-hadivi ve intehi'l emalü. Fela hayalün ve la resmü ve la talilü illa recae femandari endurikühü. Emistemirü feyaiti devanehü'l-celü”³¹¹ demiştir ki tertib-i muttalible ecelin teakkib-i vürudundan aciziyet mezar kendüsüne intizar ile hazır ve amadedir! Mekasıta amal ise artık nihayete ermiş ve resm ve hayal bir temenn-i

[69b]

Muhale dönmüştür gibi acıklı bir hali tasvir etmiştir.

Meşahir-i şuarayı araptan Ebü'l-Atâhiye---- Hırs ve eza meftuniyetimle esaretimi davet ettim hâlbuki kanaatindeydim hür olarak yaşardım--- halinde olmak üzere

İtâat ma-ü- mütamiî ve este'buditini

Ve-lev-ani kanatü le-kuntü harrü³¹²

³¹⁰ Bir şey istiyorsan ölçülü ol,çünkü sonunda uzun olan kısadır.

³¹¹Türbe boşuna yıkıldı, umut bitti, hayal yok, söz yok, umut yok. Gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceğimizi bilmediğimiz umut dışında. Yoksa devam edip, kendisinden önce ecel mi gelecek.

³¹² Ben hırslarıma uydum, onlar beni köleleştirdiler. Eğer yetinseydim özgür olurum.

Demiştir ki hakikaten insan hırs ve âze münhemik olmakla hodbehod esarete mübtela olduğunda şüphe yoktur. Şu ibtilası ise kendisünü birçok fezâyihede davet ve her türlü denâetin hiddetine(?)³¹³ illet etmektedir.

Vakai-i müdhişenin umumuna bakılsun! En çoğu hırs ve tamanın tevellüd ettiği elimden ileri geldiği tayin eder. Nice milletler nice devletler hırs ve tamah mübtela olmalarıyla mahv-abad nisyana gittikleri gibi efrad üzerine de bunun birçok dahiyeleri dai olduğu pîş-i enzar-i dikkate her gün tesadif eden vukuat ile arz-ı hakikat eylemektedir.

↔

[70]

---Bir Şair Hakîm---

(İza tavaat harseke küntü abde³¹⁴)

-"Li küllü dinetin yed'ül ileyhe"³¹⁵--

[70a1]

Demiştir ki bu da insan hırs ve tamına meftun olmakla isâet ve esâreti ve bu saika ile her denâete karşı icabeti kabul ettiğini pek güzel anlatmıştır. Şair Şehirü'n- Nâbî merhum dahi

Sahibü hırsin ve tamaa rüsvadır

Kimyâ-yı şeref istignadır³¹⁶

³¹³ Burada anlam açısından vav harfinin yanlış yazıldığı kanaatindeyiz.

³¹⁴ Arzularına itaat edersen köle olursun.

³¹⁵ Çağırdıkları her din için.

³¹⁶ Hırs ve açgözlü bir insan. Ender bulunan yücelikten ayrılır.

Demiştir ki cidden mesudiyet-i istiğna ve itizaz da ve lezzet ve hakaret hırs ve azdadır. Mezâlik bu misüllü vesâyâyı hakimiyenin bir dustur-ı vacibü'l-imtisal olmak üzere Seyf-i sârim hazreti peygamberide mahkûk olan

“Dai el hırs ‘ali-d-dünya ve duval el- ayış la tatmaa³¹⁷

[70b1]

Ve la tecmeu minel mali. Felenduri limen tecemmea fe-en-rızku maksumun. Ve-sui-zan le yenfeu fagırın küllü zi hırsun. Ganiyyun külli men yezneu” ³¹⁸

Rubaisidir ki tadad ettiğimiz Hikemîyatın bir hülâsa mücmelesidir. Binaen-aleyh ashab-ı tab selim hırs ve tamadan ittikâ ile bir huzur-u daimiye mazhar olmuş ve haris olanların hâlât-ı tamatkareneleri bir suret-i mütekbirane de durub-ı emsal sırasına geçmiştir.

İşte delil-i hissiyat olmak üzere “el-abdü sera ma-kinaa. Vel-mür-abadü ma-tamaa. Fakna ve letma fema. Şey-ün yeşinü’s- sevai’t-tamaa”³¹⁹

Kıtaasının iradıyla iktifa olunmasıdır.

↔

---Wellington’un Tercüme Halinden Mâba‘d---

[70a2]

Bu planın netayici olan “Waterloo

[70b2]

³¹⁷ Dünyaya ve ömrün uzunluğuna dair kaygıyı bırakın ve haset etmeyin.

³¹⁸ Ve para toplamayın. Kimin için topladığınızı bilmiyorsunuz, çünkü rızık bölüştürüldü. Kötü zan fayda sağlamaz. Açgözlü olan herkes fakirdir. Hile yapan herkes zengindir

³¹⁹ Köle fena halde ikna olmuştur. Ve açgözlü olan açgözlü değildir, dolayısıyla o hoşnuttur ve ben de açgözlü değilim, çünkü açgözlülükten başka hiçbir şey utanç verici değildir.

Muharebesi Wellington'un bu muharebe de

[71]

[71a]

Kazandığı galibiyetin derecesi dünyanın malumu olup vukuatın sureti cereyanıyla netice-i müstehalesi şimdiye kadar her lisanda birçok defalar yazılmış ve her yazılışda bir suret diğeriyle tasvir olunmuştur. Fakat esbab-ı galibiyetin tâyininde her taraf kendine hisse-i şeref göstermek isteyüp mesela bizzat Napolyon Almanyalıların muvasılatından evvel muharebeyi Wellington'u muhasıra etmek üzere olduğunu iddia ettiği halde Wellington Napolyon'un sözünü red ile muhasırdan masun olarak muharebe de Rusyalulardan gördüğü muaveneti tahdid etmiştir.

“Walter Scott” dahi muahheran Wellington'un bu ifadesini tasdik ve teyit edüp öte tarafta “Blücher” kendi asarında --- Fransa ve İngiltere orduları bir keşmekeş arasında ve galib ile mağlubun tayini müşkül bir zamanda iken yetiştiğini bu ifade ile Napolyon'u tasdik etmek istemiştir.

Hâsıl-ı netice ve galibiyetin ehemmiyet-i fevkaladesi cihetiyle herkes dâvây-ı şerefte müsabakat eylediği gibi esbab-ı hezimet hakkında olan ifâdat dahi bir ihtilaf

[71b]

Azime uğramıştır. Napolyon kusur ve kabahati kâh kumandan “Koyu'ya(?)” ve kâh General “Grouchy” ye atıf ettiği halde “ Grouchy” hüsn-i hizmeti Almanyalı General “Muffling”n şهادetiyle isbat etmiştir.

“Napolyon'da Waterloo Wellington hakkında kendi muhtıralarında der ki Waterloo muharebesinin tertibat umumiyesi ehl-i tedkik ve tarihin nazar mûşikâfanelerinden geçtiği zaman Wellington'un iktidar ve maharetince şهادete medar olacak bir hareket bulamazlar. Wellington'un askeri müteferrik olduğundan harbe girişmemek ve heyet-i umumiyesini haziranın on beşinden evvel toplamak lazım gelirdi.

Tuttuğu mevki ve hatt-ı ricatını temin edemediği ve muharebenin ahval müstakbelesine karşı yalnız bir açık yolu bulunduğu meydanda iken manevralarını tamamıyla ikmal ve icra ve şu ahvalden istifade etmek üzere buna on sekiz saat vakit bırakmış ve kendisini bir büyük muhatara da atmıştı.

Fakat General Grouchy “ zaaf-ı efkâr ve adem-i sebât ve iktidar göstermesi

[72]

[72a]

Ve süvari müfreze kumandanı General “Koyu” emrimin aksi olarak mevkinin terk etmesiyle beraber sair generallerimin hatayatı da bunların seyyiatına munzam olmuş ve mevaki müteaddi de dağılan yüz yirmi bin kişilik bir ordunun tesirâtı efrad arasında izam olunmuş olduğundan ne benim azm ve niyetimin ve ne de on beş bin piyade ile iki yüz elli kıtaa toptan ibaret olan kuvvetimin faidesi görülebilmıştır.”

Vakıan lord Wellington’un maiyeti doksan bin piyade ve iki yüz elli kıtaa topu ve mevkinin muhafaza etmekten bile aciz olan General “Blüch” yorgun ve bozgun otuz bin kişilik bir orduyu câmi idise de bence bu kuvve-i mecmuadan yalnız kırk bin nefere baliğ olan İngilizler şayan-ı endişe olup kusur-u kıdem-i evvelide münhezim ve mazmuhal olabilecek bir vazîyet ve ehemmiyette idi.

Napolyon şu sözleri iktida-ır fevkaladesi nisbetinde câlib-i dikkat umumi ise de en doğrusu yine Fransa müverrihlerinin dediği gibi İngiliz askeri

[72b]

Pek fena bir mevki tuttuğu halde yedi saat içinde dünyanın en büyük bir kumandanına ve yine o asrın birçok eâzimini gerdan dade-i şimşir galibiyet eden büyük bir kuvve-i askeriye karşı gelerek akıbet galib gelmiş olduklarından bu şeref hasiren Dük de Wellington’a ait olmak ve orada ki rivayâtın tenevvü ve teaddiyle beraber yine müşarünileyhin sebat ve meziyyeti kat’an nakisadar olmamak lazım gelir.

Wellington cidden şecaat-ı fitriye ve sebat-ı fevkalade ile temeyyüz eden kumandanlarından olub Waterloo muharebesinde umum-u erkan-ı harbiyesini etrafında serildiklerini gözünü kırpmaksızın ve altı yüz zabıta on beş bin nefer askerin maktul ve mecruh olduğunu kımıldanmaksızın seyir etmiştir!

Napolyon senet elinde bulunduğu müddetçe hiçbir vakit Wellington'un namını yad etmek istemediği gibi kuresından biri de bi'l-münasebe onun ismini andıkça kendüsü müteeffir ve müteessir olurdu. Ve der idiki Wellington baht-u tâlihin muavenet hârikulâdesiyle kazandığı bir şöhretten müftehir olabiliyorsa da “Malbarok” öyle

[73]

[73a]

Bir şöhretiyle İngiltere kabinelerini nüfuzuna karşı alt ve bütün İngilizleri amalane davet ettirdi. Hâlbuki Wellington harekât-ı umumiyesini “Castlereagh'ın” tahdid ettiği hudud seyyieye tevfiğ etmekte ve her türlü iktidar ve fetanetten bi behre olduğunu göstermektedir.

Wellington'u Napolyon için sordukları zaman “her şeyde üstadımızdır” sözüyle cevap vermiş ve Napolyon kendi hakkında muannit ve değersiz bir İngiliz'dir” demesine bakmamıştır.

Mâhâzâ Napolyon Wellington hakkında ne derse desin yine Walter Scott'un dediği gibi bir mağlûbun galibe karşuda kullanması tabii olan bir lisanın hefevatı nazarıyla bakılmak ve Napolyon'u mazur tutmak lazım gelir!

Çünkü Wellington müveffakatını Napolyon'un birçok harekâtını neticesiz³²⁰ bırakmış ve nihayetinde kimsenin hatır ve hayaline gelmeyen Saint Helena adası gibi revabıt-ı cihandan dur bir mevkii kendüsüne menfa tayin etmiştir!!

³²⁰ Yazar burada büyük ihtimal bir yazım hatası yapmıştır iki nun harfi yazarak kelime hatası yapmıştır.

Wellington Hint'ten gelirken bulunduğu gemide "Napolyon Saint Helena adasından

[73b]

Götürülmedikçe Avrupa rahat etmez" demiş olduğundan Napolyon'dan sordukları zaman cevaben demiş ki "evet! ben öyle bir büyük sözü işitmişim ancak Wellington'un dediğine asla emniyet etmemiştim!" şu pek doğrudur ki Wellington dediğini yapmış ve fakat onunla bir meziyyet ve şeref kazanamamıştır! Ashab-ı vicdan Napolyon gibi bir büyük adamın hayat çend-i sani tesmim ettiği için Wellington'u mesul buluyorlarsa da 1818 senesinde terk ettiği vasiyetnamesindeki fıkra ile de Napolyon'u onun kadar müttehem görüyorlar.

Napolyon düşmanını muzdarip etmek isteyen bir his tabiyye karşı devletin sui kastına çalışan yani Wellington'u öldürmek isteyen bir İrlandalıya mükâfat-ı nakdiye bırakmış ve bilakis dük "Diken (Digen) (?)" "ve Maraşel" "Massura(?)" vukualarını külliyyen hatırdan çıkarmıştır.

On altıncı Loui ise katillerini afv edecek kadar bir ulviyet ve prens "Nevvar" bir mağlub krala eliyle yemek dağıtmak gibi bir mürvet göstermiştir!!

Wellington yalnız Mareşal "Ney"

[74]

[74a]

n aradığı muavenat ve delaleti diriğ ettiği için ceride-i ahvalini telvis etmiş ve Napolyon'un dediği gibi sâhihan ulu vicdanından mahrum olduğunu göstermiştir!

Ney hükümet-i kraliye tarafından ihanetle müttehim ve binaenaleyh katl ile mahkûm idi. Wellington hükm-i nizamı gözetmek ve vazifesine ait olmayan bir mesele de karışmamak istemiş ise de Castlereagh'ın maneviyat garazkârânesine alet ve on sekizinci Loui'nin ilka-yı denâet etmesine illet olmuştur.

Wellington fenalıkla öyle ki ahkâm-ı kanuniyeden bilmiş ve bu cihetle kanun nazarında mahkûm olan bir değerli asker arkadaşını kurtarmak için bir muavenat- ı ali-i cenâbânede bulunmamışdı. Şu kadar ki Wellington yarısı muahede-i ibtidaiyesi akabinde birçok fenalıkları men ettiği ve halkın hukuk-u umumiyesini gözettiği için Fransızları kendüsine minnettar bırakmıştır. Yohsa Wallere kadar zalim Wellinesateyn gibi hunhar olan maraşel Bluhar'ın zulm ve îtisafıyla Paris'in mahv ve payimal olması mukarar idi.

Napolyon sukûtu “ Vaks” la şayal

[74b]

Muahedesiyle Fransa tahliye olunup ahval umumiyeinin kesb-i sukûnet etmesi üzerine Wellington İngiltere'nin kâffe-i merâtib-i aliyelerini ihraz ederek Londra'ya gelmiş ve kendüsü ölünceye kadar İngiltere hazinesinden senevi yedi yüz otuz beş bin şilin yani yüz ve küsur lira günde ve îhda olunan çiftlikkattan da altı yüz altmış bin şilin beher sene almışdır.

Mâamâfih maliröfile müsavi tutulmak isteyen dük onun kadar paraya haris ve ondan ziyade hasis idi. Hele ifrat taassub ve iltizam tasarrufla pek çok me'luf idi.

Kendüsü İrlandalı olduğu halde İrlanda muhtacine iâne edilmek lüzumu parlamento da dermiyan oldukça şiddetle red eylerdi. Mervîdir ki bir gün bu mübâhase cereyan ettiği sırada İrlandalı bir mebus dükün şu muamelesine karşı Wellington'un bu kadar maaş alması ettiği hidematın bir mukafatı olabiliyorsa da farz olunsa ki halkın bir kısmı İngiltere'ye böyle mühim hizmetler etse ve cümlesine bu kadar maaşlar verilse o halde hükümet ne yapar? Hitabını irad ettiği gibi Wellington—

[75]

[75a]

Benim ettiğim hizmetler herkes tarafından gösterilse müşkül ve bana binaberin şayan mukafat add olunmayup İngiltere ne bana ve ne de onlara maaş vermekle mükellif olur” cevabını vermiştir.

Şu kadar ki Wellington Lordlar meclisine dahil olduğu zaman umumun gözleri ona bakmakta ve kraldan efrada varınca müşarünileyh bir büyük adam nazarıyla görülmekte idi.

Lord Liverpool’un³²¹ baş vekâleti hengâmında müşarunileyh tophane müşirliğine ve Canning’in³²² müsnet vekâlete gelmesiyle Verona Kongresine tayin olundu. Kongrede Fransa’nın İspanya’ya karşı gösterdiği müdahalat ve şu muamelatı tahdid ederek İngiltere’nin ilan ettiği hukuk-u milel ve istiklal-i düvel noktalarını bihakkın iltizam etti.

Dük de Wellington aslen ve kalben Tory fırkasına mensub ve ifrad ile onların taraftarı idi. Bu cihetle halkın kendüsine gösterdikleri hürmet ve himayetle Whigler adeta söz söylemeyecek bir suretle Toryler galebe çalmıştır.

Whigler Wellington’u meslek-i siyasiden çıkmak ve umûr-ı askeriye ile işgal etmek

[75b]

İstemişlerdi. Fakat Chateaubriand’ın dediği gibi 1830 senesine kadar emellerine vüsulden aciz kalmışlardır. Zira Dük askerlik vazifesini ifâ ettiği gibi siyasetatıda tecrübe etmek isterdi. Ancak Dük meydan-ı kârzar da mağlup olmaktan masun olduğu halde divan siyasetatıda görülen mevâni mütenevvîa arasında kılıcının kayışı kendüsüne işleyerek münhezim ve bitab kalmıştı. Yani Dük bir milletin idaresini bir ordunun istimalinden kolay olduğu zannında bulunmuş iken müteâkiben pek büyük bir hatada olduğunu anlamıştı.

³²¹Tam ismi ile Robert Banks Jenkinson (Liverpool’un 2. Kontu) 1812'den 1827'ye kadar Birleşik Krallık Başbakanı olarak görev yapmıştır ve Tory (Muhafazakâr Parti) üyesi İngiliz devlet adamı olarak bilinmektedir.

³²² Tam adı ile George Canning olarak bilinmektedir.

Dük yalnız parlamentoda irad ettiği nutk-u siyasileriyle oldukça iktidarını ve Fransa ihtilal-ı kebirî hakkında mülâhazat namıyla neşir ettiği bir eserin bazı sahifeleriyle selamet rey-ü rezânet efkârını isbat edebilmiştir.

Mâamâfih en doğrusu budur ki Dük meydan-ı muharebe de gösterdiği sebatla âleme bir nümûne-i imtisal olabiliyorsa da meslek siyasisi kimse için şayan-ı taklid değildir.

Dükün yalnız metanet fikriyesi kuvve-i tâliine olan îtimadı câlib-i hayret

[76]

[76a]

Bir halde idi. Müşarünileyh için muhal görülecek ahval heman pek madud ve say ve gayrete karşı her şeyi mümkünattan madud idi.

Fransa kübarasından bir zat bir davetinde demiş ki “Lordu görüyor musunuz? Beş kapı muhafızı onu formasıyla kahraman Herkül gibi durmakta ve kendi kendine düşünmektedir. Kuvve-i tâline o derece emindir ki birisi gelse de Kraliçe sizi yetmiş bir yaşınızla tezevvüc etmek üzere Westminster’de bekliyor dese en adi bir işe gider gibi kılıç kayışını oyduarak oraya gitmekten geri kalmazdı”

Chateaubriand demiş ki Marlborough berü İngiltere Wellington’u gibi bir muktedir kumandana malik olmamış ise de müşarünileyh onun kadar diplomatlıkta mahir değildi. Madam Asetanila lord hakkında değersiz adi bir adamdır dediğini iddaa edenler varsa da tercüme-i halini yazanlardan birçoğu bu fikrayı inkâr ve madamın lorda karşı olan hürmete mahsusasıyla teyyid-i güftar etmişlerdir. Walter Scoot Napolyon’la Wellington’u mukayese ettiği sırada “Wellington’dan bahisle

[76b]

Şanlı bir kumandan ve Napolyon pek büyük bir afet cihandır.” Demiştir.

Lord Wellington bu suretle siyasiyatla meşgul olmuş ve yalnız 1827 senesinde Toryler makam-ı iktidardan düştüğü gibi o da bir müddet hanesine çekilmeğe mecbur kalmıştır. Fakat Lord Katang'ın(?) esaret Yunani'ye namıyla evvelce neşr ettiği bir eserin tesiratıyla İngiltere Devleti Fransa ve Rusya ittifakına girmiş ve 1827 senesi teşrînievvelini yirmisinde “ Navararin³²³” vakai malumesini ikâ eden heyet-i meluneye pişrev olmuştur. Bu vakıa Whigler zamanında vukubulduğundan Wellington ondan haberdar olduğu gibi İngiltere devleti eliyle **حمائف** îtibârîne birliğe şenaat sürmüş yani buda deneat İngiltere için ebedi bir şeyn olmuş olduğunu itiraf etmiştir.

Sene-i mezkûre evahirinde Lord Kordests'in (Cordest'in)(?) teşkil ettiği Whigler heyet vükelası düşmüş ve kralın biraderi Dük de Borough(?) vefat etmiş olduğundan Wellington umum İngiltere ordularının başkumandanı ve biraz sonra hazine-i hassa baş Lordu tayyin olunmuştur.

[77]

[77a]

Bu sırada ise meşhur “ Sir Robert Peel”³²⁴ Avam kamarasında Tory fırkasının müdafa-i müşkil berendazı ve hatib talâkat perdazı bulunmuştur. Fakat zahire idhalinin memnu'iyetini vesile eden ve katolik bulundukları için o zamana kadar hukuk-ı siyasilerinden mahrum kalan İrlandalıların kıyamı üzerine halk kâh Whigler kâh Toryler istinad etmiş ve dükün mensub olduğu fırka halkı nazarında müstaid bir sıfatla tanılmamıştı.

Hele Katolikler aleyhine kral dördüncü George'un gösterdiği harekât-ı zalımaneye Dük de Wellington'da iştirak ettiği için bütün bütün kendüsü halkın düşmanı olmuş ve hukuk-u medeniyenin yegâne bir hasmı sayılmıştır.

³²³ Yazarın burada nun harfi yerine b harfi yazmıştır.

³²⁴ Tam adı ile Baronet Sir Robert Peel, iki kez Birleşik Krallık Başbakanı (1834–1835 ve 1841–1846) ve aynı anda Maliye Bakanı (1834-1835) olarak görev yapmış olan İngiliz muhafazakâr devlet adamıdır.

1830 senesi teşrinisanisinde ise dük aleyhine bulunan fırka heyecana gelmiş ve sarayın pencerelerine taş atmak ve kendüsüne hakaret-i aleniyede bulunmak gibi nümayışlere cüret etmişlerdir.

Sir Robert Peel'in iktidar-ı harikuladesiyle zahire meselesi tesviye ve tarafgiranın nüfuzu takviye olunduğu gibi Wellington'da yeniden teyid-i itibar

[77b]

Edebilmiş ve 1834 ve 1841 senelerinde Robert Peel bir heyet-i vükela teşkiline muvaffak olmuş ise de Wellington artık memuriyet kabul etmekten ibâ etmiştir.

Muharrirîn-i meşhureden **قاب فی غون** dükün ahvali mahsusası hakkında demiş ki “müşarünileyh” **استیاه هاورس** de ki sarayını Hindon Waterloo muharebesine kadar bulunduğu vakaların resimleriyle tezyin ederek onlara her zaman bakar ve eyyam şebabını anardı. Eski dostlarıyla hembezm ülfet oldukça efkâr askeriyesini ityan ve muahheren halkın taşlarıyla rahnedar olan pencereleri irae eylerdi. En ziyade görüştüğü kont dö **بور جووی** buğu ile husus olarak efkârını serd ettiği sırada dermiş ki bir adam en evvel münselik olduğu bir meseleği ömrü oldukça muhafaza etmek ve ahval-i umumiyei gençlikte tecrübe eylemek lazımdır. Ben askerlikle külliye meşgul iken İngiltere'de ve belki bütün dünyada haiz-i kemal-i ikbaldim. Politika Âlemine girdiğim gibi her taraftan üzerime hücum eden müşkülâtla bitab olmuş ve nihayet ihtiyarlığımda tebdil-i meslekin seyyiesi olarak halkın tahkira---

[78]

[78a1]

tıyla bina-yo ikbalımın rahnedar olduğunu görmüşüm.

Dük de Wellington son memuriyeti olmak üzere kraliçenin ve kendü tarafgiranının ısrarıyla 1843 senesinde İngiltere ordularının başkumandanlığını kabul

etmiş ve o memuriyetinde iken yani 1848 senesinde Carlist’lerin nümayişleriyle sui hareketlerini az bir kuvvetle def’e muvaffak olmuştur.

Bu suretle gösterdiği bir hizmet-i vatanperverane ile yine vatan ahaliyesinin hüsn teveccühüne mazhar olmuş ve 1852

[78b1]

Senesi eylülün on dördüncü günü “ Walmer Castle”de terk-i gaile hayat etmiştir.

Seksen altı senelik müddet-i hayatınca gördüğü idbar halkın bir sui nümayişinden mütehasıl ekdardan ibaret olub kazanmış olduğu ikbal ve mal ise her halde na mahdud idi.

Bu cihetle kendüsü pek bahtiyarane ömür sürmüş ve hidamatı vakıasıyla İngiltere tarihinde “Marlborough dük Nelson” ile beraber namını midad-ı zerrin ile ibka ve idame edebilmiştir.

---Japonyalıların Bazı Adât ve Rusûmu---

[78a2]

Milel ve akvam arasında hâsıl olan vesaite-i irtibatından sonra cihan-ı medeniyye adeta bir memleket gibi sayıldığı için her yerde cereyan eden ahval-i umumiyye kesb-i ıttılâ etmek yolu açılmış ve en adi sayılan bir takım etvar erbab-ı tedkikin enzar-ı mahsusasına tesadüf etmekten kurtulamamıştır.

[78b2]

Bir zaman Japonya kıtası bizce henüz vera-yı sedd-i hafâda kalmış memalikten add olunurken bugünkü günde matbuanın delaletiyle heman her hali malum olmuş ve onun üzerine herkes az çok bir şeyi öğrenmişti!

İşte Zerrât'ın ikinci cüzüyle neşir ettiğim bir bendi mahsus ile benim bildiğimi

[79]

[79a1]

İzah eylediğim gibi şimdi kıtaa-yı mezkûre de cari olan bazı adet

[79b1]

Ve rûsumu üzerine de biraz malumat vermek isterim.

↔

--Teehhül ve Talak--

[79a2]

Bir çocuk on beş yaşını bulduğu gibi balığ add olunur ve suret-i ciddiye de sanata mübaşeretle velileri onu evlendirir. Ekseriya çocuklar genç iken akrabalarından birine nişanlanır. Ve namzedini hadd-i buluğa varmazdan evvel görmesi muayyebattan sayılır. Nişan resmen teatti olunduğu bilinmek için erbab-ı asalet mikadonun ve ikinci sınıf ahali velilerin ve avam kısmı belediye reislerinin ruhsatını almak lazım gelür. Bu suretle münakid olan nişandan sonra erkek kızı istinkâf ederse mehakim vasıtasıyla icbar olunur. Teehhül külliyyen umur-u hukukiyeye aid olub Brehmenler buna müdahale etmez. Nişan teattisine vasıta olan zat nikâhı akd etmek üzere zevcin hanesine gider. Orada bulunan gelin ile erkek arasında oturup üç kadeh kadar pirinç rakısı getirülerek birini kendüsü

[79b2]

Diğer ikisini zevc ve zevce içdikten ve bu hal iki defa daha tekrar ettikten sonra nikâh icra olunmuş add olunarak gelin kemal-i hicap ile ref'-i nikâb eder. Ve zevciyle el ele tutuşarak birlikte akrabasının yanına gider. Velîme cemiyeti dahi o dakikada başlar.

Zevc kendi evinde hiçbir vakit şerâit ve mukavelât ile mukayyed değildir. Daima serbest-i vikayesine hakimdir. Bir koca karısını tatlik etmek hakkını haiz ve hele karısı akim olur çok söz söyler! Kocasının akrabasına riayetsizlik hanesi içinde idaresizlik gösterir ve hususiyle his-i rekabet ve fikr-i hasetle kocasını iz'âc eylerse tatliki katiyen caizdir. Karıların tatliki bu gibi esbab-ı âdiyye üzerine vukubulmayla Japonya'da talakın kesretle olabileceğini zan olunursa da Fransa'ya ve umum Avrupa'ya

[80]

[80a1]

Nisbetle pek cüzidir. Çünkü talak kendülerince pek meşum ve ziyadesiyle menfurdur. Japonya'da kadınların ehemmiyet ve meziyeti az ise de Japonların hüsn ahlakı sayesinde karılar her yerden ziyade

[80b1]

Orada mesud ve bahtiyardır. Kadınların terbiyesiçün gösterilen himmet fevkalade sayılmakta ve terbiye-i ahlâklarına, vezâif-i beytiyelerine hukuk-u zevciyatın muhafazasına dair her gün birçok asar neşr olunmaktadır.

↔

“--Veladet, Veraset--”

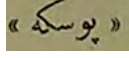
[80a2]

Doğan çocuk erkek ise umum akrabası validesine birçok hediyeler îtâ ve evde şenlikler icra olunur. Çocuk otuzuncu gün mabede götürülüb pederi üç ismi tefrik ve brahmana takdim eder. Brahman bunları bir kâğıda yazdıktan sonra bir kadeh derunune kor ve havaya doğru atar. En evvel yere düşen varakpârede muharrer olan isim ile çocuk tesmiye olunur. Ve bu isim mabedde muhafız olan defatir resmiyede kayıd olunarak nüfus umumiyeinin defterleri suret-i muntazımade tutulur. Çocuk had buluğa varıncaya kadar

bu isim ile yâd edilirse de ondan sonra ikinci bir isim verilir. Evlendiği ve rütbe ve memuriyet aldığı gün dahi bir başka isim ile benam olur. Vefatında

[80b2]

Yine bir isim verilerek bu nam artık kitabesinin mezarı ve familya arasında ebedi bir yadigâr olur.

Pederin çocuğa karşı olan hak ve istiklali ol-kadar büyüktür ki hayat ve mematı her zaman elinde müfevvezdir. Mösyö « » nam seyyahın ifadesine bakılırsa çocuklarını öldürmüş birçok babalar görülmüş ve hükümetin nazar tâkibinden masun kalmıştır. Servet-i umumiye resmen büyük çocuğa intikal eder. Ve kızlar pederlerinin hayat ve mematında tevârüsten mahrum kalur. Fakat bir peder büyük çocuğunu ba'de'l-buluğ tard ve küçük biraderlerinden birini veya damadını veyahut haricden bir adamı evlatlığa kabul eyler. Yalnız bir ecnebiyi evlatlığa alması caiz

[81]

[81a1]

Değildir. Evlatlıktan tard olunan bir adam resmen ve nizamen familya eczasından madud olamaz ve tevarise hak kazanamaz. Bu tard ve ceza için gösterilecek esbab

[81b1]

Çocuğun sefahitinden ebeveynine ukukundan şenaate meylinden ibaret olabilirse de pederin çocuğuna muhabbeti olamaması dahi buna kâfidir.

↔

---Düello---

[81a2]

Japonya’da vukubulan düello iki hasımın göğüs göğüse silahla mübareze etmesine İngilizlerin boks Fransızların **المناك** muharebede vuruştuklarına benzemez. Hakaret dide olan adam ve yine avdetle umum akraba ve taallukatını cem ve davet ettikten sonra evde ki en büyük oda açılır. Odanın ortasında ferş olunan bir müzeyyen hasır üzerine şahs-ı muhakkar oturur. Cemiet dahi etrafını alarak önüne keskin bir hançer bir takım revac mütenevviayı camii bir kutu konur. Kendüsü vukuat-ı hakaret amizi bir lisan rikkat-engiz ile ağır ağır hikâye idir ve gayet bir suretle karnını hançerle azar azar yarar. Tâb ü tuvânı ve kelimâ ve lisanı kesildiği gibi en aziz dostu kim ise sekerât-ı mevtten kendüsünü kurtarmak

[81b2]

Ve ızdırab ve azabını tehvin etmek üzere kılıç ile başını birden keser! Ve üzerinde birçok mersiye kıraat olunarak akrabasının her biri ahz-ı intikamı için rabt-i misak eder. Artık maktulü tahkir ve muzdarip eden her kim olur ise olsun bu ailenin şiddet ve intikamından kendini ne kadar muhafaza etse yine tahlîz-i nefis muhal olur.

1860 senesinde hariciye nazırı bulunmuş olan “Endo” nam zat daima ecnebilerin lehinde ibraz-ı muavenet ettiği için müsteşarı “Hevri” ile aralarında bir büyük münakaşa kapusu açılmıştı. Bundan dolayı “Hevri” bir meclis-i umumide **اندوتك** muamelatını tenfiz ve ecnebilerin imhası lüzumunu temhir etmekle hariciye nazırı müsteşarını pek fena

[82]

[82a1]

Halde tahkir ve ikinci gün dahi Amerika sefareti başkâtibi “Hoşgenin”e gösterdiği adalet üzerine Hevri’yi alenen tekdir etmekle mûmâileyh evine gitmiş ve alelade kâffe-i akrabası huzurunda intihar etmiştir. Beş gün sonra mütevefanın akrabasından beş kişi hariciye nazırına hücum ederek

[82b1]

Kendüsünün mukavemeti fevkaladesiyle yalnız cerh edebilmiş. Hoşgen dokuz gün sonra itlaf edilmiştir. Bu intihar düvelloya gavâil-ı âlemden masuniyet manasında olarak “Harakiri” tabir edilir.---

---Napolyon ve Muasırîni---

[82a2]

Eâzim-i âlemin asarı kendülerinin şöhret ve iktidarı ile mütenasib bir rağbet-i umumiye mazhar olduğu malum iken on sekizinci asrın ve hâlihazırın mebadisini bir inkılab-ı azimeye uğradup askerliğin ve siyasiyat ile idare-i mülkiye ve maliyenin tahavvül-ü umumiyesine delalet eden birinci Napolyo’nun ifadat-ı mütenavviası henüz müteselsilen lisan-ı osmani de yazılmadığı için aczimle beraber müşarünileyhin usul-i idare ve vakai-i mesail-i mühimmeye dair olan mütelaatını ileride nakl ve tercüme ve şimdi muasırini hakkında ki efkâr ve güftarını best-ü irade ibtidar etmek isterim.

On altıncı Loui--- fevkalede

[82b2]

biraderim sayılbilmek için ahlak ve asarı delalet etse!! Bile kendüsü gayetle miskin bir hükümdar idi.

Maria Antoneitte³²⁵--- bulunduğu mâhafıl ve mecalisin medar- ı letafet ve zineti idi. Fakat iktidarı az, mizacı hoppa olmağla heyecan-ı umuminin tezayyidine alet olmuş ve kendi felaketlerinin husulünü tesrî etmiştir.

³²⁵ Tam ismi ile Josephe Jeanne Marie Antoinette von Habsburg-Lorraine veya Maria Antonia Josepha Johanna.

Josephine³²⁶--- namı ilelebed hâtır-ı nişan hürmetim olmağla beraber hakkında reva gördüğüm bir muameleden dolayı her zaman mahcubum. Kendüsü her türlü ulviyet-i zatiye ve meziyyat-ı mülukaneyi şamil bir nüsha-i fezail idi.

[83]

[83a]

Marie Louise³²⁷--- Ahlak-ı kerimane, hissiyat rahimanesiyle bence bir melek idi birlikte sürdürdüğüm eyam bir takım netayic-i ileyhiyeyi intaç etmekle beraber ömrümün en lezzetli en mes'adetli hengâmı idi.

Talleyrand³²⁸--- Her vesileden istifade ile ilka-yı şenaate münhemik ve akdine memur olduğu muahedat-ı ticaret üzerine murahaslardan ve bil-umum erbab-ı mesalihden ahz-ı irtikab ile me'lûf bir denû't-tab' idi. Borbonların yegâne bir tedbir-i sâibi varsa o da bu melunu!! Fransa'dan tard etmeleridir.

La Fayette³²⁹ --- tarihte hakikaten bir makam-ı ali istihsal ve ihrazına ahlak-ı reddiyesi mâni idi. Bununla beraber muamelat-ı siyasiyede dahi safdil ve lisan ve davası netayic ve hareketiyle gayr-ü mütenasib idi.

La Fayette ---Eâzım-ı rical-ı siyasetten olan bir zatın kalbi, efkârı nisbetinde halis olmalıdır. Hâlbuki Lafayt'ın güzeran hayatı herkese karşı bir ders-i ibrettir.

--- On yaşında iken riyaziyatı kendüsünden öğrenmiş idim.

[83b]

³²⁶Napoleon Bonaparte'nin eşidir ve tam ismi Joséphine de Beauharnais'dır.

³²⁷ Napolyon Bonapart'ın ikinci karısıydı ve onunla evliliği sayesinde 1810-1814 yılları arası Fransa imparatoriçesi ve İtalya kraliçesi ünvanlarını alan kişidir.

³²⁸Fransız askeri zaferlerinin birbiri ardına Avrupa devletlerini Fransız hegemonyası altına aldığı yıllarda Napolyon'un baş diplomatıydı.

³²⁹ Tam ismi ile Marie-Joseph Paul Yves Roch Gilbert du Motier, Marquis de Lafayette'dir.

O fen üzerinde fevkalade iktidarı ve irad-ı kelama ve iskât husuma karşı muessir bir lisan ve güftarı var idi. Bir orduyu Moreau'dan güzel idareye muktedir ve ondan daha zeki ve fazîlet-perver idi.

Moreau--- Bir fırkayı idare etmekte iktidarı muharebede sukûnet ve sebatı var idi. Fakat bir başkumandan olmak yüz bin askeri kullanabilmekten aciz idi. Moreau ne hasmının öyle bir kuvve- i cismiyesini keşf ve tayin ve ne de kendü orduusunu suret-i muntazıma da tayin ve temin edebilirdi. Maharet-i askeriyece de (Kelber Soult) gibi mutemedi bulunan birçok kumandanlarından dün ve hissiyat-ı rahimanneden külliyyen mahrum idi. İdare-i zatiyesini karısıyla kaim validesinin iyade-yi şefaatinde terk ettiği için birçok masâibe uğramış ve vatanına karşı gösterdiği hidemat-ı mühümmeyi hatime-i hayatında ki ihanetiyle jeng-dar-ı denaet etmiştir.

Dessaix--- Tecrübe-i kâmile ve muamelat-ı fenniyye ile müttahil idi. Tayin-i netayic-i vukuat kendüsüne mahsus meziyyattan idi. Hayatını mücerred temini şan ve şeref

[84]

[84a1]

İçün muhafaza etmek ister yani hayat kendüsünce şan ve şereften ibaret olduğunu îtikad eylerdi.

Kleber--- zekâvet tabîyenin derece-i aliyesini haiz ve fakat keşf-i istikbalden aciz idi!

Lat--- asrımın en cesuru askerimin en gayuru idi. Viyananın istilasında otuz altı saat yemeksizin meydan-ı harbde kalmış ve tehlikeli yarasına bakmaksızın bütün gün at üstünde ve askerın önünde bulunmuştur.

Maraşel Gerard³³⁰--- Gerard gibi daha birkaç zat yanımda bulunmasaydı mağlubiyet ve idbarımı tamir ve tehvin edebilirdüm.

Massenar--- Mehalik azimiyede tezyid-i metanet, temin-i muvaffakiyat gibi hasâis-i fevkaladeyi haiz idi. Bir mağlubiyette galib olmuşcasına ibraz-ı rezanet eder ulviyetini muhafaza eylerdi.

[84b1]

Mareşal Davoust³³¹--- Şecî ve muktedir olmağla beraber harekât-ı harbiyesinde ihtiyar ettiği mesûliyet-i ilahiye ile şayan-ı takdir değildir.

Soult--- Bir harbiye nezaretini idareye birçok harekât-ı harbiye tertibine muktedir idi. Fakat o hareketi mükemmelen mevki icraya koymağa iktidarı kâfi değildi. Mâamâfih Victoria mağlubiyetle İspanya'da görülen ziyâ taadil edebilmek için ondan başka bana ümit-i necat olacak adam yoğdu!

Marmun--- Küfran-ı nimetle mahkûm olanın akıbeti vehim olması tabiat-ı âlem-i muktezıyatından olmağla ondan istikbali benim halimden daha elim olacağında şüphem yoktur...----

---Mabadı var---

↔

“---Tarih-i Sanâyi'den---”

--Ayna ve cam ve çini mamulatı--

[84a2]

³³⁰Tam ismi ile, Étienne Maurice Gérard.

³³¹Tam ismi, Louis-Nicolas d'Avout. Şanı boyunca Davout'un adı genellikle Davoust olarak yazılmıştır.

Delalet-i tarihiyeye bakılırsa sırça

[84b2]

Ve cam dünyada mîlâd-ı İsa'dan bin sene

[85]

[85a]

Evvel maruf olan asar ve sanayiden madud ise de ayna îmalî on dördüncü asır içinde bulunmuş ve en evvel Avrupa'da Venedüklüler tarafından yapılmaya başlanmıştır. İki yüz sene kadar bu ihtirâ münhasıran Venedik'te Venedüklüler elinde kalmış ve on dördüncü Loui'nin devri-i saltanatına müsâdif olan 1671 senesine doğru Fransızlardan birtakım işçiler Venedik'e giderek ayna imalini bir suret-i mahsusa da öğrenebilmiştir. Bunlar Fransa'ya avdet ettikleri gibi başvekil meşhur “Kleber”'n inzimâm muavenetiyle “Strasbourg'da(?)” ve 1688 senesinde Paris'te ve daha iki yerde birer fabrika küşât ederek bir aralık Fransa imalatında Avrupa'da oldukça bir revac bulmuştur.

Bu fabrikalarda imal olunan aynalar bugünkü mamulata nisbetle pek adî bir surette ve ekserisi kırk elli santimetro irtifânda iken Fransızlar'ın fevkalade rağbetini kazanmış ve hatta Kleber'in vefatıyla terekesinde zuhur eden ve arzî yetmiş ve İrtifâ î yüz beş santimetrodan ibaret olan bir ayna sekiz bin on altı!! Liraya satılmıştır. ! Hâlbuki o cesamitde

[85b]

Ressam-ı meşhur Rafael'in bir levhası o sırada yalnız üç bin liraya kadar furûht olunmuştur. Ve büyük Loui'nin ve resâilde vazettiği aynalar altı yüz elli dört bin liraya mal olarak bunlar sarayın en parlak tezyînâtından add edilmişti.

1688 senesinde “Abram Nevar” nam hüner-ver demir masaları üzerinde ayna camlarını ifrâğ etmek ve bu suretle istenildiği kadar aynaları büyük yapmak yolunu

bulmuştur ki bir takım tadilat ve ilavelerle bugün kü günde dahi aynaların ifrağı için bu usul ihtiyar ve kabul olunmuştur. O tarihten sonra Fransa mamulatını Almanya’da, Portekiz’de vesaire memalikte açılan ayna fabrikalarına numune sayılmış ve 1773 senesinde İngiltere’de dahi birinci defa olarak bir fabrikanın küşadına imtiyaz verilmiştir. İngilizler bu ihtirâ-ı en sonra kabul etmişlerse de her yerde camların üstünü el ile düzeltirken onlar bir temür makinesiyle camları tazyik ve tanzim etmek usulünü bulmuş ve bu ihtirâm ikmâl-ı nevâkısına muvaffak olmuş oldukları gibi 1844 senesinde meşhur “Le Pebi(?)” gümüşle

[86]

[86a]

Ve bir takım mevat kimyeviye ile mahlût bir “Seri (série)” aynalar için istimal edilmeği ihdas etmiştir.

Fransa’da el-yevm aynaya imalına mahsus sekiz büyük fabrika mevcut ve bunların imalatı yirmi beş milyon frankı mütecavizdir. Vaktiyle bir metro tul ve arzında olan ve birkaç bin franka alınan bir ayna şimdi ancak elli franka kıymetini haizdir.

Fransa’da başkaca billûr ve cam yapan fabrikalar yüz yetmiş beş adede baliğ olup bunların en çoğu eyalet-i şimaliyede bulunmakta ve imalat umumiyeleri senevi yüz yirmi milyon franka baliğ olmaktadır. Onlarda yirmi beş binden yirmi sekiz bin nefer amele istihdam ve mamulat-ı vakıadan altmış milyon franklık eşyâ harice sevk ve ihrac olunmaktadır.

İngiltere’de 1557 senesinde cam imalına mahsus bir fabrika küşat olmuş ve on altıncı asır evâilinde Almanya’da ve 1641 senesinde İsveç’te ve 1720’den 1750 senesine kadar Portekiz’de fabrikalar taammüm etmiş ve on sekizinci asıra doğru Bohemya’da beş bin amale ile altmış

[86b]

Fabrika açılmıştı. Cam mamulatinin bu suretle her yerde revac bulması renk ve suret ve şekil ve hey'etce bir tenevvu ve teaddi ve fabrikaların rekabeti müstelzim olarak mamulat züccaciyenin ehveniyetine ve her gün yeni yeni asarın imal ve ihtirana sebep olmuştur.

On beşinci asır arasında âdi bir şişe pek kıymetli add olunurdu. Bugün yirmi paraya verilen bir şişe 1830 senesinde bile Fransa'da üç dört guruşa kadar satılırdu. 1823 senesinde pencere camlarının kilogramı iki buçuk frank verilür ve yalnız kiliselerde ve erbab-ı servetin hanelerinde bulunurken bugünkü günde yirmi beş santime kadar alınmakta ve Fransa'da bunlardan on iki milyon kilogram sarf olunmaktadır.

Avrupa'da en güzel cam imal eden fabrikalar Almanya'da, Belçika'da, Avusturya'da ve Fransa ile İngiltere'dedir Avusturya'da kırk beş milyon frank kıymetinde 500 bin kental cam imal edilmekte ve yalnız bir milyon beş yüz bin frank değerinde 5500 kental boncuk Yapılmaktadır.

[87]

[87a]

Prusya ve Bavyera'da 125 fabrikada on bin amele istihdam olunmakta ve Belçika'da on beş milyon İngiltere'de yirmi iki milyon kıymetinde cam imal edilmektedir. Umum Avrupa'da sırça mamulatinin erbab-ı hesab iki yüz seksen milyon frank kadar tahmin etmektedir.

Porselen ve çini imaliçün de birkaç bin sene evvel maruf olduğunda kat'a iştibah olmayup Avrupa'da 1513 senesinde en evvel Portekizlüler porselen toprağını bulmuş ve altmış sene zarfında İngiltere'de İtalya'da ve hemen her yerde usul imalı taammüm etmiştir.

On altıncı asıra doğru İtalya erbab-ı sanâatinin tersim tezyin ettikleri porselen avânîsine o zaman takdir kıymet edilemediği gibi el-yevm onlar şayan-ı hayret görülmektedir. Muahharen İtalya'da dürbün (dürbîn) dükası bu ehli sanaati birçok

müşkulata duçar etmekle Fransa'da Faïsa namıyla bir takım eşya imaline başlanmış ve Bernand Velizi nam hünerverin gayreti sayesinde bu san'at pek ziyade ileri gitmiştir.

On yedinci asır evahirinde on dördüncü Loui tarafından birçok

[87b]

Sefirine verilen Wehnüsen su azda(?) olduğunu irae eden porselenden mamul bir eser İngiliz ve Fransız askerinin peykini nehb ü garet ettikleri sırada alunup Fransa'ya getirülmüş ve 1869 senesinde Louvre müzesi için kırk beş bin franka mubayaa olunmuştur. 1710 senesinde Saksonya Elektoria “ Elber Hansbur” kalesinde tesis ettirdiği bir fabrikanın mamulatı ve madam Düpumapador tarafından 1760 senesinde açılan Sevr (Sèvres) fabrikasının masnuatı hakikaten eşya-yı nadireden add olunmaktadır. Sevr fabrikasına şimdi hükümet-i cumhuriyet ol- kadar ehemmiyet vermiyorsa da yine dünyada ki fabrikaların mamulatına müreccah tutulmakta ve kemal-i dikkatle yapılan evani nefisiye birer hazine-i servet gibi hükümdarlar arasında hediye-i teati edilmektedir.

İngiltere'de 1759 senesinde Vatkuf(?) nam zat porselen mamulatını yeniden icad edercesine bir heyet ve surete koymuş olduğundan İngilizler kendüsünü mucit nazarıyla bakmış ise de İngiltere mamulat çiniyesi hiçbir zaman Fransa ve Saksonya fabrikalarının masmuatını nezâfet

[88]

[88a1]

Ve zarafetçe geçememiş ve yalnız yaldızı ve renkleri çıkmadığından oldukça her yerde revac bulmuştur.

İngiltere'de bugün 220 fabrika mevcut olup bunlarda doksan bin amele istihdam ve yirmi milyon frank değerinde altun sarf ve istihlak edilerek yüz yirmi milyon frank kıymetinde çini

[88b1]

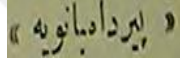
Evanisi yapılmakta ve Fransa’da yetmiş kadar fabrika varsa da imalat seneviyeleri yüz otuz milyon frankı tecâvüz etmemektedir. İtalya’da mevcut olan yirmi altı fabrikada Venedik Fabrikalarının mamulatı Avrupa’da üçüncü derecede şayan-ı îtibâr görülmektedir!

↔

---Çatal---

[88a2]

Çatal Avrupa’da istimal olunmazdan evvel Japonya Cezairinden madud olan “fuji (?)” adaları ahalisinde mevcut idi. Oralara gidip İstanbul’a gelen bir kapudan birinci defa olarak iki aded getürmüş ve bin elli tarih-i miladisinde Bizans imparatorlarının maide-i mahsuslarında istimale başlanmıştır.

Bin yüz tarihinde Venedik’e giden bir Bizans Prensi altı aded çatal hediye getürmüş ve bunlar herkesin hayretini mâamfih nefretini! Mucib olmuştur.

Bir müddet sonra Venedik kübarası

[88b2]

Arasında çatal istimal olunmağa başlanmış ve bin üç yüz altmış da cumhuriyet-i mezkûre göre altundan masnû’ on iki aded çatal Floransa’da Medici Hanedanı azasından bazısına göndermiş olduğu gibi o sırada papa beşinci Nikola dahi çatalı sofrası-i kabulüne koymuştur. On dördüncü asıra doğru Fransa’da çatal görülmüş ve biraz sonra Almanya’da ve İspanya’da umumiyetle halk arasında istimal edilmişti.

İngiliz’i “Fevriat” nam muharir İtalya’ya geldiği zaman halkın çatal ile yemek yediklerini görüp avdetinde İngiltere kraliçesi meşhur Elizabet’e murassa iki

[89]

[89a1]

Aded çatal getürmüş ve sarayda ve halk arasında mumaileyhin ismi çatalcı diye şöhet bulmuştur 1611 senesinde ise umum İngilizler çatalı eyade-i istimale

[89b1]

Almış ve 1834 senesinde Avrupa'dan mahal ihtirai olan “ fuji (?)” adalarına bir sandık dolusu çatal getirülmüştür.

↔

---Yelpaze---

[89a2]

Japonya hükümdaranından “Tenfin” nam zatın zamanında ve altı yüz yetmiş sene-i miladsinde bir Japonya ehl sanatı tarafından ihrirâ olunmuş ve en evvel adî bezden olarak yelpaze yapılmıştır. Bu fikir icadı gece gördüğü yarasaların kanatlarından hasıl ettiği için Japon

[89b2]

Lisanınca yarasaya delalet eden “ Ravarozî(?)” kelimesiyle yad etmiş ve bir aralık Hindular ve Çinliler de bu ismi vermiştir.

Muaharan Japonya'dan şarka doğru yelpaze imal ve istiğmali taammüm eylemiş ve “Ağua” de bulunan Portekiz tacirleri Avrupa'ya îsal ve irsâle delalet kılmıştır.

↔

---Yüksük---

[89a3]

Bin altıyüz seksen dört senesi kanun-ı sânisinin on dokuzunda Amsterdamlı Cevher-fürüş meşhur “Nikola Nikolan” nam zat tarafından ihtirâ olunmuş ve ilk defa yaptığı yüksüğü **مادمازل** “Mi Karovan Salare(?)” gönderip elfaz-ı mültefite ile yazdığı bir mektupta hüsn

[89b3]

Kabulünü rica ve suretti istiğmalini tavsiye ve inbâ etmiştir. Fakat mumaileyhin yaptığı yüksükler o zaman umumun rağbetini kazanmamış ve numune-i bedâyi olmak üzere eyâdî-i zamanında kalmıştır 1725 senesinde “ Jan Lobtiniğ” nam kuyumcu Londra’ya azîmet ederek birlikte getürdüğü

[90]

[90a1]

Yüksükleri pazar-ı iştihare koymuş ve her taraftan rabet bulmağa ve taklid edilmeğe başlanmış ki el-an yüksük imalına mahsus

[90b1]

Olarak dünyada birçok fabrikalar mevcut bulunmuştur.

↔

---Bazı Zevat Meşhurenin Garaib Ahvali---

[90a2]

Tarih bitmez tükenmez bir hazinedir. İçinde her ne aranılrsa mevcut ve her ne bulunsa yine birçok emsâl ve envaı meşhuddur. Ser name-i bahs ve makal ettiğimiz ünvan Ebuz-Ziya mecmuasının 39 numaralı nüshasında da münderic ise de yazmak istediğimiz fıkârat onun aynı değildir. İmparator “Ogüst” ra’d ve berkten fevkalade ürker ve sırtında

mavi renkli adi bir meşin parçası taşıyup onunla sâika isabetinden masun kalabileceğini itikad eylerdi.

Meşhur Kayser saçını daima bir intizam ile tutmağa ol- kadar mecbur idi ki en gaili bir zamanında bile buna dikkatten hali kalmazdı. Her neden ise saçının karıştığı günü ise bir yevm meşum ad ederdi!

Yine Roma İmparatorlarından “ Domitianus”sinin sayd ve ihtilafıyla mahfuz olurdu.

[90b2]

“Ciceron” meşguliyeti arasında bıyıklarını ve hatta kirpiklerini yolmakdan bir türlü kendünü men’ edemezdi.

Eski Roma şuarasından “ Terniho” saatlerce denize taş atmakla eğlenirdi.

Garb imparatorlarından “ Onüripu” tavuklara olan ibtilası bir halde idi ki hasta olan bir tavuğun tedavisi için tahtını ve hatta Roma’yı bile fedaya hazır idi.

Fransa Krallarından on üçüncü “Loui” sarı saçlı bir adamın yanına geldiğini görseydi kendünden geçerdi! Bu cihetle **ترمیلایی** meşhur Joseph, Loui’ye takarrüp etmek için saçını boyatmaya mecbur olmuşdu.

Yine on dördüncü Loui kır saçlı bir adamın yanına yanaştığından ürkerdi. Dokuzuncu Charles’ın en büyük merakı haşarı ve sert atlara bizzat faal³³² urmaktan ibaret idi.

[91]

[91a]

³³² Yazar burada nal yazmış olabilir. Harf hatası vardır.

“Alexander Severo” küçük tomuzları köpeklere yarıştırmakla uğraşırdı.

“Mazaran” bir maymuna ol kadar mübtela idiki geceleri bile yatağının yanı başında uyuturdu.

“ Richelieu” çocukların oynadıkları ufak ve ve tahtadan mamul tüfengleri yine tahta parçalarıyla doldurup uşaklarının yüzüne nişan almağla onları mücâzat ederdi.

“Gustava Edvalf” uşaklarıyla gözleri bağlı olarak köşe kapmaca oyununu oynamakla lezzet bulur ve çok kere düşer ve vurulduğu halde yine memnun olurdu.

İngiltere kralından “Jak Stward” kınından çıkarılmış bir kılıcı gördüğü anda düşer bayılırdı.

“Üçüncü Küllüm” vakitli vakitsiz saltanat elbisesi ve ikilil hükümdarı ile süslenip kendi kendine otururdu.

Fransa “Kralı Loui Filib” İngiltere’nin diz bağı nişanını aldıktan sonra kordelesinden bir parçasını keserek daima üzerinde tutar ve onunla iftihar eylerdi.

[91b]

“Birinci Napolyon” sitare ve şabkasının nezafet ve intizamına fevkaalede dikkat ettiği halde beyaz pantolonuna mürekkepli ellerini siler yağ lekeleriyle her tarafını pislerdi! Bu cihetle ikide bir de pantolonu tebdile mecbur olmağla bir sene zarfında terzisine otuz beş bin frank pantolon parası vermiştir.

Almanya İmparatoru “Beşinci Şarll” taht ve saltanatında keffi-yed edipte San Yuste(?) manastırına kapandıktan sonra evkatını topladığı otuz saatini kurmak onları birbirine muvaffık bir suretle işletmek ile imrar ederdi.

Oğlu “ikinci Filib” hulviyata ol- kadar mübtela idi ki ara sıra mide ûfunetine mübtela olur hekimler kendüsünü onlardan men’e çalışırken yine bir türlü tatlı yemekten vazgeçemezdi.

“Macheavelli” asar-ı müştehire-i siyasiyasini yazmak için en yeni elbisesini giymedikçe ve belinde uzun bir kılıç bağlayup üzerine bir de büyük manto almadıkça Kalemi ele alamaz ve yazı yazamazdı!.

Fransa şuarasından “ Garbilon” köpeklerle oynar ve onlarla vaktini geçirürdü.

[92]

[92a]

“Walter” Alyan dağlarının bir zayıf ve ihtiyar kartal kuşuna merak ve ibtilası var idi.

Muharrir “ Habiden(?)” yazı yazmak istedikçe tıraş olur elbise değiştirirdi.

Kezalik muharrir-i meşhur “Suih” ellerinde eldiven koymadıkça ne yazabileceğini tâyin edemezdi ve bununla beraber her fasıl mahsusun hitamında eldivenlerini tebdil ederdi.

“Bord Aivan” bir şeyi yazmaya başlamazdan evvel kemanı ele alub bir hevâ çalmağa mecbur idi.

“Bacon” ve “Algır” Muzika çalındığı işitmedikçe bîdâa-i irfan tedarikinden aciz idiler.

“Goethe” birkaç saat gezmedikçe asar-ı nadiresini sahife-i beyana götürmek ihtimali yoğudu.

“Farte Riyo” ve “Lin Binc” nam zatlar pîş-i enzar temaşaya bir sahray-ı vâsia almadıkça ve “ Sarti” az aydınlık ile tenvir olunmuş bir büyük salonda oturmadıkça yazı yazamazdı.

“Sallira” nam meşhur mûsikîşinas kalabalık yerlere gidip halk arasında

[92b]

Bir aşağı bir yukarı koşar ve öylece muzika hevâlarını tertibe başlardı!

“Oyasi” her gece kendi odasına kapanup o günde on ikişer sigara yakar ve onların nasıl yandığına bakarak ve yazı yazardı.

“Koldisimat” tabâbetten kata’n behredar olmadığı halde hekimlik etmek isterdi. Bundan olan merakı bir halde idiki hastalığı esnasında kendi kendine ettiği muâlecatın tesiriyle vefatını tesrî eylediği tahakkuk etmiştir.

“Walter Scoot” ve “Bakon” ünvana ol- kadar meftun idiki nazarlarında ona nail olmak kadar dünya da bir bahtiyarlık yoğdu.

“Karumüvile” birinci Olivir” namıyla kral ilan olunmak merakına mübtela idi.

İşte meşahir ve eâzımın en âdi sayılan ahvali tarihin nazar-ı teftiş ve tâkibinden kurtulmadığı için şu suretle pîş enzara bir takım garaib tesâdüf etmekte ise de

“Eylesin(?) halka nazar her biri bir güne deli” mazmununca ittıradat ve âdât umumiyye yegân yegân bakılacak olur ise cümlemizin bir türlü cinnete mübtela olduğunu inkâr etmekte imkân var mıdır?

[93]

---Mütenevvîa---

--Ömr-i Beşer--

[93a1]

Memalik-i garbiyede edilen birçok tedkikattan sonra elli yaşına varmış bir adamın güzeran-ı hayatı şu suretle taksim olunabileceği fikri hâsıl olmuştur ki 6082 gün üçünde

2532 kâr ve kesbte 761 seyr-ü seferde 1553 yemekte 3803 eğlencede! 470 kederde 520 hastalıkla yatakta 280 gün arz-ı ibadette

[93b1]

Ve eyyam-ı bakiyede kâbil-i taksim olmayan bir takım cüziyat umur arasında geçer! Bu müddet hayatı arasında ise 2854 kıyye ekmek! 6080 kıyye et 4672 kıyye sebze ve et ve yumurta ve balık gibi mekulat yer ve 9630 kıyye mâyiât içer ki şu hesapta içilen su bir yere toplanacak olursa içinde bir küçük vapur sayr-ü sefer edebilir!

↔

---Bir milyar frank---

[93a2]

322 bin 580 kilogram sıkletinde ve 16 metro ve 75 santimetro mikâbında bir altun parçası teşkil eder ki bundan içi dolu olmak üzere 22 aded insan heykeli yapmaya ve keزالık bu altun 2/4 milimetre inceliğinde bir tel yapılacak olsa küre-i arz etrafında bir daire-i muhite çevirmeğe kifayet ettiği gibi bir milyar frank Napolyon altunuyla 1050 metro tulunda bir yolu Ferş etmek

[93b2]

Ve Napolyonları birbiri üstüne koyduğumuz halde 33 bin metro İrtifâ anda bir sütun yapmak mümkündür ki bu sütun Mont Blanc dağından sekiz kere daha yüksek olur! Gümüş olarak bir milyar frank beş milyon kilogram ağırlığında olub dört milimetre kalınlığında bir tel parçası küre-i arz-ı devr etmek değil! adeta sarmak kabildir! ve bu gümüşle içi dolu 636 insan heykeli vücuda gelürken öyle bir gümüş

[94]

[94a1]

Parçasını yerden oynatmak için altı bin!! adama ihtiyaç vardır. Bir milyar frank altını bir yere nakl emek lazım olsanız vagona beş bin kilogram konmak şartıyla

[94b1]

64 ve gümüş ise yine her vagona beşer tonalita yükletmek üzere bin aded vagon iktiza eder.

---Bazı Hükümdarın At'imesi---

[94a2]

Avusturya imparatoru Fransova Josef çok yemeği sevdiği kadar sofrada teâtî-i kelandan hoşlanmaz. En ziyade kuzu ve sayd etini sever ve Bordeaux şarabını Macaristan şaraplarına tercih eyler.

İngiltere kraliçesi Victorya tomuz yavrusu etini ve tatlıluları pek ziyade severse de kendüsü az yer.

Felemenk kralı Kilyum yemeğe fevkalade mübtela olanlardan olub dünyada en nefis taam eden kendüsüdür. Eti, balığı ve Borgunya şarabını her şeye mürrecah tutar.

Belçika kralı Leopold mide fesadından muzdarib olmağla her zaman küçük kuşları sayd ettirerek onların etiyle taayyüş eder

[94b2]

Ve yalnız “Dan” şarabını içer. Rusya İmparatoru üçüncü Alexsandr pederi gibi ekûl değilse de yemekte dikkat-i kâmile ve meşrubatda inhimakı vardır. İtalya kralı Umberto sayd eti ve piliç gibi hafif olan etleri pek ziyade sever ve daima Gutador(?) şarabını en nefis meşrubattan add eder.

İsveç ve Norveç kralı Oscar morina ve tuzlu balığı ve en az on iki senelik şarabı hazır alır bununla beraber çok kere de meşrubat-ı saireye müracât etmekten geri kalmaz. Acem Şahı Nasreddin piliç etini ve üstüne çokça büber atılmış pilavı sever.

↔

[95]

---Fransova Joseph'in Saydı---

[95a1]

1748 senesinden 1885 senesine kadar otuz yedi sene zarfında tutulan evrak-ı hesabiye ile sabittir ki müşârünileyh 14590 süğlün³³³ (sülün) 8499 keklik 6636 tavşan 4653 ada tavşanı 1831 geyik 1694 dağ keçisi 2404

[95b1]

Ördek 1279 çakal 1825 bekas yani çulluk kuşu 197 tilki, bir ayu on bir yaban hind tavuğu ve 1794 tuyur ve hayvanat mütenevvia ceman 46419 hayvan bizzat sayd ve şikâr etmiştir!!

↔

---Süveyş ziyafeti---

[95a2]

Süveyş'in resm küşadında hazır bulunan hükümdaran ve ekâbir için yapılan ziyafetlerin masarifatı 33 milyon frankı tecâvüz etmişti. Bunlardan 27 milyonu şenliklere ve hükümdaran ile prenslerin ziyafetine ve 6 milyonu meduvv bulunmuş olan 1143 zatın mekulatına karşı sarf olunmuştur ki mezkûr altı milyon

³³³[سولون doğrusu)"] [ثلون] sülün: Yazarın süğlün telafuzu sebebiyle k harfini katmış olduğunu düşünüyorum.

[95b2]

Franktan beher meduvvya 5296 frank isabet eylemiştir.

Hidivin hükümdarlara verdiği hedaye ve onların ihtiyar ettikleri masârifat-ı latahsi³³⁴ ise bundan haric olub yekûni laakal Süveyş Kanalının küşadiçün ihtiyar olunan masrafın bir sahanından(?)³³⁵ az değildir.

↔

[96]

---İstatistik---

[96a1]

Doktor Betrenad(?) nam zatın neşir ettiği muntazam bir istatistiğe göre ale'l-umum dünyada ekilen tütün dört yüz elli bin hengtar araziyi istiâb etmekte ve takriben beş milyar beş yüz elli milyon kilogram tütün alınmaktadır. Bunlardan 624 milyonu Amerika'da ve 15 milyonu Küba Adasında ve nüfus-ı âleme nisbetle beher adama on dört kilogram kadar tütün isabet etmektedir.

Fransa'da el-yevm 22 ve Cezair'de

[96b1]

Dört bin hengtar arazi tütün zer' olunmakta ve senevi 32 milyon kilogram tütün alınmaktadır. Yalnız Cezayir'de buçuk milyon kilogram tütün hâsıl olub bunun iki kısmı Fransa duhan idaresi tarafından mübayaa edilmekte ve kısm-ı ahiri İspanya, İngiltere ve İtalya'ya gönderilmektedir. Fransa'da beher adama 870 kilogram sarf ve istihlak etmekte ve Fransa hükümeti üç yüz!! milyon franktan mütecaviz rusûm-i nisbiyye alınmaktadır.

³³⁴ Arapçada sayısız anlamına gelmektedir.

³³⁵ Süreyya Bey bu kelimeyi hatalı okuduğunu dördüncü sayının başında vermiş olduğu tabloda göstermiş ve doğru kelimeyi yazmıştır.

---Dünyada Zer' Olunan Keten Tohm---

[96a2]

Bir milyon 256 bin hengtar araziyi şamil ve senevi 550 milyon kilograma karib keten ipliği hâsıl olub bundan Fransa'ya 65 bin hengtar arazi ve 40 milyon kilogram hasılat isabet etmektedir.

Rusya'da 650 bin hengtardan 230 Prusya'da yüz yirmi beş bin beş yüz hengtardan yetmiş milyon kilogram keten alınmaktadır.

[96b2]

Kuvve-i nâbitesine nisbetle en ziyade keten mahsulü veren Hollanda ve Belçika arazisi olub bunlar hengtar başına yedi yüz kilogram mahsul vermekte ve Fransa'da ise bir hesab-ı mütevasıt ile beher hengtardan altıyüz, Almanya'da beş yüz, İngiltere'de dört yüz ve Rusya'da üç yüz elli kilogram keten alınmaktadır.

---Şerait-i İştira---

Guruş

30 Dersaadet için bir senelik abone bedeli

40 Taşralar >> >> >> >> >>

03 Bir Nüshası

Abone yazılmak veya elden almak isteyen zevatın Bab-ı âli caddesinde Arakel Efendi'nin 47 numaralı kitapçısına müracaat eylemeleri.

---Bu Nüshanın Mündericâtı---

Hırs ve Tama-- Wellington'un Tercüme Halinden Mâba'd—Japonya'luların bazı Adet ve rüsumu—Napolyon ve Muasırını— Tarih Sanayiden— Ayna ve Cam ve Çini— Çatal— Yelpaze— Yüksük— Bazı Zevat Meşhuranın Ahvali— Mütenevvîa— Ömr-i Beşer— Bir Milyar Frank— Bazı Hükümdaran Atimesi— Fransova Joseph'in Saydı— Süveyş Ziyafeti— İstatistik— Dünyada hâsıl olan Tütün— Dünyada Hasıl olan Keten Tohum

2.4. Zerrât Mecmuası Dördüncü Sayı Transkripsiyonu

ZERRÂT

---Eser---

Avlonyalı Süreyya

Edebiyat, tarih ve fûnûn ile malûmat-ı mütenevviayı hâvi Ayda bir kere neşrolunur, risâle-i mevkutedir.

Cüz

4

Sahibi ve Naşiri

Kitabçı Arakel

Maârif nezareti celilesinin ruhsatıyla.

İstanbul

1305

(Cemal Efendi) Matbaası---- Bab-ı Ali caddesi numara 34

ZERRÂT

---Eser---

Avlonyalı Süreyya

Edebiyat, tarih ve fûnûn ile malûmat-ı mütenevviayı hâvi Ayda bir kere neşrolunur, risâle-i mevkutedir.

Cüz

4

Sahibi ve Naşiri

Kitabçı Arakel

Maârif nezareti celilesinin ruhsatıyla.

İstanbul

1305

(Cemal Efendi) Matbaası---- Bab-ı Ali caddesi numara 34

[98]

---Tevhid---

[98a1]

“Allahü kul ve zeri’l-vücuda vema heva”³³⁶

“ Felikülle dunelillahi in hakikatü”³³⁷”

“Va’lem bi-enneke ve-l-avelime küllihe”³³⁸

“Men la vücuda lizetihi min zetihi”³³⁹”

“ Fel’arifüne fenü bane ve-lemme yeşhedü”³⁴⁰”

“ Verâ sevhü ale-l-hakikati halikan”³⁴¹”

[98b1]

“İn künte müretteden bulugan kemâli” ³⁴²

³³⁶ Allah tüm varlığın sahibi olandır.

³³⁷ Her varlık Allah’ın himayesindedir. Eğer ona bakar isen.

³³⁸ Sen ve alimlerin hepsi bilsinler ki.

³³⁹ Onun zatının yokluğundan zatına.

³⁴⁰ Ariflerin öğrendiği bir şey var ise.

³⁴¹ Onun dışındakiler fanidir.

³⁴² Eğer kemale ermiş isen.

“Ademü ale’t-tefsili ve icmalî”³⁴³

“Levlahu fî mahvi ve fî iz-mahlalî”³⁴⁴

“fevü cüdühü levlahu aynü muhalî”³⁴⁵

“Şey’en sıvahu’l- mütebekri’l-mütaali”³⁴⁶

“ Fi-l- hali ve’l-mazi ve-l-istikbalî”³⁴⁷

---Meali---

[98a2]

Cevher insanıyeti bir feyz-i kemal ruhanî, bir şevk-i cemâl câvidânî ile cilâ-saz îtilâ etmek ister isen isim cilâlî her an pîrâye lisan ubudiyet ve zat-ı uluhiyet rabıta kılıb hususiyet ile âlâyîş neyyirin ve hevâdan ibâret olan dünya ve mâfihâya bir çeşm-i hakikat nümâ- ileyh nazar-endaz îtina olursan serâser bir neyistane fenâ bir heyûlâ adem-i serâ suretinde temâşe edeceğine şüphe yoktur emin ol ki ol-halk-ı müteâl cilve-ger arş-ı celal olmasaydı şu mahsusat hissiye ile beraber منواری sürâdık-ı zulm mahv add fezâ-yı adem olur giderdik.

[98b2]

³⁴³ Ayrıntılardan ve icmalden münezzehtir.

³⁴⁴ O (Allah) olmasaydı kayboluş ve yok oluşta.

³⁴⁵ Varlığın ve gözünün olmadığı yer yoktur.

³⁴⁶ O da kibir ve yücelik taslamaktır denk değildir.

³⁴⁷ Şimdide, geçmişte ve gelecekte.

Vücudu zatını istilzam etmeyen her mevcut envar sâtia-i ezeliyesinden iktibas-ı ziya-ı vücud etmeseydi şu'le-dar bezm şuhut olmazdı.

Beydâ-i marifet ezeliyede isabat vücut eden arifeyn ve kemaleyn işte o hüdavend cihan âferîniş nigâh hakîkin almakla fenâfillâh gibi bir mertbe-i feyza feyz-i ebediye ve asıl ve kâffe-i avâlîme karşı halde mâzide istikbalde bir vücud cedd-i farz etmeyüp Mâsivallah'ın hakikati nâbûd ve manen müstaidim el-vücud olduğuna kâil olmuştur. Yani şu فستحسرای gün ve mekân içinde mevcut hakiki o sâni-

[99]

[99a1]

yi imtinaddan gayri olmadığına yakın peyda ile

İlla külle şeyy'in ma-halâl-allah batilün³⁴⁸

[99b1]

Ve küllü naimün le-mahalete zeilü³⁴⁹ beytü yeyamiru yesindi(?) Rehber tasavvurat ve delil harekât ittihâz eylemiştir.

↔

---Hükemâ ve Hutabâ-yı Yunaniyeden Demostan(Demosthenes)---

[99a2]

Bu hatib-i şehîr darb-ı nutukla hissiyat-ı umumiyye tekallüp kudretini görmüş olub kendüsü miladi İsa'dan 385 sene evvel Atina şehri kurbunda vaki bir karyede tevellüd etmiştir. Pederi imal-i silâh eden bir zanaatkâr olarak bir büyük dükkânıyla bir

³⁴⁸ Allah dışında her şey sahtedir.

³⁴⁹ Ve her mutluluk kaçınılmaz olarak geçip gidecek.

hayli üserâsı var idiyse de ömr-ü vefa etmediğinden Demostan'ı pek genç olarak yetim bırakmıştır. Meziyat-ı fazılâ-ı vefakaraneden mahrum olan akrabası pederinin vefatından istifade ile irsen Demostan'a intikal eden emvalı zabt ederek tahsil-i ilm ve irfan için muhtaç olduğu bir semaye-i servetden mahrum bıraktılsa da Demostan'ın etvarı üstad-ı marifet edindiği iki hâkime emîr bahş istikbal olmuş ve günden güne tezayyüd etmekte bulunduğu mesai edebiyat ve Hikemîyattan bir büyük bidâa-i irfan ile kendüsünü behremend fazail-i mütenevia eylemişti.

[99b2]

Sin-i rüşte vusulüyle beraber bizzat bir mahkeme de müdafa-i hukuk ile emvalini akrabasından istirdâda muvaffak oldu. İş bu birinci muvaffakiyeti âlem-i siyaside bir mevkii ihrazı ümidini ve iktisabata devam mecburiyetini hasıl etmişti. Atina'da ise o vakit cumhuriyet olub hükümete mütealâk kâffe-i muamelat bir büyük meydan da müctemi ahali vasıtasıyla rüyet ve tesviye olunmakta olduğu misüllü herkes kürsü hitabete çıkup mesâlih-i mühimme-i mezkûreye dair beyan-ı efkâr temşiyet mehamda ira-i asar iktidar ederdi. Ashab nüfuzla ari bir takım ahalinin irad ettikleri nutukları istimadan sonra halk muvafık-ı hal ve maslahat ad ettikleri kararları tasdik ve aksini red ederlerdi ki her şey şûrâ-yı umumiyede görülür ve binaen-aleyh hitabet akdem-i esbab -ı şöhretinden sayılırdu.

Demostan ilk tecrübesini bu şûrânın

[100]

[100a]

Önünde icra edip hüsn-ü nazardan ziyade teacüb ve hayretle bakan bir halkın önünde efkârını ne suretle ibrâd edebileceğini şaşırarak bir iki kesik kelime telaffuz edebilmiş ve bedbaht bir hatibin aleyhinde dehan-güşa-i istihzâ olan bir cemiyet-i azime huzurunda kürsü-i hitabeti terke mecbura kalmıştı. Fakat gayret-i fevkaladesi şu tecrübe-i sabıkanın ağırlığıyla beraberine yine kendüsüne tâziyâne-i şevk olub ke'l-evvel tahsil-i maârife devam eyleyerek udeba-yı salifenin şive-i ifadesini taklid maksadıyla müverrihi meşhur

“Tukydides’in” asarını o derece sebatla kıraate başladı ki birkaç mah zarfında (Mora) (Peloponez) muharebelerine dair olan sekiz cildî heman hıfz etmişti. Kendüsü akraba ve ehlibâsının ziyaretlerinden tâciz olmamak üzere şehirden uzak bir mahalde kendüsüne mahsus bir uzlet-kâh tertib ve inşa ettirdürüp orada birçok aylar imrâr-ı eyyam ettiği gibi daima nutuklar kalemi alurdu ve güya bir büyük meclisin huzurunda bulunur imiş gibi mezkûr nutukları yüksek bir ses ile irad ederdi. Dilinde hissettiği lüknet rekâketi ref’ ve tehvin etmek ve serbest söylebilmek için de

[100b]

ağzını küçük çakıl taşlarıyla doldurarak ve sâhil üzerinde bulunan yüksek kayalara binerek şiirler ve nutuklar söylerdi!.

Üç sene mütemadiyen icra eylediği bu zahmetli talimandan sonra yeniden kürsüye çıkmak iktidarını his eylemiş ve bu defa şaşaalı bir muvaffakiyete nail olarak birinci nutukla Atinalılara bir hatib mütemeyyiz olduğunu tantıdırub vaktiyle uğradığı kazanın tesiratından reha ile tecdid-i ümid ve tesliyet etmiştir.

Atina ise o vakit Yunanistan’a karib olan Makedonya kıtası kralı Filib tarafından tehdid olunmakta idi. Muktedir ve faal olan hükümdar-ı mürarün-ileyh hükümetini tevsî etmek ve bütün Yunanistan ahalisini taht tabiatına almak arzusunda idi.

Atina’da birçok vicdansız kübera hükümdar-ı müşârünileyhden aldıkları altunlarla gözleri kamaşup onlardan olan tehlike-i azimeyi ve vatanın felaket-i müstakbelesini görmek istemediklerinden menhus bir asayişin devamını taleb ile vatandaşlarını nevm-i gaflet ve musîbet-âveraneden ikâz etmek istemezlerdi.

Demostan ise Makedonya kralının niyetine teşmil ıttılâ ederek Filib’in veya

[101]

[101a]

Tabir-i âherle inayatın meclûbi olduğunu anladığı Atina rüesâsının emeline ilan-ı muhalefet ve hemen irad ettiği nutuklarla zamanen bunların netice-i sükutunu ve alenen dahi Filib'in müntehâ-yı maksadını işâaya mübâderet eylerdi. Belâgat ve fesâhatin teşrih edeceği her bir hakikata karşı durulmak kâbil olamadığından akibet Demostan rüesa-yı merkumenin beslediği bir sükut elimaneye galebe ederek Atinalıları tahrik ve Makedonyaluların Yunanistan'a hîn-i duhullerinde üzerlerine hücum etmeğe teşvik eyledi. Makedonyalular Atina cumhuriyetine karşı ilan-ı harb etmeleri üzerine umum Atinalular serhade koşmuş ve müdafa-i vatan vazife-i mukaddesinin ifasına müsâraat eylemiş ise de gayret-i fevkaladeleri Makedonya askerinin ekseriyetle istimal ettikleri âlât-ı harbiyenin mükemmeliyetine galebe edemeyerek Atinalular mağlub oldu şu kadar ki beraberce bulunmuş olan Demostanın hissiyat-ı kalbiyesi kat'an muhtel ve meksur olmamış ve kendüsü bir mümarese-i harbiye de gösterip vatanın tahlisi maksadı mukaddisinden kat'ı ümid etmemiş olduğu gibi darb-ı nutkuyla her yerde zatını tanıttırarak Filib'in vefatını akıbinde büyük iskender aleyhinde bir ihtilal

[101b]

Meydana getürdü. Ve Atina halkı yine silah-ı müdafaa ile meydana atladı bu defa dahi bir büyük müdafaa ve muharebeden sonra nail-i emel olmaktan mahrum olmuş ve nihayet 323 (miladî İsa'dan mukaddem) senesinde Asyayı zabt eden büyük İskender vefat etmekle hatib şöhret-şiar Yunanlıları Makedonyaluların taht-ı esaretinden halas etmek için son bir gayrete dahi sevk eylemişti.

ولامیاده Makedonyaluların vukubulan muharebe neticesi Yunanlıları külliyyen meyus bırakmış ve Atinalılar ile müttelikler fena halde mağlub olub Makedonya ordusu kumandanı "Leistan(?)" Demostanın başını kim getürürse büyük bir atıye vereceğini vaad etmişti.

Demostan bu derece şiddet müteakabile gösteren bir düşmana teslim olmakdansa kendü kendünü telef etmeği evla gördüğünden bir ibadethaneye ihtifâ etmiş ise de mahal mezkûr keşf ile muhasıra altına alınarak hatib edip helakının takarrüb ettiğini cezm eyledi. Böyle bir hengâme-i yeiste son arzuları yazmak için müsaade aramış ve olunan muvafakat üzerine birkaç kelime yazup ikmal etmesini müteâkıb

[102]

[102a1]

İhzar eylediği bir kâse-i zehr-âlûdi içüb biraz sonra kat'an şikâyet etmeksizin terk-i câme-i hayat müstearla belâgat fevkaledenin yadigarını ve mahvi kabil olmayan bir muhabbet vataniyenin metal-ı kıymettaranı göstermiştir.

Demostanın bi-hakkın şayan müteala ve istifade olan nutukları muahharen cem' olunup

[102b1]

Tarik-i hitabetin birer rehnümâsı ve fesâhat harikuladenin birer numune-i meziyet bahşası olub edebiyat-ı atıkayı okumak isteyenlerin dahi umumen bir mürâcaat-gâhıdır!

Halavet-i ifade ulviyet-i efkâr ile herkes ilzam edecek bir şive-i edebiyayı câmi ve el-an her lisanda mütercim ve mütedavildir!

↔

---Korea---

[102a2]

Korea kıtası şimalen Mançurya garben bahr-i asfer şarken Japon denizi ve cenuban Korea boğazı ile mahdud iki yüz on bin murabba kilometre araziye şamil bir nim ceziredir. Tulu 920 ve arzı 400 kilometreden ibaret ve heyet umumiyesi İtalya kıtasına şebihdir.

Şimalden cenuba kadar bir büyük silsile-i cibâl mümted olub üzerinde Yalu, وايلان Tumen, namında olan üç cesim nehir üç dört yüz kilometre mesafeden cerayan ile dokuz munsab olmaktadır.

Arazisi ekseriyle taşlık ve ovası az ormanı çoktur. Her tarafı her türlü mahsulat idrakine müstaid olmağla beraber

[102b2]

Yalnız pirinç, buğday, çavdar, patates ve bambukla kuş yemi zer' olmakta ve Avrupa'da mevcut olan meyveler husul bulunmakta ise de arasına mezruata arız olan bir hastalıkla kaht ü galâ etrafı istila etmektedir.

Korea kıtasında bulunan hayvanat vahşiye-i mütenevvi ve ayı ve yaban domuzuyla kaplanı çoktur. Avrupa'da mevcut olan hayvanat-ı ehliyenin hemen ekserisi ve mûziyattan bit, pire ve tahta biti hiçbir yerde kıyas kabul etmeyecek derecede oralarda çok bulunmaktadır. Eyyam-ı hararete bu mûziyattan rahat uyumak muhal olmağla halk evlerinden haric yerlerde yatmakta ve haşerat mezkûre-i oralarca bir büyük

[103]

[103a]

Musibet sayılmaktadır. Havası şimal ve cenupda pek ve umumiyetle sağlamdır fakat suyu lezzetsiz ve meyvesi tatsız olup birçok emraz-ı cildiye bundan ileri gelmektedir. Beş yüz sene evvel çilek ve şeftali ve üzüm oralarda maruf değildi şimdi kesretle mevcut ve kavun karpuzu ve hele hurması fevkalade lezzetlidir.

Çiçek hastalığı daimî ve havası şiddetli ise de yerlüler bu hastalıklara adi bir sıtma kadar ehemmiyet vermemekte olduğu gibi pek ziyade vukubulan ıskat-ı cenin cinayatına da kimse nazar-ı dikkatle bakmadığı halde mevlûdat vefiyattan fazla olduğu hesab olunmaktadır.

El-yevm Korea kıtası 348 bin 911 familyaya münkasım 16 milyon 227 bin 855 nüfusa cami ve Çin İmparatorluğuna tabi bir hükümettir. Diyanet-ı umumiye buda mezhebi ve makarr-ı hükümetleri Hang king (?) şehridir. İdare-i dâhiliyeleri müstakil ve Tatar ve Çin lisanına şebih olmak üzere halkı ayruca bir lisanla mütekellimdir.

Ahlak-ı umumiyeleri bir taassup a'dân peşinde münhemik ve ecaniple ihtilât etmekten külliyyen muhterizdir. Bu sebeple Korea kıtası Asya'da ki hükümatı-ı mühümmeden (?) biri iken

[103b]

Avrupalularca bir zaman ismi bile malum değildi. Yalnız 1600 senesine doğru Hollandalılar bu kıtayı cezire gibi hatıralarında kayd ve işaret etmiş ve 1654 senesinde Hollanda'lı Hamel ve 1700 senesinde Duhaside, nam kapudanlar oralara kadar seyahat ederek avdetlerinde bu zan ve zehabi teyit etmekten başka bir malumat verememiştir.

1700 senesinden sonra Korea kıtasının heyet mevkiyesince sathı ve doğru bir malumat alınmış ve fakat ahval dâhiliyeleri yine tamamiyle münkeşif olamamıştı. 1771 senesinde Nikaçu, nam zat Çin tarikiyle Korea kıtasına varup din-i nasaraniye dair bazı asar satmak istemiş ise de muvaffak olamadığından Çin'e avdet etmiş ve orada Çin hükümeti tarafından Korea'ya sefaretle giden Zeng Konnıgı ile akt-i münasebet ederek, onun vasıtasıyla Hong Kong'ta(?), katolik misyonerlerine mahsus bir kilise inşasına ruhsat alabilmiştir.

Bu suretle oralarda birkaç Fransız misyoneri giderek memleketin sahile yakın cihetlerini dolaşmaya ve Avrupa'ya malumat vermeğe muvaffak olmuştur. Bu malumata

[104]

[104a]

Abtina Dallet (?), namında bir muharrir 1774 senesinde neşr ettiği bir eseriyle birinci defa olarak Korelilerin akayidine usul idarelerine ahval umumiyelerine dair âlem-i medeniyyete bir fikr-i sahih vermiştir.

Ondan sonra Pe Hay, Maklede, Yonk, Vilyamson, Viyanalı Niç Mayr, İngilizli Mayr, nam muharrirler birbirini müteakıb Korea hakkında birçok şeyler yazmıştır. Fakat

hiçbiri sevâbık tarihiyelerince bir silsile-i vukuat bulmayup Çin ve Japon lisanlarıyla yazılan bir takım asarda buldukları bazı rivayât-ı muhtelifeyi derc ile iktifâ eylemiştir.

Zaten ahiran edilen tedkikat ile Korelilerin ellerinde hiçbir eser-i tarihi mevcut olmayup yalnız 1122 senesinden sonra kıtâ-ı mezkûre ki, eyaletinden firar edenlerin melce ve Çin hükümetinin bir menfa-i resmisi olduğu bilinmiş o zamanlarda ahalisi bir ihtilaf-ı idare ile kâh Çin ve kâh Japonya hükûmatına mahkûm olduğu anlaşılmıştır.

Nihayet birçok mücadelât-ı mütemadiyeden sonra 1671 senesinde Korea kıtası Çin İmparatorluğunun himayeyi mahsusası altında katiyen karar kılmış ve Korea hükümdarı

[104b]

Teklifat-ı mütenevvîa îtası ve umûr-ı dâhiliyesine müdahale edilmemek şartıyla bu hakkı kabul ede gelmiştir.

Koreliler diyanet-ı kadimeye ve âdat-ı mahsusalarını muhafazaya gayret ve Avrupalularla ihtilât etmekten mücânebet ettikleri halde her tarafta ervah-ı habîse gibi hulûl etmekten gerü durmayan Frenk misyonerleri 1831 senesinde Papa On Altıncı Gravar (Gregorius) avuçlarla para sarf etmesi ve Fransa hükümetinden mazhar muavenet olmalarıyla oralarda da birleşmiş ve 1866 senesine kadar Korea sevâhilinin her tarafında birer şube açmışlardır. Fakat tesvîlât ve ifsâdattan bîzar kalan halk heyecan ve galeyane gelerek sene-i merkume de umum misyonerleri³⁵⁰ ve Avrupaluları oralardan def' ve tard etmişlerdir ki bir aralık Fransa hükümeti Amiral, Roze'yi ve biraz sonra Amerika cumhuriyeti Amiral, Şofald'ı ve 1870 senesinde Amiral, Rodgars, birer büyük donanma ile Korea sevahilinin tehdidine göndermiş ise de hiçbir netice ve muvaffakiyet hâsıl idememiştir. Yalnız 1875 senesinde Japonya Devleti Korealuları tazyik ve icbâr ederek bir muahede-i sulhiye akdiyle Korea kıtasından

³⁵⁰ Harf hatası mevcuttur.

[105]

[105a]

Üç liman onlara ve bilahare Avrupalulara küşad edilmiş ve mevâki sairenin mesduyeti kemakân muhafaza olunmuştur.

Korealular Çinlilerden ziyade Avrupalulardan müteneffir ve ihtilat ve münasebetlerden mücteniptir. Korea Çin'in himaye-yi mahsusası tahtında bulunduğu için Avrupalular muahedat-ı münakideye istinaden oraları da cevelân-gâh-ı ticaret etmek istemişlerse de kral muamelatında müstakil ve ziyadesiyle müstebid olduğundan Avrupalular her taraftan birçok müşkülata tesadüf etmekle Korea dâhilinde istedikleri gibi geşt u güzara hâlâ muvaffak olamamışlardır.

Korealuların hürriyet fikriyeleri mefkut ve nüfuz hükümete karşı itaat ve inkıyatları fevkaladedir. Kendüleri kûva-yı الييه ve her türlü müşkülata muhal ise de hükümetin hiçbir işte müdahale etmez ve haklarında edilen zulm ve teadiye karşı ses çıkaramaz mekin ve mutidir. Halk üzerinde hükümetin iktidarı külli olmakla beraber feodalizm yani derebeylikle usulü oralarda el-an câri olduğundan asilzadegan sınıfı da bir büyük nüfuz ve kuvveti³⁵¹ ve kuvveti haizdir. Onlar ise halkı mahkûm ve ızzar etmekten başka bir şeyi düşünmediği

[105b]

İçün îtisafat-ı mütenevialarıyla ahalinin fakr-ı ihtiyacı derece-i nihayededir. Yalnız hükümet-i merkezîye asilzadegan arasında cari olan mücadelat ve muhasamattan istifade ve nüfuz hükümraniyesi muhafaza edebilmektedir.

Asilzadeganın husumeti ise babadan evlada intikal edecek kadar daimî ve birbirleriyle akd-ı münasebet etmek muhal olmağla hanedan hükümdariye evvelerde hizmet ve müzaheret eden asilzadegan nazar-ı hükümette bir müreccah ve mümtaz

³⁵¹ Aynı kelime İki kere yazılmıştır.

tutularak her türlü şeref ve şana malik ve bir büyük servetle beraber münasip ve merâtib-i aliye bunlar haizdir.

Fakat hükümet menâfini tezyid ve asilzadeganın itibar ve nüfuzunu tehdid için 1858 senesinden berü birtakım taraflara yeni ünvanlarla asaletler tavsiye etmeğe başlamış bu suretle erbab-ı asalet arasında ebvab-ı müsabakat açılarak kendülerinden birçoğu halkın fakr-ü ihtiyacıyla müşterek olmuştur.

Erbab-ı asaletin bir işe el sürmesi halkla ihtilât etmesi muayibatından madud ve kendüleri tevkiften masundur. Bu cihetle borçlarını vermez ifa-yı cinayetten

[106]

[106a]

Çekinmez meskenleri mukaddes! ve askere alınmaktan ma'füvdür. Başlarında bir alamet-i mahsusa olmak üzere hayvan kılından yapılmış başlıklar ve tuğlar ve rütbesine göre işaretler koymaktadır. Halk bunlara karşı arz-ı ihtirama mecbur olup zira kadere kusur edenler hakkında en büyük mücâzat mücaz olur!

Halk da ekseriyetle ayıp ve hicabından mahrum ve seyyiat ve cinayata münhemiktir. Fuhşiyatta olan tehalükleri ol kadar ziyadedir ki kerhânelerle aşüftelerin had ve hesabı yoktur! Peder ve maderleri malum olmayan sunûf-ı adiyeye çocukları yüzde elli derecesinden ve binaenaleyh dokuz on yaşına kadar çocukların ekseriyesi çıplak gezüp teseül ve taarruzdan hiç çekinmemektedir.

Korealular müskirata ve lu'biyata fevkalade mail ve münhemik olup kendülerince sarhoşluk muhassenatından ve hele ümeradan vükeladan birinin kör kandil! Olarak makam-ı iktidarında görülmesi hüsnü halden maduddur.

Oynadıkları oyunlar şatranc, tavla, dama gibi el-an Çin'de mevcut olan lu'biyat olup kağıd oyunu memnu olmakla beraber herkes oynamakta ve şatranc oyununda

[106b]

Korealuların mahareti fevkalade sayılmaktadır. Asilzadeganca kağıd oyunu azim muayyebattan sayulursada onlarda buna inhimak göstermekte ve pek çoğu bu oyunda imhayı servet etmektedir halkın en ziyade meşgul oldukları oyunlardan biri de kışın şimal rüzgârına karşı (uçurtma) uçurmaları ve senenin ilk ayında nişan talimiyle iştigal etmeleridir. Hükümet müsabakat edenelere birçok câizeler tevzi ettiği gibi aralarından adeta beş on bin Franklık bahisler de akd edilmektedir.

Sefahet her yerde umumidir. Musika takılmaları ve çengi kızları ol kadar çoktur ki insan Paris'te bile bu kadar göremez! Çangilerin raksı gayetle dilbeste ve kendüleri umumiyetle güzel ve aşüftedirler. Payitahtın ve büyük şehirlerin her tarafında hayalhaneleri ve dünyanın hiçbir yerinde emsali görülmeyen hokkabaz ve cambazları olup gece ve gündüz icra-ı lubiyat etmekteürler. Tiyatro usulü oralarda hala malum değilse de halkın inbisat ve şetaretine hizmet etmek üzere müteaddit orta oyunları ve milli bir takım vekayi göstermek üzere temâşagahları vardır en büyük eyyâm-ı ıydiyeleri senenin ilk üç haftasıdır. Halk

[107]**[107a]**

Nerede olur ise olsun kendü ailesi yanına gitmeğe mecbur ve mütemadiyen şu üç hafta içinde ilan-ı şadumanu ile meşguldür. Muamelat-ı ticariye tatil olunduğu gibi devair-i hükümet mesdud ve halk tevkif ve cezadan ma'füvdür. Bu sırada mahbusîn dahi mümkün mertebe kefaletle tahliye edilür ve envat için kurbanlar zebh muhtacîne iâneler tevzî olunur.

Zenginlerce bir erkek evladın vilâdati günü dahi eyyam meserretten ad olunup fukara kısmı yalnız familyanın en büyüğünün yevm veladetinde icrayı ahenk ve tarab ederler. Bir de bir adamın altmış bir yaşına baliğ olduğu gün eyyâm-ı ıydiyenin en büyüğü sayılmaktadır. Dostları her taraftan kendüsüne hediyeler göndermeğe ve evde birçok masarifat-ı ihtiyarına mecburdur. Hele sunuf-ı mümtaza arasında edilen bu gibi şenlikler

servet-i mevcudeleri itlaf ettiği için etraftan mecburen hediyeler namıyla ianeler toplanmakta ve bir takım aceze ızzar edilmektedir.

Davetlerde ve şenliklerde karılar dahi girebilürse de asilzadegan kısmı zevclerini mestur tuttuklarından karılar ayruca bir dairede aram ederler. Korea-

[107b]

lularca karılar pek muhakkirdir. Yani sefil bir mahlûk nazarıyla bakılarak her türlü hukuktan mahrumdur. Karılar evlat yetiştirmek üzere alındığı için haneleri dahilinde dahi hiçbir meziyeti haiz olmadığı gibi efal ve hareketlardan!! dahi kendüleri mesul değildir. Bir karının zevci vefat ederde kendüsü dul kalursa hukuk medeniyeden de bütün bütün sakıt olarak adeta salma bir hayvan gibi görülür hele zevci asilzadegandan olursa bir daha evlenmesi de muayyebat ve cinayatten sayulur. Sunûf-ı mümtazeden başka sair halkın karıları açık gezerler. Tezevvüçten evvel zevc ve zevcenin mülakatı memnudur. Nikâh zevc ve zevcenin velileri tarafından akd olunur ve o sırada birçok tekellüfat ihtiyar ve icra edilir.

Korealular umumiyetle ekûl ve obur olup bunun derecesini izah için bir Koreli hiçbir vakit imlayı şikem edemez demek kâfidir. Tavukları kemikleriyle ve balıkları kılçıklarıyla beraber ve eti çiy çiy yemek ve köpek etiyle tagaddi etmek intilerinde pek ziyade makbuldür.

Korealulerin heyet-i hilikleri Moğol

[108]

[108a]

Taifesine mütemayil ve maâmafih Japonyalulara Çinlülerden ziyade mümasildir. Boyları orta ve bünyeleri kavidir. Saç ve sakalları ekseriyetle siyah ve içlerinden pek çoğu kösedir. Ceza ve azaba ol kadar mütehammildir ki ölüm bile onlarca şayan-ı kabul bir feyz-i manevidir itikâdındırlar. Umumiyetle hırs ve rekâket ve mesâvî-i tabiatları

fevkalade ve şehvet bahname³⁵² ise pek ziyadedir. Korealular ifşa-yı esrarı fezail tabiyeden ve iksâr-ı kelâmı mahâsin ülfetten add ederler! Söz söylerken haykırup bağırarak ve söz dinlediklerinde de mukabele ve müşâteme etmek adetleridir. İnadlarında olan ısrarları ve hak görmekte ki ittirat ve sebatları Çin ve Japonya halkınca durub-ı emsalden ve hıyanet ve ihanetleri herkesçe malum olan ahvaldendir. Yalnız şimal cihetinde vaki “Yan gang” halkı gayetle cesur ve fakat nehb ü gârete münhemik olduğu gibi “Kang Cang” eyaleti ahalisinde hüsn-ü siret ve muhafaza-ı adetle beraber kesb-i marifete maildirler. Nigang halkı hükümet nazarında düşman gibi bakılmakta olup onlar arasında nüfuz-u hükümet ve levazım-ı medeniyet mefkuttur. “Hogang” halkı gabâvet ve hasetle ve

[108b]

“Kıng kang no” “Kong çin” Hang Kıng” eyaleti ahalisi sefahat ve ferasetle meşhurdur. Hang Kıng halkının ahval ve harekati ve iktisâ ettikleri elbise ve müzeyyenati oralarca numune-i imtisal sayıldığı gibi içlerinde asilzade ve âlim geçinenlerin had ve hesabı yoktur.

“Kang Lato” ahalisi arasında maârif -i بینان cüz’i olup halk celb-i menfeat etmek üzere her türlü fenalığı irtikab eder kaba ve gayetle mizaca meftundurlar.

Korealular ale’l-umum münselik ve mütedeyyin oldukları buda mezhebine sadık ve misyonerlerin ilkâat ve tesvilatı faidesizdir. Yalnız içlerinden pek az adam terk-i diyanet ettiği görülmüş ve onlar Hristiyanlıkta daim kalmıştır. Halkın tasibiyle beraber memuriyet-i hükümet de pek ziyade irtikâba ve sui ahlaka mübtela olduklarından Avrupaluların ilkâat ve tesvilatı asar-ı medeniyatkareneleriyle beraber Kore’de hükümsüz semeresiz kalmaktadır. Memurinin irtikâb ve irtişaları çok kere rüsum ve âdât arasında icra olunduğu için halkça şayan-ı kabul ve hükümetçe müstehzindir.

[109]

³⁵²Cümle yapısına göre kelimenin bahname olduğu kanaatindeyiz.

[109a1]

Korea kıtası 1392 senesinden sonra sekiz eyalete ve 333 kazaya taksim ve tefrik olunmuş ve vilayetler istiklal-i idareyi haiz birer vali ile idare oluna gelmiştir. Bunların esâmi ve merkez vilayetleri şunlardır.

Hang kang tu merkezi Hanegang

[109b1]

Penyeg ang tu merkezi Peng ang

Hohang tu >> Heyiucu

Kıng kayg tu >> Hanig kin

Cokcong tu >> kong cın

Kangvan tu >> Vencu

Kıng zang tu >> tayku

Kangla tu >> kangcu

(Mabadı var)

↔

---Selam---

[109a2]

Medeni ve bedevi her dürlü efradın birbirine akd-i selam etmeleri adet -i umumiyeden madud ise de bunda ihtiyar olunan etvarın tenevvü bir büyük garabeti haiz

olduğu için birçok akvamın suret-i selamı hakkında şuracıkta bir fikir ve malumat vermek isteriz.

Japonyalular bir dosta müsâdif olduklarında makam-ı selamda bir ayağını kaldırıp papuşlarından birini çıkarırlar Hindistan'ın bazı yerlerinde sakallarını çekerler. Mösyö Montenein'in ifadesine nazaran yine bazı taraflarında halk birbirine arkasını çevirirler. Bahr-i muhitin en çok adaları halkı Velober ali(?) cihetleri ahalisi burun buruna yanaşur! Tonka adalarında selam

[109b2]

Veren zat burnunu dostunun cephesine temas eder. Avalet halkı kulağında üfleyip midesi üzerinde dahi elini vaz' eyler.

Yine bahr-i muhitte vaki Sanlorincu adası ahalisi dostlarına temin-i müsafat için karşı karşı geldikleri gibi ellerine ziyadece tükürerek birbirinin yüzüne sürer!! Avustralya'da kâin Sumatra atası halkı iki omuzu öper! Dürlüler karın üstüne yere yatar. Filibin adası civarında Lamurk ve yalaisi ahalisi en evvel elini ve sonra ayağını alup dostunun yüzüne mesh eyler. Afrika'da sipahilerin en çoğu el ve ayaklarının parmaklarını çatırdatır.

[110]

[110a1]

Çinliler iki ellerini sadra doğru bağlayup başı aşağı tutar ve « ايسين ايسين » kelimelerini irad eder. Büyük ve muhterem bir zatın karşısına geldikleri gibi iki ellerini birbirine rabt eyler başından yukarı kaldırır ve sonra ta yere kadar indirir. İki dost birçok zaman müfarakatla mülakat ettiği anda ikisi de diz çöküp üç kere başlarını yere indirir.

Çin'de Avrupa usulü üzere selam verenlere elli değnek zarp ile mücazat olunur. Kaşgarlılar iki ellerini yüzlerine götürüp yere kapanur. Yeni Orleans halkı kendülerinin reislerini gördükte yüzüne karşı gayet dil-hıraş bir suretle haykırır ve kendüsünü ol-

suretle selamla ve alkışlar. Reis sarayına girdiği zaman hazır bulunan halk önünde durup ellerini başlarına doğru götürür ve yine öylece haykırır reis onlardan birini

[110b1]

Huzuruna davet-i vukûda işaret ettiği reis makam-ı iltifatda içinden derin bir nefes alarak her bir sualine cevap verdikte ve dışarı çıktıkta tebaasından madud olan zat yine yüzüne doğru dehşetle bir sada ile gulgule bahş bezm-i hürmet olur! Avrupa’da şapkayı çıkarmak şarkta katten serpuşa dokunmamak adettir. İngilizler arz-ı hürmet ve temin Saffet etmelerini murad ettikleri zatın kolunu şiddetle çeker ve dostlarının kolu yerinden çıkmak muhatarasında kaldığı halde kendüleri serimu biraz tesir göstermez! Hollandalular dostlarını görür görmez (nereye gidersin) sözüyle İsviçrelüler (ne düşünüyorsun) manasını mütezammın bir cümle ile Danimarkalular (mesud yaşar mısın) Lehlüler (bahtiyar mısın) ve Mısırluların ekseriyesi (nasıl teneffüs edersin) sualiyle arz selam ve tahiyyat ederler!

---Tezeyyün-i Nisa---

[110a2]

Afrika’yı cenubide vaki Otantot(?) karılarının en güzelleri baştan ayağa kadar

[110b2]

Vücutlarına ayı yağı sürer ve ondan sonra kollarına boğazlarına ve ayaklarına ayının veya

[111]

[111a]

Sair hayvanat müfterisenin kanlı kanlı barsaklarını sarup bunları birer halhal zi kıymet gibi add ederler.

Yine onlardan bir takımını bu barsakları bir suret-i muntezime de çelenk gibi başlarına vaz' eyler.

Mayantalular başlarına altı pos arzında ve tabela biçiminde bir tahta parçası ve onun üzerine de destek gibi birçok odun parçaları koyduktan sonra saçlarına bal mumu sürer ve o desteklerin etrafında bir heyet-i acibe ile saçlarını toplayarak yarım metro İrtifânda bir ehram teşkil eyler! Bu tuvalet pek çok zahmeti mucip olmağla kadınlar senede ancak iki defa başlarını tarar. Avrupa'da el-yevm pek genç kadınlar saçlarına bol bol pirinc tuzu koymak ve saçlarının levn-i tabisini tağyir etmek adettir! Hind kadınları dişlerini kırmızı ve Grulandulalar koyu mai veya sarı bir boya ile boyadur. Japonyalular³⁵³ bir suret-i garibede dişlerine altun ile yaldız verir. Amerika yerlüləri esnan-ı **مسورہی** kemal-i hayret ve meftuniyetle takdir eyler. Arnavutluk'un bazı yerlerinde dahi kadınlar dişlerini siyah bir boya ile tesvit ider. Siyahiler ise dişlerin beyazlığına ehemmiyet

[111b]

ve meziyet göstererek kadınlar bununla ilan-ı tefâhur eyler. Çinliler gözleri küçük olan karıları pek ziyade nazar- ı tahsin ile bakar. Çin karıları ve Japonya ekâbir nisvanı kaşlarını kirpiklerini boyamakla ikmal-i zinet eder! Senegal kızlarının en çoğu evlenmezden evvel dizlerine elvan-ı mütenevvîa ile birçok hayvan ve çiçek resmi tasvir eyler. Amerika'yı cenubide vaki Floride karıları yüzlerini ve bedenlerinin her tarafını solmaz birtakım boyalarla boyatır.

Cihat-ı şimalde vaki Nikoban adalarının kadınları yüzlerine yeşil veya sarı bir boya ile mülemma bir hamur kor. Siyahilerin bir takımını dudaklarını kollarını ve vücutlarının bazı yerlerine kırmızı bir boya ile birçok nakışlar yapar. Fars kadim halkınca minkar şahin gibi burnu eğri ve uzun olan karıları ziyade şayan-ı takdir olub hükümdaran aldıkları karıların en evvel burunlarına dikkat ederlerdi.

³⁵³ Burada büyük ihtimalle Japonyalular yazılmak istenmiş lakin harf hatası oluşmuştur.

Siyahiler ise çocuk doğar doğmaz burunlarının üst tarafını tazyik ile mutlaka yassı ve yuvarlak bir heyete koymağa çalışırlar! Borovyanular(?) burunlarını delerek bir büyük halka geçirürler ki

[112]

[112a1]

bu halkanın derece-i sıkleti kocasının rütbe ve meziyetine muadil yani kocası ne kadar büyük bir rütbe de ise karının halkası dahi ona göre ağır olmasını ilzam ederler.

Bunlar burunlarını hiçbir vakit silmez. Çinliler ayaklarını temur kaplu papuşları içinde habs ve tazyik ile ayaklarını mürebbâ ve küçük bir vaziyette koymak üzere çalışır. İkdâm-ı mütenevvîa kadınlarının ekseriyesi kulaklarını delüb birer gün takar.

[112b1]

Avrupa kadınlarının birtakım gözlerine fer ve cila vermek üzere arsenik içer ve kirpiklerinin etrafında sürme gibi bir nev siyah boya sürer. Dudakları kırmızı boyamak her taraflarına düzgün koymakta ki ıttirat umumilerince bir garabet-i mahsusa tasavvur olunursa tiyatro sahnelerinde çıkan aktrislerin çehre-i malûmelerini tahayyül etmek kafidir!!

↔

---Fransa'da bir Asrın Baş Tuvaletesi---

[112a2]

On dördüncü Loui'nin zamanında karılar ekseriya saçlarını tarayup yukarı doğru toplar ve üstlerinden ol kadar taze çiçek korlardı ki başlarında çiçekten bir ehram teşkil eder ve adeta kendü başları vücutlarının ortasında imiş gibi bir halde kalırdı! Karılar bu şukufe-i mütenevvîanın sıkletinden yemîn ve yesara bakamayup yalnız piş- nigahlarında

tasdik edenlerle selamlaşur veya mükalemeye girişdi. Loui'nin evahir-i devr-i saltanatına doğru İngiltere' den gelen iki duhter melâhat- küsterin zinet dilrubası Loui'nin nazar-ı

[112b2]

hayretini celb ederek umum saray halkının onlara takliden başta çiçek koymak sade bir tuvalet yapmak üzere emr olundu. On beşinci Loui zamanında bu emrin hükmü ilga ile başta çiçek koymak bir sanat-ı mahsusa ile saçlar taranmak adet oldı. On altıncı Loui'nin devrinde altundan veya kemikten bir halkaya geçirülerek arkaya saluverilmek modası ihtira edildi. İhtilal esnasında karılar perukâr istimaline başlamış ve bunun için Yunan asar-ı kadimesi numune-i imtisal sayılmıştır.

↔

[113]

---Fransa'da 1770 Senesinde Bir Kanun---

[113a1]

1770 senesinde Fransa'da ilan olunan bir karar-ı resmi de “Fransa tabiatını haiz olanlardan her kim olur ise olsun tehhül edeceği gün gerek erkek ve gerek kadın hiçbir vecihle yüzüne ve bedenine düzgün vermeyecektir! Yani düzgün ve kırmızı sürmeyecek kokulu şeyler koymayacak. Yapma dişler yapma saçlar göksünde meme teşkil etmek için pamuktan yastıklar göksünde ve fıstanı

[113b1]

Altında temürden baltalar yüksek üçgenli potinler veyahut belini ince göstermek üzere iki cihetinden yapma puflar istimal etmeyecektir” denilmiştir. Bu kanunun hilafı halinde bulunanların resm-i tehhülü keennemlekün hükmünde tutulup faili mücazat-ı şedide ile terhib edilecektir. Kanun-u mezkûrun hükmü bugün dahi meriü'l-icra tutulmak istenilseydi şüphe yok ki Avrupa'da münakid olan kâffe-i münâkehat hükümsüz kalurdu!!

↔

---Hikemîyat---

[113a2]

Aklamın enfa'ı efhamın tenvirine delalet edendir.

≈

Setr-i uyubunu iltizam sana arz-ı ihtiram edenden ziyade şayan men u garamdır.

≈

Nîk-hû bir fasıkın sohbeti telkin mesavi eden bir merd-i sofî sîretin ülfetinden evladır.

≈

Fenalıktan yalnız nefisini men etmekle

[113b2]

İktifâ etme! O his-i aliyi başkalarına da telkine çalışmalısın.

≈

Namuskârane ve kerimane yaşamak ister isen nefsine giran gelen bir şeyi başkalarına karşı mücaz görme!

≈

Âlâm ve evcâ'nla meyus kaldığın gibi senden ziyade musibettede olanlara bak ki ihraz-ı sükûnet ve tesliyet edesin.

≈

[114]

[114a1]

Hayatta bulundukça bir adamın mesudiyetine hüküm etmeyiniz.

≈

[114b1]

Mücadele ve münâzaadan tehaşi eyle ki leimin bühtan müfâcâtından halimin mekr desîsesinden emin olmaklığın güçtür.

↔

---Kartvizit---

[114a2]

Varakpare ziyaret cümlesiyle tercüme edilen kartlar el-yevm akvam-ı medeniye arasında haiz olduğu ehemmiyet-i mahsusası nisbetinde mevcudunu aramak için erbab malumat pek çok tedkikatta bulunmuş ve Fransızlı “Solanc(?)” ın netice-i tettebbuatı olmak üzere Avrupa’da Parisli bir yazı hocası tarafından en evvel istîmâl olunduğu anlaşılmıştır.

Fakat Çinliler bin bu kadar seneden berü kart teatisini mutad edinmiş oldukları asar-ı mevcuda delaletiyle muhakkak olmağla bu muallimin fikri bir ihtirâ-ı kadime taklid etmekten ibaret olub kendüsü kartların mevcudu add olunamaz. Çinlülerin o zaman ki kartları büyük kıtada kesilmiş ipekli kâğıtlar üzerine elvan-ı mütenevvia ile isim ve şöhetleri muharrer ve yalnız mûteber adamalara karşı istimali mutad olub fazla olarak kart mürsel-lehe gösterilmek

[114b2]

İstenilen hürmet kadar olması şart idi!

Pekin valisi asr-ı hazır evailinde Pekin’de İngiltere sefiri bulunmuş olan lord “Makareteni(?)” ye gönderdiği bir kartı yirmi nefer esir sırtına!! alup götürmüş ve Paris’te vaki ve Vandom(?) nam sütun meşhuru iki defa ser-tâ-ser istiâb edecek kadar uzun olduğu

görülmüşdü. Fakat bu usul ve adet Avrupalularca şayan-ı imtisal ve rağbet görülmeyüp adi bir parça kâğıt üzerine tahrir şöhrat ve müsemma ile iktifa edilmişti. 1750 senesinden sonra Paris kübarası kartlarını bir takım suver-i nefise ve tezyînât-ı bedîa ile tertip ettikleri için bugün Paris'in resmi müze hanesinde onlardan gayet güzel ve pek kıymetli bir koleksiyon terâküm etmiştir! Bunlar arasında en ziyade calib-i dikkat ve tahsin olan kartlar irae

[115]

[115a1]

Ettikleri resm ile sahibinin ismini ima edenlerdir ki mesela “İnçülü” namı bir melek tasviriyle gösterildiği gibi mühendis-i meşhur Baron Fischer'in oğlu Fischer kartında birtakım balıkçıların ağ ile sayd ettiklerini tasvir ederdi. Fischer Almanya'ca balıkçı demek olmağla kart tamamıyla müsemmaya mutabık idi. Muamma şeklinde yazılan kartlar ise hacmen bedâyi mahsusadan madud olup bundan evvel Paris'te bir kart bin beş yüz franka altmış ve on beşinci Loui'nin sefahetini andıran musavver kartlar şimdi asar-ı nefise gibi levhalar içinde hıfz oluna gelmiştir!

İhlil-i kebir bu gibi resim-u sefahetpervaneyi imha ettiği gibi direktuar ve imparatorluk hengâmaları arasında da bunlar nazar-ı rağbet alınmamış ve restorasyon hükümeti takarrür etmesiyle beraber kart istimali

[115b1]

Yeniden adet olunmuştu ki o zaman yapılan kartlar da gayetle müzeyyen ve müzehhep olup hele 1835 senesinde Parisli bir kâğıtçının çıkardığı kartlar etrafı dantela gibi kesilmiş ve ortaları güzel güzel resimlerle tezyin edilmiş pek nazar ribâ olmağla Paris'te Londra'da bir rağbet-i azime kazanmıştı. Muahharen fikr-i tezyin terk olunarak mustatîlü's-şekl varakpareler istimaline başlanmış ki her yerde yazıca ve kâğıtça modalar ihtirâ olunmuş ve kübara arasında tezyinattan sade ve azade kullanması adet olmuştur.

Memalik-i mahrusede kart istimali henüz umumiyetle müstamel değilse de mahasin-i garbiyeyi taklitten hâli kalmayanların dalaletiyle sekiz on seneden berü kart istimali bizde dahi modelleşmedir!

---Walter Scott---

[115a2]

Walter Scott baht ve tâli'yle âleme reşk-âver ve on sekizinci asır içinde yetişen eazımdan en ziyade mazhar-ı teveccü-ü umumi olan bir edib-i sühan-verdir.

Ahlak ve terbiyesi sayesinde neşir

[115b2]

Ettiği asarın cümlesi herkesin nazar-ı tahsinini celb etmiş ve ihtira ettiği usul-ü inşa İngiltere edebiyatının numune-i terekkiyatı sermaye-i mübahatı sayılmıştır.

Bu asar-ı nadiresinde meşhud olan

[116]

[116a]

dekayık-ı mahsusa selamet fikrîyesini isbat ettiği gibi her türlü ahvale karşı yazdığı sözler bugün dahi birer bürhan-ı hakikat gibi telakki edilmektedir. Onların velev bir fıkrası ki ser name-i itibarı jeng-pezir şenâat olmamış ve hilaf-ı hakikat ihtiyar etmediği için vicdanınca da kat 'en teessür ve pişman his etmemiştir. Binâeneleyh bil-cümle asarı birer nüsha-ı kemalat ad olunmakta ve uğradığı sademat-ı mütenevviaya karşı gösterdiği azm-ü sebât ile güzaran-ı hayatı bir ders-i ibret gibi bakılmakta olduğundan tercüme-i halini birçok asardan iktibâs ile şuracıkta zîver-i sahîfe-i iftihâr eylerim.

Müşârünileyhin damadı “Loktar”ın neşir ettiği bir eserden anlaşıldığı üzere Walter Scott İngiltere tarih harbiyesinde bir ehemmiyet azime ile yâd olunan “Scott Haridinin” Sülalesinden ve İskoçyaluların pek eski bir ailesinden olarak 1771 senesinde ve “Edinburgh” şehrinde dünyaya gelmiştir.

Pederi adliye kâtibi ünvanı haiz pek âlim bir zat olduğu gibi validesi Edinburgh’ta mektep tıbbiyesi mualliminden

[116b]

Birinin kerimesi ve İskoçya nisvanının en edîbe ve alimlerinden biri idi.

Walter Scott henüz on sekiz aylık bir çocuk iken şiddetli bir sıtmaya ve müteakiben bir nev-ü nüzule uğrayarak bir ayağından topal kaldı. Büyük pederi bu hastalığa ve nehâfet bedeniyesine karşı gece ve gündüz tedaviye devam etmiş ise de faidesi görülememiş ve tebdîl-i hava maksadıyla çocuğu bir köye göndererek orada afiyetce cüzi bir tebeddüle görülmüştü. Walter Scott köyde ihtiyar bir çobanın nağmât ve terennümât-ı mahsusa arasında yâd ettiği İskoçya hikayatını akşam eve gelerek halası Emis Scott’a “tekrar ettikçe ve ondan bir letafetle bu hikayatın tafsilatını aldıkça çocuğun fikrî meali perverisi kuvveti nisbetinde terakki ederek maziye öğrenmek ve her şeye vukuf peyda etmek istîdadını kazandı. Muahharen ihtiyar halasıyla (Batt) hamamlarına gidüp orada bir sene kaldı. Bat’da vücutça bir semere göremediyse de okumayı öğrendi Bat ’an “Sanda Ketuve” avdet ve sekiz yaşına kadar orada ikamet etti. Fakat zaafı tezayüd eylemekle vâlideyni kendüsünü İskoçya limanlarından

[117]

[117a]

Birine göndererek deniz banyoları ettirdiği hamamlardan ziyade orada ülfet ettiği ihtiyar bir zabıtın nakl eylediği hikayat kendüsüne yaradı. Müşârünileyhin birinci eseri olmak üzere muahharan neşir ettiği bahtlı zâbit nam manzumenin esasî o hikâyatın hûlasasıdır. On yaşında iken pederi latince öğrenmek üzere büyük bir zatın yanına göndermiş ve üç

sene çalışdıktan sonra Fransızca tahsiline de başlamıştır. Muallimi Fransız lisanını sureti-i mükemmelede bilmediğinden Walter Scott lisan-ı mezkûru İngilizceye benzer bir şive ile öğrenmiştir.

Gariptir ki okumak ve yazmak hususunda fevkalade istîdad göstermiş olan Walter Scott edebiyata başladığı zaman birçok muallimi hayrette bırakacak bir halde (edebiyat için) asar adet³⁵⁴ göstermiş ve bir aralık kendüsünün gabavetine hükm olunarak adeta taliminden vazgeçirmeye bile karar verilmiştir. Müşârünileyh derste iken derin derin hilyalara dalarak kendüsünden ve dersinden geçerdi. İki sene kadar öylece mektebe devam ettikten sonra şiddetli bir hastalığa duçar olarak aylarca etıbbâ tekellümden ve çok yemekten men' ettiler. O zamana müşârünileyh Edinburgh şehrinde bulunup

[117b]

Meşhur olan Edinburgh kitaphanesinde ne kadar eski tiyatroya ve tarihe müteallik asar varsa gözden geçirirdi. Mütâala-i asara olan iptilâ-yı harikuladesi ta o zamandan başladı. Edinburgh'da iade-i afiyet ettiği gibi “Kelso” şehrine gelerek orada dahi gayetle muntazam olan kitaphanenin asar-ı nadiresini tettebbû ve muteala ile muktesabat-ı ilmiyesini tevsî eyledi. On altı yaşında olarak Edinburgh'da avdet eylediği zaman akranı arasında temeyyüz ve tahayyüz etmiş ve ilm-i hukuk tahsiline karar vermiştir. Latin ve Rumca ile Fransızca lisanlarını bildiği için derslerinde gayret-i mahsusa ibraz etmekle beş sene zarfında şahâdetnâme almış ve avukatlığa başlamıştır. Fakat mehakime gittikçe hükkâm ve maznûninin ve dava vekillerinin harakat ve hâlâtını teftiş ve tahkik etmekle vaktini geçirir ve hemen ciddi bir iş görmekten usanurdu. Bu takip ve teftiş ise Edinburgh hapishanesi namıyla meşhur olan romanına esas olmuştur.

Walter Scott o aralık şiir yazmakla da meşgul olmak istemiş ise de pederinden ihtiraz ederek buna bir türlü cesaret edemediği halde hissiyat-ı şairanesine galebe edememiştir nihayet Edinburgh'da gösterdiği bir gayret-i fevkalade sayesinde

³⁵⁴ Ayn harfi yerine gayn harfi yazılarak harf hatası meydana gelmiştir.

[118]

[118a]

Alman lisanının tahsiline muvaffak olub bir gece de “Lenur Bürger” namıyla Almanca yazılmış bir güzel eserden altmış kadar fıkra tercüme etmiş ve ona müteakib “Waks avcı” namı diğer bir eseri İngilizceye nakil ederek “Av” namıyla neşir edilmiştir.

İngiltere’de o zamana kadar “Baron” nam şair-i şehir şiire başlamış “Vebiron” “Mura” gibi sühan-veran henüz yeni doğmuş olduğundan Walter Scott acziyle beraber neşr-i asara cesâret-yab olmuştu fakat ne onlar ne de üç beş ay sonra meydan intişara koyduğu diğer üç parça eser rağbet umumiyei kazanamadıysa da bu azim ve sebatıyla Alman lisanının edebiyatınca bir vüs’at-ı kâmile peyda etmek gibi bir meziyeti ihraz etmiş ve kendüsü umum nazarında söylemekle ve takdir olunmağa başlanmıştır.

Walter Scott bir eyyam Edinburgh’u terk ile İskoçya köylerini dolaşmaya ve köylülerin nağmat ve hikayatını dinlemekliğe karar verüp vatanın her tarafını gezmeye başladı. Walter Scott biraderi yüz başı Scott ile bir dostu beraberinde iken ve Cumberland dukalığı arazisinde dolaştığı sırada dar bir yolda hayvana binmiş yalnızca

[118b]

Bir kıza tesadüf etmiştir ki kız biraz uzakta olan bir kafiye yetişmek üzere hayvanını koşturmakta idi. Kızın hüsn ü ânı fevkalade olmakla beraber bir kuvve-i cazibeye ve gayetle sevilme bir çehreye malik olduğundan bu üç arkadaş kız takibe karar verdi. Kız köyde verilen bir ziyafete gittiğini bunlar anladıkları gibi bir sebep bulup o gece ziyafette birlikte bulundular. Raks esnasında Walter Scott’un biraderi ve dostu kız ile birlikte dans etmiş ve kızın tevcihini kazanmış ise de Walter Scott topallığı cihetiyle raks edemeyüp kızla yemek sofrasında görüşmeye muvaffık oldu kızın pederi fi’l-asl Lyonlu olup vaktiyle İngiltere’ye gelmiş ve kerimesini yetim bırakarak vefat etmiş ise de ehlibasından ve İngiltere asilzadegandan biri kız himayesine alup fevkalade bir suretle terbiye eylemişti binâenaleyh kız Walter Scott’la mükaleme ettiği sırada edebiyat-ı umumiye bahisler açarak müşârinileyhi hüsn ü ânı kadar edeb ve irfanında meftun etmiştir!

Walter Scott geceyi birçok hayalat-ı âşıkane ile içinde geçirdiyse de ertesi gün derhal kızın ahval umumiyesini tahkike ibtidar ederek onunla tehhüle karar

[119]

[119a]

vermiştir. Pederi Fransızları sevmediğinden her suretle buna mümânaatte bulunmak istediye de Walter Scott kızla birçok muhabarat-ı şairane ve âşıkanneden sonra tezevvüç etmiş ve zevcesinin akl-ü kemali tesiratyyla pederinin de bil-ahire teveccüh ve rızasını kazanmıştır. İzdivacın şiir ve inşaya mâni olabilmesi fikri umumi ve tabii sayıldığı halde Walter Scott için bu kaide-i umumiyenin velev bir gün bile tesiri olamamış ve hissiyat şairanesi tehhülünden sonra ihtizaz ve kemale gelmiştir!

Müşârünileyh işi az mevkii latif olmak üzere ihtiyar ettiği bir memuriyeti ihraz ile “Shark” eyaletine gitmiş ve orada ferah- efzâ bir hane peyda ederek efkâr-ı şairanesine tamamıyla müstağrak olmuştur ki bu istiğrakının semeresi olmak üzere 1802 senesinde İskoçya serhadının nizamları ünvanıyla neşir ettiği bir eserle kurun-ı vüsta İskoçyaluların İngilizlerle olan muharebatını tasvir ederek fevkalade bir şöhret almıştır. Walter Scott bu şöhretten sonra memuriyete devam etmek ihtiyacından vâreste kalup istifa etti ve artık külliye edebiyat ile işigale başladı.

[119b]

Gariptir ki müşârünileyh istifâ ettikten sonra bir tecerrüd ve uzlet ihtiyar edüp kimse ile edebiyattan bahis etmemeğe ve müştakil olduğu asardan söz açmamaya karar vererek otuz sene mütemadiyen bu mesleği muhafaza etmiş ve asarını tebyiz ettirdiği bir çocuktan başka kable’n-neşr bunları kimse görememiştir. Bu tedbiri dahi İngiltere’de hâsıl etmeğe başladığı şöhretin şûuna medar olup 1805 senesinde “seyyar bir şairin kasidesi” ve onu müteakip “asar-ı manzume-i müteferrika” ünvanıyla neşir ettiği iki eseri harikulade bir rağbet-i umumiye kazanmıştır. Bunun üzerine âlem-i siyasette dahi ister istemez bir mevkî-i mümtaz olarak İngiltere baş vekili-i meşhuru Pitt kendüsüne büyük

bir memuriyet vaad ile icra etmeden vefat ettiğini halefi “Foks” haber aldığı gibi adliye baş kitabetini tevcih etmiştir.

Walter Scott bu memuriyette iken “Marmion” “Wadhater kel” ve 1810 senesinde Don Ruduvikın ru’yeti ve 1811’de adaların lordu ve 1814 senesinde Waterloo muharebesi namıyla neşir ettiği asar kendüsünün şöhret-i edebiyeye

[120]

[120a]

ve kudret kalemiyesini bütün cihana tanıttirmiştir.

Walter Scott bunca şöhret ve faziletiyle beraber meşhun meali olan efkâr ve etvarına galebe etmekten aciz kalup “Şaldharolduk(?)” neşir ettiği bir eser-i mensurun kazandığı itibar-ı fevkalade üzerine adeta günlerce gıpta-keş olmuş ve bu eseri bil-cümle asar-ı manzumesine tercih eylemiştir ki bu tercihi kendüsünü de şiir yazmaktan men ve asar-ı mensure ile iştigale sevk etmiştir. Binâenaleyh müşârunileyh kırk bir yaşında olduğu halde edebiyatın kısm-i ahiri olan hikâyât-ı mütehalliyi mensura tahririne başlayup 1814 senesi evahirinde “altmış sene evvel İskoçya’nın hali” namıyla bir roman neşir eylemiştir. Walter Scott hikâye nüvisliğe ta 1805 senesinden berü tasavvur ve takrir ederek birçok sahife evrak karalamış ise de kendüsü dahi onları tahsin etmeyüp itmam etmeden terk eylemiş ve “Duhter-i gül” nam manzumesini bir nev-ü romana ibtida etmek fikri ve şivesiyle kaleme almıştı. Birinci defa olmak üzere neşir ettiği romanı enzarı umumiyede mazhar-ı rağbet olmaz zan ve harfle ismini vaz’ etmekten ihtiraz eylemiş ise de altı ay zarfında

[120b]

Roman yedi defa tab’ olunarak herkesin eyâdî-i itibarında bir nüsha-i kemalat sayılmıştır.

İkinci defa ve altı hafta içinde neşir ettiği bir eser ise umum âlem-i medeniyette isbat-ı şöhret ve meziyet ettiği halde sahte bir isim ile tab’ ederek İngiltere’de Almanya’da

muharrerin kim olduğu meselesi üzerine bir büyük bahis ve münazara meydanı açmış ve birçok ciltler neşir olunmuş olduğu gibi Edinburgh ve Londra gazetelerinden birçoğu Walter Scott’a mektuplar yazarak romanın müellifi kendüsü olduğu beyan ve iddia ve böyle değılse roman hakkında bir tenkid name tahrir etmesi lüzumu ihtar ve ibna olunmayla müşârünileyh çar-ü naçar eserini tenkide mecbur olmuştur.

Walter Scott setr müsamaya gösterdiğı bunca ısrara mücerred asar-ı münteşiresi mazhar-ı rağbet olmadığı halde şöhret-i şairanenin ulviyeti nâkısdar ve bir takım boş boğaz münekkidler in muhacemesiyle onlara cevap vermek gibi bir gaileye duçar olmamak korkusundan ileri gelmiştir ki müşârünileyh bu mesleğini ahir ömrüne kadar muhafaza etmiş ve yirmiden mütecaviz eser neşir eylemişken ismini meçhul bırakmıştır.

(Mabadı var)

↔

[121]

--- Muktebesât-ı Tarihîye---

(Bazı Eâzamn Hatime-i Akvali)

[121a]

Şu mudhike-i hayat artık hitâma ermiştir. “İmparator Ogost” devr-i hükümet bir dakikadan ibadet kaldı.

“İngiltere Kraliçesi Elizabeth”

Ölüm bundan başka bir şey değildir.

“İngiltere Kralı Dördüncü Jorj”

Dest-i haşmetim hun-ı nâhakla âlûdedir?

“Almanya hükümdarı dördüncü Frederick”

İstinatgâhım askerimdir.

“Birinci Napolyon”

[121b]

Kurtuldum.

“Karmavil”

O ne? Düşmanım firar etmekte artık rahat ölüyorum.

“Büyük Frederick’in kumandanlarından Welif”

Devr-i hayret ebedi kalsun.

“Washington”

Pek ala!

“Wellington”

Senin eyâdî azametindeyim. Hükemadan ta sû.

Artık ciddiyata döküldük! “Felemenkli müellif meşhura Garuc” Kese-i hayat artık tanîn-endaz olamaz.

“Almanya müşahir-i hükemasından Haller”

Ne kadar geç olursa ölüm ol- kadar rahat gelür!

“Şaller”

İşte bir nevm edebiye dalacak vakit geldi! “Byron”

Dostum elimi sık! “İfar”

Yine aslıma rücu etmekteyim

“Walter Scott”

[122]

[122a1]

Bırakınız o ziyayı hakikiyetine neşr-i envar ediyor!

“On sekizinci asrın müellifin meşhuresinden Almanyalı Koert”

Yine görüşeceğiz: meşhur rehâbin ve müellifinden Lamzes:

Bırakınız beni muzika sedasıyla öleyim.

“Mayrabu”

[122b1]

Halkıma arz-ı ibadet hürriyete ibraz hürmet edeyim.

“Madam Astanil”

Hatırdan dur tutma ki müzikayı birinci defadır tecrübe ediyorum.

“Mozart”

Yetişir.

“İngiliz müellifinin meşhuresinden Lok”

---Akaid Nasrani---

[122a2]

120 sene-i miladisinde kiliselerde ma-i mukaddes dedikleri suyun istimaline başlandı.

157'de maâsîyi bezl-i atâya ile afv ettirmek usulü çıkarıldı.

348'de ruhbanıyet teessüs ve takarrür etti.

391'de Latin lisanında ed'ıye-i diniyenin kırâtı teşrî edildi.

550'de dehen-i mukaddes istîmali ihtirâ olundu.

593' de (boragatuere(?)) yani günahkârların afv maâsisine kadar cennetle cehennem arasında kalacakları mahalin vücuduna itimad edildi.

715'de hazreti mesihten vesaire

[122b2]

takdis edilenlerden istianeye cevaz verildi.

809'de papanın pâynı takbil etmek mecburiyeti ilan kılındı.

993'de ölülerin teftiş ahvaliyle azizler sırasına konulmak ve keزالık bir takımın hüsn veya kabih haline şehadet edilmek yolu açıldı.

1000'de kiliselerde çanların istimali tâmim ve kâvaid-i mahsusa diniyeden olduğu ilan ve terakkim olundu.

1015' de papasların âdem-i teehhülü lüzumuna karar verildi.

1119' da endülûjans denilen varakpare-i cennet fûruş ihtirâ edildi.

[123]

[123a1]

1200'de ücretle ıskat ibadet idilmeğe başlandı.

1204'de teftiş-i akaidle tevsî nasraniyet inhimak gösterildi.

1215'da îtiraf-ı hatayâ ikrar seyiyat usulü vaz' olundu.

[123b1]

1860'da ümmü'l- mesihden katiyen def-i şübühat edilerek ezyal-i iffetinin her türlü şenaatten beri olduğu takarrür etti!

1870'de papanın lâyuhtîliğine karar verildi!

↔

---Fransa muharebatı---

[123a2]

On dördüncü asırdan ibtida ile devr-i hazıra kadar Fransa hükümeti kadar meydan-
kar ve zârî işgal etmiş bir devlet yoktur!

Ehl-i salip muharebeleri dâhil-i hesab olmadığı halde 585 seneden 347 senesi harb ile geçmiş ve küçük küçük mücadelatın tadadı imkansızlığıyla beraber 208 muharebe gayetle ehemmiyetli ve dehşetli olmuştur. Yani on dördüncü asır içinde beş sene muharebe-i dâhiliye ile on üç sene Fransa haricinde yirmi beş sene Fransa kıtasında ecaniple yani kırk üç sene harp ile mürur etmiş ve bu müddet zarfında on dört büyük muharebe olup Fransa kralı dahi esir düşmüştür.

On beşinci asırda on üç sene muharebe-i dâhiliye ile kırk üç sene Fransa

[123b2]

Dâhilinde ve on beş sene dahi haricde ecaniple yani yetmiş bir sene harp ile geçmiştir.

On altıncı asırda otuz üç sene harb-i dâhili sekiz sene Fransa memaliğinde ve kırk dört sene haricde ecaniple harp olmuş ve bu seksen beş senelik harp arasında yirmi yedi büyük muharebe olmuştur.

On yedinci asırda dâhil ve haricde altmış dokuz sene harp ile mürur eylemiş ve otuz dokuz büyük muharebe olmuştur.

On sekizinci asırda tam elli sekiz sene harp ile geçmiş ve doksan üç kadar ehemmiyetli kavgalar vuku bulmuştur.

Asr-ı hazırda dahi dâhil haricde vuku bulmuş muharebât yirmi bir sene imtidat etmiş ve yirmi dört kadar dehşetli müsademeler olmuştur.

↔

[124]

---Mütenevvia---

(Bir Frankın Suret-i Tezâifi)

[124a]

Sanayinin terakkiyat harikuladesini tedkik ve muvazene etmek ile iştilal edenler tarafından gösterdikleri bir frank değerinde olan bir temür parçası hayvan nalı yapılırsa üç franka alınabilir! Küçük küçük alat-ı zer'îye gibi bir takım eşyaya kalıb alınırsa dört franka verilir! Hüsn-i suret ve vaziyetle kapu ve pencere rezeleri gibi şeyler de istimal edildiği halde kırk beş ve iğneye tahvil kılınırsa yetmiş beş franka alınur. Pantolon ve

yelek tokası veya onların düğmesi olursa dokuz yüz ve kol düğmeleri gibi zarif eşya yapılırsa altı bin ve eğer cep saatlerine mahsus akrepler imal olunduğu halde bir franklık temur parçasından tam elli bin frank kadar bir meblağ alınmış olur.

İngiltere’de alet-i mübarezede biri de (boks) tabir olunur bir temürdür.

İngiltere’de boks ne zaman ihtirâ olunduğunu tedkik edenlerin ekseriyesi İskoçyaluların pek eskiden berü melûf oldukları bir talim olduğunu ityan ve büyük Alfred’in devr-i hükümetinde askerın

[124b]

en mühim talimlerinden madud olduğunu beyan etmekle iktifâ ederler.

Üçüncü Richard gayetle kuvve-i pazuya malik ve boks taliminde müteallik olduğu için İngilizler kendüsünü pek ziyade takdir eylerdi.

Edib-i şehir Shakespeare tasvir ettiği bir komediye ile ameleden bir İngiliz boks taliminde gösterdiği bir savlet ve maharetle zengin bir prenses tezevvüç etmeğe muvaffak olduğunu göstermiştir.

İngilizler boksun talimine mahsus olmak üzere 1791 senesinde iki tiyatro küşat etmiş Walker şehirde her panayırdan en büyük prensler lordların himayesi tahtında birçok cemiyetler teşekkül eylemişti. 792 senesinde kübaradan bir zatla bir Yahudi arasında vuku bulan bir boks seyir etmek için tiyatronun duhuliyesi bir liraya kadar vaz’ olunmuş iken binlerce halk tehacüm etmiş ve dışarıda kalanlar ihtilal ile tiyatro kapılarını kırıp içeriye girmiştir.

(Karib) namında meşhur bir bokscuya Rodland eyaleti cemiyeti yirmi bin frank

[125]

[125a1]

mükâfat vermiş ve Edinburgh'tan kendüsüne yirmi beş bin frank değerinde bir gümüş saksı gönderilmiştir.

Boks tâlîmi meç istimalinden ziyade suûbetle ve mübârezesi pek tehlikelidir. İki muhasım karşı karşı geldikleri gibi

[125b1]

en nazik yerlere doğru sademe-endaz helak olur ve gözler arasında ve mide üzerinde vurulan bokslar en ziyade medar ve nişan-ı galebe sayılır!

İngiltere'de olan bu boks taliminin asar-ı seyyiesi her yerde meşhud ve musaddaktır!

↔

---Âdât ve Rüsûm---

(maad numarü 2)

[125a2]

Red raks eden gençler pek tecrübesiz ve Abdal ad olunurlar. Herkes hane sahibesinin kızları varsa en evvel kendüsüne ve onlara teklif-i raks etmek ve bir sebepten dolayı red ettikleri halde bile yine kemal-i nezaketle ara sıra tekrar müracaat edilmek adettir. Müzika terennüme başlar başlamaz bir kadını raksa davet etmek ayıptır. Raksa başlamazdan evvel bir erkek kemal-i tehalükle raks edeceği karıyı derâguş edemez. Yanlışlıkla iki erkeğe raks için söz vermiş olan bir kadın muahharan hiçbirisini tercih eyleyemez. Rakstan imtinâ eden bir kadının yanında bulunan diğer kadına raks teklif olunamaz. Raks etmeyen kızlar ya validelerinin veyahut hamileri kim

[125b2]

ise onun yanında otururlar. Bir kadın akrabasından başka hiçbir kimseye raks edeceği vakit yelpazesini mendilini veya çiçek demetini tevdî edemez. Fena raks eden adam yalnız kendüsünü tanıyan kadınları raksa davet eder. Bir kadının yanında oturmuş olan

bir erkek müzikanın hitamıyla beraber yerini terk ile kadının vürudunu beklemez. Genç kadınlar kumar oynamaz. Salona dâhil olabiliyorsa da kumara iştirak edemez büfeye götürmek veya salonu gezdirmek maksadıyla bir genç kıza kavî-i takdim olunamaz salonda gezdirilmekte olan meşrubat ve mekulattan almak üzere salon içinde eldiven çıkarılamaz.

Kart ve usul muhabere--- bildiği

[126]

[126a]

Bir zat bir rütbe veya memuriyet alır veyahut aksi olarak bir idbar ve musibete duçar olursa hemen kartını göndermek lazım gelür. En güzel kartlar pek sade olanlardır. Yıldızlı ve parlak kartlar evvelce birinin davetiçün irsâl olunabilir. Bir veladeti ihbar etmek üzere yalnız çocuğun pederi tarafından bir mektup veya kartvizit gönderilür ve zarfın üstü daima açık bırakılır erkeklerin kartları ünvan ve memuriyet vesaireyi cami olabiliyorsa da kadınlar yalnız isimlerini yazdırabilir. Res-i seneye mahsus olmak üzere zarf ile kart gönderilür ve birkaç kelime ile ifa-yı tehniyet edilür ve birkaç kişiden mürekkeb bir familyaya ifa-yı ziyarete girildiği vakit familya eczasının addine göre kart bırakılabilir de dört kişiden ibaret bir aileye dört zarfı kırılmış bir kart terk olunur. Şu kadar bir müddetten berü İngiliz usulünce ortadan bölünmüş bir kart umum familyaya aid olmak üzere bırakılır. Suret-i resmiye de mülakat edilen bir zat hasta olursa ara sıra kart göndererek hatırı sorulmak lazımdır. Ve o halde hasta olan adam kesb-i ifakat ettiği

[126b]

Gibi kartını mukabeleten göndermeğe mecburdur. Köye veya taşraya gidecek olanlar azimetten evvel ehıbbasına kart gönderir. Ve üzerlerinde taleb ruhsatı müşir üç harf ilave eder.

Gittiği yerden avdet ettiği gibi görüşmek arzusunda olduğu familyalara kartını göndermek adettir. Bazı hayrat ve **مادوتده** hasenat için iâne talebine delalet eden

zata gönderilecek îâne ile beraber kartını da göndermek usuldendir. Bir kadın hiçbir vakit evli olmayan adama kart gönderemediği gibi bir kız da kimseye kartı irsal edemez. Büyük adamlara şehir postasıyla davetname veya veladet ihbariyesi gibi mekâtîb gönderilmez. Onlara mahsus adamların evlerine isâl olunmak lazım gelir ve bu gibi mekâtîb mutlaka mürsel ile beraber karısının ismine gönderilür bir adama tevdi' olunan bir tavsiyename açık verilebilür ise de mûsil-i mürselin ise kapalı verilür!

Bir karı hiçbir erkeğe “azizim efendim” kelimesini istimal edemez. Kezalik bir erkek dahi bir kadına bu gibi kelimat ile hitap eyleyemez. Yalnız kadın fevkâlade ehibbadan madud ise “azizim dostum”

[127]

[127a1]

Tabiratıyla hitab caiz olur matbu olan evrakta şahs-ı salis üzerine hitab olunursa da kalem ile yazılan evrakta şahs-ı salis namına zamair ve tebirat kullanılamaz. Tüccar mektuplarında satırların başladığı yerde bir aralık bırakılırsa da kiraya mahsus olan muhaberatta satırları kâğıdın kenarından

[127b1]

Başlamak usuldendir. Büyük adamlara yazılan mekâtîbin tarihini imza hizasında vaz' olunur. Kezalik bu misüllü zevata gönderilen mekâtîbin zarfları “dönür” tabir olunan pul ile veya antika ve muamma gibi hurufu şamil bir mühür ile kapatılmaz. Mutlaka kendü mührüyle temhir ve tesyir olunmak lazımdır.

↔

---İstatistik---

(Madenden Mamul Kalem Ucu)

[127a2]

Madenden mamul kalem uçlarının muhteri Fransalı Makinist—Arno—olub mumaileyh 1750 senesinde imal etmişler ise de 10 ihtiramı kendüsüne hasr ederek teammim edememiştir. 1803 senesinde—Kilon--- nam zat zarfında İngiltere’de imal olunmuş ve badehu Fransa dahi kesretle istîmaline başlanmıştır. İngiltere’de mumaileyhin en evvel yaptığı kalemlerin adedi dört franka satılmış iken muahheran kendüsü on iki düzünesini dört franka indirmiş ve bundan pek büyük bir servete malik olmuştur.

İngiltere’de kalem ucu yalnız “Birmingham”

[127b2]

Şehrinde imal olunup orada “Kilon”un açtığı fabrika ile beraber on iki fabrika vardır. Mumaileyhin fabrikasında sene(d)viyi³⁵⁵ 180 milyon kalem ucu imal ve yevmi 450 amele istihdam olunmaktadır. Kezalik Fransa’da dahi bunlar yalnız “Boulogne Sur Mer” kasabasında yapulup şehri mezkûr da vaki “balanateri” fabrikası 1846 senesinde tesis edilerek rub’u meskûnde mevcut bulunan fabrikaların en büyüğüdür balanateri fabrikası bundan evvel beş yüz nev’ olmak üzere senevi iki buçuk milyon guruş yani otuz milyon düzüneye kalem ucu imal

[128]

[128a1]

Ediyor idiyse de bu defa ittihaz olunan bir tedbir ile bu miktar üç derece daha tezayüd etmiş yani imalat-ı vakıa 360 milyon kalem ucuna iblağ olunmuştur.

Fabrikanın kaff-i alatı tüccar vasıtasıyla tahrik olunup senevi iki yüz bin kilogram çelik sarf edilmektedir. Kalemlerin vazi için mukavvadan birkaç milyon kutu imal ve bunlar için laakal

³⁵⁵ Senevi yazılmak istenmiş harf hatası mevcuttur.

[128b1]

yüz milyon frank sarf olunmaktadır. Balateszi fabrikasının kalem ucu hasılat safiyesi bir buçuk milyon ve imalat sairesinde dahi beş yüz bin franka balığ olmaktadır. İmalatının nısfı Fransa'da ve nısfı memalik-i sairede sarf olunup derununda yedi yüzü karı olmak üzere dokuz yüz amele işledilmektedir.

↔

---Berlin şehri---

[128a2]

Berlin şehri 1142 senesinde Marggraf avaresi Albert(?) tarafından en evvel tesis olunmuş ve 1688 senesine kadar birkaç yüz nüfusu cami bir köy derecesinde kalmıştı. Ondan sonra ve üçüncü Frederick elektörlüğü zamanında 11.750 nüfus mevcut olup müşrârünileyh Prusya krallığı namını ihraz etmekle Berlin'in ehemmiyeti tezayüd ederek nüfus şayan-ı hayret bir suretle terakki eylemiştir. Yani

1709' da ve birinci Frederick zamanında 56.600

1740'da ve büyük Frederick >> 81.100

1881'de 176.988

1840'da ve şimdiki imparatorun biraderi zamanında 328.692

[128b2]

1861'de ve >> >> cülusunda 537.571

1867'de ve Sadova muharebesi akabinde 702.437

1871'de ve Fransa >> >> 826.341

1880’de 1.122.330

1885’te 1.324.400

Nüfus mevcudundan 1 milyon 179 bin 300’ü Protestan, 66 bini Yahudi, 62 bin 600’ü Katolik ve 16 bin 500’ü oryan(?) muhtelifeden olub bunlardan 1671 tabip 27 cerrah 169 kâbile ve 15 bin 300’ü sâil idi.

Derununda 57 bin 777 hane 79 kilise 16 bin 906 ticarethane 1906 fabrika ve cesim depo 642 ebniyeyi resmiye

[129]

---Şerait-i İştira---

Guruş

30 Dersadet içün bir senelik abone bedeli

40 Taşralar >> >> >> >> >>

03 Bir Nüshası

Abone yazılmak veya elden almak isteyen zevatın Bab-ı âli caddesinde Arakel Efendi’nin 46 numaralı kitapçısına müracaat eylemeleri.

↔

---Bu Nüshanın Mündericatı---

Tevhid mali—Hükema ve etıbbayı Yunaniyeden Demostan—Korea—Selam—Tezayyün Nesa—Fransa’da bir eserin baş tuvaletesi—Fransa’da 1770 senesinde bir kanun—Hikemîyat—Kart Dövizit—Walter Scott—Muktebesat Tarihîye—Akaid nasrani—Fransa muharebatı—Mütenevvia—Adet rüsumu—İstatistik—Berlin Şehri.

2.5. Zerrât Mecmuası Beşinci Sayı Transkripsiyonu

ZERRÂT

---Eser---

Avlonyalı Süreyya

Edebiyat, tarih ve fûnûn ile malûmat-ı mütenevviayı hâvi Ayda bir kere neşrolunur, risâle-i mevkutedir.

Cüz

5

Sahibi ve Naşiri

Kitabçı Arakel

Maârif nezareti celilesinin ruhsatıyla.

İstanbul

1305

(Cemâl Efendi) Matbaası---- Bab-ı Ali caddesi numara 34

ZERRÂT

---Eser---

Avlonyalı Süreyya

Edebiyat, tarih ve fûnûn ile malûmat-ı mütenevviayı hâvi Ayda bir kere neşrolunur, risâle-i mevkutedir.

Cüz

5

Sahibi ve Naşiri

Kitabçı Arakel

Maârif nezareti celilesinin ruhsatıyla.

İstanbul

1305

(Cemal Efendi) Matbaası---- Bab-ı Ali caddesi numara 34

[130]

---Berlin şehri---

(Mâba 'd.)

[130a1]

123 posta ve 5 telgraf merkezi 9 şimendifer istasyonu 9 gazhaneyi ve 122 cemiyet-i şefkat perveraneyi cami idi. Bu cemiyetler bir sene zarfında 6 milyon 180 bin 480 şilin sarf etmiş ve 38 bin 385 muhtacîn-i hasta meccanen evlerinde tabip gönderilerek mualicat-ı mütenevvvia ile tedavi edilirmiş.

Berlin'de meskûn nüfusun verdiği tekâlîf-i miriyeden beher nüfusa bir senede yirmi beş frank yirmi beş santime

[130b1]

İsabet etmiş ve mekâtîb-i umumiyyede 96 bin 941 talebe ve taliban devam ile 1752 muallim tarafından tedris edilmiştir.

Bir sene zarfında Berlin 5 milyon 905 bin 598 yolcu gelmiş ve keزالık 5 milyon 956 bin 372 gitmiştir. Mevlûdat-ı vakıadan na-meşru olarak Protestanlarda yüzde on dört Katoliklerde dokuz ve Yahudilerde bir isabet ettiği anlaşılmıştır.

↔

---Tuna Lloyd Vapurları---

[130a2]

Tuna nehri üzerinde ve Avusturya bayrağı tahdında bulunan vapurlar şirketi dünyanın en büyük kumpanyanlarından madud olub 1830 senesinde teşekkül etmiş ve o

zaman yalnız altmış bargir kuvvetinde bir vapurla iki yüz bin şilin sermayeye malik bulunmuştur.

El-hâleti hazihi 53 milyon 400 bin şilin değerinde 206 kıtaa vapura ve idare-

[130b2]

sine merbut beş kilise ile Mohaç'tan Tuna'ya kömür nakline mahsus ve 18 milyon 438 bin 400 şilin kıymetinde bir şimendifere ve keزالık senevi 16 milyon 929 bin 400 şilin kadar varidat veren ve Mohaç cihetlerinde bulunan cesim kömür madenlerine maliktir. Şirket-i mezkûrenin şu elli altı sene zarfında ne derece ve ne suretle kesb-i terakki ve servet

[131]

[131a1]

etmiş olduğu anlaşılmaq üzere şu iki cetvele imale-i nazar-ı dikkat etmek lazımdır.

1830 senesinde 60 bargir kuvvetinde 1 vapuru, 1840 senesinde 1430 bargir kuvvetinde 54 vapur ile 194 şilebi 1850 senesinde 5387 bargir kuvvetinde 122 vapur ile 501 şilebi 1870 senesinde 13.995 bargir kuvvetinde 190 vapur ile 846 şilebi 1880 senesinde 19.971 bargir kuvvetinde 306 vapur ile 946 şilebi sinin-i mezkûre de nakl olunan yolcu ve eşyanın miktarı:

Sene	Yolcu	Eşya Kantarı
1835	17.727	43.152
1840	12.5293	258.078

[131b1]

1855	538.493	10.646.456
1865	861.847	19.257.042
1885	1.831.941	29.746.104

1872 senesinde en çok eşya nakil olunmuş ve 1878 senesinde en ziyade temettü vukubulmuştur. Şirket-i mezkûre vapurları her sene Ranisburgdan seneye kadar 2427 kilometro tulunda olan asıl Tuna nehri üzerinde ve 2118 kilometrodan ibaret bulunan kanallarla diğer mecralarda seyr-i sefer etmekte ve masarifat ve tedkikat akçesinden başka her sene erbab-ı bidaaya yüzde altı ve yedi ve dokuz derecesinde temettüat tevzî eylemektedir.

↔

---Dünyada Sarf Olunan Lühûm-ı Mütenevvîa---

[131a2]

Senevi tahminen hesap olunur ki on sekiz milyon tona balığ olmakta ve dünyada ki nüfus-u umumiyyeye nisbetle her adam on iki ve beher aile elli üç kilogram et yemektir. Kıtaat-ı mütemeddine ahalisinin senevi yediği koyun sığır canavar gibi lühûm-ı mütenevvîa üzerine tutulan hesapta ise Amerika'da

[131b2]

seksen beher adama 55 İngiltere'de senevi 1 milyon 750 tonu et sarf olunup beher adama—50, Fransa'da 30, İsviçre'de 20, Avusturya'da 18, İspanya'da 13, İtalya'da 13 ve nihayet Portagul'da 9 kilogram et isabet etmektedir.

↔

[132]

---Mensucat-ı Kutniyye---

[132a1]

Dünyanın umum fabrikalarında beher sene yapılan mensucat-ı kutniyyenin miktarı dokuz milyar metroya balığ olub bunlar bir araya getirülse küre-i arzın daire-i muhitasını iki yüz yirmi beş kere

[132b1]

İhata edebileceği ve mamulat mahalliyeden beher Amerikalıya 36 ve beher İngiliz'e 27 Fransızlığa 12 ve beher Çinliye 18 metro isabet ettiği hesab olunmuştur.

---Cemâhir-i müttefikada Kibrit malumat ve sarfiyatı--

[132a2]

Muharebe-i dâhilinden sonra hükümet beher kibrit kutusuna bir santim resm vaz' ederek bu varidattan şimdi senevi üç milyon dolar yani memalik-i mahruse de bütün inhisarından alınan miktar kadar istihsal olunmakta ve umum sarfiyat-ı vakıa beş milyon kadar tonuya balığ olub yalnız New York kasabasında yevmi 115 bin kutu yani senevi 42 milyon

[132b2]

sarf olunmaktadır.

Cemâhir-i müttefika memalikinde iki yüz iki kibrit fabrikası mevcut olub bunlar sene de ormanlardan altı yüz elli bin ağaç kesmekte ve fabrika da müstahdem ameleden dahi hükümet-i cumhuriye senevi bir milyon iki yüz elli bin mark temettü vergisi almaktadır.

---Fransa ve İngiltere’de Me’kûlât Fi’yatı---

[132a3]

Fransa’da yirmi beş sene zarfında hintanın fiyatı yüzde on yedi ve lühûm-ı

[132b3]

Mütenevvianın yüzde altmış derecesinde terakki ettiği halde İngiltere’de on iki sene-

[133]

[133a1]

den beri bil-umum mekulat yüzde yirmiden

[133b1]

Otuz kadar ucuz olmuştur.

---Cemâhir-i müttefikada Tesviye-i Deyn---

[133a2]

Maliye nezareti başkâtibi tarafından neşir olunan bir hesaba göre 1885 senesi ibtidasından 1886 senesi gayesine kadar iki sene zarfında 274 milyon

[133b2]

300 bin dolar akçe duyumat-ı muntazamına re’sülmalına ve faizine karşı itâ ve tesviye olunduğu anlaşılmıştır.

---Cemâhir-i Müttefikada Bal Mahsulü---

[133a3]

Beher sene otuz milyondan kırk milyon fund bal mahsul alınmakta ve yirmi milyon arı kovan beslenmektedir.

Üç ve beş bin kovan sahibi olanlar pek çok olduğu gibi on iki bin

[133b3]

Kovan malik olanlarda vardır. Bir fund bal kırk ve kırk beş santime satılmaktadır. Bal arıları için birçok meralar icare ile alunup verilmektedir.

---Danimarka'nın Hayvanat İhracatı---

[133a4]

1885 senesi zarfında kıtaa-i mezkûreden 14 bin 538 res' at ve tay, 99 bin 795 inek ve öküz, 87 bin

[133b4]

295 koyun ve keçi ve 251 bin 227 canavar ihrac olunmuş ve bunların kısmi külliyesi Almanya ve İngiltere'ye gitmiştir.

[134]

---Meskûkât-ı Âlem---

[134a1]

Kıtaat hamse-i arzda tedavül eden meskûkât-ı nakdiyenin miktarı mecmû tahminen otuz sekiz milyar frank olub bunlardan yirmi bir milyarı altun ve on yedisi gümüştür.

[134b1]

Yalnızca Fransa'da mütedavil olan nukud dokuz milyar!!! Kadar tahmin edilmiş ve yekûn umumiyeden Peru, Şili cumhuriyetlerinden ve Çin kıtasında ki nukud haric tutulmuştur.

---İngiltere ve Fransa'da Kitap Ticareti---

[134a2]

Publishers Weekyl nam İngiltere mecmua-i mevkutesinde okunuyor ki 1886 senesi dâhilinde Fransa'dan Fransızca yazılmış eserden 16 milyon 278 bin 250 frank değerinde ve elsine-i ecnebiyece 1 milyon

[134b2]

826 bin 652 frank kıymetinde kitab harice gönderildiği halde sene-i mezkûrede İngiltere'den yirmi dört milyon dört yüz yedi bin 975 frank değerinde kitab ihrac olunmuştur.

---Machiavelli---

[134a3]

Nikola Machiavelli dokuzuncu asırdan berü meşhur ve mütearif olan bir hanedandan ve Bernard ve Machiavelli'nin sulbinden 1469 senesi mayısınin üçüncü günü Floransa'da tevellüd etti.

Pederi ve yine pek büyük bir hanedana

[134b3]

Mensub olan validesi erbab-ı yesardan madud olmayup fakr-i ihtiyac içinde bulundukları halde Nikola'nın terbiyesince her türlü mesaiden gerü kalmamıştır.

Machiavelli'nin evân-ı şebabı kendüsün büyüklüğüne delalet edebilecek bir haleti

[135]

[135a]

Cami olmadığı gibi yirmi dokuz yaşında iken ayan heyeti ve bir sene sonra Floransa cumhuriyetini teşkil eden “on nefer sulh ve hürriyet nazırları” dairesi kitabetine memur edildiği zamanda zekâvet-i harikasını isbat edecek asarı görülmemiştir. Yalnız 1505 senesine doğru “Kond vitoy(?)” askerinin lağvıyla bir fırka-i müntezime-i milliye teşkilini rey ve tensib ve on nazırda bu fikrini tasvib ile icrasını Machiavelli'ye tevdi etmiş ve bulunduğu hengâm-ı fetrete ve halk üzerinde hüküm-fermâ olan fesâd-ı fitrata nisbetle bir iktidar-ı azim ibraz ve kaffe-i mevaki askeriyein teftişine ağaz ettiği gibi herkesin enzar-ı dikkati Machiavelli'ye münatif olmağa başlamıştır.

Machiavelli daire-i mezkûre ser kitabetiyle on dört seneden mütecaviz efkat-güzar safa olmağla tarihlerde “Floransalı baş katib” namında kesb iştihar ve bu esnada yirmi üç defa sefaret fevkalade ile Avrupa payitahtlarını ve memuriyet-i mahsusa ile Floransa

cumhuriyetinin her tarafını dolaşarak isbat-ı iktidar etti. O zaman İtalya kıtası Almanya ve Fransa'nın

[135b]

Bir meydan-ı musâraası ve papa hükümetinin merkez muhâdaa kesilüb halk tesvilat-ı mütenevvia ile hamiyet-i milliyeden mahrum bir tarafa hadim ve mahdum olmuştu! Savonarola'nın telkinat ve neşriyatında hali hatırlarından çıkmayup heyecan-ı umumi asarı meşhud ve ecanibin teşvikatı mevcut idi. Machiavelli bu sırada idi ki—İtalya ithad etmeli. İtalyanlar bu yolda olmalı—fıkrını işâa etmiş ve Floransa cumhuriyetinin—Konfalonileri—yani reyisi Soderini ile beraber 1512 senesinde papa ve müttefiklerine karşı şiddet ve mukavemet göstermiş ise de papanın ianesiyle Medici hanedanı Floransa'da tecdid-i hükümete muvaffak olmuştur. Mediciler Machiavelli'yi memuriyetinden tard ve tebîd ve bir sene müddetle nefy ve tehdid etti.

1413 senesi kanun-ı sanisinin yirmi birinci günü papa Joling vefatıyla halefinin intihabı için toplanmış olan heyete dahil olmak üzere onuncu Loui namıyla muahharan papa intihap olunan Karninal Jan Dö Medici Toskan memalikinden geçerken kendüsüne suikast etmek isteyen bir cemiyet hafiyede Machiavelli'nin

[136]

[136a]

Dahi zemdi hal olduğu duyulmayla derdest edilmiş ve bunca mücâzata atılmıştır.

Machiavelli bu tevkif can-güdazi arasında çektiği âlâm-ı mütenevviayı tasvir etmek üzere Floransa hâkimi olan Jolin Dömediciye manzumen gönderdiği varaka da--- silsile bend ızdırab olduğum halde bu tengnâ-yı musibette çektiğim evcâ ve mihnet zincirler altında inliyen birçok mazlumun ah-ateşbari ve haşerat-ı müteaddidenin renc ve azarıyla kesb-i şiddet ediyor.

Cihandan dâmen-keş ferağ olmak isterken onların feryad-ı istimdad-karaneleri mâni ve azm ve niyetim oluyor. Hâlbuki muhtacı merhamet olan bir biçare kime imdad ve iâne edebilir ki kendüsü birkaç kantar ağırlığında olan zincirler altında zebun ve muzdaribdir—sözlerini derc etmiş ve Jolin kendüsüne çaresaz-ı halas olamamıştır. Bir diğer manzume de ise—dün gece şiir ve musiki âlihelerini davetle biri kâsidehân midhadın diğeri tarab-saz bizim meserretin olmak üzere huzurunuza göndermek ve onların dalaletiyle merhametinizi aramak istedim ellerimde ayaklarımda gördükleri zincirlerden

[136b]

İlan-ı nefretle şair sühan-âzma Machiavelli olduğumu redde ictira ile sillelerle bana çileler göstermiş ve hande-riz istihza olarak canî-i meşhur Daçyo olduğuma hükm etmişlerdir! Haşmetmeab! Artık halime merhamet ve sanai-i nefise âlihelerinin himayeden ictinab ettikleri bir masumi siz kurtarmak üzere şıtab ediniz—demiş ise de yine cevap verilmemiş ve yalnız yirmi gün sonra papa üçüncü Loui'nin ilan ettiği bir afv umumi sırasında Machiavelli'de tahliye olunup bir sene müddetle nefy-ü tağrib ve Floransa'dan Roma'ya giden yol üzerinde vaki seterde nam Sayfiyede aram etmesine müsaade olunmuştur.

Machiavelli bir uzlet-gah ibtilasında bulunduğu müddetçe duçar-ı şedaid-i mütenevvia olub kâh Roma'ya bir takım mütâlaat siyasiye arz etmekten ve kâh pek az olan odası vesâtetiyle tehvin-i zarurete çare bulmaktan gerü durmamış ise de ne mütâalat-ı mesrudesi karin-pesend ve ne de vukubulan delalet hayırhâhâne kendüsünce emel bend olmuştur. Müşarünileyh ailesinin müzâyaka fevkaladesine

[137]

[137a]

Karşu tacir tahsildarı veya kâtibi olmağa ve bir köşeye çekilüp muallimlik etmeye karar verdiyse de asalet ve şöhretini mâni azm ve niyeti olmuş ve tahfi-i ye's ve ihtiyacı esbabını tedarikte ki aczini de anlamış olmağla—başkalarıçun muzdarib olmak isteyen

kendüsünü feda etmelidir. – misal hükümet omzuna tatbik-i hareketle bir tarz rindâne ve fakirane ile yaşamağa başlamıştır. Gündüzleri sayd-ü şikâr eder ve en ziyade lezzet-yab olduğu çobanların musâhibetiyle eğlenir gelen geçen yolculardan şuûnat-ı âlemi öğrenirdi. Geceleri birçok asar-ı edebiye ve tarihîye mütalaa ve dantenin—istimâ edilen hıfz edilmezse ilim hâsıl olamaz—kelam-ı meşhurunu mulahaza ederek mesmuat ve mütaalatının en mühümlerini kayd ve imla eyler ve birçok mülahazatta bulunurdu.

Mebâdî namında ki telifi bu mütaâlat ve mülahazatının ilk eseri makbulü Mandragolasya komedyaları ve himar mezhep, Belfagorasenal namındaki hikayati o zaman zamirinin mahsulüdür. Bunlar ve evvelce yazdığı Titus Livius'un hakkında ki makalatı Machiavelli'ye şayan-ı

[137b]

Ehemmiyet bir şeref ve siret vermiş ve o vaktin âlem-i edebiyatınca meziyeti tasdik olunmuş olduğunu anlamağla irfan ve iktidarını takdir edemeyen Machiavelli artık bütün bütün edebiyatla iştigale lüzum görmüştür. Asar-ı meşhuresinden olan Mandagora nam komedyâ hayatında mevki temaşaya konulup Floransa'da ve Avrupa'nın birçok yerlerinde bir rağbet-i azime kazandı. Papa onuncu Loui Floransa'ya geldiğinde bil-hassa sahne-i temaşada görmesine arzu gösterdi. Machiavelli'yi Floransa'ya davetle izâz ve ikramına mazhar etti.

Floransa hâkimi Giuliano de Medici de artık tadil-i şiddete lüzum görüp müşârünileyh senevi yüz dukat tahsis ve Floransa tarihini yazmak üzere memur edildi.

Machiavelli bu nimeti gayri müterakkibeye inale olunduğu gibi—büyüklerin iltifatını gördükçe metalibini tezyid ile—düsturuna itbâ ve tevsi'-i makasid ve temanniyata ibtidar ederek yine mesleki siyasisine avdet ve 1525 senesine kadar onda müdavemet etmiştir. Machiavelli çektiği zaruret ve mücazatın bu suretle mükâfatını görmüş ve iktisab-ı şeref ve yesare başlamış

[138]

[138a]

İse de **جیوتتا وکیادن** avdetinde vücudunda biraz rahatsızlık his ederek kendüsü tarafından tertib edilen ve hadd-i zatında pekte muzır ve mühalik olmayup vakitsiz ve ziyadece ekl edildiği halde semmiyattan sayılan bir muâleceyi alup yemesiyle 1527 senesi haziranın yirmi ikisinde müteessiran terk-i hayat eylemiştir.

Machiavelli Floransa'da âbâ ve ecdadının mezarlığına def edilmiş ve 1787 senesine kadar dikkat merakı calib bir alamet konulmamıştı. Tarih-i mezkûrede Grandon(?) Leo Pold, Galilei ve Michelangelo mahsus olan sütun şöhret numunelerine mukabil onunda nam ve şerefi için mermerden mamul bir direk rezk ve takvim ve üzerinde meşhur Nikoladis Machiavelli 1527 senesinde vefat etmiştir. – ibaresini hak ve tersim ettirmiştir. Machiavelli'nin sûret-i güzeran hayatı şu rivayat-ı mazbuta ve mebsûtadan ibâret olub mâhiyet zatiyesine intikal makal eden on yedinci ve on sekizinci asrın müverrahından kimi İtalya mesail siyasiyesince gösterdiği hasâfet ve kudretini kendüsüne adeta kehanet ve keramât gibi bir kuvve-i harika isnad ve kimi

[138b]

Muamelat-ı siyasiyede bir nüfuz-ı muhkemane ibraz ettiğini ibraz ediyorsa da müşârünileyh ne öyle bir nüfuz ve tahakkime malik ve ne de o nüfuz vaktinde orada bulunabilecek bir makamı haiz idi. Zamanında ve onu müteakib bir hengâmede İtalya akvamından hiçbirisi asarında Machiavelli'den bahs etmemiş ve Fransız ve Alman ve İspanyol müverrihleri de Machiavelli hakkında o yolda bir haber yazmamıştır. Kendi telifatında dahi sahib-i nüfuz olmadığını itiraf etmekte ve hattı sefaret fevkalade ile Cezar Borgia gönderildikte kendüsünün maharet-i کافیyesi olmamakla karazma ve nâtıka- pîrâ bir zatın izamı lüzumunu tekrar etmiş olduğu yazmaktadır! Machiavelli'nin Roma'ya gönderdiği layihaların hiçbirisi nazar itinaya alınmaya bile sezâ görülmemiş ve kendüsü bir fırkanın riyaseti başında veya bir vakıanın icad ve ihtiranda bulunmamıştır. En doğrusu Machiavelli büyüklerle bulunmuş ve fakat zamanında kendüsü büyük olamamıştır. Machiavelli zihin vekâr ve fikr-ü idrak ashabından idi. Cevdet karîha ve mütealat amîkasıyla gavâmız-ı tarihiyeye ve serair-i siyasiyeye kesb-i vukuf etmekle beraber idare-i umuru

[139]

[139a]

Bir sûret-i cebriyye ve müstabidiye isâl ve vukuatın esbabını ve menbainı aramak ve bilmekteki lüzumu nazar-ı im'ândan iskât ettiğini göstermiştir.

Machiavelli esas mümteni'ü't-tağyir bir fikir ve mesleği hizmet etmedi. “Barbarlar tard olunmalı İtalya birleşmeli” sedayı hürriyet bahşasını en evvel ismâ' ve işâa etmiş iken imparatorun ve papanın idarei mutlakaları tekrar avdetle payidar olacağını anlayamadı ve mâamâfih barbarların tard ve defini temenni ettiği halde 1502 senesinde ve Fransa'ya sefaretle gittiğinde Fransızlar İtalya'yı zabt ve istila etmek üzere on ikinci Loui'nin başvekili bulunmuş olan Kardinal Dameyo Azeyyi(?) kandırmağa ve Lombarduyaluların tardıyla Floransa'da Fransızların aram ve iskânı gibi bir takım telkinatta bulunmağa çalıştı. Kardinal Dameyo Azeyyi “İtalyanlar umur-u harbiyeden gafilidir” kelim-ı meşhurunu bil-mukabele söylediği zaman Machiavelli arz-ı cevabından bile ihtiraz etti.

Machiavelli İtalya'nın tevhid ve ihyası taraftarı ve zamanında en hamiyetli vatanperverinden biri idi. Fakat papa ve imparator

[139b]

İtalya akvamını payimal ve perişan ettiği galabet ve fütuhâtı esnasında hazır bulunmuş Guelf ve Ghibellinlerin ihtilallerinin ve bunu takib eden iki muharebe-i ecnebiyenin neyi müntac olacağını anlayamamıştır. Hâlbuki bu muharebelerden birisi Fransa tarafından Guelflerin ve binaenaleyh papalık hükümetinin iadesine ve ikincisi dahi papalık tarafından Ghibellinlerin yani imparator hükümetinin bi-tekrar gelmesine sebep olmuştur. On ikinci Loui, birinci ve papa ikinci Javel ikinci hareketi icra ve beşinci Şarl bunların netayicini iktitaf etmiştir. Hâsılı Machiavelli efkârıyla müşâviri(?) arasında bir nisbet ve itilaf aramayub hissiyatını hareketiyle tahrif eylemiş ve müverrih Mösyö Ferrara'nın dediği gibi asrını gereği gibi bilememiştir. Machiavelli geçmişi bilen ve geleceği keşf eden ve fakat hal-i hazırı göremeyen kurun-ı mütevasıtanın erbab-ı siyasiyesine veyahut

irfan ve kemalani telifatından gösterip bunları taklid ve tatbika muktedir olamayan ekser müellifine müşabihdir bu ve cihetle müşarünileyhin kazanmış olduğu bir şöhrat-i azimenin menşei muamelatında değil

[140]

[140a]

Telifatından aramak lazımdır. Machiavelli'nin telifatı mütenevvi ve pek ehemmiyettedir. Tarih ve siyasiyat işâr ve edebiyat, ahlak ve adabın tezkiyesine medar olacak mudhike ve hikayât ve fenn-i harb üzerinde yazdığı kitabıyla familya mekâtibi ve münasebet siyasiyenin sûret cereyanını mu'lin resaili telifat-ı umumiyesini terkib eden asar-ı müştehire ve bediasındandır.

Machiavelli İtalya'nın en büyük ve en muktedir tarih nüvisidir vukuatın izâh ve tarifinde gösterdiği iktidarı hiçbir müverrih taklid bile edememiş ve onların mahiyetini kimse bunun kadar anlamamıştır. Yazdığı komedyalar emsalsiz ve hususuyla Mandragola nam mudhikesi âlem-i edebiyat içinde fevkalade bir meziyet ve şöhrati haizdir. Fenn-i harbe dair olan eseriyle on altıncı asır evailinin harekât-ı askeriyesini na-kabil-i imtisal bir şive-i mahsus ile tenkid ve Roma harekât askeriyesini bir sûret sâriha ve sahihada şerh ve temhid etmiştir.

Bunların her biri şân ve şerefının medarı ve hele eser-hâme-i bir güzide ve mahsul fikri füsün keşidesi olan Tito Livio ve prens nam asarı hiçbir müellifin ihrazına muvaffak olamadığı bir şöhratin

[140b]

Sermayeyi mâbihi'l-iftihârdır Tito Livio Floransa Cumhuriyeti ve Prens Medici hükümeti için yazılmış ve bir nahbısla hürriyeti ve hükümeti meşrutayı ve ikincisiyle istibdadı ve idare-i mutallakayı izah ve tarif etmiştir. Prens birçok zaman enzar-ı umumiyyeden nihan tutulmak istenilmiş ve vefatından bir hayli zaman sonra bir takım imtiyazat-ı mahsusa ile yedinci Kılman onun ve Floransa ahval tarihîyesi hakkında ki

eserinin neşrine mesaj vermiştir. 1559 senesinde Papa on dördüncü Pol yedinci Kılmanın imtiyazat-ı mezkûresini fesh ile Machiavelli müellifatının kütüb-i memnuadan madud olduğunu ilan ve 1564 senesinde “Taridante” cemiyet ruhaniyesi tarafından dahi bu memnuiyet tasdik ve isbat olunmuştur: fakat insan men’ olduğuna izhar hırs ve ez-melûf (?) olmağla Machiavelli’nin me’lûfatı hakkında ki memnuiyet halkın rağbet-i fevkaladesini davet ederek Machiavelli’nin asarı her taraftan aranmağa ve okunmağa başlandı. “Papa Saykskine” zâhir de selefenin memnuiyet emrini tasdik ettiği halde hafiye prensin şerhiyle meşgul olur ve muamelat-ı siyasiyesini onun ahkâm mündericesine

[141]

[141a]

tevfike çalışırdı! Medici hanedanından münşai olan prens ve prensesler ise her taraftan ve hususıyla Fransa’da idare hükümeti prensin Kavanin müştemelesiyle tatbik eylerdi “Machiavelli maksadın kuddisiyeti vesait-i muvaffakiyetinin denâetini îlâ eder fazilet ve ihanet maksadın ulviyetine nisbetle ihtiyar olunmalıdır. Yani fenalığı iyilikte istimal etmelidir! Dünyada na-mütegayyir olmak lazım gelen bir şey varsa o da maksadın büyüklüğünden ibarettir. Esbab-ı husulün mahiyetini aramak caiz değildir” dedikten sonra bir hükümetin cinayat ve siyatını ve vicdana aid olan cihat ve halatını şerhe ibtidar ile hükümdarın vazife-i esasiyesi mesleğinin bekâ ve selametinden ve husul mamuriyetinden ibarettir o vazifenin temini yolunda ihtiyar edeceği vesâitin denaet varidatından kendüsü kataâ mesul değildir. Hükümdar düşmanlarından halâs ettiği bir halkı istediği sûretle idare yani her türlü ahval tazyiki ve müstebite ile onları mahv ve berbat etmeğe ve kesib urmağa muhtar olduğunu beyan etmiş ve bu suretle mail-i istibdat olan hükümdarların hissiyatını tevsî etmek istemişti!

[141b]

Fransa Kraliçesi Katerina dö Medici san Bartelemo gecesinin cinayetini ve altmış bin nüfusu bir adamın hıyanetine kasd edercesine idam etmekte ki cüretini hep bu kavaid meluneden iktibas ettiği fikri üzerine mecâz görmüştür. Machiavelli diyanet-i İsaviyede

müceddeden ihtirâ ve ilave olunan usul ve akaidi bir zekâvet ve maharetin mahsulü olduğunu ityan ve suretle hal ve zamana evfak bir mezheb-i aherin de ihdası mümkünattan ve levazımı tabiyatdan madud olduğunu kabul ve beyan etmiştir. Bu kavı ve iddası ise kendüsünün papa tarafından evvela Ortodoks tanınmasına sebep olmuş ve muahheran on altıncı asırda İngiltere ve Almanya papa ile fek-i rabıta-i diniyye ve sekizinci Henry İngiltere'deki Katolikleri idam ile ibraz müessir zulmiye ettiği sıra da Karninal Pol Henry hakkında ilan eylediği bir aforoz namede Henry'e birçok teşnât ile seb-ü düşnam ve makam tahkirde Machiavelli namıyla onu benam etmiştir.

İşte birinci defa olarak Katolikler tarafından Machiavelli'nin ismi muârız tahkir ve terzilde ityan ve prens nam eserinde şeytanın dest füsunkârenesiyle yazıldığı

[142]

[142a]

İlan olunmuştur. Machiavelli bu suretle Katoliklerin hedef-i neyyir-i taarizi olup Protestanlık onun asarından mehuz bir fikrin mahsulü olduğunu iddia ettikleri halde Protestanlarda Sen partelemo cinayetini Machiavelli'nin telkinat münteşiresinin netaic-i muzırrasında saymışlardır. Yani Katolikler Makyavelliyi Protestanlığın mucidi olan Luther müellifi-i akaidi ve Protestanlar kendülerine reva gördükleri bunca mezalim ve iktisafat üzerine Katoliklerin şerik-i cinayeti bilmişlerdir.

İki taraf Machiavelli'yi ve asarını aforoz ettikçe şan ve şöhreti ve efkâr mebsutasının hüküm ve kuvveti çoğalır halk üzerinde bir büyük tesiri görülürdü. Prens Fransa'da üçüncü Henry'nin rehber muamelatı Riclu'nun(?) düstur siyasiyatı idi on dördüncü Loui zamanında Machiavelli'nin leh ve aleyhinde yazılan makalelerin hadd-ü hesabı olmayub hilâf-girani tezayyüd ettikçe taraftarı artardı. Fransa'nın Venedik sefareti maiyetinde bulunmuş olan "Amalude la Husey(?)" Machiavelli'nin prens kitabını şerh ve tefsir ve (menâfi devlet ahlak ve adaba müreccahtır) cümlesini tavzih

[142b]

Ve takdir ettiği sırada Machiavelli sanat-ı hükümdarenenin üstad ders amuzu ve hatib basiret enduzu olduğunu yazmıştır. Bayel(?) namında diğer bir müverrih emelünün(?) Machiavelli hakkında ki müdahibini cerh ve tezyif ve Machiavelli'nin asarı hükümdarane muktezâ-yı hükmünü değil usul mefsedeti talim ve telkin ettiğini tafsil ve tavsif etmiştir. Bu tarihten sonra Makyavelizm tabiri idare-i müstebideyi mütezammın ve tesvilat-iblispesendini(?) mul'in olmak üzere istimal olunmağa başlandı. On dördüncü Loui Machiavelli'nin göstermek istediği tarik-i hud'a-yı numune-i idare devletce pek nafi add edip ona münselik oldu. Erbab-ı ilm hikmet Loui'nin bu fikir ve mesleğini ve Machiavelli'den iktibas olunan malumat-ı tesviliyeyi şediden red ve muahaze eyledi. On sekizinci asıra kadar devam eden bu keşmekeş-i efkâr asr-ı mezkûr arasında kesb-ü tezayyüd etmiş ve Machiavelli'nin leh ve aleyhinde açılan mücadele-i kalemiye meşahir müellifinin bir meydan müsabakatı kesilmiştir.

Walter Machiavelli'yi "bir kanun-ı lâyemutun vaz'ı ebediyü'l-iştihari" namıyla tesmiye etti! Büyük Frederick daha Prusya

[143]

[143a]

Veliahdı iken Walter' in sözünü red ile Machiavelli'yi ve Makyavelizm'i cerh ve tezyif ve hikmeti hükümeti şerh ve tavsif etmekle beraber eserine karşı zeban-dıraz intikad olmamak üzere yine Walter 'den istimdâde lüzum gördü. Walter büyük Frederick'in teklifine mümâşahet etmiş ise de Frederick'in eseri candan nazar-ı ehemmiyet ve rağbetine çesban görülemedi. Rousseau dahi ileriye doğru sevk semend hâme ile— hükümdarlar menâfi mahsusasını tebalarının cebr ve tazyikinde değil temin kulubunda aramalıdır! Machiavelli bu düstura vacibü'l-itaatı terk ile hükümdarane talim-i şiddet etmiş ise de kendüsü her halde namuslu hamiyetli bir adam idi. Medici hanedanına olan intisabı mübremi hürriyete karşı his ettiği bir muhabbeti tehvin ve tadile mecbur etmiş ve Tito Livio hakkında ki makalat cihan pesendanesini muahharen prens nam eseriyle tahrif ederek efkâr ve mişvarının mübâyâyînetini ve âdem-i sebatını ilan eylemiştir! Prens şayan-ı tahsin bir eser olduğu iddia olunsu bile yine kendünün mahsul-ü hissiyat-ı tabiyesi

sayılmayup bir icbar mübremin tesiraniyla meydana getirülmüş bir varakpare-i şenaattir!! – yolunda bir takım

[143b]

Mukavelat-ı muhakka ile hem Machiavelli'nin mütelevvinü'l-mizac olduğunu irad ve isbat ve hemde eser-i mezkûrun mahiyetini iskât etmek istemiştir.

Bakon Machiavelli'yi ve eserini tenkid ettiği bir eserinde – cebâbire hükümdaran usul istibdadın her halini bildiği ve vazife mutlakalardan ayrılmadığı için Machiavelli onlara yeni bir şey öğrenmemiş ve olsa olsa onlardan ihtiraz etmekte ki lüzumu halka tefhime çalışmıştır! --- cümlelerini kayd ve imlâ eylemiştir. Eâzamı müşârünileyhin bu mübâhaset-ı mühümmesi evvelden beri Katoliklere Protestanlara münhasır olan münazara-i kalemiyenin kral ve cumhuriyet taraftarlarına da intikal etmesini mucib olmuş ve leh ve aleyhde yazılan makalat-ı münteşire ile idare-i müstebide ve hükümet-i mutlakanın mahiyet-i umumiyesini şerh ile herkesin enzar-ı dikkatini açmıştır. On altıncı asıra doğru Machiavelli ve asarı Protestanlığın zuhuruna bâdî olduğu gibi on sekizinci asrın evahirinde Fransa'da hükümet-i mutlakanın payimal ve idare-i cumhuriyetinin ve asıl derece-i ikbal olmasına sebep olmuştur! Machiavelli'nin prens kral taraftarlarının Tito Livio erbab-ı cumhurun istinadgâh-ı efkârı

[144]

[144a1]

Olup kimi Machiavelli'yi hâmi-i âkil-i devlet ve kimi müfsid-i ahlak-ı millet ünvanıyla yâd etmiş ve senelerce bu müsademe-i fikriye devam edegelmiştir.

Asr-ı hazırda dahi Machiavelli'nin mezkûr iki eseri birçok ricali siyasiyenin rehber muamelatı vedasunu(?) lazımü'l-

[144b1]

mürâat-ı sayılmakla beraber terakkiyat-ı asriyeden madud olmak üzere pek çok Machiavelliler meydan-ı iştihare arz-ı vücut ve iktidar etmiş ve şu zamanda o üstad hud'a amuzun ortada yalnız bir hak tekaddümü kalmıştır.

---Frankların Menşei ve Ahlâk ve Âdâtı---

[144a2]

Franklar birçok akvam-ı mevcudenin menşei sayılan Cermen taifesi eczasından madud olub vaktiyle “Elbe” nehri ile bahr-i baltıkda ki sevhilde mütevattın oldukları halde ihtiyacat-ı tabiyelerinin sevk-ü icbarıyla İspanya’da vaki “Aber” nehrinin berü tarafından Almanya’da kâin “Weser” nehrine mümted olan mahallerde temekkün etmek üzere hicret ve müteakiben oralardan mübaadetle “Vestfalya” eyaleti dahilinde ihtiyar-ı ikamet etmişlerdir.

En evvel “Bructeri,” “Canin” “Firaesi(?)” “Atoari(?)” “Ampsivari(?)” “Sigambre” namıyla bir takım şub ve kabaile münkasım olarak efrad ve cemiyetleri tekessür ettikçe her kabile hudud ve arazisini tevsi etmiş ve “Weser”

[144b2]

“Ve Ren(?)” enhar cismiyesinin bir tarafına doğru yayılmışlardır.

Miladın 241 senesinde “Aoralyano (?)” daha Roma imparatoru olmadan hudud-ı umumiye kumandanı iken « ماغونساده » Franklarla bir büyük muharebe edip onları bozmuş ve ilk defa olmak üzere tarihinin piş ıttılâna karşı nam ve şanlarını arz etmiştir.

246 senesinde Franklardan bir kısmı İspanya ve Gal³⁵⁶ kıtalarına geç- ü gûzar ve oraları dûçar perişani ve hasar ederek bir kısmında Afrika taraflarını geçmiş ve bir takımı

³⁵⁶ Galya (Fransa)

Roma İmparatoru olduktan sonra “Marko oralya” namını alan “Berubu” tarafından Karadeniz

[145]

[145a]

Sevahilinin bir cihetine iskân edilmek istenilmiş ise de kendüleri hiçbir yerde aram edemeyüp yine me’vâ-ı mahsusaları olan “Ren” sevhiline gelmişlerdir. Bu hareket-i levendâneleri evvela etrafda ki akvam mütecâvirenin kuvvet ve miknetini Franklara tanıttırıp onlara karşı kendü kudret ve cesaretlerinin asarını ibraza sevk etmiş ve saniyen Romaluların enzar-ı dikkatini celb ile resmen Franklarla akd itfaka mecbur bırakmıştır.

İmparator “Culyano” 358 senesine doğru el-yevm Belçika’nın bulunduğu kıtada Franklardan “Sal” namını alan bir şubenin tevakkuf ve aramına müsaade göstermiş ve “Reyyoar” denilen bir kısmı dahi “Kolonya” hududunda ve Ren sevhil üzerinde sakin olmuştur.

Bu tarihten sonra Franklar Romaluların orduları içinde ve Roma mesânid-i âliyesinde isbat-ı vücud etmeğe başlamış ve artık Romaluların kuvva-i şevkatlerinin en büyük bir cüzü kendüleri sayılmıştır. Vandallar Romalular üzerine hücum ve iktiham ettiği zaman önlerinde en evvel Frankları bulmuş ve “Atilla” muharebatın da ve 451 senesinde kumandan “Acibyö”

[145b]

İle beraber “Katalavinik” muharebe meşhuresinde Franklar her milletten ziyade ibraz-ı asarı şecaât ve mukavemet etmiştir.

Barbarların bu muhacimatı Franklar rüesasından “Kalovebyo(?)” ve “Marron” tarafından tesis olunan bir daire-i muntazamalarını ihlal ettiyse de muahharan “Şaldirk” ve “Kalondin”in himmet ve gayretiyle Frankların hükümet ve cemiyetleri temin olunmuş ve işte dünyada ki akvam-ı mevcudedden en ziyade medeniyet-güster ve terakki perver

sayılan Fransızlar namıyla Franklar âlem-i vahşetten tebâüdle cihan medeniyete hatve-i endaz-ı azimet olmağa başlamıştır.

Frank kelimesi şecî mütekebbir, hür ve müstakıl, adam demektir. Kudema-yı müellifin Frankları—uzun boylu, beyaz tenli, mavi gözlü, âzâları mütenasib, bıyıktan maâda yüzlerini tıraş eder ve başlarının arka tarafını tıraş ile önlerinde saçlarını kâkûl zenan gibi uzatır, elbiseleri diz kapaklarına inmemek şartıyla kısa ve bedenlerinin şekli-i tabiyesini gösterir bir derece de dar ve sıkı olub bellerine enli bir kuşak sarar ve gayet keskin ve ağır olan kılıçlarını ona asar, ceri ve cesur, muannid ve vakur, tertibat-ı harbiye de gayetle

[146]

[146a]

Muktedir, hüsn-i imtizac-ı mail ve mahir olduklarını—tasvir ediyor. Latin şuarasından biri de taife merkume hakkında “harekât-ı vakaların da bildiğim kadar seri dünyadaki akvamdanda en şecî düşmanın çokluğundan ürkmez, mevtten, afetten korkmaz, tab ’an bahadır def hasıma kadirdir” diyor. Frankların ahval-i umumiyesi kuyud-ı tarihîye altına alındıktan sonra kendüleri harekât-ı harbiyece gösterdikleri kudret ve mahareti Romalulardan öğrenmiş ve bu talim ile Romaluları birkaç defa mağlup etmiş oldukları anlaşılmıştır. Yohsa kendüleri evailde bir sûret gayri müntazama da harb eder ve muzafferiyetlerini besâlet mefturelerinden ümid eylerdi. Franklar ren nehrinin öte tarafında mütemekkin oldukça ziraat-ı arazi ile iştigali pek de sevmezler ve akmam ve tavaif mütecavirenin mezruatını kendülerine mal edinmekten mücanebet etmezlerdi. Silah bedest oldukları halde akvam-ı sairenin mahsulatını nehb-ü garet ve kılıçları sayesinde idhar-ı emval ve zehaire gayret ederlerdi. Mesken ve me’vâları vasî ve büyük ormanları kendülerinde ve ale’l-ekser bataklıklar pişegahında vaki olub kendü—

[146b]

lerinden kavi bir düşmana tesadûf edildikleri gibi bu ormanlar ve bataklıkların arka taraflarına iltica eylerdi. Meskenleri gayet kaba bir tarzda yapı olup öteye beriye ve suret-i

gayr-i muntazama da dağılmakla bunlar hudud ve araziye nisbetle kura ve nevâhiye münkasım idi. Her bir nahiyenin birer reisi veya hâkimi olup bu hâkimler de alamet-i farika add olunan uzun saçlarından fark olunurdu. Efrad-ı ahaliden her biri daimî surette müsella ve her dakika da muharebeye müheyyâ bulunmağa ve tezayyinat ve hazur ve rahat-ı müstelzim bir zanaatla iştigal etmemeğe mecbur idi. Hiçbir genç hükümdarından veyahut nâfizü'l-kelim sayılan rüesanın birinden mezun olmadıkça silah taşımaktan muaf değildi. Kalkanı terk etmek bir adam için cinayatin en büyüklerinden ve bir adama böyle bir hal isnad-ü iftira edilmedikte ölümle müsâvi add olunan fenalıklardan idi. Mevki muharebeye herkes kemal-i şevk ve surûr ile gider ve bahadır-ı kavmin fezailini havi ve milletin fütühat-ı azimesini hâkî birtakım şarkılar okuyarak harbe ibtida eylerdi. Bu şarkılar Frankların vukuat-ı maziyelerinin tarih yegânesi add oluna biliyorsa da ekseriyesi

[147]

[147a]

Mazbut olmayub ağızdan ağıza intikal ettiği için elde kalanlarda nazar-ı emniyette sakıttır.

Frankların Galya(?) eyaletini zabt ve istila etmezden evvel ettikleri muharebatının cümlesi ya müdaafaya veyahut nehb-ü garete mebni idi. Düşman bozulduğunda askerin bir miktarı dağılır ve ihtiyacatına elverişli her ne bulur ise ahz ve gasba çalışırlardı. Ganaim ortaya konulur ve her nefere hissesi kurra ile verilürdü. Ren nehrini geçmezden akdem kendüleri pek ziyade serbest bir kavim olup prensleri veyahut daha doğrusu reisleri bunların sergerdeleri add olunarak hâkim-i mutlakları değildi. Askerlik esnasında rüesaya itaatle ve fakat bunun haricinde herkes kanun ve nizam makamına kaim olan örf ve adata tabiyetle mükellef idi. Kendülerini mihman-nüvazlıkları fevkalade ve Galyalılardan ziyade olup bir ecnebi mazhar-hüsn kabul olduktan başka esnayı müfarekatında birçok hedayeye nail olur idi. Emri-i nikâh ve izdivaç bir akide-i mukaddese add olunur. Herkes suret-i meşruade bir hatun alabilürdü diğer bir kadınla akd-ı izdivac etmek üzere menkûhasını terk edenin

[147b]

Mücazâtı pek ağır sayılırdı. Zevce zevcine efendisi velinimetini olduğunu tanıır ve kendüsünü onun cariyesi makamında sayardı. Arablar gibi bunlarda muharebe meydanlarında karılarını bulundurur ve erkeklere ibraz-ı hizmetle teşcî edecek şarkılar tagannî etmeleri lazım gelirdi. Akd bahsinde asalet ve servet kat'en piş-i nazar dikkate alınmaz yani Arablar gibi küfüv aramazdı. Hükümdarlardan ekseriyesi adi izafe kızlarını teviç ettikleri halde halk nazarında namus ve itibarlarına bir güne halel gelmezdi. Zevcin zevcesi ve bütün ailesi üzerinde iktidar-ı mutlakı katî olup vazife-i zevciyetinde kusur görülen zevcesini katl ve idam cezasıyla mücazat etmek hakkında haiz idi. Hiddetle zevcesini öldüren zevc yalnız silah taşıyabilmekten muvakkaten iskat edilürdü. Bir pederin ganaim-i harbiyeden madud olan arazi-yi metrukesi erkek evladına intikal edip kızlar araziden mahrum idi. Bu da o zaman meri'yyü'l-icra tutulan bir kanuna müstaid idi ki—arazi meydan-ı muharebede dökülen kanın bedeli ve mızrak ve kılıcın hakkı olup bu hak yapak ve ip örececek olan karılara geçmesi caiz değildi. —

[148]**[148a]**

Verâset riyasette bu esas üzerine ebnâ edilmiş ve binâenaleyh Fransa taç hükümdarisi hiçbir vakit kıza intikal etmeyüp mücerred erkeklerin bir hak ve meşrû-u sayılmıştır.

Frankların din ve ayinleri esasen malum olmamakla beraber Galuluların(?) (Druidizm) tesmiye olunan mezheplerine müşabih idi. Mabad mahususaları olmayup büyük ormanların sâyesine sığınarak icra-ı ayin ve ibadet ederlerdi. Bir takım müellifin Frankların güneşe pîreştîş ettiklerini ve bazıları tarlanın ortasına rekz-edilmiş bir mızrağa veya bir kılıca dahi taptıklarını yazıyor. Şurası muhakkaktır ki böyle bir âlem beyâbânî de yaşamış olan şu kavmin icrayı ayinleri hengamanında ve diyanet-i mahsusaların da insan kanı karıştırmamış yani mabutlarına karşı insanları kurban etmemiş oldukları gibi eyade-i zabt ve istilalarına geçürdükleri mahallerde bulunan ahalinin efkâr-ı diniyelerine de mudahale göstermemiştir!

Franklar ruhun la-lemut ve âlem-i bekâ mevcut olduğuna kail ve mûtekid idi. Hatta vefat edenlerin mezarına ahirette istimal etmek üzere bazı eşyayı mukteziya

[148b]

Vazî ettikleri muahheran keşf edilen mekabir-i itikade bulunan asar ile isbat olunmuştur.

Franklar her türlü ahvale karşı bir usul ve kaide vaz etmiş ve bunlar mazbud ve mukayyed olduğu halde kendülerince muhafaza ve düsturü'l-amel add olunmuştur. İnderinde meşkûk olan müddeiyat ve vukuatı hal ve tahkik etmek üzere maznun-ı aleyh beratı için yemin edeceği vakitte akraba ve tâlikatından veyahut komşularından bazılarına da kendü ile birlikte yemin ettirirlerdi. Bu şahitler mahasin-i ahlak sahibi olmak üzere müşteki tarafından ihtiyar ve intihab olunur ve zamire-i rehabinden değilse şahadet ettikleri yerlerde mukim olmaları lazım gelürdü. Şahitleri ekseriyen manzun aleyh olanlar ve nadiren müştekiler ikame ederlerdi. Adedleri ise meşhûdün-bihin derece-i ehemmiyeti ve şahitlerin saffet ve mahiyeti nisbetinde aranılurdu. Hâkim şahitleri hakikat hale şahadet etmelerine davet maksadıyla bunların kulaklarını evvela çeker veyahut yüzlerine ufacık bir sille darb ederdi. Yemin-i eyyam muayyenede ve mabed-i mahsus da icra edilüp şahid ol gün sâim olması meşrut idi. Şahid

[149]

[149a]

Yemin ederken maznun aleyh dahi ellerini maznunun elleri üzerine vaz' ile kendüsüne isnad olunan cinayetde medhali olmadığı ve bu hususda bi günah olduğunu cehren ilan eylerdi. Bu muamelatın hitamında maznun aleyhin beratına veya isâetinde hükm edilirdü. Fakat birçok vukuatın tayin-i hakikati için bazen de maznun ve maznun aleyh mübareze ye yani el-yevm malum olan düvelloya davet olunurdu. Cümle-i rivayet mazbutandır ki “Bourgogne hükümdarı bir gün bir ormanda gezerken henüz telef edilmiş bir yabani manda görüp bunu kim öldürdüğünü bekçiden sual eder. Bekçi kurenadan Şandon'un telef ettiğini ifade ve ihbar ve o da inkârda ısrar etmekle hakikat halin düello ile meydana çıkarılmasını emr eyler. Şandon pek müsin ve malul olduğu için yeğenini

vekil tayin ederek mübareze de bekçi ölüm derecesinde yaralanur düşer Şandon'un yeğeni bekçinin silahını almak üzere hücum ettiği sırada mecruh belinde bulunan hançerle merkumu telef eder. Artık bunun üzerine Şandon'un müttehem olduğuna hükm edilmiş ve derhal emr-i hükümdarî ile tutulup taşla idam olunmuştur.

[149b]

Frankların bu adet ve haşiyesi Avrupa'da dahi on iki asır devam etmiş ve bu yolda birçok vukuat cereyan eylemiştir. Böyle bir düelloya karar verildiği gibi maznun aleyh ve müşteki hâkimin huzuruna birer şey ve ekseriye eldiven atarlardı. Hâkim bu atılan şeyi ortadan alur almaz tarafeyni hükm-i hak tabir ettikleri böyle bir karar na-makuldan bilahire ictinab edememek için ikisini tevkif eyler ve içlerinde en büyük hâkim kim ise düello gününü tayin ederek tarafeyn (trompata) ve zurnalar çalınarak muayyen olan mahalde isal ve birçok merasimle papaz tarafından takdis olunan silahları ellerine teslim olunurdu. Tarafında mevkî ve hale münasib bir duadan ve akayidiyelerini tezkardan sonra mübarezeye başlardı. Galib olanın beratına orada hükm edilür ve mağlubda bin türlü rezaletlerle pençe-i mücazata giriftar olurdu, bünyesi kavi ve muktedir ve istimal-ı silaha mahir olan birçok cariler ekseriya aciz ve zayıf ve fakat masum ve afif kimselere galebe çalarak biçareler iki suretle cezaya çarpulurdu.

Vukuat ve ahval-i meşkuka bazen ateş ve su ile dahi hal-ü keşf

[150]

[150a1]

Olunurdu. Şöyle ki maznun aleyh ateşde kızarmış bir temürü eldiveni bir eline takar veya kızarmış bir temür parçasını eli ile sıkı sıkı tutar idi. Merkumun bu eli temür ile beraber bir kese derünuna koyulup hâkim ile müştekisi tarafından temhir olunurdu. İş bu kese üç gün sonra açıldıkta maznun aleyhin eli !! yanmamış ise beratine ve aksi halinde isâitine karar verilür ve binâenaleyh yeniden mücazaata lüzum gösterilürdü. Asilzadegan ve başkaları hadim olmayupta kendü idaresinde bulunan efrad ve müttefizan hakkında bu muamele meri-ü'l icra idiyse de hizmetkârlar ve süflâ-yı nas ile esirler böyle bir imtiyaz

ateşnaktan mahrum olub bunlara yalnız kaynar su kullanılırdu. Bu takımdan olan maznun aleyhin eli kaynar suya sokulur yahut ki elleri ve ayakları bağlı olduğu halde gayet soğuk bir su

[150b1]

Derünune ilka edilürdü. Frankların bu adet-i müstehcenesi ta on üçüncü asıra kadar devam etmiş ve ara sıra icradan gerü durulmamıştır. Hatta her şeyden istifadeye melûf ve münhemik olan papazlar bu usulün idamesine gayretle Frank Brahmanlardan irsen kendülerine intikal ettiğini iddia ile birtakım maznunların yanmaması matlub olduğu halde kendülerine verilecek bir caizeye karşı güya birçok dualar iradına lüzum görerek suyun veya temürün soğumasına vakit vermeğe iktidarlardı olduğunu ilan ederdi. Muahharen papa üçüncü Innocentius'un riyaseti tahtında ve 1215 senesinde Lataranda(?) akd olunan bir meclis-i ruhaniyede bu halet ve âdetin külliyyen fesh ve terkine karar verilmiş ve icrasına cesaret eden ve şehadet ve delalette bulunanlar cinayetle mahkûm ve müttehem tutulacakları ilan olunmuşdu.

↔

---“Mütenevvîa”---

(Avustralya Karıları)

[150a2]

Küre-i arzın birçok yerlerinde inas zükûrdan ziyade olduğu malum ise de

[150b2]

Avustralya'da bu fark-ü tefâvütün derecesi yüzde yirmi beşi mütecavizdir. Erkeklerin

[151]

[151a]

Ekserisi ihtiyar gurbet ettiği için kıta-ı mezkûre de sakın olan erkeklerin her birine yedi kız isabet edecek kadar taife-i nesa çoktur!

Kızlar evlenebilmekte serbest ise de erkeklerin killeti kızların zevcinden mahrum kalmasını mucibdir. İklimin harareti bu mahrumiyetin tesiratını tezyid etmekle kadınlar alel-i mütenevviaya mübteladır. Hele emraz dimağîyenin kesretiyle her sene binlerce kadının intihar ettiği görülmektedir.

Avustralya kadınları ale'l-umum laubali meşreb gibi görünmek istedikleri halde her yerden ziyade muhafaza-i iffetle melüftür. Herkese beşâset-nümâ-yı iltifat olabilirlerse de bu muameleleri sui niyetten aridir. Kızlar umumiyetle mirasdan mahrum ve kendü kendülerine koca bulmağa mecburdur. Kızların en büyük maksadı tezevvüc etmekden ibarettir. Bu babda gösterdikleri tehalük ise şayan-ı hayrettir. Teehhül etmek üzere ne velilerinin ve ne de kimsenin rey-ü rızasını almaz yolda herhangi adamı beğenir ve o da kendüsünü almağa razı olursa tee hhüllerine bir güna mâni kalmaz. Sydney ve Melbourne

[151b]

Zokaklarında dolaşan her seyyah tesadüf ettiği kızlara irae-i rûy-ı iltifat ettiği gibi fart-ı teveccühle mukabele görür. Kızlara edilen selam ve işaret onlarca pek kıymetli beşâret gibi telakki olunur ve marife istihsaline lüzum görmeden bir kıza takarrüble kolunu takdim ettiğın gibi derhal kız kabul ve refakate mecbur olur. Fakat yirmi³⁵⁷ hatve kadar birlikte kendülerinden sonra kız “beni beğendinse ilk perde-i zevk-ü sefayı küşat madem el-hayat birlikte bulunmak üzere ahd ve misak edelim. Mazhar hüsn kabulün olmadımsa şimdiden birbirimizden ayrılalım!” hitabıyla istiksa-yı hakikat eyler.

Bu suretle kızlar ekseriya levazımı beytiyelerini tedarik etmek üzere çarsuya çıktığı halde yolda tesadüf ve intihab ettiği kocasıyla evine avdet eder.

³⁵⁷ Harf hatası mevcuttur ra harfi yerine ze harfi yazılarak meydana gelmiştir.

Tazmanyâ'da hararet Sydney'de ve onun havası daha latif ve mümtazdır. Tazmanyâ kadınları ise fevkalade güzel ve hüsn anlarını tul-ı müddet muhafaza etmekle müştehirler!

[152]

---İtalya Arâ-yı İttihadcûyânesi---

[152a1]

İtalya kıtası vaktiyle dokuz hükümete münkasım olub el-yevm makam hükümdaride kaim ve Savoie hanedanıyla daim olan sardunya hükümetinin beş milyon iki yüz bin ve Cenova ile واوینسا beraber Lombordiya ve Venedik hükümeti Avusturya'nın zir-i idaresinde bulunup beş milyon beş yüz bin ve Parma ve Pisa Cenova dukalığı Avusturya hanedanına mensub Maria Luiza'nın hükümetiyle beş yüz on dört bin ve Modena dukalığı yine Avusturya hanedan-ı hükümdarisinden münşeb olan üst sülesiyle beş yüz on yedi bin ve San Marino cumhuriyetinin beş bin dokuz yüz ve papa hükümetinin üç milyon yüz yirmi yedi bin ve Monako prensliğinin sekiz bin ve Toskana Gran

[152b1]

Dükalığıyla muahharen birleşmiş olan Lucca dükalığı Lorraine hanedanı elinde olub bir milyon sekiz yüz bin ve Borbonların taht-ı hüümünde bulunmuş olan Sicilyateyn krallığının dokuz milyon üç yüz bin nüfusu var idi ki bu hükümat-ı umumiyyeden yalnız en küçükleri olan San Marino ve Monako kalmış ve diğerlerinin nüfus-ı mecmuası binde dokuz yüz seksen sekizi ittihadı dahil ve on ikisi haric olmak üzere rey vermiştir. Sicilyateyn eyaleti halkından dokuz bin üç yüz seksen ve papa hükümeti ahalisinden dört yüz ve Toskano Gran dükalığı tebasından on beşte biri fikr-i ithadı red eylemiştir.

---Tahsîsat-ı Hükümdâran---

[152a2]

Rusya imparatoru senevi 24, Avusturya ve Macaristan hükümdarı 9 milyon, 500 bin, İtalya kralı İ İngiltere kraliçesi 5 milyon 800 bin, Almanya imparatoru

[152b2]

8 milyon 500 bin, İspanya kralı veya naibe hükümeti 4 milyon 800 bin, Bavyera kralı veya naib hükümeti 3 milyon 100 bin, İsveç Norveç kralı 2 milyon

[153]

[153a1]

300 bin, Belçika kralı 2 milyon 100 bin, Portekiz kralı 1 milyon 200 bin, Württemberg kralı 1 milyon, Danimarka kralı 800 bin, Bad Gran dükası 700 bin,

[153b1]

Yunan kralı 750 bin, Romanya kralı 620 bin, Sırbistan kralı 550 bin, Bulgaristan prensi 300 bin, Karadağ prensi 60 bin florin tahsisat almaktadır.

---Parlamentolar---

[153a2]

Amerika erbab-ı siyasiyesinden biri ahiren neşr ettiği bir makalede parlamentolar hakkında şu suretle beyan-ı mülahaza etmiştir:

Paris--- Birçok zevat-ı muteberenin mecmudur ki ekseriye vatanlarına ibraz-ı hüsn -i hizmet etmek üzere topladıkları halde fenalık etmekten de hazer etmezler!

Reichstag--- Birçok talebenin medrese-i irfanı sayılabiliyorsa da onlar muallimlerinin aleyhinde heran gürültü etmek isterken bir dakika bile daire-i mutavaattan çıktıkları yoktur!

Londra--- İşten tatil olunmuş

[153b2]

Birçok amelenin cemiyetgahı!

Macaristan--- Hosarlıktan ve cengaverlikten avdetle adi köylü sınıfa dahil olmuş bir takım eşhasın merkez müsamaratı,

Amerika--- Birçok eşhas-ı acayib-nümunun tecrübegahı!

Roma--- Laf- perdaz bir takım boş boğazların eğlence yeri.

Madrid--- Hiçbir vakit tamam olduğu görülmeyen bir cemiyet!

Belçika--- Bir alayı hodbinlerin mahal-i ictima!

Atina--- Safsata ve muğalatanın müntehi olduğu yer!

↔

---Fıkarât-ı tarihîye---

[153a3]

Büyük Napolyon'un validesi "Letizia Bonaport" 1790'dan 1799 senesine

[153b3]

Kadar hanesinin bil-cümle ihtiyacatına ve karolina, (Eliza polina) nam üç kerimesinin terbiyesine

[154]

[154a]

Karşu bin beş yüz frank sarf ettiği halde 1809 senesi kanun-ı sanisinin birinci gününde harc etmek üzere Napolyon kendüsüne elli bin frank göndermişti. Letizia onlardan mutad olan hedaye almak için yalnız 3225 frank bozmağla kızı Polina validesine itiraz etmiş ve mütavaki akçeyi ne yaptığını sormuş oldukta validesi “bir gün gelürde ailemizde yetişmiş olan bunca kral ve kraliçeye ekmek parası olsun yetiştirebilmek üzere onları hıfza lüzum gördüm” cevabıyla mukabil etmiştir! Fil-hakika müşarünileyhanın nukud-ı müterakimesi bil-ahire Bonaporta sülasesi efradına yaramış ve bir müddet def-i ihtiyaçlarına medar olmuştur.

≈

İngiliz şurarasında Vallber Karomoyla(?) birçok medayihı mützamin bir kaside yaptığı gibi arası çok geçmeden makam hükümdariyi ihraz eden ikinci Şarl’e dahi bir manzume tertib ve takdim ettiğinde Şarl “Valber! Kasiden pek güzelse de evvelce Karomoyla verdiği manzumeniz bundan ziyade parlak idi” sözüyle şaire tevbih ve itiraz etmekle Valber” bir şeyin mahiyetini tabir ve müsaviyi medayiha nakl

[154b]

Ve tezbir etmek için şairler tekellüfe lüzum görebiliyorsa da nefs-i’l emirde şayan sapaş olan bir hakikati tasvir etmek üzere ihtiyar külfete mecbur olamaz” cevabını vermiş ve böylece kralı zerafet ve maharetle memnun bırakmıştır.

≈

Mazaran aleyhinde yazılan bir takım asarı fart tehallükle toplamağa musur iken hafiyen anları kendi hesabı için yine fûruht eder ve bu suretle birçok paralar kazanurdu. Şiddetli bir lisanla aleyhinde yazılan yeni bir eserin nesih-i münteşiresini derdest ettiği

sırada ehibbasından biri böyle bir tedbirden ne istifade edebileceğini sual ettikte o da “yalnız iki yüz bin frank” cevabını vermiştir.

≈

İngiltere sandalı-i hükümdarisine calis olduktan sonra ikinci Jak namını alan ikinci Şarl’ın mahdumu dük **دويورق** şair-i meşhur Maltone tesadüfle “Maltone! Nur-ı basardan mahrum olduğumuza müteessirim fakat pederime karşı istimal ettiğinin lisan-ı hakaretin bir intikamı olduğuna eminim” demekle Maltone “zat-ı fehamitsematınız müsaade buyurursa bendeniz diyebilürüm ki her musibet bir intikamdan neşet ettiği

[155]

[155a]

Halde bendeniz gözlerimden mahrum oldum pederinizde başını terk etmiştir.” Cevabıyla mukabelede bulunmuştur.

≈

Demirbaş namıyla meşhur olan on ikinci Şarll Lehistan kralını azl ile leh beyzadelerinden birini kral nasb ve ikad etmek üzere Lehistan’a hücum ettiğim sırada maiyetinde bulunmuş olan neferat-ı askeriyesinden biri bir köylünün bir miktar zahiresini almakla köylü Şarll’a gider şikâyet eder. Kral neferi celb ile bizzat istindak eylerse de inkâr ettiğinden “kahramanlara gasb ve garet ne kadar mucib-i ayb ise ihtiyar-ı duruğ etmeleri de o-kadar şayan-ı nefrettir.” Dediği gibi nefer-i merkum bir tavr-ı mütecalidane ile “iddia olunan zahireyi aldım da bu hareket senin cüretinden büyük değildir. Sen koca bir iklimi bir kraldan nez-ü gasb ediyorsun! Ben ise köylünün mevcudundan biraz zahire aldım” demekle Şarll’ı mahcub ve mülzem etmiştir.

≈

On sekizinci Loui ilan etmek istediği bir kanunu Taleyran’a irae ile fikrini sual ettiğinde mebusane ne

[155b]

Miktar maaş tayin ettiğini Taleyran kraldan sormuş ve o da “mebusanın tezayüd-i şan ve şerefi için maaş tahsisine lüzum gördüm cevabını vermiş olduğu gibi Taleyran “o halde onlar size pek pahalı gelür” mukabelesiyle krala ima-yı hakikat etmiştir.

≈

Fransa ve Almanya muharebesini müteakib birçok askeri nişanları tevzi olunduğuna itiraz etmek isteyen dük **دوقوبوغ غوتايه** Mösyö Bismarck demiş ki “ben sizin fikrinizde değilim. Çünkü nişanlar ya cidden müstehak olanlara verilmiş veyahut mücerred bir cümle olmak üzere bir takım zevata ihsan olunmuştur ki onlardan biri de zat-ı fehimaneleriyle bendenizim! ...”

≈

Kont Garamont daima sinini ihfa etmek ihtiyadından olub bir gün Kardinal Cenisi(?) ile birlikte on dördüncü Loui’nin sofrasında hazır idi. Loui Kardinalden kontunun sinini sormağla Kardinal “ben seksen üç yaşındayım kontunda bu sinde olsa gerektir, ikimiz mektepte beraberce gittiğimizi der hatırlıyorum” cevabını verdiği gibi kont Garamont “Monsinyor(?) pek ziyade yanılıyor çünkü

[156]

[156a1]

Ne ben ne de kendüsü mektep kapusunu görenlerden değiliz.” Hitabıyla Karninal’ı

[156b1]

Mülzem etmiştir.

↔

---Hikemîyat---

[156a2]

Bir adamın ihtiyar ettiği muamele-i safhiyesi ind-i ilâhîde müstevcib rahmeti ve tevazuu calib-i izzeti olur.

“Hadis-i şeriften muktebes”

Nefsinde azimet ve celal meşiyette ihtiyal ihtiyar eden cenab-ı hakkın azabını davet eder.

“Kezâ”

Tevazu ibadatın efdalı meziyyet insaniyenin ekmelidir.

“Âişe es-Sıddîka”

Kibir seyyieyi denîdir ki insan onu ihtiyar ettiği halde kat’en faide-mend olamaz.

“Selmân-ı Fârisî”

İnsanın kibri hasenatını tahdid ve seyyiatı tezyid eder.

“Ahnef bin Kays”

Muhammed bin Vasi oğlunu bir aceb-i azim ile yorduğunu gördüğünde yanına celb ile “kendini kim olduğunu biliyor musun?

[156b2]

Validen para ile alınmış bir cariye! Pederin beynel-islam emsalı ziyadedir sen ise hala bir bidaâ-i maddiye ve maneviye ihraz edememiş bir tehi destsin!” sözüyle itab etmiştir.

Sırrı saklamak vaktini kazanmak fenalığı şikâyet etmenizin tahammül etmek kadar dünyada müşkül bir şeyi yoktur cidden iyi bir adam isen ahlak-ı hasene ile mahasinini alaya ve kötü olduğunu biliyorsan efal-i kerimane ile kendünü esnaya(?) çalış.

Tasavvurda olan bir işi evvelce ilan edersen vaad ve taahhüdün bari altında kalursun ve âdem-i encaz ile ihtiyar mekâsib(?)³⁵⁸ ettiğin için bednam olursun!

Kuvvet ve servetiyle beraber bir zalime sitâyîş-han olmamak üzere ihtiyar-ı sükût edenin yine iyiliğine hüküm olunabilir!

İhtiyarlık karıların zaman-ı zevali ve erkeklerin vakit ve kemalidir.

[157]

[157a1]

Kral Alfonsa “itibarsız iktidar nedir?” sordular o da “karlar altında kalmış

[157b1]

Latif bir çimenzardır” demiştir!

↔

---İstatistik---

[157a2]

1836 senesinde umum İtalya’da 185 gazete ve mecmua-ı mevkute tab’ olunurken 1845’de 311 ve 1887’de 1426 kıtaya baliğ olmuştur.

³⁵⁸Harf hatası mevcuttur anlam olarak zel harfi yerine sin harfi olmalıydı.

1887 senesinde büyük Britanya'da 2759 gazete basılmakta idi. Bunlardan 1885'i yevmi, 834'ü mecâmi'-i mevkuteden madud idi.

Yalnız Londra'da 486 yevmi ve 598 mecmua-ı mevkute tab' olunmakta olub bunlardan Daily telgrafın 170 bin, Standard'ın 140 bin, Daily News'in 90 bin, Times'in 70 bin, Ekko (?) ve Pall mall gazetenin 80 bin nüshadan ziyade temsilatı yevmileri vardır. 542 Liberal 331 muhafazakâr 71 liberal muhafazakâran ve 941 bitaraf olmak üzere 1885 kıtaa-ı cerâid ve mecami-i siyasiyeden ve 378 akayid ve edyana dair asardan madud ve 118 ameleye mahsus olub 56 kıtası da sanayi ve muhteriata dairdir.

[157b2]

İngiltere'de en ziyade terakki eden asar matbuat-ı musavverdir.

≈

Viyanalı Doktor Albinos Rudal(?) nam zatın tahmin ve hesabına göre dünya da bir milyar sekiz yüz milyon kilogram kâğıt imal olunmakta ve bunun nısfı matbalarda, iki yüz milyonu devair-i resmiye de 180 milyonu mekâtîbte, 240 milyonu muhaberat-ı ticariye de 180 milyonu sanayide ve 100 milyonu mekâtîbat-ı hususiyede sarf edilmelidir. Bu sarfiyatı umumiye efrad üzerine taksim edildikte İngilizlerin her biri on bir buçuk, Amerika cemâhir-i müttefikası halkı on bir bir çaryek, Almanya sekiz, Fransızlar yedi buçuk, İtalyanlarla Avustralayalular üç buçuk, Meksikalular iki, İspanyalular bir buçuk ve Rusyalular bir kilogram sarf ve istihlak etmektedir.

≈

Dünyanın her cihetinde sarf ve istihlak olunan kahvenin miktarı bir milyar 80

[158]

[158a1]

Milyon kilograma baliğ ve bu miktarın kısmı azamı Brezilya ve Hindistan Cenubunda ve Vasati Amerika'da hâsıl olmaktadır.

Brezilya'dan senevi 500, Hindistan'dan 90 ve Amerika'dan 71 milyon kilogram kahve ihraç edilmektedir. Nüfusa nisbetle vukubulan sarfiyattan ise Felemenkliler altı buçuk, Belçikalularla cemâhir-i müttefika halkı dört, Danimarka ve İsviçrelüler üç bin ve Almanlar 2022, İsveç Norveç ahalisi iki bin, Fransızlar 1024 Avusturyalular 800 ve İngilizler 500 gram sarf etmektedir.

[158b1]

Bir kilogram kahve on dördüncü Loui zamanında üç frank seksen santime ve 1820'de iki frank on santime ve şimdi ki halde bir buçuk frank resm alındığı için Fransa'da iki buçuk franka satılmaktadır.

≈

Ashab-ı malumattan bir zatın tahmini sahih ise bir insan hesab-ı mutavasıtla günde üç saat mukalem eder ve beher dakika da yüz kelime telaffuz eyler! Saatte ise on altı ve hafta da üç yüz elli sahife imla ve senede elli iki büyük cildi istila edecek kadar söz söyler!

↔

---Korea---

[158a2]

Bunlardan Hohang to vilayeti gayetle zengin ve Hang King to Ping Ang tonun nüfusu az ve ormanla muhattır. King king to(?) eyaletinin servet-i tabiyyesi fevkalade ve King zeng viyaletinin madeni pek ziyadedir. El-haletü hazihi payitaht hükümdarı olan “Cheng King” şehri sekiz bin aileyi ve yetmiş bin nüfus cami ve King kang vilayeti dahilinde vaki dir ki şehrin ortasında Huang King nehri cereyan etmekte

[158b2]

Ve Korealular memleket-i azime manasına olarak “Ceaval(?)” namıyla kasabayı yâd eylemektedir.

Şehri mezkûr bir takım cibal müteselsile arasında olub etrafı pek fena yapılmış bir sur ile muhattır. Sur-ı mezkûr on metro İrtifâ anda ve 9975 kadem tulundadır. Dört büyük ve dört küçük kapusu ve her kapunun cenahında oldukça müstahkem birer de kalesi vardır. Kasaba kırk beş mahalleye münkasım, sokakları dar ve gayetle murdardır.

[159]

[159a]

Korea kıtası dahilinde “King Korea” “Suvang” “Kiyang Ço” “Tunh Tu(?)” “Kang Cinag” namıyla beş cesim ve metin kale olub bunlar müşir payesinde olarak beş nefer asilzadenin taht-ı idaresindedir, merâtib-i aliyye asilzadegana münhasır ve zabitan ale’l-umum onlardan olmak şarttır. Hükümetin askeri defterlerinden bir milyon iki yüz bin asker gösteriliyorsa da bunların en çoğu hiçbir vakit eline tûfeng almamış olduklarından umumi namıyla asker sayılamaz) dört merkezde on bin nefer daima arama mecbur olub bunlar ve kalede ki muhafızlar her gün talim edilmekte ve inzibat ve intizam ile tutulmaktadır. Kumandanları payitahtında durmağla ve orada bulunan bir heyet-i askeriyeden talimat almakla mükellefdir. Bunların rütbeleri muhtelif ve birer rütbe-i mülkiyeyi de haizdir. Gerek bunlar ve gerek valiler iki ve nihayet üç sene de bir tebeddül eder ve mazul kalursa da memuriyette bulundukça pek dolgun maaş aldıkları için zaman-ı infisallerinde arz-ı ihtişama olan mecburiyetlerini muhafazaya iktidarları vardır.

Korea memurunu ziyadesiyle sefâhete, azimete münhemik olmağla hukuk-u umumiyyeyi

[159b]

Payimal etmekle kazandıkları akçeyi beyhude yerde israf ederek halkın ahlakını ifsad ve birçok fazayih ve mesaviyi ikâ etmekten başka bir şeye hizmet etmezler. Birkaç askeri silahaneleri varsa da her gün esliha-yı mevcude hafifyen satıldığı için içleri boştur. Tekâlif-i hükümet ağır olmamakla beraber “mandarin” denilen hükam ve vülatın irtikabat-ı azimeleriyle halk bir fakir ve zaruret içindedir. Kendüleri vali hâkim, cabi ve rüsumat ve her türlü varidatın nazır-ı umumiyesidir. Maiyetlerinde birçok zabıta

memurları olub bunlar halka alat-ı itisafilere mesabesinde. Daire-i hükümetlerinde cereyan eden bil-cümle deavi hukukiyeyi fasl ve hasme mezun ve müstakil ve fakat dava büyük ise hükümdara arz edilmek labüddür. Deaviyi cinaiye askeri kumandanları tarafından rüyet olunmak lazım gelürse de payitaht mehakimine müracaat edilür. Payitahtta bulunan bir divan-ı örfi ahval siyasiye üzerine taht-ı mehakimeye alınanlara ve “kombo” namıyla maruf bir heyetin muhakimesine mahsusdur. Bu mehakimin iktidarı gayr-i madud ise de rüesa ırsen makamlarını ihraz ettikleri

[160]

[160a]

Ve halk ile ihtilattan memnû oldukları için mesail-i cariye katiblerin elinde kalmağla mezalim ve i'tisafı na-maduddur. Rüesayı merkume tehhül etmek istedikleri zaman kraldan istizan eder ve ahvali meçhul pespaye bir kız ile tehhül eyler. Mehakim-i cezaiyede müstamel olan işkence el-an birçok vukuat-ı elimiyi mucib oldukları gibi tevkifhaneleri de adeta birer lahd-ı musibettir payitahtında idare-i mülkiyeye memur ve sadaret gibi bir makama kaim üç nefer vekil-i devlet var ki bunlar ahval-i umumiye üzerine kral ile müşavereye memurdur. Maliye, harbiye, adliye, cezaiyye ve mezahib ve nafia kısımlarına aid olan mesalihi rüyet eden altı zat idarelerinde müstakil ise de ara sıra vükelayı selasenin iradesini istihsale mecburdur. Fakat bunların icraat-ı vakaları terakkiyata değil birçok seyyiata alet olmakla Korealuların heves-i marifet ve medeniyetlerine karşı hail-i müstakil olmaktadır.

Payitahtla eyalatın irtibatını temin etmek üzere oldukça muntazam bazı yolları ve posta isaline mahsus hayvanat ve arabaları vardır. Bu hayvanat ve arabaları hükümete aid olan üsera idare etmekte

[160b]

Olub biçare esirler i'tak olunmakta mahrumdur.

Korea kıtasın da ziraat bir suret-i muntazıma da icra olunduğu gibi sanayi ve malumat-ı mahaliye de pek ziyade şayan-ı ehemmiyettir. Hele pamuktan yapılan kâğıtlar ve iplikli kumaşları ve Çinkârî evani-i züccacıeleri fevkalade makbul sayılmaktadır. Ticaretleri muahharen Japon ve Çin ile cereyan etmekte ise de bir müddetten beri Avrupalular da sevahil halkıyla az çok ahz ve ita ede geldükleri için muamelat-ı umumiye günden güne zaid ve ittisâ kesb eylemektedir.

Korealular Çinliler gibi ale'l-umum tahsil-i maârife mütemayildir. Hatta cümle me'murin imtihan vermeğe ve imtihan ile terfî'-i sınıf etmeğe mecburdur. Maârifin suret-i tahsili hükümetce ukud ve kavaide merbut değilse de ifsat-ı akayide dair asar müfettişler tarafından tedkik ve müsadere olunmağla mekâtîb daima hükümetin nazar-ı takibinden dur değildir. Korea dahilinde bulunan ve kendülerince mekâtîb-i aliyyeden madud olan mekâtîbin talebesi muallimleriyle beraber imtihan vaktinde payitahta gelüp orada imtihan vermeleri lazımdır.

(Mabadı var)

---Şerait-i İştira---

Guruş

30 Dersaadet için bir senelik abone bedeli

40 Taşralar >> >> >> >> >>

03 Bir Nüshası

Abone yazılmak veya elden almak isteyen zevatın Bab-ı âli caddesinde Arakel Efendi'nin 46 numaralı kitapçısına müracaat eylemeleri.

---Bu Nüshanın Münderecatı---

Berlin Şehri (Mabadı)—Tuna Lıyod Vapurları—Dünyada Sarf olunan Lahm—Mütenevvıa—Mensucat Kutniyye—Cemâhir Müttefikada Kibrit Mamulat ve Sarfiyatı—Fransa ve İngiltere'de Mekulat Fiyatı— Cemâhir Müttefikada Tesviyedeyn—Cemâhir Müttefikada bal mahsusı—Danimarka'nın Hayvanat ihracatı—Meskûkât İlmi—İngiltere ve Fransa'da Kitap ticareti—Machiavelli- -Frankların Menşei ve Ahlâk u Adâtı--Avustralya Karıları--İtalya Arâ-yı İttihadcûyânesi--Tahsîsat-ı Hükümdâran--Parlamentolar--Fıkarât-ı târîhiyye--Hikemîyat-- İstatistik—Korea.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İletişimde, basın yayın organları yayınlandıkları dönemi yansıtma açılarından önemli bir kaynak niteliği oluşturmaktadır. Bu sebeple dönemi tanıyabilmek için gazete ve dergilere başvurmak yerinde olacaktır. Ayrıca basın organları yayınlandıkları dönemi yansıtma açılarından yanı sıra dönemde yer edinmiş insanlar hakkında da bilgiler sunmaktadır. Tüm bunların yanısıra tarih ilminde temel kaynak niteliği taşıyan dergi ve gazeteleri çalışma alanında kullanmak bu yapıların gün yüzüne çıkmasını sağlayacak niteliktedir.

Osmanlı Devleti'nin basın tarihi içerisinde çeşitli bilgileri ihtiva etmesi açısından ansiklopedik bir dergi olma niteliği taşıyan ve tek yazarı Avlonyalı Süreyya Bey olan *Zerrât Mecmuası*, edebiyat, tarih ve çeşitli konular ile yayınlanan bir risâle-i mevkute olarak nitelendirilmektedir. Yayın hayatına başlamış olduğu dönemde basının ağır sansüre maruz kalması sebebiyle mecmua içeriğinde çok fazla siyasal bilgilere yer verilmemiş genellikle kültürel, edebiyat, tarihi, bazı biyografi ve medeniyetlerin temaları işlenmiştir. *Zerrât Mecmuası* aynı zamanda Osmanlı halkını değinmiş olduğu konular çerçevesinde bilgilendirmeyi ve kültürel açıdan düşündürmeyi amaçlamıştır. Özellikle mecmuada çoğunlukla Avrupa ülkelerinin gelişimi, kültürü, yaşam biçimi gibi konuların işlenmiş olması buna örnek olacak niteliktedir. Avrupa medeniyetlerinden ve çeşitli yabancı uyruklu kişilerin hayatlarından bilgilere yer veren Süreyya Bey, Osmanlı Devleti'ni bu çerçevede değerlendirebilmemizin yolunu açmıştır. Tüm bunlardan yola çıkarak çalışmamızı iki bölümden oluşmaktadır.

Avlonyalı Süreyya Bey'in Osmanlı Basınına katmış olduğu *Zerrât Mecmuası* Osmanlı Basını öğrenebilmemiz açısından önemlidir. *Zerrât mecmuasında* verilen bilgiler belirli bir düzen içerisinde ele alınmamış karışık bir biçimde sunulmuştur. Birinci sayısından en son çıkarılmış olan beşinci sayısına kadar her ne kadar düzen teşkil etmese de belirli bir üslupla yazılmıştır. Avlonyalı Süreyya Bey'in lisan ilmi sebebiyle *Zerrât Mecmuasında* söz edilen medeniyetlerin öz dilleri ile telaffuz ederek yazmış olduğu görülmektedir. *Zerrât Mecmuasını* diğer mecmualardan ayıran özelliği ise başta Arnavut siyasetçisi olan ve Vlora Ailesi soyundan gelmiş olan Süreyya Bey'i hem Arnavut tarihi açısından tanımamızı sağlayacak hem de Osmanlı Devleti'ne yapmış olduğu katkılarını görebilmemizin yolunu açacak nitelikte olmasıdır. Arnavutluk'un bağımsızlığı için

mücadele etmiş olan ve Arnavutluk'un bağımsızlık bildirisinin aktif ismi olan Süreyya Bey'in yazılarının bu sebeple değerlendirilmesi yerinde bir karar niteliğindedir.

Zerrât Mecmuasını tez konusu olarak seçmiş olmamızın ve değerlendirmeye almamızın birinci sebebi müellifinin yani Avlonyalı Süreyya Bey'in daha evvel de bahsettiğimiz üzere isminin Osmanlı Devleti'ne ve Arnavut tarihine yapmış olduğu katkıların diğer isimler yanında sönük kalmasını istemememizdir. Çalışmamız vesilesi ile Osmanlı Devleti'nde oldukça önemli yerlere sahip olan Süreyya Bey'i hatırlatmaktır. Diğer bir meselemiz ise Zerrât Mecmuasının içeriğinin oldukça geniş bilgilere sahip olmasıdır. Bir diğer sebep ise Zerrât Mecmuası gibi ansiklopedik özellikte ve çeşitli bilgileri ihtiva eden çok az mecmuanın mevcut olmasıdır. Bizde bu sebeple Zerrât Mecmuasını değerlendirdik. Süreyya Bey mecmuayı belirli bir düzen etrafında kaleme almamış olsa bile biz çalışmamızda değerlendirme hususunda tüm yazıları bir sınıflandırma çerçevesinde ele aldık ve değerlendirmemizi kolaylaştırdık.

Mecmuanın ansiklopedik ve derleme bilgiler niteliğinde olmasından mütevellid, içeriğinde tarihe, medeniyetlere, edebi ve istatistiki bilgilere sahip olmamız mümkündür. Diğer bir sebep olarak ise tarihe yön veren bazı önemli şahsiyetlerin biyografileri içerisinde bulundurmasıdır. Tüm bunlar çerçevesinde ise mecmuanın tarihe kaynaklık eden yönlerini görmekteyiz.

Mecmuada başta, Napolyon'un başlatmış olduğu büyük savaşlar neticesinde büyük nüfus kayıplarının yaşanmış olduğu, ardından Fransa Savaşlarının durumundan ve kanunlarından da söz edilmiştir. Bu gibi savaşlar dünya genelinde olmaya devam ederse kayıpların her dönem her devirde çeşitli seyirler gerçekleştireceği vurgusu yapılmıştır. Hakeza yapılan vurguların ardından dünyada hâlâ süre gelen acımasızca katliamların yapıldığını bu katliamlar neticesinde nice masum canın kayıp gittiğini söylememiz mümkündür. Süreyya Bey bu gibi savaşlara yer vererek 19. Yüzyılın medeniyetler çağı denilmesine rağmen, böyle vahametlerin yıllar önce de farklı coğrafyalarda gerçekleştiğini, ancak kayıpların hep var olduğunu ve barış içinde insanlık namına yaşamayı öğrenmeden nice kayıpların daha da olacağını bizlere bu yollarla göstermiştir. Buradan çıkaracağımız sonuç ise, medeniyetler çağı denilen bir dönem ile hale günümüzde modern çağda yaşanan bu katliamların hiçbir şekilde seyrini değiştirmemiş ve hale acımasızca devam ediyor olmasıdır.

Mecmuada ölüm vurgusunun da çok güzel bir şekilde işlendiğini söylememiz gerekir. Süreyya Bey ünlü bir insan dahi olsanız, tanınmış bir hükümdar da olsanız yine gideceğiniz öte dünyadır vurgusunu pek çok başlık içerisinde ve bizzat tanınmış kişilerin ölmeden evvel söylemiş oldukları sözleri de ekleyerek yapmıştır. Mecmuada savaş ve ölüm yanı sıra güzel, edebi ve ders verici kıssalara da yer vererek insanlığın güzel taraflarını da göstermiştir. Bu çerçevede mecmuanın çok yönlü bir tarafının olduğunu söylememiz mümkündür.

Mecmuada, biyografilere yer verilmiş ve bazı isimleri tanımamız ve değerlendirebilmemiz sağlanmıştır. Bu isimler, Napolyon Savaşlarında önderlik yapmış olan komutanlardan Arthur Wellesey gibi komutanın, Amerika'yı keşfi ile bilinen Kristof Kolomb'un, Napolyon savaşlarının ana karakteri Napolyon'un, tüm zorluklara rağmen dünyaca ünlü ve insanlığa örnek olacak niteliğe sahip felsefe ve edebiyat insanı olan Demosthenes'in, oldukça üretken bir yapıya sahip tarihi roman yazarı ve şair olan Walter Scott'un ve devlet adamı, yazar, asker ve birçok niteliğe sahip olan Machiavelli'nin hayatlarını ele alarak hem edebi hem de tarihsel yönden bu ünlü kişileri tanımamızın yolu açılmıştır.

Medeniyetlerin oluşumu ve kültürel meselelerinin de ele alınmış olan mecmuada, her milletin oluşumun ve gelişiminin farklı olduğunu, giyim kuşamdan tutun, yeme usullerinin farklılık gösterdiğini bu medeniyetleri anlatarak göstermiştir. Özellikle Avrupa'nın toplumsal ilişkilerinin ve ziyaret kurallarının titizliğinin vurgusu yapılmıştır. Bunların yanı sıra başta Avrupa olmak üzere Japonya, Kore, İtalya, Berlin ve Cemâhir-i Müttefika medeniyetlerinde kadına verilen değerin ve kadınlar ile ilgili meselelerin çokluğu dikkat çekicidir. Verilen bilgiler neticesinde, dünya geneli gelişmiş medeniyetler çerçevesinde karşılaştırarak, Osmanlı Devleti'nde kadına verilen değeri görebilmemizin yolu açılmıştır diyebiliriz.

Mecmuada verilmiş olan çeşitli istatistik bilgiler ile ise, dünya çapında o dönemlerde yaş nüfusunun hesaplanmasının, ticaret meselelerinin durumunun ve sosyal durumlarının incelenmesinin kolaylığını sağlamış bu bilgiler ile dönemin dünyasını görebilmemiz mümkün olmuştur.

Sonuç olarak Zerrât Mecmuası çok yönlülüğü sayesinde, bizlere hem yayınlanmış olduğu dönem olan Sultan II. Abdülhamid dönemini ve sansür meselesinin incelenmesinin yolunu açmış hem de içerisinde barındırdığı çeşitli konular neticesinde dünyadaki yaşanmış olan olayları görebilmemizin ve biyografilerine yer verilen kişiler neticesinde tarihsel ve edebi çevreyi görebilmemizi sağlamıştır diyebiliriz. Yayınlandığı dönem itibari ve konularının çeşitlilik arz etmesi sebebiyle incelenmesi ve değerlendirmesi oldukça kıymetli olan Zerrât Mecmuası döneminin basınına yansıtması açısından da önemlidir. Mecmua olarak basılan ancak konu genişliği itibariyle ansiklopedik özelliğe sahip ve tek yazar tarafından ele alınmış olan Zerrât Mecmuası her ne kadar devam edecek düşüncesi ile devam etmeyip beşinci sayı ile sonlandırılmış olsa da sayılan tüm bu özellikleri ile dikkat çekicidir ve bu formatta kaleme alınan mecmualar arasında nadir eser niteliği taşımaktadır. Ayrıca bizlere Sultan II. Abdülhamid dönemi basının çalkantılı döneminde mecmuasını yayınlamış olan ve dönemin padişahı ile ilgili fikir ve görüşlerini çekinmeden dile getiren, lisan konusunda oldukça ileri düşüncelere sahip olan Avlonyalı Süreyya Bey'i de bu çerçevede yorumlayarak görmeyi sağlamıştır. Ayrıca yapılan tüm değerlendirmeler dışında Süreyya Bey'in giriş bölümünde yer vermiş olduğu açıklamada olsun mecmuanın içeriğinde değindiği konularda olsun sık sık dolaylı bir şekilde bulunduğu dönemi ve padişahını eleştirdiği ortadadır. Veyahut dönemde mevcut olan kuralların ve gelmesini düşündüğü yeniliklerin, özellikle dil konusunun ve tarım gibi iş gücünün verimliliğinin değişmesinin vurgusunu yapmıştır da diyebiliriz.

Süreyya Bey'in, *“Bir köşede derleme bilgiler neticesinde kaleme aldığım edebi ve akademik çalışmalara kaynaklık edeceğini düşündüğüm ayrıca, devletin ve padişahımızın bilgilere önem verdiğini bildiğim ve bu eserin yayınlanmasıyla vatandaşları bilgiye teşvik edeceğini düşündüğüm..”* sözleri ile tanımladığı Zerrât Mecmuasının ve değerlendirilmesini konu alan çalışmamızın biz de bu minvalde Süreyya Bey'in araştırmacılara bir nevi miras bırakmış olduğu eserinden esinlenerek ve gün yüzüne çıkararak ,Osmanlı basın tarihi ve II. Abdülhamid Han dönemi çalışanları hususunda, Avlonya ve Avlonyalı Süreyya Bey çerçevesinde, mecmuanın ve çalışmamızın içeriğinde birçok medeniyetler, biyografiler, istatistikler vb. çeşitli derleme konuya yer verilmesi hasebiyle tarih meraklıları ve çalışanlarına kaynaklık edeceği kanaatindeyiz. Daha birçok basın organının gün yüzüne çıkarılması ile ilme faydalı olacağını düşünmekteyiz ve bunun temennisi etmekteyiz.

BİBLİYOGRAFYA

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye Mektubi Kalemi (DH.MKT), Dosya No:1368, Gömlek No: 2 (1368/2), Tarih: H. 27 Zilhicce 1303/ M. 26 Eylül 1886.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye Mektubi Kalemi (DH.MKT), Dosya No: 1383, Gömlek No: 51 (1383/51), Tarih: H:11 Rebiyülevvel 1304/ M: 8 Aralık 1886.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye Mektubi Kalemi (DH.MKT), Dosya No: 1392, Gömlek No:2 (1392/2.), Tarih: H: 18 Rebiyülahir 1304/ M: 14 Ocak 1887.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye Nezareti Sicil-i Ahvâl Komisyonu Defterleri (DH.SAİD.d.), Dosya No: 171, Gömlek No: 373 (171/373). Tarih: H: 29 Zilhicce 1275/ M: 30 Temmuz 1859.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Fotoğraflar, (FTG.f.), Dosya No: 776. Tarih: Belirtilmemiş.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Perakende Evrakı- Umum Vilayetler Tahrirâtı (Y.PRK.UM.) Dosya No: 11, Gömlek No: 39 (11/39.), Tarih: H: 6 Cemaziyülahır 1305 / M: 19 Şubat 1888.

İBB (İstanbul Büyükşehir Belediyesi) Kütüphanesi Süreli Yayınlar Kataloğu.

İSAM (İslam Araştırma Merkezi) Kütüphanesi Süreli Yayınlar Kataloğu.

İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi içerisinde Süreli Yayınlar Koleksiyonu, Hakkı Tarık US Collection Kataloğu. (Z Harfi Bölümü Zerrât Mecmuası).

Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Koleksiyonu.

Kitaplar

Avlonyalı Ekrem Bey, *Osmanlı Arnavutluk'undan Anılar (1885-1912)*, Çev. Atilla Dirim, İletişim yayınları, İstanbul, 2006.

Avlonyalı Süreyya Bey, *Osmanlı Sonrası Arnavutluk (1912-1920)*, Yay. Hazırlayan, Abdülhamid Kırmızı, 2. Baskı, İstanbul: Klasik Yayınları, 2018.

_____ *Fitretü'l- İslâm*, Artin Asaduryan Matbaası, Dersaadet, 1325, ss. 343.

BABİNGER, Franz, *Müteferrika Ve Osmanlı Matbaası, Osmanlı Matbaasının Kuruluşu Ve Başlangıcı*, Çev. Nedret Kuran Burçoğlu- Machiel Kiel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2004.

BERKES, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yay. Haz. Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 4.Baskı, İstanbul 2003.

ÇAKIR, Hamza, *Osmanlı'da Basın İktidar İlişkileri (Azınlık Basını, Türkçe Basın ve Dış Basın)*, Siyasal Kitabevi, Ankara, Haziran 2002.

ÇAVDAR, Tevfik, *İz Bırakan Gazeteler ve Gazeteciler (Babîâli'den Geriye Ne kaldı?)*, İmge Kitabevi, Ankara, 2007.

DEMİREL, Fatmagül, *II. Abdülhamid Dönemi Sansür*, Bağlam Yayıncılık, Ankara Mart 2007.

DUMAN, Hasan, “*Başlangıcından Harf Devrimine Kadar Osmanlı-Türk Süreli Yayınlar ve Gazeteler Bibliyografyası ve Toplu Kataloğu 1828-1928*”, I-III, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara 2000.

GERÇEK, Selim Nüzhet, *Türk Matbaacılığı*, Devlet Matbaası, İstanbul 1939.

GÖNENÇ, E. Özgür, “*İletişimin Tarihi*”. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, S.18, Ağustos 2012.

İNUĞUR, M. Nuri, *Basın ve Yayın Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul, 2005.

KABACALI, Alpay, *Başlangıcından Günümüze Türkiye’de Matbaa Basın ve Yayın*, Literatür Yayıncılık, İstanbul 2000.

KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi, Islahat Fermanı Devri (1861-1876)*, VII. Cilt, B. 6, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2003.

_____, *Osmanlı Tarihi, Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907)*, VIII. Cilt, B. 6, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2003.

KOLOĞLU Orhan, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın*, İletişim Yayınları, İstanbul 1992.

_____, *Osmanlı Döneminde Basın Teknikleri ve Araçları*, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul 2010.

_____, *Osmanlı Dönemi Basınının İçeriği*, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul 2010.

_____, *Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2020.

LEWİS, Bernard, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, Çev. Metin Kırıatlı, 5. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara 1993.

MACHIAVELLI, Niccolo, *Prens*, Çev. Kemal Atakay, Can Yayınları, 6. Basım 2012.

SABEV, Orlin, *İbrahim Müteferrika Ya Da İlk Osmanlı Matbaa Serüveni (1726-1746)*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, Ekim 2006.

ŞAPOLYO, Enver Behnan, *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönüyle Basın*, Güven Matbaası Ankara, 1969.

TOPUZ, Hıfzı, *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1973.

_____, *II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003.

Sürelî Yayınlar

Zerrât Mecmuası (1304/1305)

Sözlükler

DEVELLİOĞLU Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitapevi Yayınları, 26. Baskı, Ankara 2010.

Şemseddin Sami, *Kâmusul-Alam*, C. 6, İstanbul, Mihran Matbaası, 1316.

Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Nadir Eserler Kitaplığı İstanbul 2021.

Makaleler

AKKAYA, Mehmet Ali, Türk Kitap Basmacılığı Tarihçesi ve Beşikdevri, *Bilgi ve Belge Araştırmaları Dergisi*, 2008.

ATAMAN, Bora, Türkiye’de İlk Basın Yasakları ve Abdülhamid Sansürü, *Marmara İletişim Dergisi*, S 14, İstanbul Ocak 2009, ss.21-49.

AYCİL, Serkan, Posta Pulu Üretim Teknolojileri ve Sıra Dışı Pul Tasarımları, *Gaziantep University Journal Of Social Sciences*, 2021 20(2) 711-731.

AYDIN, Mahir, “Doksanüç Harbi” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.9, İstanbul 1994, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss.498-499.

AYDIN, Mehmet “Hristiyanlık” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 17, İstanbul 1998, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 353-358.

BEGTİMUR, Mehmet Emin, İlk Matbaanın Mucidi, *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, S. 12, 2018, ss. 160-168.

BENEK, M. Kazım, Osmanlı’da Basının Doğuşu ve II. Meşrutiyete Kadarki Gelişimi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 6-7, Siirt 2016, 27-39.

BEYDİLLİ, Kemal, “Matbaa”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.28, Ankara 2003, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss.105-110.

- BİLGE, Mustafa L., "Arnavutluk", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.3, İstanbul 1991, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 383-390.
- BİLMEZ, Bülent, Nathalie Clayer, "A Prosopographic Study on some 'Albanian' Deputies to the First Ottoman Parliament", *The First Ottoman Experiment in Democracy, Ergon Verlag Würzburg In Kommission*, Ed: Christoph Herzog, Malak Sharif, Würzburg 2016, ss. 150-185.
- BİRİNCİ, Ali, Osmanlı Devleti'nde Matbuat ve Neşriyat Yasakları Tarihine Medhal, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C.4, S.7, 2006, 291-349.
- BJÖRN, Opfer-Klinger, Albanien als Krisen-und Kriegsgebiet 1908–1921, *Militär-geschichtliche Zeitschrift* 73, 2014, ss. 23–50.
- CEYLAN, Ayhan, Tanzimat Dönemi Osmanlı Basım ve Yayında Hukuki Düzen (1839-1876), *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S.1, Bahar 2006, ss. 139-155.
- ÇAĞRICI, Mustafa, "Gazzâli", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.13., İstanbul, 1996, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 489-505.
- DAVULCU, Fatma, Kıpçak Halil, "Başlangıcından Harf Devrimi'ne Kadar Türkiye'de Basım ve Yayının Kısa Tarihçesi.", *Türk Kütüphaneciliği* C.30, S.2, Ankara 2016, ss.251-260.
- DEMİR, Kenan, Osmanlı'da Dergiciliğin Doğuşu ve Gelişimi (1849-1923), *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.9, Nisan 2016, ss. 71-112.
- DEMİR, Osman, "Zerre", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.44, İstanbul 2013, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 295-296.
- DÜZENLİ, Şükran– Kavuran, Tamer, Görsel İletişim Aracı Olan Pul'un Tarihi Gelişimi ve Grafik Ürün Olarak Önemi, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi* Aralık 2004 Cilt: 28, No:2 187-204.
- EBUZZİYA, Ziyad, "Cerîde-i Havâdis" *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.7, İstanbul 1993, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 406-407.

- _____ “Ebuzziyâ Mehmed Tevfik” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.10., İstanbul, 1994, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 374-378.
- EGRO, Dritan “Arnavutluk’ta Osmanlı Çalışmaları”, *XIII. Türk Tarih Kongresi, Ankara 4-8 Ekim 1999, Kongreye Sunulan Bildiriler*, Ankara Türk Tarih Kurumu 2002, ss. 347-399.
- KAHRAMAN, Alim, “Matbuat”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.28, Ankara 2003, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 121-125.
- _____ “Mecmûa-i Ebuzziyâ”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.28., Ankara, 2003, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 268-269.
- _____ “Şinasi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.39, İstanbul 2010, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 160-169.
- KAHRAMAN, Mehmet Ali, “Osmanlı Modernleşmesinde Basın”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.32. Ağustos 2014, ss. 131-142.
- KALESHİ, Hasan, Vlora’lı Süreya Bey’in Hayatı: Güneydoğu Avrupa Tarihi Üzerine Biyografik Sözlük. Cilt 4. Ed. Mathias Bernath / Karl Nehring. Münih 1981, s. 433-436.
- KIEL, Machiel, “Avlonya”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.4, İstanbul 1991, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 118-120.
- KIRMIZI, Abdülhamit, Süreyya Bey Vlora: An Ottoman Albanian Between Empire and Nation, *Archiv Orientalní*, 91, 2023, ss. 447-466.
- LJULJANOVIĆ, DENIS, Geç Osmanlı Döneminde Vlora (Avlonya) Ailesi ve Vlora Ailesinin Makedonya Meselesine Dair Görüşleri (1878-1912), *Justus-Liebig Üniversitesi, Toplumsal Tarih Akademisi Dergisi*, Sayı 01, Aralık 2022, 22-39.
- MADEN, Fahri, Arnavutluk’un Bağımsızlık Süreci (1877-1913), *T.C. Türk İş birliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı Türk International Cooperation and Development Agency, Avrasya Etüdleri*, S.38, 2011, ss. 155-196.

ULUÇAY, Çağatay “2. Bayezid’in Âilesi”. *Tarih Dergisi* C. 10, S. 14 (Mayıs 2011): ss. 104-124.

UZUN, Mustafa İsmet, “Mecmua”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.28, Ankara 2003, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 265-268.

Wu Wenjie, Arthur Wellesley (1769-1852), *POINTER, JOURNAL OF THE SINGAPORE ARMED FORCES*, 2014, ss.81- 86.

YAZICI, Nesimi, “Takvîm-i Vekâyi’”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.39, İstanbul 2010, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 490-492.

YÜKSEL, Çağdaş, Napolyon Bonapart ve Mustafa Kemal Atatürk’ün En Önemli Savaşları Hakkında Bir Karşılaştırma: Austerlitz Savaşı ve Büyük Taarruz, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 10 (2), 2023, ss. 397-414.

Tezler

AVCI, Yusuf, *Osmanlı Modernleşmesi ve Japon İmgesi (1839-1908)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Ankara 2013.

BAYSAL, Selma, *Osmanlı Ricâlinin Biyografileri Hakkında Önemli Bir Kaynak: Malûmat Mecmuası ve Analitik Değerlendirmesi*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2007.

ÇAYLI, Kübra, *Tanzimat Dönemi İstanbul Basınında Sansür*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, Ekim 2017.

DOĞAN, Ümit, *Arnavut Gazetesinin (1909-1912) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde 2019.

ERSOY, Mine, *Zevra Gazetesi (S.1-100) 'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kilis Eylül 2014.

YAMAN, Esmeray, *Avlonyalı Mehmed Ferid Paşa'nın Konya Valiliği (1898-1902)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2021.

YILMAZ, Barış, *Kitapçı Arakel'in Yayın Katalogları*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2015.

YILMAZ, Sabır Zeynep, *20 Numaralı Avlonya Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu Ve Değerlendirilmesi (H. 974/M. 1566-1567) (1-50)*, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu, Ocak, 2021.

Elektronik Kaynaklar

BİRİNCİ, Ali *Osmanlı Matbaacılığında Ermeniler, Türkler ve Ermeniler/ Tarih Boyunca Türk- Ermeni İlişkileri*. Online Erişim Tarihi: 11.05.2024.

<https://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/osmanli-matbaaciliginda-ermeniler/>

<https://www.britannica.com/biography/Wilhelm-zu-Wied> erişim tarihi: 26.04.2024.

GENÇ, Özlem, *Orta Çağ Avrupası 'nda Çan Geleneği*, Akademik Tarih, 24 Aralık 2020, Çevrim içi Erişim Tarihi: 10.06.2024, [Orta Çağ Avrupası'nda Çan Geleneği - Akademik Tarih \(akademiktarihtr.com\)](https://www.akademiktarihtr.com/)

GURUR, *Demosthenes Kimdir? Atinalı Devlet Adamının Hayatı*, 12 Aralık 2022, Çevrimiçi Erişim Tarihi: 02.05.2024 <https://www.nkfu.com/demosthenes-dimosthenis-kimdir-atinali-devlet-adaminin-hayati/>

KIRMIZI, Abdülhamit, *Hatıralarla Yakın Tarih -2: Avlonyalı Ekrem Bey, Osmanlı Arnavutluk'undan Anılar (1885-1912)*, Bilim ve Sanat Vakfı ,6 Haziran 2008, <https://www.bisav.org.tr/Bulten/20/450/ha%C2%ADti%C2%ADra%C2%ADlar>

[%C2%ADla_ya%C2%ADkin_ta%C2%ADrih_2av%C2%ADlon%C2%ADya%C2%ADli_ek%C2%ADrem_bey_os%C2%ADman%C2%ADli_ar%C2%ADna%C2%ADvut%C2%ADluk_un%C2%ADdan_an%C2%ADlar_1885_1912](#)

Napolyon Savaşları Hakkında: <https://www.stratejivefinans.com/napolyon-savaslari/>

SUSKUN, *Osmanlı'da Kartvizit Kültürü*, 20 Mart 2010, Erişim Tarihi: 13.06.2024:

[Osmanlı'da Kartvizit Kültürü | CeReZFoRuM](#)

Kristof Kolomb <https://kumbaradergisi.com/icerikler/kristof-kolomb/>

<https://www.lugatim.com/>

<https://lugat.osmanlica.online/>

<https://osmanlica.com/osmanlica-ceviri-yap>

<https://www.almaany.com/tr/dict/ar-tr/arap%C3%A7a-t%C3%BCrk%C3%A7e-s%C3%B6zl%C3%BCk/>

http://www.albanianhistory.net/1920_Syreja-bey-Vlora/

LÜGATÇE

~A~

Âdat (عادات): Adetler.

Âdî (عادى): Her zaman görülebilen, fevkalâdeliği olmayan, sıradan, alelâde.

Ağniyâ (اغنيا): Zenginler.

Ahmar (احمر): Kırmızı, kızıl.

Ahz (اخذ): Alma, alış.

Âlât (آلات): Aletler, makineler, Bir sanatın icrâsına mahsus araçlar, İç organlar.

Alelumum (على العموم): Genel olarak.

Âmed Şüd (شد آمد): Geliş gidiş, gidiş geliş.

Ârâ (آراء): Reyler, fikirler.

Âram (آرام): Dinlenmek, ve huzur içinde olmak.

Arus (عروس): Gelin.

Âtî (آتى): Gelecek olan.

Avdet (عودت): Dönüş , geri geliş, gidilen yerden dönme.

~B~

Bâdî (بادی): Sebep olan şey, sebep, ilk evvel, başlangıç.

Bahir-Bahr (بحر): Deniz, derya.

Bâliğ (بالغ): 1.Bülûğa eren, döl verme çağına gelmiş olan, ergin. 2. Ulaşan, vâsıl olan, erişen, teşmil. Olgunluğa, kemâle eren, kâmil. 3.Toplam, yekûn.

Bârid (بارد): 1.Soğuk, 2. Hoş olmayan, sevimsiz, insanın üzerinde soğuk bir etki bırakan, nâhoş.

Bedâyi (بضایع): Sermâyeler.

Benam (بنام): Meşhur olmak.

Beyâbân (بیابان): Çöl, sahrâ, bâdiye.

~C~

Câmi (جامع): Toplayan, toplayıcı, bir araya getiren, cemedan.

Cedit- Cedit (جدید): Yeni, Yeni ortaya çıkmış.

Cem' (جمع): Toplama, toplanma, bir araya gelme, getirilme.

Cenup-Cenub (جنوب): Dört ana çalışan biri, doğuya dönen kimsenin sağ faaliyetleri düşen cihet, güney.

Cerâid (جراند): Gazeteler, cerîdeler.

Cesâmet (جسامت): Büyük olma, büyüklük, irilik.

Cidâl (جدال): Karşılıklı kavga, savaş.

Cihât (جهات): 1. Cihetler, yönler, taraflar. 2. Hususlar.

Cûyan (جويان - جويان): Arayıcı, arayan, isteyen.

Cünun (جنون): Cinnet, delilik, delirme, çıldırma, İnsanın dış âlemle ilgisini kesecek şekilde aşk ve cezbeyle kapılması hâli.

~Ç~

Çenter(Centenarius)(چنتر): Kantar ölçü biriminin Latince de telaffuzu centenarius şeklinde ifade edilmiştir. Osmanlıcada çentere diye okunmaktadır.

~D~

Dâire(دائره): 1. Def 2. Osmanlı Devleti'nde büyük şehir belediyelerinin

ayrıldığı şûbelerden her biri. 3. (Tamlamalarda) Sınır içi, –nin hükmünü yürüttüğü alan.

Delâil (دلایل): Deliller.

Derpiş (درپیش): Göz önünde bulundurmak.

Destres(دسترس): Eli eren, yetişmiş olan, ermiş, ulaşmış (kimse).

Deyr (دير): 1. Kilise. 2. Meyhane.

Dildâde (دلداده): Gönül vermiş olan (kimse), âşık.

Dûçar (دوچار): Uğramış, tutulmuş, yakalanmış.

Dümû (دموع): Göz yaşları.

~E~

Eazım(اعظم): Pek büyük olanlar, büyük kimseler.

Ebhar (ابحار): Denizler, bahirler.

Ebnâ (ابناء): Oğullar, çocuklar, evlâtlar.

Ebniye (ابنيه): Binalar.

Ebvab(ابواب): Kapı, bölüm; bir şeye vesile olan nesne.

Efkâr (افكار) : Fikirler, düşünceler.

Ekber (اكبر) : Çok büyük.

Elan-El'an (الآن) : Şimdi, şu anda.

Emraz (امراض) : Hastalıklar, illetler, marazlar.

Engiz (انگيز) : Sonuna geldiği kelimelere “harekete getiren, koparan, karıştıran” anlamı katarak Farsça usûlüyle birleşik sıfatlar yapar: Bükâ-engiz: Gözyaşı dökülmesine sebep olan, ağlatan.

Eskam (اسقام) : Hastalıklar.

Etvar (اطوار) : Tavırlar, davranışlar, haller, tarzlar.

Evan (اوان) : Zaman.

Evcâ (اوجاع) : Acılar, ağrılar, sızılar, sancılar.

~F~

Fart (فرط) : Haddinden fazla olma, aşırılık, ifrat [Dâima isim tamlamalarının birinci ögesi olarak kullanılır]. “Fart-ı zekâ: Aşırı derecede zeki olma.”

Ferâset (فراست) : Hemen anlama, çabuk anlaşılır, içsel boyutları, anlayış, sezgi, iz'an.

Ferş (فرش) : 1. Yayma, serme, döşeme. 2. Kilim, halı, yaygı, seccâde, şilte vb. yere döşenen şey.

Fıkdan (فقدان) : Yokluk, bulunmama, eksiklik.

Filateli: Pul toplama ve inceleme, değerlendirme işi, pulculuk.

Filhakîka (فى الحقيقة) : Doğrusu, gerçekten, aslında.

Fitrâk (فتراك) : At eyerinin arka kısmındaki eşyâ bağlamaya yarayan kayış, terki bağı.

Füruht (فروخت) : Satma, satış.

Fütur (فتور) : 1. Bezginlik, usanç, bıkkınlık. 2 . Yeis, keder, ümitsizlik.

Füyûzat (فيوضات) : Feyizler, füyuz.

~G~

Garâbet (غرابت) : Gariplik, tuhafılık, acâyiplik.

Garam (غرام) : Olağanüstü sevgi, şiddetli arzu ve iştihak, büyük aşk.

Gark (غرق) : (Suya) batma, (suya) batırma, (suda) boğulma.

Gayur (غيور): Çok gayretli, çok çalışkan.

Giran (گران): 1. Ağır, 2. (Kıymeti) fazla, (değeri) çok olan. 3. Sıkıcı, sıkıntı veren.

Giran-bahâ (گران بها): Çok değerli, pek kıymetli.

~H~

Hâil (هائل): Korkunç, Bir şeyin önünü kapayan, ileriye görmeye veya ileriye geçmeye engel olan şey, engel, mânia.

Hâlât (حالات): Haller.

Hamel (حمل): Koç.

Hamûle (حمولة): Yük, gemi yükü.

Harâbe-zar (خرابه زار): Vîran yer, vîrânelik.

Hatve (خطوه): Adım.

Havâyic (حوایج - حوائج): İhtiyaçlar, gerekli şeyler.

Hâvi (حاوی): İçine alan, içinde bulunduran, içeren.

Helyotrob: Gün (Güneş) çiçeği.

Hey'et (هيئة): 1. Bir işi yapmak veya yönetmekle görevlendirilmiş

kimselerden meydana gelen topluluk, kurul. 2. Dış görünüş, şekil, sûret. 3. Hal, durum, keyfiyet.

Hilâf-Gir (خلافگیر): 1. Karşı fikri tutan, muhalif. 2. Yalan söyleyen.

Hisal (خصال): Hasletler, huylar, güzel huylar, hasâil.

~I~

Iskat (اسقاط): Düşürme, düşürülme.

İtlâk (اطلاق): 1. Salıverme, bırakma, koyuverme. 2. Cezâdan kurtarma, affetme, affedilme.

İtlâ kesbetmek (اطلاع ایتمکسب): Öğrenmiş, bilmiş olmak.

İtlâ (اطلاع): Bilme, öğrenme, haberdar olma; bilgi.

İtriyat (عطريات): Sürünülecek güzel kokular.

~İ~

İ'mal (اعمال): Yapma, işleyip yapma. Üretme, meydana getirme.

İ'tak (اعتاق): Âzat etme, ıtk.

İbka (إبقاء): 1.Sürekli ve dâimî kılma.
2. Bulunduğu hal üzere, olduğu gibi ve yerinde bırakma, dokunmama.

İblağ (إبلاغ): 1. (Bir şeyi) İstenen yere veya kimseye ulaştırmak, erişirme.
2. Bir şeyin miktârını belli bir ölçüye çıkarma.

İcat (إيجاد): Yeni bir şey bulma, ortaya koyma, varlığı bilinmeyen bir şeyi meydana getirme.

İhdas (إحداث): Yeni bir şey ortaya koyma, ortaya çıkarma.

İhrâk (إحرأق): Yakma, yakılma.

İhtirâ (إختراع): Daha önce benzeri olmayan bir şey icat etme.

İhtizaz (إهتزاز): Hafif hafif titreme.

İkdâmât (إقدمات): İlerlemeler. Sürekli çalışmalar.

İklil (إكليل): 1. Taç. 2. Mushaf ve yazmaların başına yapılan taç biçimindeki süsleme.

İktibas (إقتباس): Bir söz veya fıkrayı aynen veya anlam olarak kendi söz veya yazısına aktarma.

İlâm (إعلام): Bildirme, anlatma.

İlga (إلغاء): Ortadan kaldırma, hükümsüz bırakma, lağv ve feshetme.

İmtidad (امتداد): Uzama, uzanma, uzayıp gitme, uzun sürme. Mekân, hayyiz, uzam.

İnbâ (إنباء): Haber verme, bildirme.

İncilâ (إنجلاء): Parlama, aydın ve ışıklı olma. Görünme, belli olma, belirme, tezâhür etme.

İnfial (انفعال): Gücenme, dargınlık duyma, kırılma. Bir tesir ediciden, bir fiilden etkilenme durumu, etki altında kalma, etkilenme.

İnfiâlât (انفعالات): İnfialler, kırgınlıklar.

İnhimak (إنهماك): Bir şeyin üzerine büyük bir istekle düşme, fazla düşkünlük. Gayret etmek üzerinde durma.

İnkıtâ (إنقطاع): 1.Bir düziye devam etmeyip kesilme, araya bir engel girip devam etmeme, kesinti. 2. Tükenme, kesilme, son bulma.

İnsignia: İngilizcede rütbelere, nişanlar anlamına gelmektedir. Zerrât mecmuasında yazılışı **النبان** şeklindedir.

İntihab (إنتخاب): Seçme, seçilme.

İrsâlât (ارسالات): Gönderişler, yollayışlar, yollanan, gönderilen şeyler.

Îsal (ايصال): Ulaştırma, ulaştırılma, erişirme, eriştirilme.

İsmâ (اسماع): İştirtirme.

İstîab (استيعاب): İçine alma, içine sığma, içine sığdırma. Kaplama, yayılıp zaptetme.

İstîdat (استعداد): Herhangi bir şeye karşı doğuştan gelen yatkınlık, yetenek, kabiliyet.

İstihlâk (استهلاك): Kullanmak sûretiyle tüketme, sarfetme, tüketim.

İstîmal (استعمال): Kullanma. İndirim.

İstirdad (استرداد): Geri alma.

İş'al (اشعال): Tutuşturma, yakma.

İştigal (اشتغال): Bir işle uğraşma, meşgul olma.

Îtâ (اعطاء): Verme verilme. Ödeme, ödenme.

İtfâ (اطفاء): Söndürme, söndürülme. Bir borcu azar azar ödeyerek kapatma.

İttihad (اتحاد): 1. Bir olma, birleşme. 2. Aynı fikirde olma, aynı düşünce etrafında toplanma.

~K~

Kabâil (قبائل): Kabileler.

Kabih (قبيح): 1. Çirkin: “Vech-i kabih: Çirkin yüz.” 2. Yakışksız, ayıp, kötü: “Fi'l-i kabih: Ayıp iş.”

Kadd-ü Kâmet (قامت قد): Boy bos.

Kaht ü galâ: Kıtlık ve pahalılık.

Kâil (قائل): Râzı olmuş, boyun eğmiş, inanmış, kabul etmiş.

Kavâim (قوائم): 1. Resmî yazılar, tezkereler, buyruklar. 2. Kâğıt paralar.

Kavânin (قوانين): Kanunlar.

Kiber-sin (كبر- سن): Kiber- Büyük olma, büyüklük. Sin- Doğumdan itibaren yaşanılan süre, yaş. Kiber-sin: Büyük yaşlar.

Kontalnizm: Feodalizm usulünde asiller yani soyluların da kendi içerisinde sınıflaması mevcuttu, bu sınıflama da kont, baron gibi ünvanlar vardı. Bunlar; Kont, eşi Kontes şeklindedir. Böyle sınıflamadaki yönetim anlayışının bu isimle telaffuz edilmektedir.(Zerrât Mecmuası Japonya Devletiyle Ahvali başlığı içerisinde geçmektedir.)

~L~

Lâakal (لا اقل) : En azından, asgarî.

Lerze (لرزه) : Titreme, titreyiş.

Lezzet-şinas (-yab) (لذت شانس) : Zevk almış olan, zevkine varan.

Lu'biyat (لعبيات) : Kukla, karagöz, hokkabazlık, temsil vb. sahne oyunları.

~M~

Maa (مع) : İle anlamında kullanılan bağlaç. İle, birlikte, beraber.

Maâdin (معادن) : Mâdenler.

Mâmâfih – Mâamâfih (مع مافيه) : Bununla birlikte berâber, durum böyle iken.

Mâdud (معدود) : 1. Sayısı belli olan, kaç tane olduğu bilinen, sayılmış, sayılı. 2. Bilinen bir şeye dâhil edilip ondan veya onun gibi olduğu kabul edilen, öyle sayılan, âit sayılan.

Mağmum (مغوم) : Kederli, gamlı.

Mahdum (مخدوم) : Erkek evlât, oğul.

Maîşet (معيشت) : Yaşamak için gerekli olan şeyler, geçim, dirlik.

Makar (مقر) : Durulan, karar kılınan yer.

Masnûât (مصنوعات) : Sanatla yapılmış, sanat mahsûlü olan şeyler.

Matlûbat (مطلوبات) : 1. İstenilen, matlûp olan şeyler. 2. Alacaklar.

Mâyat (مایعات) : Akıcı olan, su gibi akan şeyler, sıvılar.

Me'kûlât (مأکولات) : Yenecek şeyler, yiyecekler.

Mebde (مبدأ) : Başlama zuhur etme.

Mecmû (مجموع) : 1. Bir araya getirilmiş, toplanmış, cemedilmiş. 2. Bütün, hep, cümle. 3. Toplam.

Medar (مدار) : Dönme, dönüş. Bir şeyin döneceği, devredeceği yer. Dayanak, destek. Sebep, vasıta. Vesile.

Medâr-ı Maîşet (مدارى معيشت) : Geçim sebebi, geçim vâsıtası.

Meftûniyet (مفتونیت) : Meftun olma, meftunluk. (Tutkunluk, gönül vermişlik).

Meham (مهمام) : Önemli işler, gerekli olan şeyler.

Mekâtîp (مكتيب) : 1. Mektuplar. 2. Mektepler.

Mekâsib (مكاسب) : Kazançlar, kazanç yerleri ve vasıtaları.

Melûf (مألوف) : Ülfet etmiş, alışmış, alışık.

Memlû (مملو) : Dolmuş, dolu.

Mensûcat (منسوجات) : Dokunarak elde edilmiş, dokunmuş şeyler, dokumalar.

Mensucât-ı haririyye (منسوجات حريرية) : İpek dokumalar.

Merâkib (مراكب) : Hayvan, araba vb. binilecek şeyler, binekler.

Merâkiz (مراكز) : Merkezler.

Mervî (مروى) : Ağızdan ağıza söylenip gelen, nakil ve rivâyet edilen.

Mes'adet (مسعدت) : Bahtiyarlık, kutluluk, saadet.

Mesâib (مصائب) : 1. Zor ve güç işler, zorluklar, müşküller. 2. Musîbetler, felâketler, belâlar.

Mesâmi' (مسامع) : Kulaklar, Dinleme işinde kullanılan aletler.

Mesdud (مسدود) : Önüne çekilen bir setle kapanmış, kapalı.

Meserret (مسرّت) : Sevinç.

Meskûkât (مسكوكات) : Damgalanmış, üzerine sikke vurulmuş mâdenî paralar, sikkeler, akçe çeşitleri.

Mesruk (مسروق) : Hırsızlık yapılarak elde edilmiş, çalınmış, sirkat olunmuş.

Meşâhîr (مشاهر) : Sergiler, teşhir yerleri, meşherler.

Mevârid (موارد) : Varılacak, ulaşılabacak yerler.

Meydan-ı kârzar (ميدان کارزار) : Savaş meydanı.

Meyûsiyet (مأیوسیت) : Meyus olma durumu, ümitsizlik.

Misis: İngilizce'de evli kadınlar için kullanılan ünvan sözü. Kısaltılmışı Mis.

Mikado: Japon imparatorlarına verilen ünvan.

Muahharen (مؤخراً) : Sonradan, daha sonra, bilahire.

Mucib (معجب) : Şaşkınlık veren, şaşırtan, hayrete düşüren.

Muhâdaa–Muhâdaat

(مخادعة – مخادعت) : Aldatma, hile yapma, hîlekârlık.

Muhit (محیط): Çepeçevre kuşatan, etrafını çeviren, iyileştirme ihata eden şey.

Mukim (مقيم) : 1. Bir yerde yerleşen, bir yerde oturan, kalıcı olan, ikâmet eden (kimse). 2. Dînen misâfir veya seferî sayılmayan kimse.

Muktebesât (مقتبسات): Deneyim ve gözlem yoluyla elde edilmiş bilgiler ve kazanılmış tecrübeler.

Muktebesât-ı Tarihiyye: Kazanılmış, edinilmiş bilgiler tarihi.

Murâfaa (مرافعه): 1. Bir kimseyi dâvâ edip hâkim huzûruna çıkarma, mahkemeye verme. 2. Mahkemede kendisinden dâvâcı olanla veya dâvâ ettiği kimse ile yüzleşerek yargılanma, muhâkeme olma.

Musır (مصر): Israr eden ayak.

Mûteberân (معتبران): Saygın ve îtibarlı kimseler, bir yerin veya bir mesleğin ileri gelenleri: “Mûteberân-ı belde: Şehrin ileri gelen mûteber kimseleri.

Mûteriz(معترض) : Bir sözü, bir fikir veya karârı beğenmeyip çeşitli bahâneler bularak karşı çıkan, îtiraz eden (kimse).

Muttarid (مطرد) : Düzenli bir şekilde, hiç değişmeden birbiri ardınca olan, tek

düze sürüp giden, monoton. (Muttaride (مطرده) Muttarit kelimesinin tamlamalarda ortaya çıkan aynı mânâdaki müennes şekli.)

Mübâyenet (مباينته): 1. Birbirinden farklı olma, farklılık, başkalık. 2. Birbirine aykırı ve karşıt olma, karşıtlık, uyumsuzluk, zıtlık.

Müçtenib (مجتنب) : Sakınan, çekinen, uzak duran.

Müfârakat(مفارقت): Ayrılma, ayrılık.

Müfrit(مفراط) : Bir şeyi haddinden, gereğinden fazla yapan, aşırıya, ifrâta kaçan (kimse). Aşırı, çok fazla, mübâlağalı.

Mühmel (مهمل): Kendi hâline bırakılmış, boş verilmiş, önemsenmemiş, ihmal edilmiş.

Mülhid(ملحد) : Allah’ı tanımayan, Tanrı’yı inkâr eden, dinsiz, îmansız kimse.

Münbit(منبت): Bol ürün veren, verimli, bereketli.

Müncemit-Müncemid (منجمد): Donmuş, donuk.

Münderic(مندرج) : İçine konulan. İçine konulmuş.

Münhemik(منهمك): Bir işin üzerine çok düşen.

Münkasım(منقسم): Kısımlara ayrılmış, bölünmüş, taksim edilmiş.

Müntehab (منتخب): Seçilmiş, seçkin, seçme, güzîde.

Münteşir(منتشر) : 1. Yayılmış, yaygın. 2. Kulaktan kulağa yayılmış, pek çok kimse tarafından duyulmuş, şâyi olmuş. 3. (Kitap, mecmua vb. için) Basılıp neşredilmiş, yayımlanmış.

Mürekkeb(مركب): Mürekkep maddeler, birleşikler, Birden fazla şeyin bir araya gelmesinden meydana gelmiş, birleşik.

Müskirat (مسكرات): Sarhoşluk veren şeyler, alkollü içkiler.

Müstaid (مستعد): Bir işi veya şeyi yapabilme yeteneğine sâhip olan, yetenekli, kabiliyetli.

Müstâmel (مستعمل): Kullanılmış, kullanılan. Eskimiş, eski.

Müstefid(مستفيد): Yararlanan, faydalanan, istifâde eden (kimse).

Müstelzim (مستلزم): Gerekli kılan, gerektiren (şey).

Müstemlekât (مستملكات):

Müstemlekeler, sömürgeler, koloniler.

Müteallik (متعلق): Âit, dâir, ilgili, alâkalı.

Mütebâkî (متبقي): Geriye kalan, artan.

Müteçâviz (متجاوز) : 1. Saldıran, tecâvüz eden, saldırgan. 2. (Sınır, had vb. ile) Geçen, aşan, tanımayan. 3. –i geçen, –den fazla, çok.

Mütedâvil (متداول): Alışverişte kullanılan, tedâvülde bulunan, geçer (para vb.).

Mütehâlik (متهاك) : Bir işe kendini tehlikeye atacak derecede büyük bir istekle koşan, telâşla atılan.

Mütenevvia(متنوعة) : Çeşitli, çeşit çeşit, türlü türlü, değişik.

Mütesâvî(متساوى) : Birbirine eşit olan, eşit, müsâvî.

Müteveffâ (متوفى): Rûhu kabzedilmiş, vefat etmiş olan, ölen, ölmüş (kimse), ölü.

~N~

Nâbînâ (نابينا): Anadan doğma kör, âmâ.

Nâbit (نابت) : Yerden çıkıp büyüyen.

Nâbud – Nebud (نابود – نبود) :
Bulunmayan, mevcut olmayan, yok olan,
yok.

Nâire (نائره) : Ateş, alev.

Nasrâniyet (نصرانیّت) : Hıristiyanlık.

Nefer (نفر) : Kişi, kimse, fert, şahıs.

Nehb (Nehb ü gâret)(غارت و نهب) :
Yağmalamak.

Nisif- Nısf (نصف) : Yarı, yarım, nim.

Nukud (نقود) : Paralar, nakitler.

Nümâ (نما) : Sonuç itibariyle, gösteren.

Nümâyiş (نمایش) : Gösteri, Görünüş.

~O~

Omnibüs (اومنیبوس) : Biletle yolcu taşıyan büyük araba, semtler veya şehirlerarasında yolcu taşıyan motorlu taşıt.

~P~

Pâyan (پایان) : Son, nihayet.

Pâyendâz (پای انداز) : 1. Ayak atan ayak atmış . 2. Bir hükümdârın, büyük bir kimsenin geçeceği yere serilen halı veya çuha, kadife gibi değerli kumaş.

Penç (پنج – پنچ) : 1.Beş. 2. Klasik şark tezyînâtında, muhtelif çiçeklerin kuş bakışı görünüşlerinin üslûplaştırılmasıyla ortaya çıkan ana tezyînî motiflerden biri.

Pirometre : Isı ölçümlerinde yer alan pirometre yüksek sıcaklığın ölçülmesinde kullanılan alet. Güneşin hareketlerini ölçen alet.

Pîş (پیش) : Ön, ön taraf.

Pus (پوس) : Parmak, inç.

~R~

Rehâ (رها) : Kurtulma, kurtuluş.

Rehgüzar (رهگذار – رهگذر) : Geçilen yol.

Rekz (رکز) : Dikme, saplama.

Res (رس) : Sonuna kökenli kelimelere “ulaşan, erişen” anlamı katarak Farsça usulüyle birleşik sıfatlar yapar.

Reside (رسیده) : Erişmiş, yetişmiş, ulaşmış, olgunlaşmış.

Riyâziye(رياضيه): Matematik.

Rüchâniyet (رجحانیت) : Üstün olma.

Rûsum (رسوم): Üsul, metot, kural, merasim.

~S~

Sâir (سائر): Başka, diğer, öteki, öbür.

Sa'y(سعى): Çalışma, çalışıp çabalama, emek sarfetme, ceht

Salb(صلب) : 1. Asarak îdam etme, asma, darağacına çekme. 2. Çarmıha germe.

Salhâne(صالخانه): Kasaplık hayvan kesimi yapılan yer, mezbaha, kanara.

Sayd(صيد) : Av, şikâr. Avlama, avlanma.

Sefâhat(سفاهت) : 1.Aşırı derecede zevk ve eğlenceye düşkün olma. 2. Değer ölçülerini hiçe sayarak pervasızca yapılan eğlence.

Sefid (سفید) : Akdeniz.

Sengpâre (سنگپاره): Taş parçası.

Serâpâ(سراپا): Baştan ayağa kadar, baştanbaşa, bütün, tamâmen.

Serteser (سرتسر) : Baştanbaşa, hepsi, ser-tâ-ser.

Seyf-i sârim:(Seyf-i kâtı') (سيفى صارم): Keskin kılıç.

Siâyet(سعایت) : Lâf taşıma, adam çekiştirme, dedikodu, gıybet.

Sitîze – Sitiz(ستیزه – ستيز) : Kavga, dövüş, çekişme.

Süfehâ(سفهاء): Sefihler, âdî, bayağı kimseler.

~Ş~

Şâlî(شالى) : Tiftikten yapılmış ince kumaş.

Şâmil (شامل) : İçine alan, kaplayan, kapsayan.

Şark (شرق): Doğu.

Şâyân (شایان): Lâyık, değer, yakışır.

Şâyi(شایع) : 1. Herkesçe duyulmuş, yayılmış, bilinmiş, halkın diline düşmüş. 2. Bir şeyin her noktasıyla ilgisi bulunan (hisse).

Şecâat (شجاعت): Yiğitlik, yüreklilik, cesâret.

Şedid (شديد): Şiddetli.

Şenâat (شناعة): Kötülük, fenâlık, alçaklık.

Şetâret (شطارت): Sevinç, neşe, şenlik.

Şevâhik (شواہق): Yüksek yerler, yüksek dağ tepeleri, doruklar, zirveler.

Şikâr (شكار): Avlamak.

Şilep: Yük taşıyan gemi, yük gemisi.

Şilin (شيلين): Para birimi, Avusturya para birimi. İngiliz lirasının yirmide biri değerindeki para birimi. Tanzania, Kenya ve Uganda'nın para birimi.

Şimâl (شمال): Kuzey.

Şirâ (شرع): Yelken.

Şuh (شوخ): Serbest ve neşeli tavırlı, işveli, cilveli (kadın).

Şükûfe (شكوفه): Çiçek.

Şümul (شمول): İçine alma, kaplama, kapsama, şâmil olma.

~T~

Taab (تعب): Yorgunluk, sıkıntı, zahmet, eziyet, meşakkat.

Taaddüd (تعدد): Birden fazla olma.

Taarruz (تعرض): Sataşma, ilişme, takılma, tecavüz etme.

Taayyün (تعين): 1. Meydana çıkma, âşikâr olma, belirme. 2. İtibar kazanma, ileri gelen kimseler arasına girme, âyan sırasına girme.

Tâb ü tuvân (تاب توان): Güç kuvvet.

Tab' (طبعه): 1. Mühür, damga basma. 2. Kitap, dergi vb. basma.

Tâdat (تعداد): Sayma.

Tahakküm (تحكّم): Baskı yaparak hükmetme, zorbalıkla hüküm sürme.

Taharrî (تحرّى): Arama, aranma, araştırılma, bir şeyi gözden geçirme çalışma.

Tahvîlât (تحويلات): Borç senetleri, tahviller.

Takarrüp (تقرّب): Yaklaşma, yakına gelme.

Tâkat-güdaz (طاقتگذار): Takati eriten yok eden.

Taktirat (تقديرات): Damlatma.

Tarassut–Tarassut (ترصد): Gözetleme, gözleme.

Tard (طرد): 1. Sürme, uzaklaştırma. 2. Bulunduğu memûriyetten uzaklaştırma, kovma.

Tarh (طرح): (Vergi için) Koyma. Atma, bırakma, koyma.

Tavâif (طوائف) : Topluluklar, bölükler, fırkalar, tâifeler.

Tazyik (تضيق) : 1. Basınç. 2. Zorlama, baskı. 3. Sıkıntı verme, zora sokma.

Te'min (تأمين): 1. Bir iş için gerekli olan şartları hazırlama, sağlama. 2. Elde etme, ele geçirme, sâhip olma, edinme, tedârik etme. 3. Emin duruma getirme, korkusunu giderip emniyet verme, güvenlik hissi verme.

Teaddî (تعدى) : 1. Birinin hakkına tecavüz etme, saldırma. 2. Zulmetme, hak ve insaf sınırını aşma. 3. Örf, âdet, kânun ve kuralların sınırını aşma.

Teâtî (تعاطى): Alıp verme, karşılıklı alma ve verme.

Tebâüd (تباعد): Uzak düşme, ayrılma.

Tecârib (تجارب): Tecrübeler, denemeler, deneyler.

Tecâvüz (تجاوز): Bir sınır ve hizânın ötesine geçme, belli bir haddi aşma.

Tedenni (تدنى): Gerileme, derecesinden düşme.

Tedkik (تدقيق): İnceleme.

Teethül (تأهل) : Evlenme.

Tehî-dest (تهى دست): Eli boş.

Tehvin (تهوين) : Kolaylaştırma, ehvenleştirme, hafifletme.

Tekellüm (تكلم): Söyleme, lakırdı etme, konuşma.

Tekzib (تكذيب): 1. Yalanlama, doğru olmadığını açıklama. 2. Gazete, dergi, radyo veya televizyonda yer alan bir haberin aslı olmadığını açıklama.

Temdid (تمديد): Uzatma, uzatılma, sürdürme, sürdürülme.

Temşiyet (تمشيه - تمشيت): Yürütme, ilerletme.

Tenâkus (تناقض) : Azalma, eksilme.

Tenevvü (تنوع): Çeşit çeşit olma, çeşitlilik.

Tengnâ (تنگنا): Dar, sıkıntılı yer.

Terakkiyat (ترقیات) : Terakkiler, ilerlemeler, gelişmeler.

Terviç (ترويح) : 1. Değerini arttırma, revaç verme. 2. Bir düşünceyi tutma, tuttuğunu belirtme, destekleme.

Teseül (تسأل) : Dilenme.

Tesmiye (تسميه) : Ad koyma, adlandırma, belli bir isimle isimlendirme.

Teşyî (تشيع) : Giden bir kimseyi veya kimseleri uğurlama, selâmetleme.

Tetebbuat (تتبعات) : İncelemeler, araştırmalar, tetkikler.

Tezâyüt (تزاید) : Artma, çoğalma.

Tonilato (طونلاتو) : Gemilerin alabileceği yükü belirtmek için kullanılan 1 tona eşit birim.

Tul (طول) : Uzunluk, boy.

~U~

Ukad (عقد) : Düğümler. Bezler.

Ukud (عقود) : Akitler, taraflarca kabul edilen sözleşmeler.

~V~

Varidat (واردات) : Gelirler, gelir.

Vatı' (وطى) : Ayakaltına alıp çiğneme. Basma. Cima'. Uygun hale koyma. Tümseklikler arasında basık ve engin yer. Ayakaltına alıp çiğneme, uygun hale getirme, cima.

Vaz' (وضع) : Koyma, konulma.

Vefî (وفى) : Vefâ sâhibi (kimse), sâdık, vefâlı.

Veleh (وله) : Şaşkınlık, şaşma, hayret.

Vüs'at (وسعت) : Genişlik, bolluk. Güçlü olan para durumu, iyi olan mâlî durum, mâlî güç.

~Y~

Yen (يەن) : Japon para birimi.

~Z~

Zâyi (ضايع) : Kayıp, yok olmuş, elden çıkmış (şey). Zıyan olmuş, boşa gitmiş (şey).

Zâyiinden: Kaybolan bir belgenin, özellikle nüfus cüzdanının yerine verilen yeni belge veya sûrete konan kayıt.

Zebh (ذبح): Boğazlama, kesme, kurban kesme.

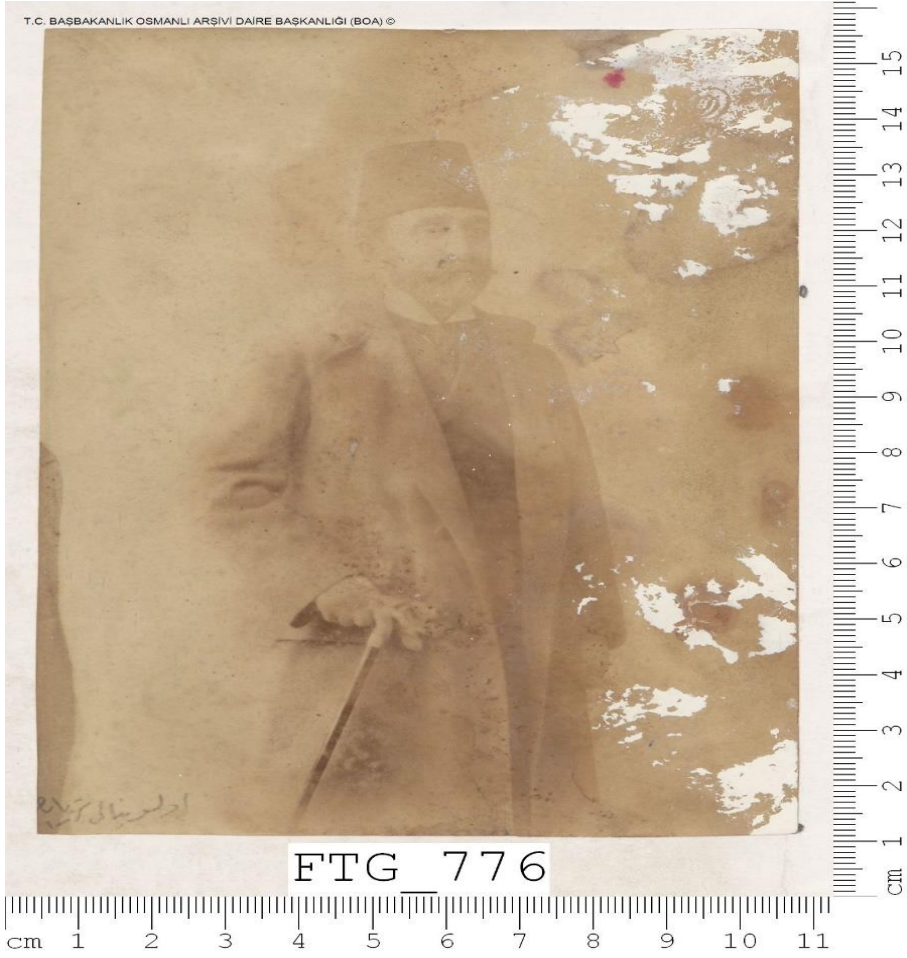
Zehâir (ذخائر): Erzaklar, zahîreler.

Zenperestâne(زنپرستانه): Kadına düşkün erkeğe yakışır tarzda, zamparaca.

Zîr (زیر): Alt, alt taraf, aşağı taraf.

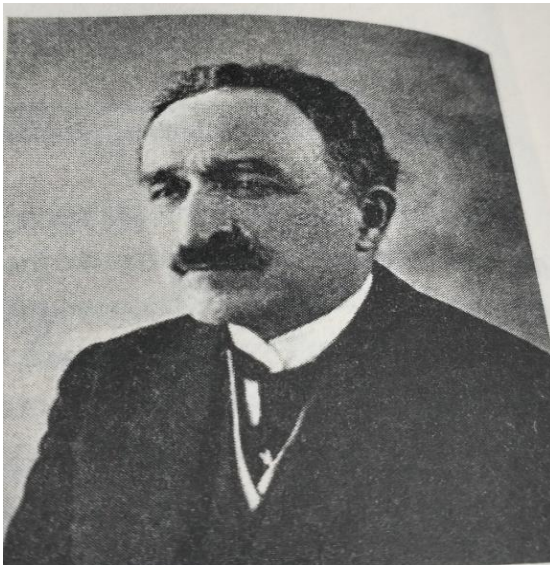
Züyut(زيوت): Yağlar.

EKLER

Ek 1: *Avlonyalı Süreyya Bey'in Potresi*

Kaynak: BOA, FTG.f. 776.

Ek 2: *Avlonyalı Süreyya Bey'in Potresi*

Kaynak: Avlonyalı Süreyya Bey, Osmanlı Sonrası

Arnavutluk ss 20.

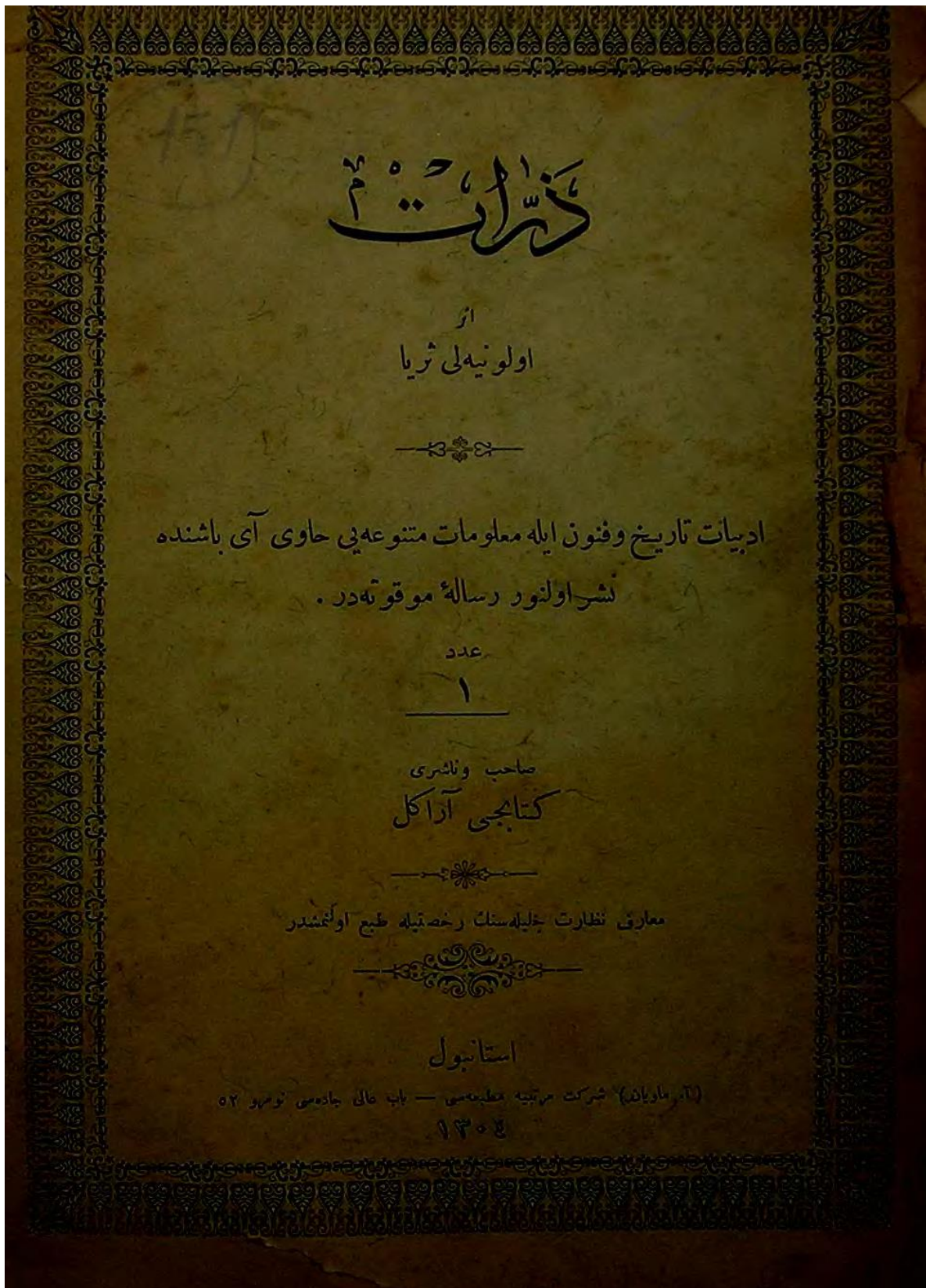
Ek. 3: Avlonyalı Süreyya Bey ve ailesi

Kaynak: http://www.albanianhistory.net/1920_Syreja-bey-Vlora/ Erişim Tarihi: 15.07.2024

Ek. 4: 1934'te Vlora ailesi konutunda kordiplomatik verilen resepsiyonda bulunan kişilerin fotoğrafları ve Süreyya Bey.

Kaynak: Avlonyalı Süreyya Bey, a.g.e. ss 57.

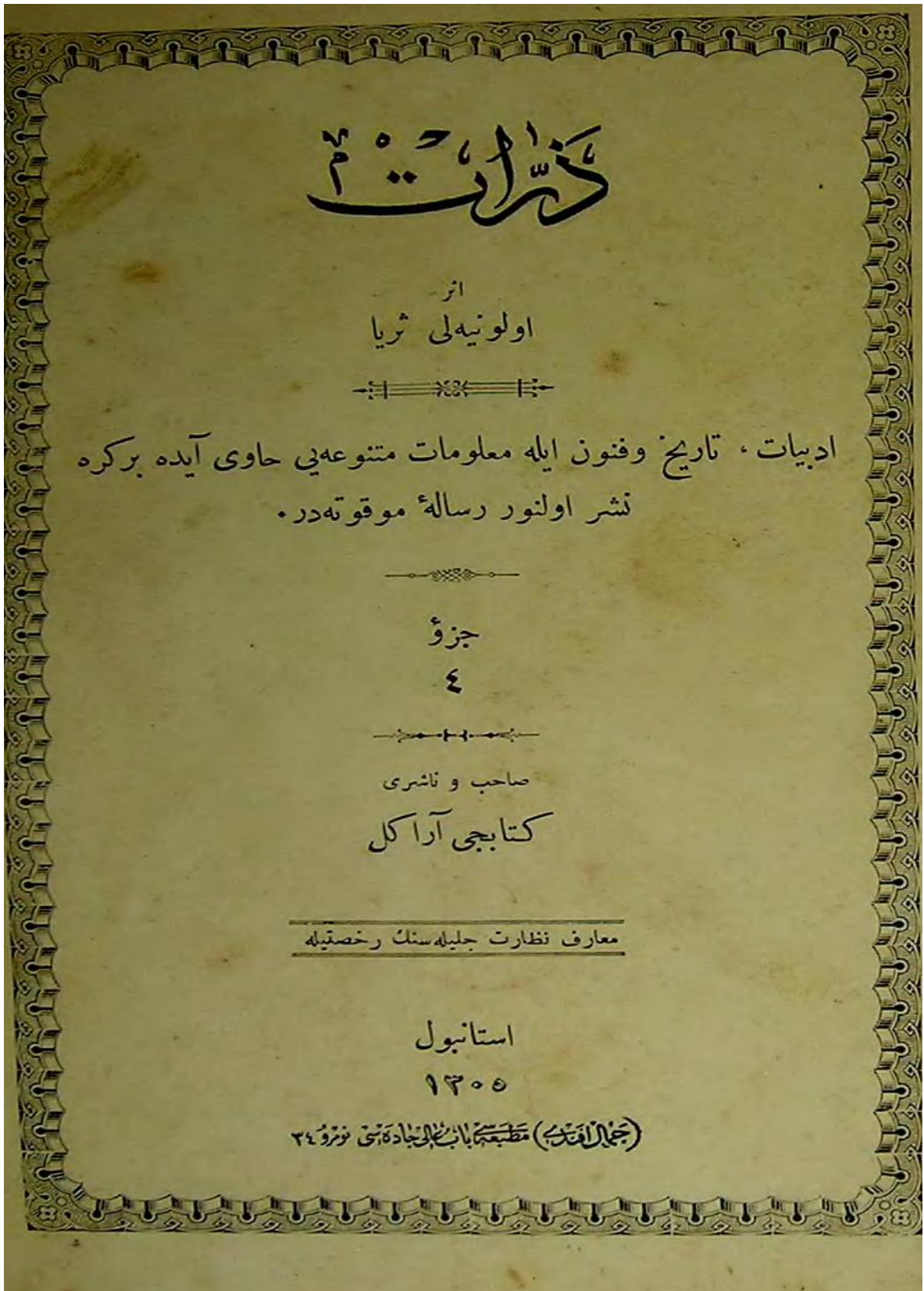
Ek 5: Zerrât 1. Sayı Ana Kapak

Kaynak: Zerrât Mecmuası 1.cüz ss.1.

﴿ بر مقدمه جك ﴾

اثر نشريله تأمين شهرتدن عبارت اولان بر انهمالك معتاده نك مقتضياتنه
تابع اولديغمدن دكل مجرد وقت بولدقجه اولونيه كي بر كوشه تنه ايده
كوزدن كچوريلان بعض كتبدن اقتباس اولنان اثارك محو اولديغنه كوكله
راضى اولمديغندن و ذاتاً - وما من كاتب الا سيفنى . ويبقى الدهر ما كتبت
يداه - مضمونى پيش نظر دفته تصادف ايتديكندن « ذرات » ناميله انلرى
شو مجموعه يه درج ايله نشر ايده يورم . كندى كندينه تركجه كتابته
چاليشوب ارنالاولنگ بر طرفنده وقت كچورديكيم و سرمايه علميه و قلميه يي
بر خطاب و تعليمه كافى كورمديكم جهتله عالم مطبوعاتده اثر ابرازينى بحق
شايان مؤاخذه كور يورم . فقط شوكتلو پادشاهمز افندمز حضرتلرينك
معارفه تقدير بيورديغى اهميت عظيمه هر كسه بر ارزوى تحصيل ويرديكنه
و مساعى ترقى پرورانة ولى النعمينك تحديت نعمتى مقصديله محصول
مطالعه و تتبع صايدىغم بعض مقتطفاتك نشرى ينه فائده سز اوله ميه جنى
تأمين ايدلديكنه مبنى مفاخر سنه ملوكانه يي تحميد و وطنداشلمك هوس
معرفتى تشويق و تايد ايچون شو اثر « ذره » كستري انظار عموميه يه وضع
ايله ارباب مطالعه دن استدعاى عفو ايلرم .

اولونيه لى
ثريا

Ek 7. Zerrât 4. Sayı Ana Kapak

Kaynak: Zerrât Mecmuası 4. Cüz Ana Kapağı sayfa sayısı Belirtilmemiş.

ذرائع اوچنچی جزونده کی خطا لک صورت تصحیحی

صحیفه سطر خطا	صواب	صحیفه سطر خطا	صواب
۶۶ ۱۵ آموز	آموز	۷۳ ۱۶ دولتك	دولتك
۶۶ ۱۱ تثبث	تثبث	» ۲۰ مسورا	مورا
۶۶ ۱۹ مجله دن	مجله دن	۷۴ ۱۸ باریسی	باریس
۶۶ ۲۵ تعیین	تعیین	» ۲۲ والار	واندالار
۶۷ ۱۳ حرص	حرص	» ۲۳ والنشائین	والنشائین
۶۷ ۱۳ حضر	حضر	۷۵ ۱۶ وستو	وستو
۶۸ ۱ قدسیاب رأس	قدستاب رأسی	» ۲۵ ویغلر	ویغلر
» ۲ نصی	لفی	۷۶ ۱۶ حمائف	حمائف
» ۵ ومزا	وفرا	۷۸ ۱۰ مالبردوق	مالبروق
» ۲۶ عنان	غلیان	۷۹ ۱۵ قزی استکاف قزی المقدن	قزی استکاف قزی المقدن
» ۳ مریطمع	ویطمع	استکاف	استکاف
۶۹ ۹ قانع	قانع	» ۱۳ وقایه سنه	وقاریه سنه
» ۱۵ سط	شط	۸۱ ۲۱ تنفید	تنفید
» ۲۰ این	ایکن	» ۲۲ تمهید	تمهید
» ۲۱ مقاصده آمال	مقاصد و آمال	۸۲ ۲ عدالت	عداوت
» ۶ حالنده	مأئنده	۸۳ ۴ الهمیه بی	الیمیه بی
» ۱۷ ایتدیکی الیمدن ایتدیکی تأثیر	الیمدن	۸۳ ۱۲ تعیین	تعییه
۷۰ ۶ من یضع	من یقع	۸۴ ۷ لات	لان
» ۱۲ متکبرانده	متکرانده	» ۳ الهمیه	الیمه
۷۱ ۳ مستحله سی	مستحله سی	۸۷ ۱ سؤزاده	سودازده
» ۹ محاربیه بی	محاربیه قزاق	۸۰ ۱۷ زمانده	زنانده
» ۱۳ روسیه لوردن	روسیه لوردن	۹۰ ۲۳ محفوظ	محظوظ
۷۱ ۲۱ بوافاده ایله	افاده ایله	» ۲۲ فعل	نعل
» ۱۷ موقع وخط	موقع خط	۹۲ ۱۴ الغیر	الغیر
۷۲ ۸ اون بشیک	یوز اون بشیک	۹۵ ۳ ۱۷۴۸	۱۸۴۸
۷۳ ۱۵ قارشوده	قارشو	» ۱۴ نمندن	نمندن
» ۲۶ اطه سندن	اطه سنده	۹۶ ۱۰ بهر ادمه اون	بهر ادمه درت
» ۲ اولدیغندن	اولدیغنی	» ۴ بیق	بر بیق
» ۱۰ سانی	سانی	» ۹ بهر ادمه	بهر ادم

Ek 8. Zerrât 3. Sayıda Yapılan Hataların Doğrularının Tasnif Tablosu

Kaynak: Zerrât Mecmuası 4. Cüzün İki kapak arasındaki sayfa, ss. 97.

شرائط اشترا

غروش
۳۰ در سعادت ایچون بر سنه لك آونه بدلی
۴۰ طشره لر
۳۰ بر نخبه سی

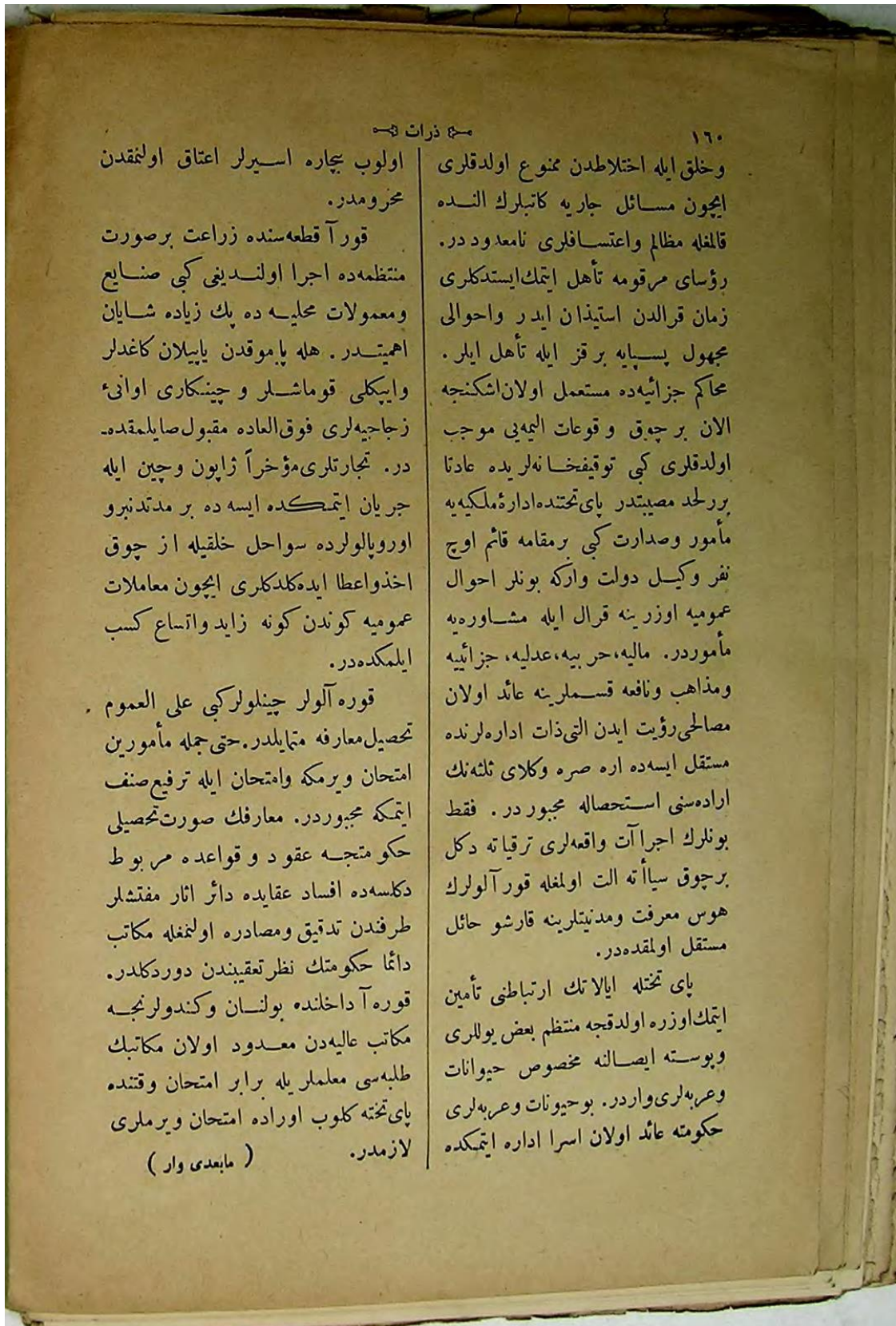
آونه یازلق ویا الدن آلق ایستین ذواتك باب عالی جاده سنده آراكل افندیك
۴۶ نومرولی کتابخانه سنه مراجعت ایلری.

مندرجاتی

بر مقدمه جك. - پوسته پولی. - لورد بایرونك جنایتی. - جواهر متفقه نك
ترقیات سریعه سی. - دوق ده وولینقتون. - تاریخدن - غرائب. - لطائف تاریخیه.
- انكتره پارلمنتوسنك اسراری. - مطایبات. - برازیلیاده عنوانر. - چین
سجاقلری. - حکمیات. - معلومات فیه. - ابحار عالمك اتساعی. - قطعات عالمك
اتساعی و نفوسی. - حرارت شمس. - بعض شواهدك ارتقاعی. - السنه عالم.
- اقوام و ادیان عالم. - شطیحات. - دنیانك اك زنگینی. - دنیانك اك مسنی.
- دنیانك اك اوزون واك قیصه آدمی. - دنیانك اك بیوك یلكن سفینه سی. - متفرقه
- پروسیاده کبر سن. - پروسیاده کی اعمالر. - برلین ضبطیه لری. - لوندرده نیلان
یمورطه لر. - انكتره ده نیلان لم وینر. - فرانسه ده صرف اولنان توتون.
- ایتالیا ده صرف اولنان توتون. - نفوسه نسبتله توتون صریاتی. - لوندرده نك
برخف ایستاستقی. - برازیلیانك ثروتی. - چینك جای اخراجاتی. - انكتره نك
نفوس و مساکینی. - اسوج نوروجك نفوسی.

Ek. 9: Zerrât Mecmuası Şerait İştira bölümü ve Birinci Cüzün Münderecatı

Kaynak: Zerrât Mecmuası 1. Cüz ss. 32.

Ek.10: Zerrât Mecmuasının Mabadı vardır ibaresinin yer aldığı ancak devamı gelmediği son sayfası.

Kaynak: Zerrât Mecmuası 5. Cüz. Ss. 160.